

مجموعه رسائل و النصوص

علاء

أحمد
١٨٤٤

کتابخانه دارالمعارف
و کتابخانه العسکریه

١

٤٢

كن بركة العيون من قبل المواقف
 و حرايق الحقايق في علم الشهود
 و لمفات عرائق المصروف و تحفة العطر
 من صدر النصاب

٤٨٢

دورف هذه النسخة سلطان الاعظم والحاكم المصطفى
 حاكم مصر السلطان السلطان السلطان السلطان
 سر عيسى طالع و سر عبد الوهاب و سر عبد الله
 ال محمد و سر العظمى
 المصنف و هو الشيخ
 عولها

کتاب فیه الحیو

جون مهتری در حق کهری بی سابقه خدمتی امداد نعم و اعداد
کرم متوالی کرد و اندیشه شکر انعام و کزارد حق اکرام
بروی واجب و فریضه شود به اشارت قرآن مبین در حق
محمد امین جنبین است که **و اما بنعمه ربک فحدث**
و چنانک خطاب کریم و کتاب قدیم در تهجد و اساس شریعت
و تسبیح بیان طریقت بل محمد مصطفی صلوات الله علیه اشارت
می نماید او نیز برین قضیت امت خدایا وصیت می کند
من اولی الیه نعمه فلیشکرها جون شکر نعمت
بکتاب و سنت بر منعم علیه از لوازم دین و قوا علی یقین
بود خواستیم که در اقامت بعضی از حقوق امیر عالم عادل
زین الدوله والدین شهاب الاسلام و المسلمین شرف

المعانی ابو الفخر فخرین محمد ادام الله علاه و جعل اعداه
غداه بقدر وسع و امکان خدمتی سازم و بارگاه دولت
اورا از کارگاه فکرست خود تحفه پردازم که همچون ذکر
جلیل او مخلص ماند و خاطر متفکر را از جزاحت ترح بر آست
فرج رساند بس عقل و رشد مشاطه و از طریق تزیین این
صورت را تعین میکرد که جواهری که الفاظ روح ارواح
قرایند و معانیش خواطر و افهام آرایند و در بحر نامتناهی
وحی الهی نیاید **ولا رطب ولا یابس الا فی کتاب مبین**
بحی که محیط کل موجوداتست و دریای که دایره اسرار معلوما
کلام قدیم و قرآن کریم است **و لو ان مانی الارض من شجر**
اقدام والبحر رمین من یعد سبعة ابحر ما تعدت کلمات الله
انچه کونیده بگویند و جویند بگویند در غایب قرآن و عجا
فرقان از و نشانست **و کل شیء احصیناه فی امام مبین**
هم حکمتی بلیغ و کلمتی شامل بدیع نیست که بلغا و فصحا بلدان
از برای فصاحت زبان و بلاغت بیان بلغات مختلف

خود بگویند که آلا امثال ان بر نیکو ترین لفظی و بخت ترین
عبارتی در کلام قدیم و قرآن کریم مذکور است که **و لقد صرفنا**
الناس في هذا القرآن من كل مثل پس امثال نا در و
نکته ها با هر که در افواه نا طغان دایر است و استعارات
لطیف که مصطلح اولیاء بداعت است و محاورات شریف
که منذ اول خداوندان فصاحت از کلام استخراج کردم
و حکایات لایق بدان پوستم چنان که زهت خاطر و راحت
ناظر بود نا ارباب هر سخن بدو کشایند و اصحاب
فضل جسم نطق بدو آرایند و دست کاران فصاحت
منطقه منطق بدو مرصع کنند و صناعان مقالت دیبا و
بداعت بدو ملمع که پیش ازین متقدمان درین معنی با افراد
تصنیف نبود درین شیوه با استبداد تالیفی ساختن و پرداختن
اند مگر ثعلبی که در کتب خویش یاد کرده بود آن نیز
درین مجموعه یاد کردم نا جامع تر بود و این کتاب را
قرن العیون لقب دادم و اساس این بر چهار قسمت نهادم

و هم قسمی را بقصولی معین گردانیدم نا مثال را زود بقتضود
رساند و هذا شدات ابواب و الله الموفق والمعين
القسم الاول فی امثال و هو ثلثه فصول **فصل**
اول فی امثال المفردة **الفصل الثاني** فی امثال
المثل بها **الفصل الثالث** فی امثال و الحکایات
اللا یقه بها **القسم الثاني** فی امثال و الحکایات
التي تجرى مجرى **الفصل الاول** فی ذکر نعم الله تعالی
الفصل الثاني فی ذکر احاد علم الله بسرایر العباد
الفصل الثالث فی الغفران و العفو عن الاخوان
الفصل الرابع فی تخمین کلام الحین **الفصل الخامس**
فی تفتیح الکذاب و ذم الکذب **الفصل السادس**
فی تخمین التقاف **الفصل السابع** فی الثمانه علی من
یحاری بفعله **الفصل الثامن** فی تخویف الظالم و شر
نصیره **الفصل التاسع** فی النهی عن البخل و الحب عن الجود
الفصل العاشر فی النهی عن الاسراف **الفصل الحادي**

عشر في تصليته قلب المحزون **الفصل** الثاني عشر في نوادر
المحاورات المتفرقة **القسم** الثالث في الحكايات والمرئيات
بالآيات وفيه ثمانية فصول **الفصل** الأول في ذكر الرسل
الفصل الثاني في ذكر الأنبياء **الفصل** الثالث في بدائع
نكت النيران **الفصل** الرابع في ملح الرافعات عن العلمان
الفصل الخامس في تعبير الرؤيا **الفصل** السادس في
الرسالة الماتجانية التي يقع في القرآن **الفصل** السابع
في المكاتبات البديعة والمراسلات الشريفة **الفصل** الثامن
في الحكايات المتفرقة والأنواع المختلفة **القسم** الرابع في الآيات
والآيات اللاتيق بها ثم أبواب الكتاب فالآن يتبدى بذكرنا
كما وعدنا بتوفيق الله وعونه صلى الله عليه وسلم سيدنا محمد وآله أجمعين
الفصل الأول في **القسم** الأول في أمثال المفردة مثل نازي
من طلب شيء جد وجد مثل ياربي جو بنده يا بنده بود
كلام والذين جاهدوا فينا لنهدينهم سبلنا مثل نازي
المرحون مشه الضرمثل ياربي ويا كهنة شؤنا ما پای نابه

نکرد **كلام** فما وهنوا لما أصابهم في سبيل الله مثل نازي
القلوب يتشاهد مثل ياربي دل از دل كولا بي ده **كلام**
تشابهت قلوبكم مثل نازي عادة ترضعت بروجها تنزعت
ياربي خونی که با شیر فرو روزه با جان براید **كلام** لا تبديل
لخلق الله نازي ان عادة العقرب عذابها ياربي هان
خرک سیاه بر درست **كلام** وان عدتم عدنا نازي كل
شاة برجلها ستناط ياربي هر بزی را بیای خویش او بزند
كلام كل امرئ بما كسبت رهين نازي لا تلد الحبيبة
الا الحية ياربي از مار نزايد بخ از مار بجه **كلام** والذي
جنت لا يخرج الا نكدا نازي كل مقام مقال ياربي سر سخني را
جا بکا بهيست **كلام** كل نبياء مستنقر نازي المامول خير
من الماكول ياربي اميد به از پيش خورده **كلام** ولا خرف
خير لك من اولي نازي ارسل حكيمًا ولا توصيه ياربي حكيم را
كار فرماي وصيت كمن نازي الا يا دى قروض ياربي بيلي را
نيكي آيد **كلام** هل جزاء الا احسان الا احسان ياربي فدا ان

يضرب الطبل تحت الكساء **بارسی** فلان طبل زیر کلاه می زند
کلام یا ایها المنزل قم الليل **نازی** و آن غذا را در شب بپز
بارسی فردا نیز نزدیک است **کلام** ای بس الصبح بقرب **نازی**
 العبد وما يملكه لمولاه **بارسی** بنده هر چه دارد و حواجر راست
کلام محیا و مماتی سه **نازی** من جرب المجر حلت
 به الندامة **بارسی** آزموده را آزمودن بیشمار آرد **کلام**
 ولوردوا العادوا لما نكحوا عنه **بارسی** خرم من سوخته سوخته خواهد
 خرم **کلام** و دوا لو تكفرون كما كفروا فتكونون سوءا **بارسی**
 شكتم بترتاز بست و زبان کار نمی کند **کلام** و یضيق صدری و ما
 ينطلق لسانی **بارسی** خردا بیایان غنچه جود می سود ندارد
کلام فلم ينفعهم ايمانهم لما راوا بائنا **بارسی** فلان مبارک
 مرده را از آدمی کند **کلام** حتی اذا ادرك العرق قال امنت
بارسی خنیده بخانه شتریان آید **کلام** و الذين كفروا اولياؤهم
 الطاغوت **بارسی** خریشین خریسین را بل بود **کلام** و جعلنا
 سلفا و مثلاً للآخرین **بارسی** آتش که در پیش افتد نه ترک دارد

و نه خشک **کلام** و انتقوا فتنة لا تضیبن الذين ظلموا منكم
 خاصة **بارسی** هر چه نخوری بخنی بود **کلام** ما عندكم ينفذ و ما
 عند الله باق **بارسی** در من می نکرده چون پیر کا و در **کلام**
 ينظرون اليك نظر المعشي عليه من الموت **بارسی** همی بکس نکوبد
 که آنکور من نرشد است **کلام** كل حزب بما لديهم فرحون **بارسی**
 بر مشاطه عروس آراستن بود **کلام** فان تولوا فانا معكم
 البلاغ المبين **بارسی** هر چه نوشیده ما بدیده ایم **کلام** و قد احطنا
 بما لديهم خيرا **بارسی** زیرا شناور دکان میگرد **کلام** لا تقعدوا بين
 يدي الله ورسوله **بارسی** پیش از آزمودن بناره بر مشو **کلام**
 ولا تعجل بالقرآن من قبل ان يقضی اليك وجیه **بارسی** فلان جناب
 میرو که گویی بکشتن می برند **کلام** كما نسا قون الى الموت
بارسی گوشتند از برای کشتن فربه کنند **کلام** حتی اذا فرحا
 بما اوتوا اخذناهم بغتة **بارسی** غار با خواست **کلام** ان مع
 العسیر **بارسی** بزدل در بزدل نیست بود **کلام** و ظنتم ظن السوء
بارسی مرد در بسکان اولیه **کلام** الحیث ثبات للخیلین

بارسی بنما و مرا یاد خواهی کرد **کلام** فستند کردن ما قول کم
بارسی خضم ضعیف را خوار نشاید داشت **کلام** کم من فیه
قلیل غلبت فیه کثیره **بارسی** از بعد از من می آیم نازی تو میگوئی
کلام و چیتک من سیاه و بنیاد یقین **بارسی** حرام زاده را رو
دنبه خشکی کند **کلام** ان لا انسان لیطغی ان راه استغنی
بارسی عروسی جو بگذشت کاسه ده بد انگلی **کلام** و اذا انما
علی انسان اعرض و ناجا بنه **بارسی** فلان کس اگر بدربار شود
آب خشک کرد **کلام** انما یوجه لایات بحیر **بارسی** فلان
جون بم بقایه در کلبه مانده است **کلام** و هو کل علی مولیه
بارسی کار ناکرده را فرد نباشد **کلام** و ان لیس للانسان
الا ما سعی **بارسی** انچه بکاری بدروی **کلام** لها ما کسبت
و علیها ما کسبت **بارسی** مردم نیکی و بدی بجای خویش کشد
کلام ان احسنتم احسنتم لانفسکم و ان اساتم فلها **بارسی**
فلانرا از خیار آتش چیست **کلام** و جعل لكم من الشجر الاخر ناراً
بارسی هو دستهارا کذب خیر است **کلام** ان الینا ایاهم **بارسی**

همه شب کرب موثر را بخواب بیند **کلام** ایطمع کل امری منهم
ان یدخل حبه نعیم **بارسی** اگر کعبه کنایه بگرفتند بی بر زمین حبشه
نماندی **کلام** و لو یؤاخذ الله الناس بظلمهم ما ترک علیها من دابره
بارسی بد مکن و بد بیندیش ثابت بناید پیش **کلام** و من
یکسب اثماً فانما یکسبه علی نفسه **بارسی** بهی کن که بهی به **کلام**
و افعوا الیخر لعکم تقفلون **بارسی** هر چه بخود بنسندی بد بگیری پسند
کلام و یجعلون لله ما یرهون **بارسی** بذل موسی عیسی را بکینند
کلام لا تره و ازرة و زرا خری **بارسی** ابله را در سخن بتوان
شناخت **کلام** و لتقرنهم فی لحن القول **بارسی** این تعلیم دیو
داوده است **کلام** الشیطان سؤل لهم و املی لهم **بارسی** کناه کار
ترسناک بود **کلام** و لهم علی ذنب فاخاف ان یقتلون **بارسی**
نه هر که آتش گوید زبانش بسوزد **کلام** لا یؤاخذکم الله باللغو
فی ایاکم **بارسی** یک حله سپر میفکن **کلام** یا ایها الذین آمنوا
اذا القیت فیة فاثبتوا **الفصل الثانی من القسم الاول**
فی امثال و الاشعار و المثل بها نازی الناس اعداء ما جهلوا

بارسی کارکن کاروان را دشمن دارد **تا** چنانکه امیر المومنین علی
 کرم الله وجهه می فرماید: قیمت کل امری ما بچسند **تا** و دیگر گفته اند که
 الجاهلون لا اهل العلم اعداء **تا** چنانکه فارسی میگوید که **بیت**
 نخر از دانش بود مرد را **تا** کون خدایق را بپوی راه نیست
کلام بل کذب و باطل محیط و ابعلمه **نازی** اناس کاسنان المشط
بارسی همه فرزندان آدم اند کس را فضل نرسد بر کس چنانکه
 امیر المومنین علی کرم الله وجهه فرموده **تا** الناس من جهة التمثال
 اکفاء **تا** ابوهم آدم و لام حوا **کلام** فان لم یکن لهم فی اصلهم
 شرف ینا خرون به فالطین والماء و نیز گفته اند **بیت**
 اگر رئیس نیم یار رئیس زاده نیم **تا** ستوده نسبت و اصل زدوده در
 اصل تنها کسی را تفاخرت نرسد **تا** که نسبت همه از آدمست و از حوا
 بدخواه و از زمانه بدخواه است **تا** کور از زمانه عمر کوناه است
 او جاه کنند که من در آن جاه افم **تا** آن جاه کننده راهان جاه است
کلام ولا یحیی المکر السی الا باهله **نازی** من یشتی اثر العراب
 سیرج اهل الخراب **تا** مگر بس کلاغان رو در ویرانی اندر افتد

ومن کان العراب له دلیلا **تا** قناوس الجوس له مصیرا
 هر که را رهش غراب بود **تا** بی کان مترشش غراب بود
کلام وجعلناهم ائمة یدعون الی النار **بارسی** کا و قدر لوزینه
 چه داند **نازی** لا یعرف العی قدر احسان **تا** چنانکه گفته اند
بارسی خرد چه داند که زعفران چیست **بیت**
 سوا عند اعمی فی عماه **تا** ظلام اللیل اوضوء النهار
 مرغی که خرد از آفتاب زلال **تا** منقار در آب شور دارد و ده سال
کلام انما الباطل یؤمنون و بنعمة الله یکفرون **مثل نازی**
 اذا اشتد البلاء فانظر العرج **بارسی** ریح سخت کلید را حقت
 الا ربما صاق القضا باهله **تا** و امکن بین تراسنه مخرج
 نومید مشو مگو که امید نماند **تا** کس در غم روزگار جاوید نماند
کلام سیمجعل الله بعد عیبه **نازی** عز ملا د ب خیر امن
 شرف النسب **بارسی** مردی به از مردم زاذکیست **بیت**
 کن این شیت و کتیب ادبا **تا** لعینک تحصیل من النسب
 فلیس یعنی النسب نسبت **تا** بدالسان بری و لا ادب

پارسا باش و نسبت از خود کن **یا** بارسا زار و کی هنر نبود
کلام و الذین اوتوا العلم درجات **نازی** لکل عل رجال خبانکه
 عاقلان گفته اند که هر مردی را که راست **بیت**
 و هل يتجا في الناس كل خصال **یا** و ما يتجا في البدين **یا** صاحب
 خود بدست در جهان باری **یا** کار مرد و مرد و هر کاری
کلام لکل جعلنا منكم شرعة و منها جاء **یا** کون بداري هلیله و اخوری
 حسن قبل نعم تو لک **یا** و قیل یقیم قول لا بعد نعم
 فان لا بعد نعم فاحشة **یا** فیلا فاسدا و اجنت ندم
 ای سرای وفا و نیکویی **یا** سختی بشنوار سخن جوئی
 یا کموانچه می نخواهی کرد **یا** یا بکن آنچه تو می گویی
کلام لم تقولون ما لا تعملون **باری** بر خوان نا نهاده
 آفرین نشاند کرد جانک بلغا گفته اند **بیت**
 اناس الیس من ان یبدوا زجلا **یا** حتی یروا العیذه اثار احسان
 هرگز از نخل و ساقطی و دونی **یا** کس اندر جهان نیاید کام
 یا بخششی باید چون حاتم **یا** یا کوششی باید چون جیدر

یا حکمی باید جو لغان **یا** یا عفتی باید جو نور
 این هنر جو نام نگو خولای **یا** انده قوی نباشد و تن لاغر
باری کاسی در جستم من پند و کوسی در جستم خود نه پند **نظم**
 فی انی اری فی عینیک الجرح مرصا **یا** و تجر ان ابصر فی عینی العیبه
 لانتة عن خلق و تالی مثله **یا** عار علیک اذ افعلت عظیم
 جو عیب کسان جنت خواهی **یا** نخستین در عیب خود باز کن
 کسی را برادی جو زمان دهی **یا** نخستین ز مال خود آغاز کن
کلام انما مرون الناس بالبر و تقسون انفسکم **باری**
یا کاروانی زده شد کار کسان سره شد **بیت**
 به خوش گفت آن لقاوری بطوسی **یا** که مرگ خبر بود سگداعروسی
کلام و ان تصبکم سینه یفرعوا بها **باری** اسب را بجل منکر
 مرد را بجامه و نیز حکما بمناسبت گفته اند که **بیت**
 در و غلط مشو که تنها بینی **یا** پشت سپه گران سواری دارد
کلام لا یسخر قوم من قوم عسی ان یكونوا خیرا منهم **باری**
 پیوسته سبوی از آب درست نیاید چنانکه گفته اند **بیت**

نه بر نه مرا در دل و جان خواهد بود **ما** آن کار همیشه همچنان خواهد بود
کلام ام لا انسان ما نغنی باری بسیار امید است در نومیدی
 اذ انصابت من امر فانتظر فرجاً **ما** فاضیق الامراض الی الفرج
 وقتی که ز کس امید باید ما را **ما** آن لحظه فرج ز در دراید ما را
 مرد دانا که چون بینند کار **ما** دل پنهانی خود ز ره نبرد
کلام وهو الذی ينزل الغیب من بعد ما فتطاول کل البقل
 ولا تسبیل عن المتقله **باری** تو تیره خور از بوستان مبرس **سیت**
 اثر باغ جو مقصود تو انگور **ما** انگور بخور مگر کین باغ گراست
کلام لا تغفلوا عن اشیاء ان تبدلکم نسوکم **باری** نا دیده
 بهم زنی هزاران فرجت چنانک سالکان گفته اند **بیت**
 اصبر فان بعد العسر یسیر **ما** وکل امره وقت و تدریر
 ولله بین فی حاجاتنا تطیر **ما** و فوق تدیر با سه تقدیر
 جراجون ز یک نسل شد آدمی **ما** یکی عالم آمد دگر مسخیر
 ز آهن همی زاید این هر دو چیز **ما** یکی تیغ هندی دگر دست آره
 ازین وجه شد نزد دانا **ما** که نفس ستم به زاصل ستم

کلام ما نزی فی خلق الرحمن من تفاوت **باری** تفاوت از خلق
 من نسبت از خلق شماست **کلام** ان اکرمکم عند الله اتقیکم
نازی کم بین الدّر والحصا و السیف والعصا چنانک گفته اند
 که دانا با نادان برابر نیست و نیز گفته اند **بیت**
 تعلم فلیس المرء یولد عالماً **ما** ولیس اخوا علم کن هو جاهلاً
 نیست دانا برابر نادان **ما** وین مثل از خدای در فرغان
 هل یستوی الذین یعلمون والذین لا یعلمون **نازی** العبد یضرب
 بالعصا والحریکیه مر اشارة **باری** کریم را ثنا باید و لیثم را جفا **نظم**
 اذا انت اکرمت اکرم ملکت **ما** وان انت اکرمت اللسم لمردا
 خواجه از مکرمت بیارد ز **ما** بنده از مکرمت نشاید سر
 را یتک مثل الجوز یمنع لب **ما** صحیحاً و یعطی خیره چین یکسه
 و وضع الذی فی موضع السیف **ما** مضر کوضع السیف فی موضع
 کراسر که دارو بود بر جگر **ما** شود ز انگین در و او پیشتر
 همیشه بنمی تن اندر مد **ما** بموضع در افکن با برو کره
 بنمی جو حاصل نکرد و مراد **ما** در شتی ز نری دران حال به

کلام فاستخف قومه فاطعه نازی من احتقریرا لایحه وقع فیہ
بارسی هر که برای مردمان جاه کند خود در افتد **بیت**
 قضی الله ان البغی یصرع اهلہ **ما** وان علی ابایع بدور
 ومن یحقریر البصرع اهلہ **ما** سیصرع یوما بالذی یو
 کم بین ترمی جوزه و انذار **ما** فکاک اسیر و الجبار کسیر
 فاطرف دودیده تو برهم ساید **ما** صد بند بدادست قضا بکشاید
 اکنون باری غم پیوده مخور **ما** از پرده غیب نابه بیرون آید
کلام لا تدری لعل الله یحدث بعد ذلک امر **بارسی** هر که
 درنا بستان خواب کند در زمستان خوابش نباید **بیت**
 اذا انت لم یزرع و انت حاسدا **ما** ندمت علی التقریط فی زمن البدر
بارسی هر که بنا بستان در سایه بخشید خوابش نبرد گشته بشمارمستان
کلام اذ هبتکم طیبا تم فی حیاتکم الدنیا **بارسی** از مرک حذر
 سوذ ندارد نازی مامن الموت خلاص ولا غنه مناص **بیت**
 از اجل نیست هیچکس این **ما** برده خلق اجل کین دارد
 حلقه کبکسوی هزاران شاه **ما** بلعد **ما** درون دفن دارد

با اجل باید اری می ناید **ما** آنکه صد حصن آهنین دارد
 هر شمی کو درین جهان بود **ما** هر را این دل زمین دارد
کلام قل لن ینفعکم الفرار ان فررتم من الموت **بارسی**
 مدبر هرگز مقبل نکرد و چنانک بلغا گفته اند **بیت**
 یا عادل العاشقین دع فیه **ما** اضلها الله کیف ترشدها
 هرگز نشود مردم مدبر مقبل **ما** مقبل شدن مردم مدبر مشکل
کلام ولم یجعل الله له نورا **ما** اثر صلاح در چهره پیدا بود
 لم تسیل المرء عن خدایفه **ما** فی وجهه شاهد عن الخیر
 از مرد مبر پس هیچ امر کش **ما** بر چهره بدید باشد از کردارش
کلام سیما هم فی وجوههم من اثر السجود **ما** گناه کار را بگونه بتوان شناخت
 عاشق همه جای انگشت نمابود **ما** بر گونه بدی باشد از آنکه سها بی بود
کلام یعرف البحر مونی سیما هم **بارسی** از من جهان بیکریزی جو دیوار لاجو
 رحمت غوغا بشرد بر نماید **ما** چون علم با دشما بشرد در آید
کلام جاء الحق وزهق الباطل ان الباطل کان زهوقا **بارسی**
 از بدتر شاید بود **بیت** به حال مرده را شکر به **ما** که بسیار رند باشد از بدتر

کلام ولتذيقنهم من العذاب الا دنى دون العذاب **کراکبر ماری**
 پرزن رادست بلوزینه نرسد کونید غراترشی باید **بیت**
 این آن مثل کر بک بی زور **ما** دستش نرسد بدینه کونید شور
کلام ان لم تخذوا به فسيفولون هذا الکف قدیم **مازی** من سعی
 دعی ومن نام راء الا حلام **بیت** داستا نیست کهن کشته و درینه
 شده هر که خنبد خواب پند هر که خنبدی جزد **مازی**
 یداک کوکتب او قول **ما** و نیز گفته اند که **مثل فارسی**
 خود کرده را درمان نیست **شعر** کله از روزگار پیاده حلیست **ما**
 درجه برماست هم ز کرده **ما** ما ستم کار کشته ایم **ما**
 کراکبر ستم کنند رواست **کلام** ذلک با قدمت بداک
پارسی هر چه در دیک بود بکفایه براید **ما** کل اناء بتر شیء بما فيه **فرد**
 بی هیچ تکلف این سخن سخت نکو **ما** کز کوزه برون همان بدارد که درو **ما**
کلام قل کل عییل علی شاکلته ایاتی خند که در زبانها مثل شده
مثل از پارسی فردات آید خار کا مشب مستی **کلام** فقصوا علی
 ما فعلتم نادمین **پارسی** نیکش بود هر آنکه بند خرسند **کلام**

وماکان پر بد حرت الدنیا نوته منها و ماله فی ملاحق من نصیب
 خزانها نماند هر شب بخواب **ما** که پالان کرازا بر دست آب
کلام ایحسب الانسان ان یدرک سدا و گفته اند **بیت**
 هر که مشقت کسان نخورده بود **ما** تنگیه پرشت خویش کرده بود
 ایحسب الانسان ان لن یقدر علیه احدا **الفصل الثالث فی**
القسم الاول فی الامتثال والحکایات الدلیقه بها مثل
فارسی دیک مردیک را کونید ای سیاه کون **مازی** علی غیب
 ونسی خلق نفسه **کلام** و ضرب لنا مثلا ونسی خلقه واره
حکایت آورده اند که امیر اسماعیل کنکی را خوش سیر خوانده
 بود بکتر نام وقتی ابله اش براند و ان طراوت پسندید و
 لطافت جهم او زیر نشان ابله ناید بد شد روزی درش
 امیر اسماعیل اسناذه بود و امیر از روی تعجب در نشان ابله او
 نگاه می کرد قاضی ابو منصور حاضر بود بدان کو ذک اشارت
 کرد و گفت **کلام** ولقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم ثم ردناه
 اسفل سافلین **ما** و قاضی ابو منصور بر یک بای بخنبدی بکتر چون

تغییر او در خویشیست بشنود در فور جواب داد **کلام** و ضرب
لنا مثلا ونسی خلقه **ما** قاضی ابو منصور نیک نجل شد و امیر
اسماعیل سبب عجب داشت از حدت خاطر وجودت جواب
الایق در رسوم پیفزود و بتقدش خلعتی گرانمایه فرمود و دوستی
وی زیادت شد **نازی** سبق السیف العذب **باری** چون قضا
کار کرد ملامت سوخته دارد **کلام** قضی الامر الذی فیہ تستفتیان
چون رفت قضا و بودنیها **ما** بود **ما** بر جستن و فریاد توکی دارد سوخته
حکایت جیبۀ بنت الفیس دختری بوده است در حله خویشین
زنان عهد خویش مدتی میان او و میان جوانی معاشقتی می بود
و طباع هر دو بمواصلت و موافقت بغایت مایل اما بطریق نکاح
اجتماع میسر نمی شد روزی آن جوان فرصت یافت و جیبۀ را
بر بود و بخانه برد و در محکم فرو بست با و لباء دختر خرم شد
در بام خانه را فرو گرفتند پدرش میخواست که بتقریبی بگوید
تا یک زمان خویشی را نگاه دارد و یکساعت او را بخود راه
ندهد از پیرون در این آیت بخواند و گفت **کلام** ولا تطیعوا

امر المسرفین **ما** دختر چون آواز پذیر بشنید از درون خانه جواب
داد **کلام** وقضی الامر الذی فیہ تستفتیان **ما** پدر حال بد داشت
در حال بازگشت و مردمان را باز کرد و این **نازی** من ینکح الحسنة
یعطی مھرا **باری** کالای نیکو بها توان یافت **کلام** لن تنالوا
البر حتی تنفقوا مما تحبون **حکایت** روزی درویشی در شهری
در آمد فاقه کشیده و از راه رسید چشمش بر دوکان بریان کری
افتاد بره بریان دید از معالین بر او بخت آتش اشتها را شور
معه اش را گرم کرد و ایند آرزوی خود را قضین این آیت است
کلام نزدیکان ناکل منها و تطمین قلوبنا **ما** و در دست بریان
کرد و بریان کر کاغذ بر خواند و بر طهر قصه نوشت **کلام**
لن تنالوا البر حتی تنفقوا مما تحبون **ما** و در دست درویش نهاد
چون چشم درویش بر رفته افتاد نعره زد و وجدی بدید آمدش
گفت شیخا بره بوده است گفت نعمت فانی بی بضاعت نمی دهند
نعمت باقی بی طاعت چون دهند **حکایت** خالد ربیع نعمانی
گوید وقتی از اوقات یمن بودم یکی از دوستان نزدیک من آمد

وگفت امروز کینه کی بنحس خانه آورده اند که بطافت جهنم و ملامت
 لجه او آدمی ندیدم در هوس و بیدار او برخاستم و بنحس خانه رفتم
 کینه را دیدم در حجاب شسته و نقابی بر او فرو گذاشته پیش او رفتم
 و گفتم **ای زنی انظر الیک** سبک نقاب از روی برداشت و گفتم
فانظر الی آثار رحمة الله در آن خلوت گفتار و ملامت و بیدار
 او برخاستم و گفتم ترا به نامست گفت چینه گفتم **الحمد لله الذی**
احلنا دار المفاتمة من فضله شکر خدای تعالی که ناراحت رسا
 نتوانم از الجنة حیث نشاء هر کجا خواهیم فروز آییم گفت
هیهنا لن نالوا البر حتی تتفقوا اما **ما تحبون** **ما نازی** جیل
 بین العیبه و التزوان **پارسی** ما می از آب جدا ماند **کلام**
 و جیل بینهم و بین مایشتهون **حکایت** اسحق موصی را و شقیق
 بلخی در راه موصی قطع افتاد و نعمتی که در آن سفر حاصل کرده بود
 جمله را برونند خبر بغداد رسید ما روم الکرشید اصمعی را برسد
 که خبر اسحق و شقیق به داری گفت **کلام** و جیل بینهم و بین
 مایشتهون **ما** ما روم الکرشید را از آن استعارت خوش آمد

و بروشنا گفتم **نازی** کحل مقام معلوم **پارسی** هر سختی را جانی
 هست **کلام** کحل نباء مستقر **حکایت** وقتی یکی را از حجاب
 خلیفه با سماع بدر مسجد در گذشت ابن المجاهد در نماز بود قومی را
 امامت میکرد چون مشغله سماع این جماعت بسمع ابن المجاهد
 رسید ازین آیت بدایت کرد **کلام** کحل نباء مستقر **ما** آن
 حاجب بدانست ثوبه کرد و الله اعلم **القسم الثانی فی المحاور**
والفاظ التي تجری مجریها و یشتمل علی اثنا عشر فصلا
الفصل الاول فی ذکر نعم الله تعالی **پارسی**
 هر نعمتی که داری از حق داری **کلام** و ما یکم من بعمته فمن الله
پارسی فضل حق تعالی بر تو بسیار است **کلام** و کان فضل الله
 علیک عظیما **پارسی** اگر نعمتها را و را شمار کنی نتوان **کلام** و ان
 تعدوا بعمته الله لا تحصوها **الفصل الثانی فی احاطة نازی**
 علم الله تعالی بسیرای العباد **پارسی** بر خدای عزوجل پوشیده
 نیست **کلام** لا یخفی علی الله منهم شیئا **پارسی** حیانت حتم و غل
 بدانند **کلام** **یعلم** **ما** خائنه لا عین و ما تخفی الصدور **پارسی**

ظاهر و باطن بر پوشیده نیست **کلام** يعلم ترکم و جهر کم فارسی
انچه بگویند بشنود و آنچه بدل دارند بدانند **کلام** انه يعلم الجهر
من القول و يعلم ما تکتبون **الفصل الثالث في العفو والعفوان**
عن الاخوان یا باری اگر عفو کنی بتقوی نزدیکتر **کلام**
وان تصفوا اقرب للتقوی **باری** صبر کردن و از ایشان درگذشتن
بقتل نزدیک **کلام** و لمن صبر و عفوان ذلک لمن عزم الامور
باری کریم و از ایشان درگذر **کلام** فاصح الصفح الجمیل **باری**
برده عفو بر روی کرد ایشان پیوست **کلام** فاعف عنهم و
اصف **باری** چون توبه کنند از سر آن درگذر **کلام** وان تابا
واصلحا فاعرضوا عنها **الفصل الرابع في تحسين كلام الحسن فاكي**
خداش گشتار خوش عطا کرد دست **کلام** و هدو الی الطیب
من القول **باری** سخن نیست بکینه و بی حسد **کلام** انه لقول
فصل **باری** این سخن رسول کریمست **کلام** انه لقول رسول
کریم **باری** وحی است که می گزارد **کلام** ان هو الا وحی
یوحی **باری** شمار ازین حدیث عجیب می آمد **کلام** ان هذا الحدیث

تعبون **فارسی** شما نیز همچنین بگویند **کلام** فلیأتوا بحديث
مثله **فارسی** در جهان مانند ندارد **کلام** لم یخلق مثلها فی البلاد
الفصل الخامس في تقيع الكذب ودم الكذاب مثل فارسی
مردوغ گوی کند باذ **کلام** قتل الخراصون **باری** این دروغ است
فرا بافته **کلام** ما هذا الا افک مغتری **باری** این حدیث است
که از خود می تراشد **کلام** ان هذا الا اخلاق **باری** می نمایی که
خلاف می گوئی **کلام** انما انت مغتر **باری** این بهنا نیست
بزرگ **کلام** هذا بهنان عظیم **باری** درین معنی غی دانی
کلام ما لم به من علم **الفصل السادس في تبجین النفاق**
مثل **فارسی** بزبان نیکو میگویند و بدل بد اندیش **کلام** برضو کم
با فواهم و نابی قلوکم **فارسی** بزبان میگویند اما بدل ندارند
کلام یقولون یا فواهم ما یس فی قلوکم **الفصل السابع في**
الشماة علی من یجاری بفعله مثل فارسی کردار بد و رسیده
کلام احاطت به خطیئة **فارسی** سزای کردار خود بخشید
کلام فاصابکم سیات ما کسبوا **فارسی** آفر خدای ایشان را بگناه

بگرفت کلام فاخذهم الله بذنوبهم **الفصل الثامن في تحذير الظالم**
و شى مصيرة باری زود باشد که بدیشان رسد بدیهای ایشان
کلام سیصیهم شیات ما کسبوا **باری** زود باشد که ظالمان جزای
خود بیا بند **کلام** وسیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون
باری خدای از ظلم ظالمان غافل نیست **کلام** ولا تخسبن الله
غافلاً عما یعمل الظالمین **باری** مهلت ایشان نزدیک رسد
کلام قد اقترب اجلهم **باری** مهلت ایشان دادیم چون بگیریم
سخت بگیریم **کلام** واملی لهم ان کبیدی متین **باری** روزی خدشان
فرود آشتیم **کلام** و ما تؤخره الا لاجل معبود **الفصل التاسع**
فی النهی عن البخل والحب علی الجود باری از بخل خویشتن را
کمش **کلام** ولا تجعل بیک مغلوله الی غنک **باری** نیکوی کن
خان که با تو کرده اند **کلام** و احسن کما احسن الله الیک
نیکوی کن که خدای نیکوکاران را دوست دارد **کلام** و احسنوا
ان الله یحب المحسنین **باری** رنج نیکوکاران ضایع نیست **کلام**
ان الله لا یضیع اجر المحسنین والله اعلم بالصواب

الفصل العاشر فی النهی عن الاسراف مثل باری اسراف کن
که خدای مسرفان را دوست ندارد **کلام** ولا تسرفوا ان الله لا یحب
المسرفین **باری** بنا وجه خرج کن **کلام** ولا تبذر تبذیرا **باری**
خدا را ببخش که خویشتن را پی بر سر کنی **کلام** ولا تبسطها کل البسط
باری بخل کن و اسراف کن **کلام** والذین اذا امروا ولم
یقتروا **فصل الحادی عشر فی تسکین قلوب المخزون** باری
من میدانم که دلت شک می شود **کلام** ولقد تعلم انک یضیق
صدرک **باری** از بکر ایشان باک مدار **کلام** ولا تنک فی ضیق
ما یکرون **باری** خدای تعالی یا رحق است **کلام** ان الله مع
الذین اتقوا **باری** ایشان کردند باینه کردیم **کلام** و مکروا مکرا
و مکروا مکرا **الفصل الثانی عشر فی نواذر المحاور**
المتفرقة مثل باری او جهانی بود **کلام** ان ابرهیم کان
امه فانما **باری** فلان از مخدوم خویش عاصی شد **کلام** ففسق
عن امر به **باری** من رزق تو نخورم **کلام** لن نوثر لربک
باری چیزی پارتا نهاری کنیم **کلام** آتنا عذرا **باری** در سفر

رنج دیدیم **کلام** لقد لقینا من سفرنا هذا نصبا **بارسی** تو بام من صبر
 نتوانی کرد **کلام** انک لن تستطیع معی صبرا **بارسی** ما را بفراموشی مگیر
کلام لا تؤاخذنی بما نسیت **بارسی** این فرایست میان من و تو
کلام هذا فراق بینی و بینک **بارسی** دوستی و رشندارم **بارسی** **کلام**
 فلن تجذبه ولیا مرشدا **بارسی** رنج شما دوست دارند **کلام** و دو اما
 عثتم **بارسی** کس را بیرون طاقت کار میفرماید **کلام** لا یكلف الله
 نفسا الا وسعها **بارسی** هر چه گوئیم باور بخوانی داشت **کلام** وما
 انت بمومن لنا **بارسی** فلانرا نیکو دار **کلام** اگر می مثواه **بارسی**
 این تو نکردی فلان کرد **کلام** وما ریمیت اذ ریمیت و لکن الله
 رمی **بارسی** یک کار فلان بکاری بنیاید **کلام** وما امر فرعون بشید
بارسی اگر او نباشد دیگری باشد **کلام** وان تتولوا يستبدل
 قوما غیرکم **بارسی** با او جان میگوئی که با دیگران **کلام** ولا
 تجروا له بالقول کجه بعضکم لبعض **بارسی** خویشی سنایی مکن
کلام فلا تزکوا انفسکم **بارسی** هانا این بقیامت خواهد بود
کلام هذا ما توعدون **بارسی** الحسب **بارسی** این عظیم چیست

کلام قل هو نبأ عظیم **بارسی** از ایشان مترس از من ترس **کلام**
 فلا تحشوا الناس و اخشونی **بارسی** من از خدای می ترسم **کلام**
 انی اخاف الله رب العالمین **بارسی** امروز هر چه خوردید شمارا حلال
کلام الیوم احل لکم الطبیات **بارسی** کان بذبرده **کلام**
 و طتم طن الشوء **بارسی** کار فلان قوی شد **کلام** ان فرعون
 علی فی الارض **بارسی** کبر و دار همه بدست فلانست **کلام** الا له
 الخلق و لا امر **بارسی** هر که را خواهد بگیرد و هر که را خواهد بگذارد
کلام یغفر لمن یشاء و یعذب من یشاء **بارسی** یا رحق پاش
 نه یارب باطل **کلام** تعاونا علی البر و التقوی و لا تعاونا علی
 الاثم و العدوان **بارسی** هر چه خوری نیکو خور **کلام** فلیتطرا بها
 از کی طعاما **بارسی** چون طعام خوردید پیرا کنید **کلام** فاذا اطعتم
 فانتشروا **بارسی** بکنه و بکیر این ما را عقوبت خوانی کرد **کلام**
 ایملکنا بما فعل السفهاء منا **بارسی** آمذی و آوردی **کلام**
 حیث علی قدر **بارسی** مشت در ناریکی می اندازی **کلام** رجاء
 بالغیب **بارسی** جدل نادانسته میکنی **کلام** سفها بغیر علم

بارسی مبطل راجحت نرسد **کلام** فہمت الذی کفر **بارسی** اکنون حق
 ظاهر شد **کلام** الان حصص الحق **بارسی** دعوی ایشان معنی ندارد
کلام لولا یا نون علیہم سلطان بین **بارسی** سخن نہ باندازه
 حوزمی گوید **کلام** کبریت کلمۃ یخرج من افواہم **بارسی** سخن خطرناک
 میگوید **کلام** انکم ليقولون قولاً عظیماً **بارسی** هر کس پیش
 نہا ذمی دارد **کلام** وكل وجه هو مولیها والله اعلم
 القسم الثالث فی الحکایات المرتبطہ بالایات لیثیل علی
 ثمانية فصول **الفصل الاول** فی ذکر الامنیاء والکرام
حکایت آورده اند کہ آن شکوفہ بستان نبوت وزینت آسمان
 مروت حسن بن علی علیہا السلام روزی از برای تفریح
 بصحرای بسیار گشته بود و آنش اشتہاء طعام در طبیعت او
 مشتعل شدہ چون بمنزل شریف ہنوز رسید بتعجیل طعام خواست
 برستاری کہ متعین شغل مطبخ و متکفل شرائط طبع بود عجلہ
 وقت بطبقی نہاد چون بقرب مجلس رسید دہشت حضور و
 لمحہ نور بران پکارہ غالب گشت از تعاشی در دستش بدیدار

آمد و تزلزلی در قدمش ظاهر گشت و کاسہ بر کتف مبارک امیر المومنین
 ریخت حسن رضی اللہ عنہ بنظر سیاست درونکاہ کرد کونہ حیاء
 بر چہس آن پکارہ متغیر شد گفت آہ ترسم کہ بانش غصب
 او سوخت شوم و در دلم انتقام او نیجہ ایم الهام الہیتش
 تلفیق کرد تا زبان بروایت این ایت بر کشاد کہ **الکاظمین**
الغیظ حسن گفت خشم فرو خوردم بر ستار گشت **والعافین**
عن الناس حسن گفت از تو در گذاشتم و این کار نا بودہ
 انگاشتم بر ستار گشت **والله یحب المحسنین** حسن گشت
 ترا از مال خویش آزاد کردم **حکایت** وقتی یکی از انبیا دنیا
 در بغداد کہ نعمت دین بود و بخت رسیده ایامی برج و مشقت
 می گذاشت و عمری زار و روزگار بنفاہ می گذرانید روزی
 در بازار بزازان بر در دکان ابن الرسی القزنی اندوخت
 اعمال او میکرد تا ابن الرسی بختہ جامہ متقوم بخانہ خود
 فرستاد جیلتی ساخت و انگشتی او بدست آورد و در بازار
 شد و مرغی چند مسمن و منی چند برنج پاکیزہ و کوزہ چند نبات

خواری بنسبه بخريد و در زنبیلی نهاده بدر سرای ابن الرسی آید
و حلقه بزد کینه کی بیرون آمد گفت این زنبیل یکبار که خواجه فرستاده
است و کذباً با تو را بگوید که فلان تخته جامه که فلان کس آورده است
بده که خواجه میخواهد و اینک انگشتری بنشان فرستاده است
کینه که انگشتری و زنبیل بسند و پیش کذباً تو برد و احوال باز
نمود کذباً تو گفت که بزد و بگوید که ما یکبار که آشنا نباشد چیزی بلی
دهیم مرد گفت پس زنبیل و انگشتری بمن باز رسانید و این حدیث
را نابوده انکار بید کذباً تو گفت ما را عادت نبوده است که
بی اجازت خواجه چیزی از خانه بیرون فرستیم گفت نابود بزد
ازین نبود که تخته جامه بدست نیاید و انگشتری و کالا در
بای افتاد بعد از مدتی فقرش بغایت رسید و فاقه بنهایت
انجامید بزد یکبار ابن الرسی آمد و گفت در سر که آن محضال که قصد
نعمت و اموال تو کرده بود منم خدای عز و جل مال حلال تو
نگاه داشت بدانکه آن برنج و مرغ که برای تو بردم بنسبه
بر گرفته ام و اکنون در برنج و مطالب آن مانده ایم اگر چه مردی

سرگشته

سرگشته ام اما از کرده برگشته ام و این آیت بر خواند **کلام**
وان تبتم فلکم رؤس اموالکم لا تظلمون ولا تظلمون ابن
الرسی را از لطف استاد عاویس معاودت او خند آمد
و وقتش خوش شد و بهاء کالای او بداد و گفت بعد ازین
هر گاه که محتاج کردی بزد یک من آی و پیش احتیال منای
حکایت رسم ملوک غریبن جهان رفته بود که محتسبان شهر را
دست قوی داشتندی و احکام شرعی بدیشان باز گذاشتندی
چنانکه با هر که باشد هر چه خواستندی بتوانستندی
کرد و هر سستی که در شارع میسر میگرفتندی حدود شرعی بر او
اقامت کردند و زجر بی بیع رسانیدندی قاضی مسعود شمه
یکی بود دست از شر آغزین اتفاق را وقتی از او فوات در
زمستان سرد بود و افقه گرفتار شده است از خوابات بدر افتاده
بود همی رفت در کوئی که مفری و کبریز کاسی نبود با محتسب شهر
مقابل افتاد هر چند بگریزد روی گریزند بید مترصدی بود بمحسب
بزد رسید این آیت بر خواند **واذا امروا باللغو معر و اکراما**

مختب دیباچه زیبا داشت موی سنجاب بر وزده بر پشت او
نهاد و گفت **کلام** هذا عطاؤنا فامنن او امسک بغیر حساب
الفصل الثانی من ذکر الخلاء واللباس وغیرهم
حکایت ابوالمختار نشوی را گفتند که فلان کس ترا خلعت
جامه بخشید گفت اگر بپوشی بنی جله انبیا را پیش او
بر ذوجه ملائک را در صمان کند و از سوزنی عاریست
خواهد تا آن درین پیراهن یوسف که **قدم** در بدو
بدوزند و هدم را جامه چون دهد **حکایت** بخیلی را از زیر
کاسه و کوزه می ریخت از زیر گرفت بر کوزه چه نویسم
گفت بنویس **فمن شرب منه فلیس منی** گفت بر کاسه چه
نویسم گفت بنویس **من لم یطعمه فانه منی** و الله اعلم
حکایت بخیلی را بر سیدند که درویشان را که بدو شاق تو آیند
چو ایشان را نان ندهی گفت **انظم من لویشاء الله اطعمه**
بندگان او بند اگر خواهد بدو را با این فضولی چه کار
حکایت بخیلی را بر سیدند که از فرزندان کدام آیت دوست تر

میداری گفت این آیت **ولا تؤثروا السفهاء اموالکم**
حکایت بخیلی را گفتند فلان از دست بیفتاد سکی در ربود
بخیل هر چند دوید در پی سک نرسید باز گشت و اشک
از دیده می بارد گفتند شیخا چه افتاده است گفت که
کلام انما اشکوبتی و حسرتی الی الله قصه این غصه جز
بخدا راست نیاید که سک او آفریده است و الله اعلم
حکایت ابو العینا شاعر چون از همدان با صفایان شد
اتفاق آن روز که بدین شهر آمد جماعتی از کودکان بر در
دروازه خبک سنگ می کردند سنگی بر سر ابو العینا آمد
سرش شکست آشنائی داشت بسی طلب کردند او را بد
آرد نیافت مانده و رجور و گرسنه جانی فروذامد شب
در انتظار چیزی خوردنی می بود هیچکس در حق او نگذاشت
دیگر روز برخاست و نزدیک مهرب وزیر شد مهرب از او
پرسید که فی ای یوم دخلت البلد یا ابوالعینا یعنی
کدام روز درین شهر آمدی گفت **کلام** فی یوم محس مستمر

گفت در کدام ساعت گفت **کلام** فی ساعة العسرة گفت
بجا فرود آمدی گفت **کلام** بواجب غیر ذی زرع و آنکه
احوال شرح داد مملوب بخت بد و بفرمود ناو تا نقش معین
کردند و همه بر سر او بدادند چنانکه لایق بود و الله اعلم
الفصل الثالث فی بدایع نکات السوان
حکایت عبد الرحمن ارموی که صاحب اندلس بود گفت
بسیار حجاز می شنیدم چون پیغام رسیدم نحاس برده را گفتم
از برای من کینه کی شایسته که مرا در راه مونس باشد بخیر
کینه کی بر من عرضه داد در غایت حسن و نهایت جمال
چنانکه چشم در ملاحظت صورت او چیره می شد و خاطر بدو
نیک مایل می بود گفتم ای کینه کی ترا چه نامست گفت مکه
گفتم الله اکبر قد قرب الطريق راه بر من نزدیک شد
دستور باشد تا بر حجر اسود تو بوسه دهم گفت هیهات
کلام کم تکنونوا بالینه الا بشق الانفس ناخبرم درم
در رخ قدم نبری بحسبم این حرم نتوان رسید و ارم

حکایت چون مامون خلیفه توران بنت الحسن بن سهیل را
بخواست آن شب که زفاف خواست بودن توران را عذر
زنان بدید آمد مامون خواست ثابت ماند و مقاربت جوید
قالت یا امیر المومنین **کلام** انی امر الله فلا تستعملوه
مامون بداشت از پیش او بدادند و از حسن استعانت
او نیک بخت ماند و پیسنید **حکایت** مامون اگر شب
کینه کی بود فایزه نام بخلیت ملاحظت و زیور فطنت
معروف و موصوف وقتی مامون او را در وقت خلوت
بطریق طیبیت با او گفت تا فلیطی طهرک ای یزیدان
نمی نمائی فایزه گفت یا امیر المومنین اما سمعت قول الله
یسبحانه و تعالی **کلام** فأتوهن من حیث امرکم الله
بازنان خود راهی روید که حق فرموده است مامون
گفت اما سمعت قول الله تعالی **کلام** نسا وکم حرث
کم فأتوهنکم انی شبتم فایزه را گفت نشیند که گفت
زنان شما کشت زار شما اند از آن راه در آمد که شما را باید

فایزہ گفت یا امیر المؤمنین ہذا لایۃ منسوخۃ بقول تعالیٰ
کلام وَاَنْتَ الْبَيْتُ مِنْ اَبْوَابِهَا فاضحک الکرشید و
 تعجب من حقه ذکایا و زاد فی جہا و کراما ہا روز بخندید
 و آن قوت جواب او بیسندید و از آن کیا ست طبع و
 لطافت خاطر او متعجب شد و در محضر دوستی او پیروز
 و در حق او بسیار تشریف فرمود و مواعید خوب کرد و ام
حکایت مہلب بن ابی صفہ چون بدیعہ معینہ را بخواب
 شہی بمعاشرت مشغول شدند مہلب خواست کہ از معاشرت
 بمباشرت بر دارد بدیعہ را عذری مہود کہ آن حالت زنا
 بدید آمد گفت **نازی** عصم اللہ و فار التورہ آب از
 چشمہ بر جوشید مہلب گفت **کلام** ساوی الی جیل بعضی
 من الماء **حکایت** اصمعی روزی در دکان میوہ فروشی می
 گذشت مرغان مسمن دید از معالین در او بختہ و طبقہای
 سیب اصفہانی و سبذہا، اینچہ وزیر کی و کوار ہا، انکور از فی
 و مالہا، انار میکسی نہادہ و زنی در زینت جمال و کسوت کمال

بران جایگاہ نشسته اصمعی از روی تعجب زبان بنداجی
 بر کشاد و گفت **کلام** و فاکہ ما یتخیرون ہا و لحم طیر ما
 یشتون ہا و حور عین کا مثال اللؤلؤء المکنون ہا آن زن
 روی با صمعی کرد و گفت **کلام** جزاء ہا کا نوا یشتون ہا
 یعنی این سزا کی کسی است کہ بخرد نہ سزا کی کسی کہ نیکرد و اہم
حکایت ابو العباس سفاح روزی نزد یک حرم ام سلمہ
 درآمد سلمہ پیش او بر تخاص است ابو العباس گفت کہ **نازی**
 دخت علیک و ما بخشنی بالقیام یا ام سلمہ نزد یک تو درآمد
 و حرمت من بقیام بجای نیاوردی قالت کیف اقوم
 و ہذا لانا خارتجری من تحتی ارادت بہ حالت الہود من
 النساء **حکایت** وقتی ہا رون الکرشید را خبر دادند کہ فدان
 ناطفی کینہ کی دارد کہ ارحام ایام بحسن سیرت و لطف
 صورت او دیگر ترا یدہم خد دلر باش با ماہ آسمان برابر
 کند و ہم قد جان فدایش با سر و بوستان ہم سری نماید اما
 رفیق معاملت و سبق مجاہلت ناطفی دل از دست او پیردہ است

و ناطقی نیز دل و جان در مهر او سپرده غیرتی در باطن با رون
کار کرد که ای عجب چنین کینه کی در بغداد چه خدمت مرا
نشاید مرا باید که روز کار او را بد بگری رساند در وقت کسی
بناطقی فرستاد که شنیدم که کینه کی شایسته داری باید که او را
بزدیک آری ناطقی چون پیغام خلیفه بشنید از رنج بر خود
به پیچید و بالی خشک و دیده تر بجان دوید کینه کی چون خواهر را
بران حالت بدید گفت ای خواهر چه بوده است که قدصنوبر
چون جبر کرده و چه افتاده است که خدمت معصرا را مرعوض
کردا بنده گفت چه باشد ازین بدتر که **پیت**
خوش بود و با تو زمانه نگذاشت **ما** آسوده بدم با تو فلک نیسند بد
و قصه باز گفت گفت سهلست اگر این کس اهلست مرا نیز دیک
او فرست جان کنم که دل تو ازین غم پیردازم چون کینه کی
را پیش ما رون بردند ما رون را از حسن خلقت او نیک
خوش آمد گفت ای کینه کی شنیدم که چون آواز تو در پرواز
آید خد از دل و جان مستمعان بر باید لطف تو برین

صفت است کینه کی گفت **کلام** یزید فی الخلق ما یشاء **ما** مارون
گفت جواب سوال ما از قرآن میدهد مگر بر معانی او سواری
گفت **کلام** هذا من فضل ربی **ما** مارون در آن گفتا لطیف
و دیدار طریف او متعجب ماند گفت چه باشد که از چنین
لذت و آواز خود ما را بشنوانی و عشری از کلام کریم بخوانی
کینه کی خدمتی کرد و این آیت بدایت کرد و گفت که
بسم الله الرحمن الرحیم ان هذا خیر لیسع و تسعون
نجه ولی نجه واحد **ما** مارون چون این آیت بشنود
حال او بدانست آب در چشم او بکشت گفت ای کینه کی هانا
که خواهر را دوست میداری که قصه درد او می نگاری گفت
کلام و الف بین قلوبهم **ما** مارون را دل برو بست
و گفت **کلام** لا تخافی ولا تحزنی انا را دوه الیک درو
تخته جامه بدو داد و بنزدیک خواهر اش فرستاد و الله اعلم
الفصل الرابع فی ملح من لفاظ عن العلماء و امثالهم
حکایت مارون الرشید چون عباس را از واسط آورده بود

هر بار که چشم او بر عباس افتاد ذی دل شک شدی و گریه
 در او آوردی از بهر آنکه فایزه حبشی بود و عباس
 بزرگ مادر بود روزی یکی را که دعوت نبوت میکرد
 نزد یک مارون آوردند هر چند گفتند از دعوی بزرگداشت
 مارون بفرموده تا او را بزرگوار کشیدند فرزندان او
 پیش او صف زده بودند عباس را در آن وقت
 هشت سال بود و زبردست هم فرزندان اسناذه بود
 چون فریاد و استغاثت آن مدعی بدید روی بدو کرد و گفت
کلام فاصبر كما صبر اولوا العزم من الرسل مارون
 چون از عباس این سخن بشنید رویش از شادی برافروخت
 و گفت حقا يقول عليه السلام **نازی** اولادنا اکبادنا
 بعد از آن یکسا غنش از پیش خود دور نگذاشت و از
 فرزندان دیگرش بیکوتر داشت و اسم **عالم**
حکایت داود ربیع خلوانی میگوید که بدیع همدانی که
 در ایام صبا و عهد کودکی بجزایرة زبان و فصاحت بیان

در محافظت و ملاطفت نازی و پاری جهان معروف و
 موصوف شد که در مجلس بزرگان ذکر او بردن گرفتند و
 در مشاعی و محاوره روزگار مبادرت نمودن گرفت
 در هوس و بیدار او بزرگایم و از خلوان بهمان آمدن گفتند
 که او این ساعت بکنت ادب باشد چون بکنت رسیدیم
 بدیع را دیدیم که می آمد در مغذارسالی دوازده در منصب جمال
 تمام و غلامی لطیف صورت هم در کس او خریطه کتاب او
 برگرفته و برابر او می آمد گفت بیجان دیدم آنچه شنیدم
 از حرکات لطیف و سکناات ظریف او حالتی در من بدید
 آمد آواز دادیم که علیک عین الله ما بر فور جواب داد
 که **کلام** لا تمدن عینیک گفتیم و صورت کم فاحسن صورت کم
 خوبت آراست ای غلام این **نازی** چشم بدو خسته بنا میزد
 همی شناسی در من نگاه کرد و گفت **کلام** و فی انفسکم افلا
 تنصرون ما و در گذشت من از جزایرة زبان و فصاحت بیان
 او متعجب بماندم و الله اعلم بالصواب و الیه المرجع و الکتاب

حکایت محمود و زاق را دو برادر یکی خود دیگری بزرگ
 هر دو از مکتب پیش پدر آمدند محمود بر بزرگ تر را
 پیش خواند و چیه و دستاری دروی پوشید غیرتی در باطن
 نسر خود تراثر کرد این آیت بر خواند **کلام** انما
 اموالکم و اولادکم فتنه مال تو و فرزند تو فتنه است
 محمود بخندید و گفت السنه ولدی تو هم فرزند منی
 رکنی از فتنه تو باشی گفت **کلام** و ما لیتوی لاعمی و
 البصیر و لا الظلمات و لا النور و لا الظل و لا الحرور محمود
 از آن سرعت جواب و قوت خاطر بر سر متجبر شد و بسیار
 ثنا بر خواند بفرمود نا چیه و دستاری به از آن درو پوشیدند

الفصل الخامس فی تغییر الرؤیا

حکایت یکی از خلفا که امیر المومنین علی را رضی الله عنه
 دشمن داشتی وقتی او را بخواب دید که میان آتشی نشسته
 بود معبر را بخواند تعبیر این خواب از وی سوال کرد معبر گفت
 این کس باید که پیغمبری باشد یا امامی گفت بجه دلیل گفت

بدان دلیل که خدای تعالی می فرماید **کلام** بورك من فی النار ومن
 حولها ان خلیفه از دشمنی امیر المومنین توبه کرد و الله اعلم
حکایت شویل یهودی را در ایام امیر المومنین عمر رضی الله عنه
 بخواب دید که جمعی از ملائکه بروی صلوات می دهند تعبیر
 این خواب از معبری پرسید گفت زود باشد که در دین خدای
 درائی و در شریعت مصطفی علیه السلام یک هفته بر نیاید که آن
 جهود مسلمان شد معبر را پرسید که بجه دلیل دانستی که من مسلمان
 شوم گفت بدانک خدای تعالی میگوید **کلام** هو الذی
 یصلی علیکم و ملائکته لیخرجنکم من الظلمات یعنی من الکفر
 الی الایمان **حکایت** مردی در خواب دید که پستوری با وی
 سخن گفتی نزدیک ابن سیرین آمد و از وی سوال کرد
 گفت توبه کن که وفات تو نزدیک آمد گفت بجه دلیل
 میگوید گفت بدان دلیل که خدای تعالی میگوید که **کلام**
 و اذا وقع القول علیهم اخرجناهم و ابدان من الارض تکلمهم
 یعنی چون قیامت نزدیک آید و خلائق را وفات خواهد

بود ستوری پرون آید و با مردمان بزبان فصیح سخن گوید
حکایت یکی نزد یک ابن سیرین آمد و گفت در خواب دیدم
 که بانک نماز می گفتم گفت حج کنی دیگری همین سوال کرد
 گفت ترا بدزدی بگریزند گفتند یک خواب را دو تعبیر مخالف
 چرا می کنی گفت تعبیر مردم بحال مردم ببرد و آن یک زنک
 صالحان داشت تعبیر او حج کنم که حق تعالی می فرماید
 و اذن فی الناس بالحق و ان دیگر هیئت مفسدان داشت
 تعبیر او چنین کردم که خدای عز و جل می فرماید **کلام**
 فاذن مؤذن ایتها العیر انکم لسارقون **حکایت** در ایام
 ابو حنیفه رضی الله عنه یکی از خلفا ملک الموت را بخواب
 دید از او پرسید که بقیّت عمر من چند مانده است ملک الموت
 پنج انگشت اشارت کرد از هول آن اشارت از خواب
 درآمد غمناک و شک دل بفرمود تا معبران را جمع کردند و تعبیر
 این خواب را از ایشان سوال کرد یکی می گفت پنجاه سال گفته
 است دیگری می گفت پنجاه ماه گفته است و خلیفه را دل

برین تعبیر بنا قرار نمی گرفت نزدیک ابو حنیفه کس فرستاد
 و از او سوال کرد ابو حنیفه گفت مراد ملک الموت از اشارت
 پنج انگشت نفی پنج علم بوده است و می نموده است که خدای
 عز و جل این پنج علم را بکس نداده است چنانکه می فرماید
کلام ان الله عنده علم الساعة و ينزل العيث و يعلم
 ما فی الارحام و ما تدری نفس ما ذاکتسب غدا و ما تدری
 نفس بائی ارض تموت ان الله عليم خیر این پنج علم است
 که خدای تعالی دست خاطر خدا این را در کس آن قاصر
 کرد اینده است و در تنزیل عزیز بخود اضافت کرده
 خلیفه چون از ابو حنیفه رضوان الله علیه برمان این است
 بشنود شاذ گشت و او را تشریف فرمود لایق وی و اوم
الفصل السادس فی السبوة لانتخابه التي يتبع فی القصر آن
حکایت ابو بکر مجاهد روزی با شاگردان خود تفسیر
 این آیت می گفت **کلام** ولقد صرفنا للناس فی هذا
 القرآن من کل مثل ما در همه عالم موجود نیست و نیز چیزی

در وجود آید از واقعات غریب و حادثات عجیب **آلا** اسم
 یا معنی او با صفت او در قرآن عظیم مذکور است و کیلی از و کلام
 فخرالدوله وزیر انجا حاضر بود گفت برین کاروان سرانما و
 خانها و کیلم ذکر کاروان سرانما و خانها در قرآن هست بر فور
 گفت هست در **سوره النور کلام** لیس علیکم جناح ان
 ندخلوا بیوتنا غیر مسکونه فیها متاع کلم **ما** جمله حاضران از آن
 سرعت جواب او متعجب ماندند و دیگری از شاگردان او
 گفت امروز کینه کی خوریده ام و نیز مباشرتی رفته است و
 از آن می ترسم که زن بداند ذکر این واقعه در قرآن هست
 گفت آری و بر فور این آیت بر خواند **کلام** والذین
 یؤتون ما اتوا و قلوبهم و جله **انهم** الی رجبم راجعون
 جمله حاضران از آن سرعت جواب لطیف و استخراج او
 متعجب ماندند هم ابو بکر مجاهد را بر سیدند که در قرآن
 سیزده آیت کجاست که در آن واو نیست جواب داد که
بایدی سفره کرام بر مرقه الی قوله ثم شققنا الارض شققا

هم از وی پرسیدند که در قرآن ده حرف مرتب کسته کجاست
 گفت **واذا راوک ان** هم از وی پرسیدند که در قرآن ده حرف
 بیوپسته کجاست که در وی الف نیست گفت **لیستخلفتهم**
 هم از وی سوال کردند که چهار آیت کجاست که در وی الف نیست
 گفت **قتل کیف قدر ثم قتل کیف قدر ثم نظر ثم عیس و سیر**
 هم از وی پرسیدند که کدام آیت است در قرآن که در وی بیست
 و یک حرف بی غم است **والهکم الله واحدا لا اله الا هو**
 این هم در یک مجلس در فور جواب داد **والله اعلم بالصواب**
حکایت علی ابن عیسی میگوید که روزی از ابو بکر مجاهد
 در خوابتم که بخانه من آید اجابت کرد چون بنشست شبلی
 بر در آمد گفتم درای این المجاهد گفت ساکنه الساعه
 همین سا عتیش خاموش کنم و عادت شبلی جان بودی که
 هر جامه که در پوشیدی بموضع از و خرقه کردی چون شبلی
 در آمد این المجاهد گفت این فی العلم افساد ما ینتفع به کجاست
 در علم بزیان آوردن چیزی که از و منفعت گیرند شبلی گفت

ای فی العلم **کلام** فطریق مستحبا بالسوق ولا عناف کماست
اسب را که آلت غزاوست بی بریدن این المجاهد خاموش
شد گفتم یا ابابکر تو میخواستی که او را خاموش کنی او باری ترا
خاموش کرد **حکایت** هم درین مجلس شبلی این مجاهد را گفت
اورد در علماء وقت در علم قرآن منیاز و مستثنی توی کماست
در قرآن که دوست مردوست را عذاب نکند این مجاهد هر چند
ی اندیشید آیتی موافق این معنی ندید یکی از حاضران گفت
یا ابابکر تو بگوی شبلی گفت بدعوتی بگویم گفت بدهم شبلی گفت
بسم الله الرحمن الرحیم و قالت الیهود والنصارى
نحن انباء الله واحباؤه فل فلم یجد بکم بد نو بکم این
المجاهد گفت کافی ما سمعت هذه لایة کوئی هرگز این آیت
نشنیده ام **حکایت** حسن بصری را بر سیدند که فردا
اطفال مشرکان کجا باشند گفت در بهشت کفشدیجه دلیل
گفت ندان دلیل که خدای تعالی میفرماید **کلام** لا یصلیها
الا لاشقی الذی کذب و تولى ما در آنش نرسند مگر کسانی

که بر من دروغ کرده باشند و از من بدگیری رفته و اطفال
مشرکان این هر دو نکرده اند لا جرم بهشتی باشند و ام
حکایت بو عیبه را گفتند که مردی ثلث مال خود بآل
فلان وصیت کند فلان داخل باشد گفت ای سبحان الله
که حق تعالی میفرماید **کلام** او خلوا آل فرعون اشد الفدا
نه فرعون با ایشان **حکایت** وقتی یهودی را در ایام
مامون با زنی مسلمان در ماه رمضان که فاحشه بود بگرفتند
یهودی مسلمان شد فقهاء اسلام گفتند لا سلام یجوا ما قبله
لا سلام جله کنایان را محو کند و کشتن نیز از وی برخیزد
مامون بعلی بن موسی الرضا رضوان الله علیه کس فرستاد
که یا این رسول الله درین واقعه چه میگوئی گفت بفرمایید
تا او را بکشند که ایمان او ایمان باس بوده است از ترس
این کلمه گفته است و این آیت بحجت آورد که **کلام**
فلکم یک ینفعهم ایما نهم لما راوا با سناء مامون خلیفه بفرمود
تا او را بکشند بر موجب این فتوی و الله اعلم بالصواب

الفصل السابع في المكاتبات والمراسلات الشريفة
حكاية حسن بن وهب بمثوكل رفته نوشت ووكالت
 دار الخلافه كه در نواح بغداد بود درخواست مثوكل اجابت
 نكرد و يكي را از نزسا يان بكفيل آن هم نصب كرد هم پسر
 بن وهب رفته ديكر نوشت و دروياد كرد بسم الله الرحمن الرحيم
 لا يتخذ المؤمنون الكافرين اولياء من دون المؤمنين
 چون رفته بمثوكل دادند در وقت ترسار مغرول كرد و شغل
 بدو تسليم فرمود **حكاية** يكي از خلفا را و زيري بود نام
 وي كثر خليفه بروي متغير شد بفرمود تا او را محبوس
 كردند روزي از حبس رفته فرستاد و دروياد كرد من
 عند عبدك كثر **كلام** والله يعصوا عن كثير چون قصه
 بر خليفه رسيد بر ظهر نوشت **كلام** لا خير في كثير
حكاية ابو عبد الله ثوابه بابو محمد رازي رفته فرستاد
 و او را بدعوت خواند و قاضي بو محمد را آن زمان در دهم
 بود بر پشت رفته نوشت كه دعا كوي در پنج روزه ماند

ولفاه فرج و لكن **كلام** ليس على المريض حرج چون رفته
 بابو عبد الله رسيد قال عذره احسن من اجابته گفت
 لطافت اعتذار او بهتر از سرعت امتثال والله اعلم
حكاية سيف الدولة جعفر زرقار را بعل حله فرستاد
 بعد از مدتي اهل حله برو خراج كردند چنانكه او را
 خوف هلاكت بود در كوشه خانه محتفي و پستروي يمانه
 بسيف الدولة جعفر زرقار نامه نوشت كه ابد الله المير
كلام ان القوم استضعفوني وكادوا يقتلونني فلا تهت
 بي لاعلاء بفرمايد دانست كه آن قوم سر از او من بناهند
 و با نلاف مال و افساد حال من شنافتند الله الله مرا بكام
 دشمنان مدار و درميان اين قوم ستم كار مگذار چون قصه
 بسيف الدولة رسيد ملك جواب نوشت كه **كلام**
 سنسند رجم من حيث لا يعلمون **حكاية** يكي از امرا
 خدمتي بملكي از ملوك نوشت و در آن نامه اثر عصيان فرامو
 ملك جواب نوشت **كلام** بسم الله الرحمن الرحيم خدمت تو رسيد

و مضمون آن معلوم شد و الجواب کما قال الله تعالی
ارجع الیهم فلنأینهم یجئو لا قبل لهم ولنخرجنهم منها اذ لا وهم
صاغرون **الفصل الثامن فی الحکایات المتفرقة**
حکایت چون اسماعیل بدال را بوزارت نشانند ابو العینا
ترتیب خدمت و شرائط محبت او در ایام تنبیت نگاه
میداشت و در محافظت آداب تعظیم و در موایب توقیر توقیر
تقصیر نمیکرد اتفاقاً در آن مدت از مروت و عاطفت بدو
همچو چیز نرسیده بود پس روزی نزدیک او درآمد و گفت ایده الله
لایمیرا دختر کی هست طفل دی روز روی فرامی کرد و گفت این
وزیر که مرا خدمت او شک در میان بسته دار جهت خدمت او
طمع از مروت دیگران گسته چون ترا پسند در روی تو احترازی
و استیشاری نماید گفتم نه گفت چون غایب شوی ترا بکرمتی میرسد
گفتم نه فقلت **کلام** یا ابی لم تعبد الا لیسمع و لا یرى و لا یعنى
عکس شیا وزیر چون این سخن بشنید بخود تشویر خورد و از حجاب
بربای خاست و گفت یا ابا العینا بدین قدر بسنده کن و حاجتی که

داری عرضه کن چیزی که مطوع و ملتزم او بود بخواست در وقت
اجابت کرد و بفرموده تا تمام و کمال بوی رسانیدند و الله اعلم
حکایت آورده اند که موسی بن عبد الملك الربابی یکی را از
دوستان ابو العینا بنتمنی جلس فرمود و مطالبتهای سخت کردند
تا در تشدید و مطالبت هلاک شد مدتی پنهان می داشتند و می گفت
از زندان بگریخت روزی یکی ابو العینا را برسد که از آن دست
محبوس چه خبر داری گفت **کلام** فوکره موسی فقطی له این سخن
بموسی بن عبد الملك بردند بفرموده تا ابو العینا را حاضر آوردند
گفت یا ابا العینا زبان از من کوناه میکنی یا به پنی آنچه پنی
ابو العینا گفت **کلام** تریدان تفتلنی کما قفلت نفسا بالاس
پس موسی ابو العینا را نلطف نمود و گرانمایه داشت و ارم
حکایت ابن المجاهد لمسیحی از مساجد باب الطاق نماز
بامداد امامت میکرد این آیت میخواند **کلام** ما قطعتم
من لینه او ترکتموها قائمۃ علی اصولها اینچا رسید فرو
ماند مکرر میکرد یا دشمنی آمد و کشتن یادی داد این آیت

بر خواند **کلام** ایس منکم رجل رشید **ک** کس فهم نکرد که این آیت
 بخواند **کلام** ردوها علی یکی از جا عتیان بدانت بقیه آیت
 تا که فراموشش کرده بود یاوش داد **فباذن الله** آنکه نماز
 تمام کرد **حکایت** ابو العینار را بر سید ند که بمران و هب را
 به بکوی گفت **کلام** وما یستوی البحران هذا عذب
 فرات و هذا ملح اجاج **ک** یعنی سلیبان فاضل ترکی بصلاح
 موسوم و یکی بفساد گفتند بجه معنی گفت **کلام** افسن بمشی ملکنا
 علی وجهه اهدا امن بمشی سو یا علی صراط مستقیم و الله اعلم
حکایت علی بن حسن کو ترکی ابو طیب با خوزی در روزی
 مرد بتر دیک رئیس ابو الحسن در آمد و در پیش او کانونی آتش
 نهاده و دزد و غلامی مرغی میکردانید فقال السلام علیک
 ایها الشیخ رئیس **کلام** بوردک من فی النار و من حولها
 جله حاضر از احسن استعارت او خوش آمد و بخت شد ند
حکایت امیر المومنین حسن ابن علی رضوان الله علیهما
 عادت داشتی که زن بسیار خواستی و زود بکذاشتی گفتند

ای سلا بنوی جراحین میکنی گفت زیرا من غنا دوست
 دارم پس نکاح میکنم که خدای تعالی در قرآن مجید میفرماید
 ان یكونوا فقراء یغنهم الله من فضله **ک** و طلاق میدهد هم که
 خدای تعالی میفرماید **کلام** و ان یتفرقا یغن الله کلاما من بکعتنه
 پس در هر دو حالت غنای طلبم **حکایت** بوقتی که جعفر
 بن محمد الصادق در گذشت متسنی از روی شامت یکی را
 از سیعه او گفت مات اما مک یعنی جعفر بن محمد سبعی جواب
 داد **کلام** قال فانک من المنظرین الی یوم الوقت المعلوم
حکایت حاد بمسحی یکی بود از مقل حالان اصفهان روزی
 چند در خدمت مملک بعل فارس شد بعد از مدتی با بخل بسیار
 با اصفهان باز شد بلیغ کاتب او را در بازار دید که با آن
 کوکبه می آمد این آیت بر خواند **کلام** هل اتی علی الناس
 حین من الدهر کم یکن شیئا مذکور **ک** حاد بر فور جواب داد
کلام کذلک کنتم من قبل فمن الله علیکم **حکایت** منصور
 شیرازی و ابو بکر ادیب خوارزمی در صدر فخر الدوله در مسیله

مناظره میکردند منصور در دفع الزام ادیب را گفت **کلام**
انما یفتی الکذب الذین لا یؤمنون بایات الله و اولیک
هم الکاذبون فخر الدولة را از سرعت جواب وحدت خاطر
او نیک عجب آمد **حکایت** فقیه ابو سعید صلحی در روزی
سرد بر دیک قاضی حرمین درآمد و از دور نشست و در پیش
قاضی آتش میسوخت قاضی گفت ایها الفقیه الی النار سوی
آتش ای ابو سعید خدمت کرد و گفت القاضی اولی بها
صلیا یعنی قاضی بآتش اولیتر **حکایت** هشام بن عبد الملک
را گفتند فلان در حق تو چنین سخنی گفته است هشام فرمود
تا او را حاضر کردند چون پیش هشام درآمد زبان بجهت بکشد
هشام گفت ای مرد ترا هنوز سخن می رسد مرد گفت قال الله تعالی
یوم تأتی کل نفس تجادل عن نفسها فردا هر تنی با خدای
عزوجل جدل می تواند کرد با تو سخن در تمهید عذر می توان
گفت هشام گفت **کلام** و اصفح عنه و از دور گذشت
حکایت بوقتی مرغی از خراسان بعراق رفت یکی از خدم

او بیار ز کشتن اجازت خواست یکی از حاضران این آیت بخواند
کلام اما یتنا ذنک الذین لا یؤمنون بایات الله
کسانی که از تو دستوری میخواهند بیار ز کشتن نه بخدای ایمان
دارند و نه بتو اعتقاد چون بو مسلم این آیت بشنود نیک در خشم
شد و قصد هلاک این دستور خواهنده کرد آن جوان مرد چون دید
که بو مسلم متغیر شد گفت ایها الامیر هن لایة منسوخة بقوله
کلام فاذا استاذنوک لبعض شاکم فاذن لمن شئت منهم
چون بو مسلم این آیت بشنید سکن غضبه و اذن له بالانصراف
در حال خشم او بر رفت و اجازت داد بیار ز کشتن **حکایت**
سیف الدولة ترکی در عهد معتصم والی شام بود و نیک ستایش
و قاهر او منقم بود بسی قلعهها در نواحی شام خواب کرده بود
و قتی بدو آنها کرده بودند که اهل فلان قلعه از فلاح این
حدود بر تو عاصی گشتند لشکری ساخته تا ختن برد سحرگاه
بدان قلعه رسید بنمود تا با و از بلند این آیت برخوانند
کلام و کم من قریة هلكناها فجاءنا بها سنابیا نا اوهم قایلون

باسبانی از بالای قلعه آواز داد که **کلام** و مار بک بپسک القری
بظلم و اهلها مصلحت **حکایت** یکی از همسایگان پیش اصمعی
در آمد و دو درم دارم خواست اصمعی گفت شاید اما گریه باید
مرد گفت ای سبحان الله مدتی است که در جوار توی با شتم مراد و
درم بسم استوار نمی داری و حق مجاورت من چنین میگزاری
اصمعی گفت ای جوانم ترا استوار می دارم اما سنت خلیل
نگاه میدارم چیست قال **ولکن لیطمین قلبی** گفت خداوند
بادرت میدارم اما میخواهم که دلم قرار گیرد **حکایت** کرت اول که
صاحب ابوبکر حواری را با قوت فصاحت و قدرت عبارت
در نظم و نثر بدید و آن جرات زبان و بسطت بیان او در تشریح
علوم بشنود نیک بیسندید از ابوبکر سوال کرد که یا ابابکر
تزدیک من چند خواهی بود گفت **ما دامت السموات والارض**
حکایت صاحب بنرمود که مارون را برای نو بنا کردند آن
روز که در آن برای بار داد ابو الهذیل در آمد از و بر رسید
کیف تری دارنا برای ما را چون می پستی قال **کینه عرصها**

السموات والارض اعدت للمتقین هر تحفه که آن روز آورده
بودند هر را فرمود تا بدو دادند **حکایت** در عهد سلطان
کریم کریم چون مشطب را بر سالت بغزین فرستادند آن روز
که بغزین در آمد سلطان کریم بدر کوشک اسناذه بود ندای
دولت و فضلا ای ملک را حاضر کرده و می فرمود تا چیزی لا این
بگویند که بود برای تو ان نوشت هر کس بر قدر فکرت خود نازی
و باری نظم و نثر فکرتی میگردند سلطان نرا دل بران قرار نمی گرفت
درین بود که مشطب در رسید و شرط نچیت و ادب و خدمت
بجای آورد سلطان گفت خواجه امام ما را کلمتی بایده که رقم این
درگاه باشد و بر زوار ملک و قصا د این حضرت موعظت ما
باشد بر فور گفت بنویسید بسم الله الرحمن الرحیم **واذ جعلنا**
البیت مثنیة للناس و الامنا سلطان بنرمود تا از جوهری
که عزت داشت یکبار دمان مشطب را بر کردند **حکایت**
شنیدم که شمس المعالی بحر جان در کوشک سفالین حوض خانه
فرمود ساختن چون تمام شد فضلا دولت خود را حاضر کرد

گفت چیزی بگویند که لایق این حوض باشد تا بر در و دیوار
او نقش کنند هر کس نظمی انشا میکردند و نثری و شمس ابو
المعالی را قوی از اقوال ایشان قبول نمی افتاد تا فرزندش
بزرگ او درآمد ایشانرا بدان چرت بدید روی بتقاشی کرد
و گفت بنویس بسم الله الرحمن الرحیم **هذا مغسل بارد**
وشراب شمس ابوالمعالی فرمود تا دیهی که چهار هزار دینار
دخل او بود بدو و فرزندان او وقف کردند **حکایت** شنیدم که
سید ابوالحسن وصی هدانی میگوید که چون از همدان بری رفتم
بحکم رسالتی که از رضی بفرموده داشتم در راه تفکری میکردم
که چون نزدیک صاحب درایم اقتناع سخن از کجا کنم درین فکر
بودم که صاحب باستقبال آمد و گفت مرحبا یا رسول ابن
الرسول و الوصی ابن الوصی گفتم در خلوت گفتار و ملاحظه
دیدار او منجیه بماندم این آیت برخوانم **هذا بشر ان هذا**
الامک کریم او نیز بر فور جواب داد **انی لاجدی یوسف**
لولا ان تنذون **حکایت** کوشیار حکیم هم منجم بود و هم حکیم روز

اول که نزدیک نوح درآمد نوح از محمد عبده پرسید که وزیر بود
و فاضل و یگانه عهد خویش که این چه کس است محمد عبده گفت
له غیب السموات و الارض یعنی منجم است و طیب و ام
حکایت چون بو محمد وزیر را از دختر فضل بسری آمد ابو سلمان
خطای بتنبیث درآمد و گفت شنیدم که در حین جلال نهال اقبال
جمال برست و در بوستان کمال شکوفه آفتاب بشکفت **و ما**
جعله الله الا بشری کلم جمله حاضرانرا از تعجب این لطایف
او خوش آمد **حکایت** فضل کاتب بدر برای ابن لنگک مصری
رسید در ابن لنگک بسته بود از شکاف در نگاه کرد ابن لنگک
را دید انگشت بر نمکدان بسری امر و لطیف می زد فضل را از خط او
آن آب در دلمان آمد و آواز داد و گفت **کلوا منها و اطعموا**
البائس الفقیر ابن لنگک از درون خانه آواز داد و گفت
ان الله حرمها علی الکافرین **حکایت** مامون نصیب موصی را
پرسید که دعوت اسحق چون دیدی گفت **یئس الشراب و ساء**
مرتقفا گفت سرای بدو و بیانی دون گفت دعوت خامان

چون یافتی گفت **بطاف علیهم یکاس من معین بیضا لکم للشارین**
 و عده هم قاصر **الطریقین کانهن یفر کلون حکایه روزی یکی از اعمال**
 بصره هسایگان خود را دعوت کرده بود و خود بر سر خوان حکایت
 میکرد یکی از همانان گفت والله ما این ساعت جانیتم که خدای
 تعالی میگوید که **سماعون للکذب اکالون للسهل**
حکایت در پیش عبد الملك بن جبیل ذکر فرما و لوزینه همی رفت
 که کدام خوشتر است فرماییش آوردند و بخوردند سر بر آورد و گفت
 هذا خلق الله فارونی ما ذا خلق الذین من دورته
حکایت چون عمید الدوله در کثرت دژ و بوزارت مقتدی
 نشاندند القاب او بیفزود و بموود نابر مناسبت او این رفت
 بنوشتند **خالصه لک من دون المؤمنین** آن روز که در ایوان
 سرای خود بنیشت و ارکان دولت تهنیت حاضر شدند نایب القراء
 نشوی در آمد و این کلمه برخواند **وقال الملك ایتونی به استخلصه**
لنفسی فلما کلمه قال انک الیوم لدینا مکین امین
 جمله اعیان را ازین استعارت لطیف که موافق لغت وزیر بود

خوش آمد در وقت فرمود تا خلعتی فاخر بخانکه لایق او بود در پوشیدند
 القسم الرابع **فی ربایات و آیات الدایقه لها رباعی**
 از بخت پیایم ای صنم کام آخر **لا تقنطوا من رحمة الله**
 و ز کرده بیشان شود ایام آخر **لعله یتذکر او بختی**
 کرد فلک شد مرارام آخر **عسی ربکم ان یر حکم**
 و ز کرده بیشان شود ایام آخر **فتصبحوا علی ما فعلتم نادین**

و ایضا

از دیند برفت مایه پناهی **و ابيضت عیناه من الحزن**
 دل ز پرور شد از غم تنهایی **یا اسفا علی یوسف**
 جان نیز لب رسید از شیدایی **و بلغت القلوب الحجاجر**
 من ماندم و یک نفس چه می فرمایی **و افوض امری الی الله**

و ایضا

هر روز باز از دست رای دگر **الم یان للذین امنوا ان یخسع قلوبهم**
 و در سرت از حال سودای دگر **قالوا ان تو من کذابتع لارزولون**
 هر دم بوصول تو تمنای دگر **عسی ان ینفعنا او یتخذ ولدًا**

جان میدهم و دل تو در جای دگر
ببر فزون نعمه الله ثم نیکو و نھا

ایضا

بامن بموافقت دمی شبی
ولا یا تون الصلوة الا و هم کسالی
خرا که خلاف من بود نکز بینی
فبدل الذين ظلموا قولا لا غیر الذی
دل رفت و دو دیده خون شد تن بکذا
وسی العظم منی و اشتعل الرأس شیباً
جان ماند کنون چه مصلحت می بینی
ولا و الیک فانظری اذا انما من

ایضا

بذ میکنی و نیک طمع میداری
و یحیون ان یجدوا بالما یفعلوا
هم بذ باشد سزای بذ کرداری
و جزاء سیئه سیئه بمثلها

ایضا

کر با تو وفا کنم نمی دارد سوخ
واذا انعمنا علی الانسان اعرض
و ربانو جفا کنم بیازاری روزه
واذا مسه الشرکان یؤسفا

ایضا

عمری بنجیم و باز بگذاشته
فاما من ثقلت موازینہ
در روضه حست از درم داشته
هنو فی عیثه راضیه

و

اذا ما ضاق باب من امیر
فان الله اوسع منه باباً

ایضا

کان مبر که اگر ضایع رہا کردی
که ضایع بگذارد مستبک لا متبا
کان مبر که اگر باز ماندم از در تو
دری در کشاید مفتوح لا متوا
وان تولوا فقل حسبی الله لا اله الا هو علیہ توکلن و هو رب العرش العظیم
اذا لم یجزک الله مما تخافه
فلا الدرع مناع ولا السیف قاطع

رباعی

زنک از دل مردمان بزداید
روزیت نکا هذ و یغزاید کس
با آنکه خدا داد زباید کس
وان در که خدا پست نکشاید کس
واذا اراد الله بقوم سوءاً فلا مرد له

عزیز

نرفع دنیا نا تمیز بق دیننا
فلا دیننا یبقی و لا ما نرفع

رباعی

نه در خور مسجد و نه در خور کشت
ایزد و اند کل من از چه شست
چون کافر درویشم چون قحط رشت
نه سیم و نه خوبی نه امید بهشت

مذ بن بین بین ذلک لآلی هو لآلی و لآلی هو لآلی
 اسراف کن که حاجت بار آید فردات بهر خبیس و هر حسن
 هم سخت گیر نیز چونانک نان تو نه پند از بنه کس
 ولا تجعل يدك مغلولة الى عنقك **فصل**
 چون مرکات و سکات آدمی ظاهر او و انچه از ضمیر او بام و
 فکر و افهام او در وجود آید و نتایج آن هر یک اثره لطیف
 است و نعمتی شریف که حق تعالی از کمال و قدرت و جلال
 و عزت خود بندگان را کرامت کرده است و در قرآن مجید
 بیان کرده که **ولقد کرّمنا نبی آدم** واجب جان
 کند که هیچ آدمی را از تفکر و استخراج عدم باندازه فکر
 خویش خالی نماند حقوق شکر این نعمتها بدان چه تواند بگرد
 نا شناسد که علم اولین و آخرین در ضمن قرآن مجید متضمن است
 و هر که خواهد که نزدیک خاص و عام و عالم و جاهل مقبول
 افتد بر صحت آن تالیف و تصنیف تمسک بدلائل و آیات
 مصحف مجید کند تا نزدیک هیچ غافل ادراک او بحسب نماند و درستی

در ادبی

و راستی آن پیدا آید به انچه درین تالیف اتفاق افتاده است
 و مؤلف این کتاب در هر بابی و فصلی نطق بر کشاده
 است در هر معنی استظهار و استعداد آن از کلام الهی و الهام
 تلقین ربانی جلالت قدرته و جلالت کلمه جسته است و انتظار
 بکرم او جنانست که بعین رضا نکرد و اگر خلی پند و امن عفو
 بر او بیوشاند چه آدمی از خلل و زلل خالی نیست و مؤلف این
 تذکر را یقین و حقیقت شده است که **و فوق کل دی علم**
علیم و الله الموفق والمعين ثم الكتاب بعون
 الملك الوهاب و صلی الله علی خیر
 الانبیاء و علیهم السلام
 حلقه محمد و اله و صبحه
 اجمعین
 محمد
 محمد
 محمد

معشوق من که رشک به و پیش خور است
 در جابگی جو عقل محب و مقتدر است
 از فرق نافدم هم در رخ و نیج
 بادولت و سعاد و باشوکت و شرف
 همچو مه دو هفت و هشت ساخته
 در شان فراق نافدم او قصیده
 بشنو که نازک و خوش مطبوع و دلفریز
 اول جو شانه دست بمویش زدم که او
 فرقت یاز چیه افق تیغ افتاب
 یا خط صبح ثانی و یاراه که کسان
 جد شکین طعن طر آراست آن
 زلفت یار و دام دوزخ یار و دام
 جانش فد اکرم که بدین مایه در خور است
 در نازکی جو روح معدا مطهر است
 وز بای تا بر هر در زور و زور است
 با عزت و کرامت و بازینت و وفور
 آن ماه بر سر آینه هفت کشور است
 کفتم جهان که هر که کشیدش تا اگر است
 موزون و دل و نغمه و روان و دلکش است
 در نامه جال جو تو قیغ بر سر است
 رخساره همچو برق مر فروق خجسته است
 یا در شب سیاه شهاب منور است
 کن نکتش دماغ دو عالم معطر است
 یا سنبله دو خوشه دو عقرب دو بیکر است

یا صورت دو دال و دو چشم و دو لام است
 یا دست به نقشه و یا شاخ ضحیران
 ناب و طنا و دام دلا و نیز سلسله
 یا چین چین و یخ به یخ شکن شکن
 کر پشت تا کر که وز روی ناب یای
 بالای اوست یا بحقیقت بلای است
 شمشاد شاد در جن جابگی جان
 یا قد و قامت جگویم قیامت است
 شاخ زرست و تیر خدنگ و خال نخل
 طوی و سدره یا الف را راپتی
 آینه سکندر و جام جهان نما
 پیشانیست لوح قضا صغیر قدر
 ابروست یا هلال کما کش بر افتاب
 روز و شبست رویش مویش با تعلق
 چشمست یا عیان دوسر صا دیا و عین

یا بیا دو هندوی دل در د کافر است
 یا سنبیل و قرقفل و یا مشک از فرست
 شام و شب زره کن و طوق جبهه است
 یا ماره ماره بند کند معنی است
 یا سر و تماش بدرازی بر ابر است
 یا سر و سر فراز و درخت صنوبر است
 یا نارون روان شده یا سر و کمر است
 یا غمامت عمر چه از عمر خوشتر است
 یا سر کشیده فی شکر و عود و عود است
 یا خط اپستوا که برو ماه انور است
 یا قرص ماه و چشمه رخساره خور است
 یا نصف آه چارده در زیر جاذب است
 نو نیست یا نکاشته توقیع محضر است
 و ابر و چشم او مثل طاق و منظر است
 جرعت یا معاینه بادام و عجم است

یا خود دو ترک مت دو هندوی کو شک
کوئی مکر که زیر خم طاق و سه رنگ
مرکان اوست آنک بقریان اوروم
مسار و خار و ناوک الماس کارزار
یا دلربا و حیمه پیکان جان کشان
کر ترک تا ز غره عازیش بر دول
میلیست در میان آن روی چون الب
یا نا شکفته شکل کل یا بمن پیاف
یا متصل زیر دو طاق ز مردین
آنکشت احد است که مرا دو نیم کرد
بر عارضش نشانه آن خان یارین
یا بر سواد ترک غلام حبش بجای
یا خرد و ختن که بلاد خطا گرفت
یا عکس نقش مردک چشم عاشقان
بر کرد درج درج لبش خال نقطه است
یا مشتری و زهره و جهره و زهره
چون شوی و بیل در خشان دو اختر
یا ترکشی ز ناوک بران بی سست
لرزان زبان مارونی و پیش و پشت
یا صف زده دور و بر برابر دو لشکر
ترکش کجا کنم که بغایت دلاور
زیر دو نون و بر سریم مصورت
یا توانان دو نایم مشک عین
از سیم خام بسته ستون دو پیکر
یا بر میان سپهر تیغ جیدرست
کوئی که گشتیست که بر روی اختر
یا زبکی که با دشه روم و خاور
یا هندوئی که در چشمش سحر است
یا بر سر شکر مکس خرد در هیر
کز خط نهنج نهنج یا قوت اشهر است

پیرین کم حدیث لب است او یا نبات
قدست آنک گشت سمرقند از ان دولت
زان جبر عه قد در عرق بخت غنی
دندان اوست خوشه پروین در خوشه
یا بر زبان زبانه شمع شعله زن
شمشیر برق خنجر الماس آبدار
دیده نشان ندیده زمینی آن هن
کوئی زنج که در خم جوکان اوست
آبی معلق است بران قرص افتاب
آن در کوش و سیم ناکوش ماه است
سرشته گشت عقل در او صا کر نش
خواندم بساق غرش از انش که صفت
گفتم سرورش کنت که امروز این علم
زان می کشد بقوت بازو کان ناز
در آستین بلور ترست آن بر آستی

یا شیر و سیل و می شمع و شکر است
یا آب روی پیشکر مصر و عسکر است
از قند بکدرم که حدیث مکر است
یا در صدف جلیقه شکر مقطر است
یا خود زبان او که جو طوطی سخن است
یا رسته شاخ ناز که در جان است
یا نیست هیچ زانک بغایت محقر
آن جاه یوسف است که دلهادران است
یا خود ترنج و سبب سیامان است
یا یک صدف دو نیم که از در توانگر است
کز سروری بلند و سرافراز و سرور است
کرسی و لوح صنع خداوند اکبر است
بر درش اوست کتش بر حسن افسر است
اورا استاد ازلی یار و یاور است
یا دشته من که ز کلهها نگو تر است

شاخ بھار نیست بان لطف و نازکی
 آن بشت و دوست مرا گشت دلربا
 انگشتها دوست که دل میر و زو
 ان ناخنان نگر که بخون رنگ کرده است
 یا خود شکوفه که شکفتست بر بخت
 نقش و نگار دست نگارین آرد
 بستان اوست یا مثل کوزه قلع
 یا نازنین دوشبشه شبین عرق
 در تن دل صوبری سخت نازکش
 یا خود حیر چینی و گمان رویست
 چین قیامت یا نه شکنها آن شکم
 یا جسته ز آب جیاتت موج زن
 نافست یا نه نیغه آهوی نازدار
 موی میان اوست که کوی همی کشد
 عضوها نش درج غنایتست سر بھر

در کردم که دست مهر پرورست
 یا شکل دلب تمام پر سمندرست
 یا ده قلم شکر که بدان فندق ترست
 کوی نشان ناخنک سیم بکترست
 نا نقش آجا که بر اوراق دفترست
 یا خود نگار خانه مانی و ادرست
 یا کوی زر که در خم چوکان زبورت
 یا خود و ناز نازک شیرین که بر برست
 یا بشت و بھلو و شکم و سپینه و برست
 یا بریان رومی و دپای ششترست
 یا جدول خورنق و یا روی مصد رست
 یا عکس چین متغی یا شکل میز رست
 یا بر نسیم عطر کلک کاه مجرست
 کوه آنکه فر بخت و میان اینک لاغرست
 یا حق که پر ز لای و کوهرست

یا خود نشان ستم غزال بخت عدن
 کوهش میان کوه زین چون نکه کبی
 سرخ و سفید شکل سرین لطیف او
 یا زیبقت آنکه زبای و نازکی
 رانست یا دوشاخ بلور کران بھا
 زانوی او که تکیه بخت جال زد
 ساقست یا دو و دندان مایست
 بایش که هست ماسی آجا چین
 دست آن سری پرده که ان بای بود
 خود را جو سایه در پیش اند آتم بخاک
 در کوی او کی ایم و در چشم او کجا
 همچون منش زهر طریف صدهزار دل
 رفتار اوست یا نه خرامیدن تذر
 گفتار حور یا کلمات لطیف او
 یا گفته کمال غیاث لطیف کو

یا خود حکایت نیست که نازیده باور
 کوی که تیل سیم روان بر تکار
 چون خرمن گلست که در زیر جادرست
 لرزنده و کران و سفید و مدورست
 یا کرد و ران که بگردن عشاق اندرست
 زانوزمان فرشته و غلامش جاگرست
 یا لوز بوست کنده و مور نقشه رست
 بر باد بان زورق خوی دو لکترست
 خوش دل کسی که دولت آتش ملیکست
 عشاق را بر راه طلب خاک بر سرست
 جایی که صدهزار جو قارون قلندرست
 مشتاق و زار و واله و محزون و غمورست
 یا سرو و کل که بر کذر باذ صرست
 یا آب خضر با نیک قد مضمرست
 کز جاکران خواجہ سلمان و قنبرست

بنام خدای بخشنده مهربان

بعد از حمد بی حد و صلوات بی حد جناب کوبیده اقل الشعرا اثر
دایمی بن محمد رانی احسن الله تعالی عواقبه که روزی بسعادتی
در بندگی حضرت بارفراشته نور حدقه و نور حقیقه الهی سلطان
السلاطین مولانا ابوالدین ادب خلد الله ملکه معرفت از ششم
و در اثباتی بنده پروری سخن بحکایت رشید الدین و طوطا سینه
فرمود که قصیده اقتزاع کرده است و بدعاوی آنست از اول
تا آخر مرصع است و مفارقات نموده که هیچکس در عرب و عجم
چنین قصیده انشا نکرده است اکنون بتعریفی که او ذکر کرده
است چگونه باشد که جرئت مطلع مرصع نمی باشد بساط حضرت
بوسیدم گفتیم خفا که نظر دقیق مشاهده چنین نکته و تعریفی
که از ناقلان بصیر استماع افتاده است که کتاب حدائق السحر
محمل است و بتفصیل اختیار دارد و فرمان جهان مطاع بشرح
این مفصل رغبت نمود مشتمل بآنکه امثله اشعار باریکه که

درین عهد منداولست بر حسب مامور نسخه اتفاق افتاد المسما
بالحدائق الحقایق **الفصل المبتدئ** **شعر**
قراضه سخن اوست برج ما کویم ۶ ز باغ چند بود نرجه باغبان
امید واری آنست که در نظر سعاد بخش شرف قبول باشد و این
مختصر بر دو قسمت قسم اول در اصطلاح انشا دان سابق بر پنج
بابست و قسم دوم با اصطلاح متاخرین با تصرف برده با دیگر
باب اول در شرح مولف بیان می کند که ترتیب بحسب
لغت جواهر بزر ترکیب گردشت و نیز در باب بلاغت از
تقسیم الفاظست بتطریق بسیج جنانک بوزن و عدد و حرف روی
موافق باشد جنانک ورق کل و عسرق مل لاله تا بدار ز لاله ابدار
قول متصرف **شعر** ای مقصد زمین و زمان استان تو ۶
وی معبد همین و همان آستان تو ۶ با این تقسیمی که ذکر کرده شد
ایمانی که بعد از مطلع واقع شود متواری و متوازن تواند بود
و اگر در آخر بیت لفظی یا زیاده از لفظی مکرر شود از این خوانند جنانک
صبا فراتش باغ و بوستان شد ۶ توانا نفس و دماغ و گلستان شد ۶

و اگر در اول یا در وسط واقع شود از را را بطه خوانند **شعر**
 یا پیش فراقت ز دم بردارید • یا پیش و تاقتش بکلم بسیارید •
باب دوم در ترصیع مع تجنیس هر چه کاسی که با ترصیع چون
 تجنیس غیر آن جمع شود مرید حسن کلام باشد چنانکه **شعر**
 من نیازم از تو ناز آری • من نیازم از تو ناز آری
 زحمت بدن پرور آمد مدام • زحمت بدن پرور آمد مدام
ف و ترصیع مع التجنیس آنست که یک لفظ او مرصع باشد و متجانس باشد
شعر ساقی می آری و در ده • ساقی بی آری و در ده •
 یا دو لفظ مرصع و یکی تجنیس باشد **شعر**
 کل رنگین بخواهی توبه دارم در ده • کل مشکین جو خرم بی کل در ده •
باب سوم در تجنیس تجنیس باری کونه باشد و نزد آری
 بداعت که در نظم ترکیبی از دو لفظ سازند که در لفظ و کتابت یکی باشد
 چنانکه چین و خط و شام و روم که هر یکی لفظی ازین الفاظ دو معنی
 می دهد و تجنیس بر هفت قسمست **قسم اول در تجنیس نام**
 و این عبارت از دو لفظ متجانس است که بمعنی مختلف بود و بکار

چنانکه شمع و آب

را هیئت پنجاه زابروی یکت را • را می پوزین نیست که لبروی یکت است
مثال دیگر چو کان زلف او را سرگشته همچو کویم • چو کان
 زلف او را چون کویم و چه کویم • و شاید که در دو اتفاق افتد چنانکه **شعر**
 سرعت با ذ صبا در کوی او از باو نیست • با جان آمدن جانم فدای باو
 با ذ را دل داده ام نبار سرگوشن رو • با ذ از آن ساد و لا در شد که دل داد باو
 و شاید که مردف باشد **رباعیه** رویم ز غمت جود رو آور شد
 و بر تو توام هر چه رو آور شد • مانده تو فرزند بنیامد بجان
 ما مادر روزگار رو آور شد • و شاید که متقا باشد چنانکه شاعر گوید
قطعه ای کریمی که در درم ریزی • تر و مراف عقل دنیاری
 در شبستان تومه و خورشید • مقبلی می کنند و دنیاری
 که مان سواد چهرت را • دست گیری بسوی دین آری
 سر فرازا حرارت با ده • در دم کرده است دنیاری
 لطف باشد اگر فرستی رو • قدحی زان شراب دنیاری
قسم دوم در تجنیس با فنیس این صفت چنانست که دو لفظ
 بحرکت مختلف باشد چنانکه علم و علم سحر و سحر کل و کل و مهر و مهر

صمد نامه قمری کشف از طرف جن • تا فراموش کنی محنت و دور قمری
 و از الفاظ تجنیس آنچه قریب بیکدیگر باشد مشابه و از الفاظ فیتین
 کرد و جنانک **شعر** ای دل که نیستی کز پیکرت با ذوقنا
 ناکه انکه ذوق عیاری چون زمین گرد کرد • ز برخدان ز مهر بر قمر چون برزان
 مر که دارد بر دشت جان زود بر دورد • سابقا درمان ندارد خاک ریش روزگار
 با ده درده نامور پریم بروی در • **قسم سوم در تجنیس ابدل**
 این صنعت جنانست که دو لفظ متجانس را در آخر یک حرف زاید
 جنانک ناف و نافه با ذوق با ده عمر و عمره جسم و جسمه **شعر**
 شب چون شمر روی گشته بغیر • نه ناهید پندانه کیوان نه قیبر
مثال دیگر در حرمت رخصت تو ای زیبا روی • از ناله جوانان
 کشم از مویه جو موی **قسم چهارم در تجنیس مرکب**
 این صنعت جنانست که شاعر دو لفظ متجانس را در یکی مفرد و یکی
 مرکب جنانک قیامت و قیامت سلامت و سلامت غیرت و غیرت **شعر**
 چرا از دشمنان و بکر رفتی • چرا از دوستان دل بر کر رفتی
مثال دیگر خورشید که نور دیده افتاد • تابنده شد پیش تو تابنده نشد

و شاید که در چهار مصراع واقع شود جنانک **شعر**
 اندر سر زلفین تو نانا رکیبست • بوی گل و رنگ مشک نانا رکیبست
 بالعلبت که مایه بار رکیبست • عجب کرباشد و شکر باری رکیبست
 و صنعت مفروق مشابه تجنیس مرکبست بحسب ترکیب اما بحر کت
 مختلف باشد جنانک **شعر** **عزیزان** بیع کوی بد
 هر آنکس که او را سعادت بود • همیشه مرور از سه عادت بود
 وفا و جوامع و دی و راستی • سه عادت که عین سعادت بود
قسم پنجم در تجنیس کسر و این صنعت جنانست که
 در آخر بیت لفظی را مکرر ذکر کنند که بمعنی مختلف باشد **بیت**
 کل پیشان می رود با بیل خوش کوی کوی • سر و شهر آشوب مارا بر کنار جوی
 و شاید که از جهت رعایت وزن در میان هر دو لفظ احصی واقع
 شود جنانک **بیت** کر نسیم از سر کوی تو بیار و بوی
 جان فشایم بسوغات نسیم تو نه **مثال دیگر**
 هر شکن از سر کیسوی تو زندان دل آ • ناکوی که اسیران کند تو کند
 و شاید که حریفی اتفاق افتد جنانک **شعر**

میان اینجن کل رخان باغ و چین • حدیث بیل شیرین زبان کو پاکوبی
کرم ناهوسوی دوشان خویش خرام • دمی بلطف دل عاشقان جو باجوبی
فصل ششم در بیان این صنعت جنانست که دو لفظ
متشابه آرد که حرف آخر مختلف باشد جنانکه قدم و قدر عید و عیب
بیت سرکش از سر تیغ می بخشد قدح • طایغی از از طعام می بخشد طعام
ما فی فصل ششم در بیان این صنعت جنانست که دو لفظ
آرد که بحسب کتابت متجانس باشد جنانکه شراب و سراج عید و عیب
نک مشکام کسی خوش کند بوی مرا • که خاک معرکه باشد عید و عیب
مثال دیگر رخ با این مه بلندی و قدر • آستان تو آشیان باشد
و شاید که در دو بیت واقع شود جنانکه **شعر**
یارو با بار ازرق پرهین • پاکش برخان و مان انگشت نیل
یا مکن با پیل بانان دوستی • یا بنا کن خانه در خور و پیل
باب چهارم در بیان اشتقاق این صنعت را متجانس نیز
گویند و این جنان بود که دو لفظ آرد یکدیگر متضاد بشهر بشهر
ریح و راح شتر شار **بیت** ای جهان را تیغ داذه قرار • کرده عالم بندگی از

مثال دیگر

مثال دیگر بوی شیر از لب شیرین بزمی آید • الحی انصا توان داد که بسیر
و شاید که لفظ اشتقاق از قرین یکدیگر باشد جنانکه **بیت**
خود چو رونق دیوانه عیش بید • عقال عقل بیفکند و الجنون فنون
مثال دیگر تابش روی تو بیرون برد از مه محاق • کوشش عدل تو
بیرون کند از خر خار • و شاید که در دو واقع شود **رباعی**
ای کرده غمت در دل مسکین مسکن • زین پیش مرا جز زلف مشکین مشکین
یا شاخ و فادر جن جان نشان • یا پنج جفا از دل بر کین برکن
باب پنجم در بیان این صنعت بر سه قسم است اول سجع
متواری و این جنان باشد که آخر بیت با کلمات دو لفظ آورده
شود که بوزن عدد و حرف روی متفق باشد جنانکه سروسهی
بوی بهی و سجع متواری و مطروق را بلغاء ما تقدم نیز استعمال کرده اند
اما متاخران در نظم جایز داشته اند درین قاعده که ذکر میروند
مثال سجع متواری بیت موی سپید شام غریبان • روی چو ماه شمع شبستان
روی تو ما را لاله و نسیرین • کوی تو ما را گلشن و بهستان
و شاید که این قاعده در دو بیت واقع شود جنانکه **شعر**

۷۵
س

ای جو دل منت دمان بلکه دران دمان **بی** وی جو تن منت میان بلکه دران میان
 هیچ نکست که او هیچ نکست ازان دمان **بی** هیچ ندید که او هیچ ندید ازان میان
فصل دهم در سجع مطرب آنست که در آخر کلمات دو لفظ آورد
 شود که بحرف روی متفق باشند اما بوزن و عدد و حرف مختلف **جنانک**
 جانب داری و جان سباری **بی**
 تویی که نیست بعدلت باغبان و وفار تویی که نیست نظرت بکگاه سباه
 و شاید که در دو لفظ سجع بشتقاق شبیه باشد **شعر**
 بادست برد گلک کان ابر درشت تعریف خویش کردن امکان کان باشد
فصل سیم در سجع متوازن این صنعت جنانست که قابل
 جبه لفظی را در اول ذکر کند که موازن هر یک در آخر باشد **بیت**
 لفظ بی در بیج و جودی شمار **بی** نسیم تست هر بوی که من از با دمی بام
 خیال تست بر نفسی که من در آبی نسیم **بی** و شاید که جامع متوازن و متواری
 باشد **مثال بیت** ای زلف تا بدار تو پیچیده بر قمر **بی** وی لعل آ
 دار تو خندیده بر شکر **بی** و شاید که با وجود این نیز رعایت اشتقاق
 کرده باشد **جنانک** **فصل دهم** دیار من شود از سوز سینه میل

کنار من شود از آ دیده مالا مال **باب ششم در مقالو و این صنعت**
 سبب بسیار دارد اما آنچه مشهورست چهار نوعست **اول** مقالو
 بعض آن جان بود که لفظی که ذکر کنند که چون بعضی از و باز گونه
 سازند لفظ دیگر شود **جنانک** ماه و همار و طرب و رطب ربیع و غیر
 جلم و ملیح **بیت** **در آینه** ماه من فرها دارد و سر کس که بدید
 اول ماه رخسار کنت هاپون ماهست **مثال** **دیگر** ای در بقای
 ذات تو بسته بقای ملک **بی** بر قامت تو دوخته دولت بقای ملک
فصل دوم در مقاب کمال آنجنانست که لفظی را باز گونه
 سازد و لفظ دیگر شود **جنانک** شعر و سرش حور و روح **بیت**
 لا بقا چون عین اقبالست خیز **بی** و شاید که جامع مقالو بعض کمال باشد
 خاک بایش در شتار طبعی فصل ربیع **بی** در هوای او دم چون عود در قلب شتا
فصل سوم در مقالو **بسم** این صنعت جنانست که مقالو
 کل در دو طرف افتد **مصرع** حور با یاد جال تور و ان بخشد روح
فصل چهارم در مقالو مستوی این صنعت جنانست که دیگر
 باستعار ترکیبی سازد که اگر باز گونه خواند لفظ و معنی متغیر نشود

مثال باب و مادام و خوخ و موم مصرع **مثال** شکر ترازی و زار
باب در هفت الجز علی الصدر این صفت بهشت
 قسمت **قسم اول** آنست که در اول مصرع صدر چری گوید که در آخر
 مصرع عجز همانرا تکرار کند **مثال** افتاب اندر بدختان لعل سازد
 مشک را جز بخاموشی چه گوید کنگ عذرافتاب **قسم دوم**
 آنست که لفظی در صدر آرد که در عجز مختلف باشد **مثال** گوید
 باذویت من آورد و ز من جان بسته منم امروز پیوی نو دی داده بیاد
قسم سوم آنست که لفظی در آخر عجز آورد در اول حشو ترمان آورد
 اگر جو چشم تو عجم معاینه نماید زمانه چشم جبار ندارد از رخ عجم
 ز سر کشی سر ز کس اگر بخوا فروشد عجمی مد ار که هشتش پیاله دوسه در سر
قسم چهارم همان **جنانست** که **قسم پنجم** الا انک معنی در عجز باشد غیر مکرر بود
 سنگت نیست که در مد طاق زنگاری شکفته غنچه وار خنده او فشا و بطاف
قسم ششم آنست که لفظی که در صدر است در عجز تیار و باندک
 تفاوتی و این بر دو نوع است **نوع اول** تنها ز جانیان غریب افتاده
 جونی تو درین غریبی و تنهایی **مثال** آورد ای عمر بیری بکنار

زیرا که بیری بکنار آید عمر و شاید که این تفاوت در صدر
 مصرع باشد **مثال** در شعر بشیانیست بار آورد اگر با کل نوشی می
 جوا غافل کند کاری که بار آوردیشیانی و شاید که این تفاوت در عجز
 واقع شود و اگر ایهام بود بهتر نماید **قسم هفتم**
 از باد و زان دارد و خاک تنیائی خاک تو شوم چون تو با دی و وزان باد
قسم هشتم بر دو نوع است **نوع اول** **شعر**
 بادم از دیده اشک چون باران که مرا نیست در حیرم تو بار
نوع دوم تویی بطیر جهانی و من نظر نگم بجانبست که ندر اوزخ تو
 ناب نظر **باب هشتم در متضاد بقول مؤلف الفاظ متناقض جنابک**
 سفید و سیاه و دراز و کوتاه و این بر انواع است **نوع اول**
در نظم **شاعر** من عهد سخت بست می دادم بشکستن آن در بی دادم
 این دشمنی ای دوست که پنهان پیدا آخر کردی سخت می دادم
مثال دیگر دارم که و بیکه ز که و مه کم پیش تنوع و خیر و شر زیکا نه خوش
 این طرفه که دست همجو دشمن مه و سال گوید بند و نیکم شب در زار بس و پیش
 انواع متضاد بحسب وزن در نظم مبوب نمی توان کردن الا در چهار طبایع

از آتش غمت آبی نماند در جگر **۶** در بیع عمر که چون خاک می رود بر باد
و چهار طبایع را اخنی جان خوانند **باب نهم در اعنات**
و اعناب در باری در مشکل شروع کردند و نزد از با نظم است
که در آخر این حرفی یا پیشتر لازم دارد قبل از حرف روی
و یا ردیف که بر و لازم نشود **جنانک** شراب و شبنام و شتاب
که هر سه حرف را شبنم لازم داشته است و آنچه لزوم او در آخر حرف
باشد **جنانک** شریف و تعریف و تخریف که قبل از حروف روی
یا و را لازمست از لزوم ما لا یلزم خوانند **جنانک** **شماره گوید**
شبنم که ساقی بی خواره گشت **۶** اگر راست برسی فرج در شراب است
شبنم این سخن پرده تان گشت **۶** غلط کرد ساقی فرج در شبنم است
و آنچه غیر از قافیه چیزی در اینجا لازم دارند از لزوم گویند
و همت یکسر همت بهنگام سخن **۶** از موی شکافی تو در روی بنام
هر موی از آن زلف سیه بنداری **۶** در دماغ من آشفته دلی از سودا
باب دهم در تعین مراد و معنی این صوب جهانست که در نظم
یا در نثر قبل از رعایت اسجاع و قولانی دولت آرد که در جنب

یکدیگر یا قریب بهم که بحرف روی متفق باشد **جنانک** **شماره گوید**
جنبه غنچه اگر از رخ خود بکشی **۶** ماه از حلقه زلف تو بدر خواهد
باب یازدهم در استنباط بقول مؤلف استعاره از روی لغت
عارف خواستن است و با اصطلاح از با غایت است که لفظی را
از معنی حقیقی اخراج کرده در سبک نظم کشد تا موجب زیور
عروس نظم باشد **جنانک** اثنا ب سعادت روز افزون و سایه
دولت مایه یون تا بنده و باینده با **بیت**
آبی که کرد باغ بگردید مدتی **۶** آمد روان و در قدم سر و سر نهاد
مثال دیگر دامن باغ بدین گونه که مشک افشانست
با در حجب مگر غنچه سارا دارد **۶** فرق میان استعاره و مجاز است
که مجاز است و استعاره اخص چرا که استعاره قسمی از مجاز است
جنانک آسان با صد هزاران دیده آخر کور نیست **۶** چون ترا
پند بدست دیگری ندهد غمان **۶** و این بیت جامع دو قسم است
پند ز تو دشمن بد کمان **۶** بحر روی شمشیر است کمان
باب دوازدهم در حسن مطلع این صفت جهانست که

شاعر در مطلع گوید معمور بلطف و بمعنی مزین **جنانک**
 ز بی وجود تو بر خلق رحمتی ز خدا در سرای تو دارالامان هر دو سرا
مثال دیگر طراوتی که صبا از دم بهار گرفت شریعت از تنشش صدر کا مکار گرفت
 و باید که اخرا از لفظی کند که موجب نفرت مدوح باشد بقول متصرف
 اقسام حسن مطلع معدود نیست اما برین قسم اختصار کرده اند
 اول باید که افتتاح بآلف کنند جهت بمن **بیت**
 ای قبله ملک زمان استان تو **۶** فخر سپهر پر بخت جوان تو
دوم اسم با کینیت مدوح بخوبی و جوی در عبارت ارد
جنانک علی رغم اعاد بی شد مؤید **۶** علی والدین ابو اکثار محمد
سوم **آنگ** اشارت بطالع مدوح کند بر وجه احسن **بیت**
 رفت یبرج همل خسرو سبیارکان **۶** مطلع خورشید شد طالع شاه زمان
چهارم **آنگ** از قافیة ضعیف اخرا از کند قافیة ارد که
 بالفظ قریب یکدیگر باشند **جنانک** **شاعر** **مثال** **ک** **بد**
 ای سراند از خاک بای تو نایج **۶** برمه نست آسمان مغان
پنجم **آنگ** که هر دو قافیة بلفظ متفق باشد بمعنی مختلف

خوب تر باشد **مثال** تو که خورشید صفت بر هر کس می تاب
 من چه کردم که چنین روی زمین می تاب **۶** انشایی شده روشن محض لیکن
 طالع من نکند از تو که تو بر من تاب **باب سیم در حسن مطلع**
 آنست که مادح مدح بخوبی و جوی اشتغال نماید **جنانک**
 سر بسره روی زمین را برسم اندو زد **۶** تا نیاید بیکل بای کشند شهریار
مثال دیگر لب زنده رو و گوشتیم بهار **۶** رخ دلستان و می خوش کوار
 جهان پنج اندر ز دل بر کند **۶** که پنج ستم خج **شهریار**
 و آنچه در مدح مدوح گویند **جنانک** **در مثال** **ک** **بد**
 مه رویت که شهرارای درم انجمن **۶** سر زلفت که غنچه سای بر برک من باشد
 جو رای آصف عالی علی والدین علی **۶** جو ملک صاحب اعظم صد خشن باشد
باب چهارم در حسن مطلع اول در حسن مطلع
 آنست که مادح از مدوح نوعی عطا خواهد که موجب بهجت مدوح
 گردد **جنانک** **شاعر** **در تطبیق** **ک** **بد** که کرد از تو سوا لی بهر خود که نکرد
 کف تو سینه ارزش ز مال مال **۶** اگر بوجه تشبیه عطا خواهد کردی باشد
 ناز زنجاری جو و تو یا بدتر شوی **۶** داریم کف جبار کشاده سوی هو

چون خور بود ز عطا امید برک **ه** کمتر نیم ز جوب مرا هم امید است
در بیان منقطع آنست که شاعر آخر قصیده را بخوبی تر
 وجهی اختصار کند از آنکه ختم سخن با شمع قرینست **مثال**
 مدام تا که بود وصف زلف در آینه **ه** همیشه تا که بود ذکر خال در امثال
 سری که از تو بیچید بریده با دوز **ه** دلی که از تو بگردد کلاه باد و خال
 بعد از شرطه ادب ختم و عجب اقتضای وقت کند نامو تحسین و احسان
مثال تا نوای بهار از جهت خالص **ه** با شود مشک نیز ابر شود در فشان
 نایمه از بهر نام بر گذر زرش **ه** صنعت مانی کند در چمن گلستان
 نواج مرصع بکدر بر سلطان کل **ه** تخت زمر دهند بر لب آروان
 کرد بند تو با ذاب رخ ملکوت **ه** بایه تخت تو با دواج سرفردان
 ملک تو مستقیم نواج بنو سرفراز **ه** تخت بنو بای دار بخت بنو شادان
باب پانزدهم در بیان نظم آنست که چند چیزی آورد که
 هم مناسب یکدیگر باشد **مثال** تیر و کان و کیش و قزبان مشک و
 شکر و نبات **پیت** بسته تنگ تو یارب که ندایش با دام **ه** کر و تنگست
 بخوار شکری بخشد **ف** و شاید که این صنعت در قطعه واقع شود

جنانک خواجہ استعدیاری **ه** که بر بنم جبرخ روین تن
 خود زال را پر سیدم **ه** حالت چه جلیست و چه فن
 کت کافرا سینا وقت شوی **ه** کربست او ری می دوسه من
 باده جون دم کبیا و نشان **ه** سرخ نی تیره جون چه پیرن
 کفرستی توی فریدونم **ه** ورنه حاشا غوغا با الله من
 همچو ضحاک افکنم تا گاه **ه** مارا و هجالت بر گردن
باب شانزدهم در بیان مدح مدح درباری و درویشی را گویند
 و تر د از با فضل آنست که مادی مدح مدوح را صفتی کند که مستلزم
 صفت دیگر شود تا بدو وجه مدح لازم آید **جنانک شاعر که**
 انچه نیرت می کند با جان خصم **ه** می کند تیغ تو با فرق سران
 انچه رایت می کند با مهر و ماه **ه** می کند جور تو با دریا و کان
باب هجدهم در بیان تحمل الصدقین آنست که شاعر صفتی کند که
 تحمل مدح و ذم باشد **جنانک** شاد کرد و بدولت نمکین
 پر کرد و بهمنت **ه** **مثال دیگر** از ره کز رکب تو روز نشو
 و ز خاصیت مقدم تو صبح شود شام **ف** فرق میان تحمل الصدقین

و دو وجهین است که محتمل الصدقین شامل مدح و ذم باشد و
 دو وجهین خارج این نکته را متضمن تواند بود **بیت**
 گفتم که یکی بوسه زخم برد هشت **•** اندر دهنم بود که زد بر دهنم
مثال دیگر مر بوسه که دادش به کام **•** از خشم جان بود که بر رویم زد
باب هفتم **ناید المدح بما تشبه الذم** این صفت جفا نیست که
 مدح را بنوعی ادا کند که بدم تشبیه شود **جنانکه تشاؤ فرما**
 گوش شنیدن گوشت نینده **•** صیت عدل تو از زبان صدا
مثال دیگر آنکه دست دول تو کرده چو د **•** ظلم برکان و جور بر دریا
باب نهم **در التقات** این صفت جفا نیست که گاه
 از خطاب بغیبت رود و گاه بعکس **جنانکه در مثال آورده اند**
 ای بخت من بد من انداز و آش **•** وین سر نگر که در قدم او جرمی کند
مثال دیگر آن عمر شب و شش گذشت از من و گفتم **•** ای عمر و زوز
 که عزت بنده با **باب یستم** **در ایهام** ایهام بیاری در کان
 افکنده است و با اصطلاح از با **•** ظلم عباد را یکی لفظ که دو معنی
 دهد یکی قریب و یکی بعید و این را تخیل نیز گویند **جنانکه**

کنون زمستی من جز در حرفش **•** دلی جو خیمه میم و قدی جو حلقه نون
مثال دیگر ما سر و آگفت کای عکسار **•** سر بر سپهر دار و پا در کنار ما
مثال دیگر ای طینت از دهن یارب عطار **•** بر کشد قد کرازا که مکر شده است
 و شاید که ایهام سه معنی دهد و آنرا ایهام تام گویند **شعر**
 دل عکس رخ خوب تو در آروان **•** و آله شده و فزاید بر او رو که مایا
 در ایهام از غایت تخیل خطای افتد **جنانکه** **شعر**
 گویند که پند دامن سر و گرفت **•** بیدست آخر چگونه کبر و دامن
م دیگر پند خجری کشد هر صدم بر روی **•** من درین فکر که او پند
 خجری چون کند **•** و این صفت از یک جهت ناقص است **جنانکه**
 آنان که در بهار بحد انمی روند **•** بوی خوش ربیع بر ایشان محرم است
باب بیست و یکم **در تشبیهات** تشبیه نسبت چیزی بچیزی
 باشد **جنانکه** زلف شب ابرو را بهلال قدر ابرو روی را به ماه
 این تشبیهات بغزل تعلق دارد و **جنانکه** مدوح با قناب و نشان
 او بجرخ و نعل اسبش باده و کوکب غلش شماره **جنانکه** **بیت**
 بر سر آستانان شد و دولت می گشت **•** افنا پست که از جرح برین می آید

مثال دیگر بر ماه و بر ستاره شود هر زمان زمین و زان شان زده
 ستاره که در جاده است و این تشبیه با رهنم قسم است
قسم اول تشبیه مطلق است و این صفت جاست که شاعر
 چیزی را بجزی نسبت کند مطلق بزدواند **جنانک بیت**
 ندانت بنظر لای شبنم ماند کاندردن غنچه خندان افتد
مثال دیگر دانی که عرق بر رخ خوبت بچه ماند چون زاله که
 بر برک کل و با سن افتد **دیگر** در صنعت **جنانک شاعر فرماید**
 که جواه ایند برون از زیر میخ که جوکل در بند زنگاری قبا
دوم تشبیه ستر در است که چیزی را بجزی نسبت
 کنند که آن بشرط موقوف باشد **مثال** مای از ماه فلک زار
 گمان ابر و بود **سردی** از سر و سهی را غنیمت کبسو بود
سوم تشبیه کنایت است که صفت چیزی کند که مرادش مشابه
 آن چیز بود **جنانک** صفت کل کند مرادش روی محبوب باشد
 و از صفت بنفشه مرادش زلف او بود و از صفت زکریا مرادش خواهد **مثال**
 ای از بنفشه ساخته کلر که رانقا و زشب طیار چهارده بروی افتا

چهارم تشبیه تسویه است که عاشق خود را نسبت به معشوق
 و معشوق را بخود از وجهی که مساوی باشد **جنانک**
 دمان تنک تو آموخت تنگی از دل من و جود من ز میان تو لاغری آموخت
هم دیگر زلفت ز دلم برد بر ایشان کاری **مصرع**
 من گریه ز شمع شب نشین کردم و ام **مثال** شمع از رخ من بجارت
 ز روی برد و آموخت ز جسم تو دلم بیماری **نیم تشبیه عکس**
 است که گاهی شب را بزل نسبت کند و گاهی عکس **مثال** در **مثال** آورده
 از درازی به زلف تو می ماند و ز سیاهی به زلف تو بس می ماند
 و شاید که در دو بیت واقع شود **جنانک**
 نسبت غنیمت زلف مشک زکشی می کنم زانک از بوی دلا و شیرین شام جان جو
 باز می گویم که می ماند بعبه زلف او و رنگی ماند بعبه از بهر و برانش است
 و شاید که در پستی دو صفت کند و در پستی ثانی آنرا بعکس توجه
 کند خواه موقوف و خواه غیر موقوف **مثال** در **مثال** شاعر گوید
 روی تو بمشک ماند و زلف بخون می گویم و می آم ازین عده برون
 دو مشک ولی ناشده در نافه هنوز چون زلف ولی آمده از نافه برون

نشتن در تشبیه اضماع آنست که چیزی را بچیزی نسبت کند
 که بظاهر تشبیه بود و در ضمیر قایل معنی دیگر دهد **جنانک در مثل آورده اند**
 که هر دو تویی چرا بایم در کل **و** در لاله تویی بر دل من دایه چرا
هفتم در تشبیه تخیل آنست که شاعر چیزی را بچیزی نسبت
 کند لیکن بدان چیزش تعضیل دهد **جنانک** خضم دون همت بکردن
 نسبت رخس تو کرد من نخواهم کرد این تشبیه کرد و ن می کند
 نسبت کرد و ن خشت چون کم کر عکس عمل بر زمین مای عکس ماه کرد و ن می کند
باب بیست و دوم در اعداد نسبت آنست که شاعر جمله را
 بر یک سیاق در سبک نظم کشد **جنانک** جان ما ویرا و قالب خاک را
 و دل ترا این سرطنا ز پرو سوس تیغ تیز را **م** و **یکم**
 راه با رگست و نار یک مقصد ناید **م** هم مگر لطفت بنزاید طبع کاران رسد
ف نوع دیگر آنست که ز عا عدد کند از یک ماده و بعکس
 در نسبت ممالک نوجاه هر دو کون **م** نه کاخ هفت مشعاع و جار گلخن است
م و **یکم** نه فلک بر خوان انعام پنج انگشت از قریب ده نوبت
 شکها جا رهلو کرده اند **باب بیست و سوم در تفسیق مقامات**

آنست که چیزی را با صفا مختلف گویند که متواتر باشد **جنانک**
 انرا که دست رد تواند آهجو نیز **و** خونین دمان و بی زده و خاک بر سر
مثال دیگر جهان گیر جهان دار و جهان آرا که رای او ز خورشید
 روشن تر ز کرد و نشت عیالی تر **و** بنای ملک و شای چش و روی فتح کز زمرت
 بر تیغ برافرازش جهان بگرفت سز تا سر **باب بیست و چهار در اعراف کلام**
قبل الا تمام از باب نظم این صفت را حشو خوانند و این بر سه نسبت
اول حشو قیج آنست که دو لفظ بیک معنی در عبارت آرند **جنانک**
شاعر گوید موبو حال دلم زلفت مشوش می کند **و** چون از زلف تو
 مخفی و پنهان داشتن **م** و **یکم** ماه من چون شب روان زیر نقاب
 کرده مرشب بر طریق سرگشت **دو** حشو متوسط آنست که
 در آثای سخن سخنی گوید که آوردن و نال آوردن او برابر باشد نه
 مکروه و نه مطبوع **مثال** دوش با چشم تو می گفتم که با دامنش فدا
 ناشد یی پیار هر ساعت بچشم خوشتری **سوی** حشو ملج آنست که
 ایراد الکلام را ملامت بخشد **جنانک** زمین را پر از ماه و انجم کند
 سمند روانت که پوینده با ذ **ف** حشو که در حرف واقع شود از آرایه خوانند

انرا رسد که دست برارد و بخور جز **کشی تیغ برق باشد و کنایه درفش**
باب بیست و نهم در متناون آنست که شاعر گوید که در دوزخ
توان خواندن اگر میشد و خواند بجز هرج باشد و اگر محقق خواند
بحجبت باشد **ست** بر اوج کبند کور و در بحر طو عالم
دوم زهره و ترست و عین کوثر و زونم و شاید که در بحر ی سنی باشد
گویند اگر بعضی الفاظ را ناطح کند بجز دیگر تواند خواندن و
انرا مجمع البحرین خوانند **مثال شاعر در شعر** نصرت الدین آن
جهان بخشی که از اقبال است **تیغ عالم گیر** او روز طر ما لک ز قاف
پرده درگاه عکس نور برای روشن **پرد صبح** سحر خیزست و نور افتاب
باب بیست و ششم در ارسال المثال آنست که شاعر قسلی زند بر کسلی
عقل داند که جو افتاب برد و تیغ **رو تیغش** نه باندازه در قضیت
هم دیگر آهنی که بر سر جوی کشد را **چون** رخ تو جلوه قرار جهان دهد
م دیگر اعجاز موسوی نبود هر کجا کسی **جوی** شعیب است شبان دهد
مثال دیگر صدق نیاید و باران و بحر جبین سال **هنوز نیست** معجز
که در شود یانه **و آنچه** در دو مثل ارسال المثلین گویند **مثال**

حکایت شتر و ماه تان و اعصاب **شبنده** ام که شنود شایبند نواز
مرا که در شب افلاس کم شدست شتر **ماه تان** بقولت نزد که یابم باز
باب بیست و هفتم در الفافیتین آنست که در پیتی یا پیشتر دو
آرد **جنانکه** در رباعی شاعر گویند **ناب** خد زنده تر کس مستی نیرم
فرصت ندهد می که دستت گیرم **هر که** که نظر بقیضه و شست کبی
پیش نظر و قبضه و شست میرم **شاید که** در وسط قافیتین فاصله
واقع شود **جنانکه** ان مطهر الکاف الهست نه در است وان
نیزه شب نامتناهیست **باب بیست و هشتم در کج اهل انکار**
آنست که عارف چیزی را داند و کج اهل نماید یا چیزی را داند
کند بر سیل تشک **یارب** ان رویت یار کسمن
یارب آن قدست یا سر چین **باب بیست و نهم در سوال و جواب**
آنست که شاعر در مصراع صدر سوال کند و در مصراع بحر جواب شنود
جنانکه گفتم لب همیشه تنها بود **گفتا** شکر چه لایق مزی نوا بود
و شاید که در پیتی سوال کند و در پیتی جواب شنود **مثال**
گفتمش بوسی بجانی می فروشد لعل تو **ناب** بنداری که لعلت بوسه از زبان

گفت روزی نیست هر کس بوسه طاهر **نیت** هر کرا دل میدهد آید و جان میدهد
و شاید که سوال در خواهر یک در قطعه باشد **چنانکه قطعه سول**
ای زمین و قمار که در آسمان فضل **ماه بخشنه طالع خوشبختی انوری**
قوی ز فاقه ان سخن گفته ظمیر **ترجیحی نهند بر اشعار انوری**
قوم دیگر برین سخن انکار می کنند **فی الجمله در محل تراغده و داور**
رجحان یک طرف تو بدیشان ناکه است **بزرگین طبع تو ملک سخن وری**

فصل در حوال

ای مالک ممالک فکر اندرین سوال **مغذوریستی بحقیقت جوینگری**
تیمه را ز بعد تناسب درین دو طرف **هیچ احتیاج نیست درین شرح کسری**
این معجز نیست دان سخن این شمع اوج **این ماه و ان شماره و این ان ری**
باب در شرح و تزیین از روی لغت ارکستن بود
و نیز و از باب علت است که از حروف مصرع اول رباعی یا قطعه
یا قصیده یا بیت یا معا که از اینها اسمی یا لفظی حاصل شود **رباعی**
من بهشت بوی نسیم دل تنگ **حاصل زلفت نیست برون از نرنک**
من با تو و تو با من مسکین شب و روز **دارم سر آشنی و داری سر جنگ**

باب سی و یکم در مسیت آنست که شاعر در یک بیت شاعر
سجج کند و در چهارمین بیت فافیه **چنانکه محل دارای ساربان**
تندی کمن با کاروان **کز عشق ان سرور روان کوی روانم میرو**
در رفتن روح از بدن گویند نوعی سخن **من خود بختم خویشتم و بدیم که جام میرو**
باب سی و دوم در ملحق آنست که شاعر مصرعای غزلی گوید
و مصرعای باری یا پسنی عزیزی و دیگری باری **چنانکه**
و ذالزلت بغداد دوی دارسلک **فعل منازل سلمی خستنی و سدا**
اگر تو باد نسیمی ز کوی دوست پیایی **فدای جان تو باد اهرار جان گرا**
باب سی و سوم در قطع آنست که حروف او را یکدیگر
جدا بود **رباعی** ای آرزوی روان وای داروی دل
با گونه تو گونه کل شد باطل **نقش صنم چین ز رخ نشت بخل**
تیکر نکشد پیکر نقشت بیکل **دو فصل** آنست که مجموع حروف
او پیوسته بود **مثال** تسلط طمع تقیتم شکتم
پشیم شک خط کلمه جسته فست **باب سی و چهارم**
در نظم و جفا اول خط آنست که حرف از و منقوط باشد

و یکی غیر منقوط **مثال** غره شوخ ان صنم جان منت ای صبا
 زلف سیده جو بسته باز کشا جو جان **و جیف** آنت که یک لفظ
 از و منقوط و یکی غیر منقوط **جنانک** زینت در هر زین عالم شد
 در ص دره بت طر را **باب سی و پنجم در حذف** حذف از روی لغت
 مشهورست و با اصطلاح آنت که ترکیبی سازند در نظم یا در نثر
 که از حروف منقوط مجرود باشد **جنانک در مثال** حسام او
 ساعد مملکت سوار **حسام** عرصه مملکت سوار **در کرم**
 واسع العطا **در و** مسموع الدعای بیت دل او کوه علم را ماطار
 کلک او ملک عدل را معمار **بلکه** او امر و ملک او با موار **اورده اند**
 او سحاح و ملوک محمد قصور **و آنچه** از زلف مجرود باشد **جنانک در مثال**
 سر روی که بر منش زینت ز جیه است **لو** او اش زینت فعل و کشتن زینت
 پرورده سپهر ششم پیشه شد بحسن **بذ** ممر زینت جیه جو سپهر ششم گشت
باب سی و ششم در حذف آنت که نکته پوشیده گویند
 که فهم مقصود از آن بطریق ثبوتن شود مثل تصحیف یا قلب یا ترکیب
 عسری یا یاری یا ترجمه یا حذف یا حساب یا غیر ذلک و ادراک

این با اهل کیاست تعلق دارد **جنانک**
 تصحیف برادر بذر دارم من **تا** بر رخ تو برادر ما درشت
 نام بت من ز غایت لطف **آ** پست میان کل جلیذ
باب سی و هفتم در تصحیف آنت که شاعر از شعر دیگران
 مصرعی یا پیشتر یا شعر خود ترتیب دهد **دیگر** **جنانک** شاعر گویند
 دی بگویش حاجا بر شو میگویم که دل **از** سر زلف تو نای ریج بی با بیان کشند
 کرم شد خورشید رخسارش که در کرم میچ **هر** کرا طاقس باید ریج هندشان کشند
دیگر قدر موی تو بد آنت از آن گفت کمال **یکسره** موی ترا
 هر دو جهان نیم بهاست **و شاید** که مطلع را مصرع مصرع تصحیف کنند
 اگر چه کردش دوران کشاد و نظم **امید** و از جهانم که کار بسته براید
 همیشه حالت مردم بیک قرار نماند **و حال** چون بسرا آمد فراق هم بسرا بد
باب سی و هشتم در غراف آنت که شاعر صفتی کند که از
 حد اعتدال تجاوز کرده شود از آنرا مبالغه نیز گویند **مثال**
 دهند یکسره مویست به کجای سخن **اثر** موی شکافی تو در روی پیدا
دیگر بالای کاینایه دهن از آلال **بهر** غ و هم ناز جانت نشان دهد

فرق میان مبالغه و اغراق آنست که در مبالغه افراط است **خنانک**
 را عذال هوا حکم جانور بگرداند اگر بنوک فلم صورتی کنند **سکا**
م دیگر جان بعد تو کار زمانه منطوق است که بوی از مزین باز شد و شست
م دیگر بخواب و درش جان دیدی که زلفش را گرفته بودم و دستم
 هنوز غایب بود **باب سی و نهم در بیان تقسیم اول جمع آنست که دو**
 چیز را یا بیشتر در مصراع صدر جمع کنند و در مصراع بحر بیان کنند **خنانک**
 ای شمع من و تو سوزناکیم و بسا من رشته جان سوزم و تو رشته تن
دوم غریبی آنست که چند چیز در مصراع اول جمع کنند و در مصراع
 ثانی جدا کنند **مثال** کوی من و تو دو شمع بودیم هم یک شمع مرد
 و دیگری می سوزد **سپوش تقسیم** آنست که چند چیز در مصراع صدر جمع
 و در آخر قسنت کنند **خنانک** عذار و چشم و نر زلف آنست کامل
 یک کلست دوّم زکس و سوّم سنبل **باب سی و دهم در بیان تقسیم اول**
اول آنست که دو چیز را جمع کنند در شبیه و متفرق گردانند
 بدو صفت متغایر **مثال** ما هر دو یکم باینم چون ابرو و جو کل با هم
 می تابی و می کام می گویم و می خندی شاید که سه چیز را در مصراع صدر

ذکر کنند و در بحر متفرق سازند **خنانک شاعر** کوید ابرو باران من
 و یار ستاده بوداع من جدا گریه کنم ابر جدا یا جدا **دوم جمع**
با تقسیم آنست که دو چیز در مصراع اول ذکر کنند و در ثانی قسنت کنند
 علم ماه جهرت افزوده **م** مظهر را نور و قطب را مقدار
 و شاید که در مصراع دو چیز را ذکر کنند که صفت یک چیز گردد **مثال**
 ابرو در یار است کوه افشانست بین **م** مهر و انجم را برای عالم رزق قسم
 و شاید که همین نوع در دو بیت واقع شود **مثال** اگر سحر تفوق کند
 بعه وجود و کر زمانه تفاخر کند با برو بچار **دلت** بنور ز مهر
 و نجوم دار و تنک **م** گفت بخود ز ابرو بچار دارد عار **باب سی و یکم**
جمع با تفریق و تقسیم جمع این صفت با یکدیگر بعبایت مشکل است
 و انوری درین دو بیت جمع کرده است **م** شکست بر سینه
 کیتی ز کبریا در جنب کبریا تو این خود چه مسکنست **م** وین طرف
 که مستعد آمد مرگ **م** کر جابه یوسفست و اگر جابه پیرن است
 و این جنس یک اتفاق افتد اما ازین نوع که ذکر می رود بسیار
بناک در مثال بکدام رزم این یل هو شند **م** بشیخ و بکرز و برح کند

بریزد و شکست و درید و سست **۱** هر از اسر و کردن و پاودست
اما بدین نوع از با هنر مبالغه کرده اند و چیزی را در صدر ذکر کنند که
در بحر معلوم آن نشود **جاءک فردوسی فرماید** فروشد بای و بشد بایه
بن نیزه و بته بارگاه **۲** فرو رفت و برتر و برتر **۳** نرم خون بای و بر ماه کرد
باب همل و دوم در جلی و خفی **۱** جلی است که شاعر چند چیز
بهم ذکر کند که در بیت دیگر تفسیر آن کند **مثال** **۲**
که ربابه گاه نوسد آن حریف فتنه جو **۳** که کشاید گاه بند آن کار بیم تن
انچه بر باید دل ما و انچه نوشد جام می **۴** انچه بکشاید قبا و انچه بر بند تو که
در تفسیر خفی آنست که شاعر در بیت اول چند چیز را بهم ذکر کند و در بیت ثانی
تحتین کند **مثال** **۱** لاله و زکرس بنفشه **۲** همچو من صبح و شام و لیل و نهار
نیزه و لانا توان پریشان حال **۳** از رخ زلف و جسم آن دلدار
باب همل و سوم در تر و زل آنست که تنغیر اعراف لفظی کند مدح بدع
بدل شود **بیت** یارن می یازند و خسته کار هر کس سهرای و صوری و سرپا
جنانک نا جدار و با جدار **باب همل و چهارم در هم و می** **۱**
فرق میان مرد و فردی آنست که الف یا وای یا یایی باشد

که پیش

که پیش از حرف روی و ارفع شود **مثال در الف** سینه دم که زنده بر خنده در کلام
کل از سر ابرو و بصره **مثال در وا** سینه دم که شدم محرم سهرای سحر
شنیدم آیت تو بها ای اهل از لب **۲** و در دین کلمه باشد یا پیشتر که بعد از قافیه
کمر نشود **۳** شاما اساس ملک شواستوار باز **۴** عر تو بهی عر فلک یا شمار باز
و اگر لفظی پیش از قافیه مکرر شود از احاجب خوانند **بیت**
صبری کنیم تا کنم او چه می کند **۱** یا این دل شکسته غم اوج می کند
هر یک عذاب در دل خویش می کند **۲** دم در کشیم تا الم اوج می کند
باب همل و پنجم در استند را ک آنست که کلام را جان ادا کنند
که ذهن صاحب بهجور رود و چون ادراک مصراع ثانی کند و اندک است **۳**
مثال مدح تو نگفتند و نخواهم که بگویند **۱** زان روی که مدح تو زانند از بهر
باب همل و ششم در کلام مایع **۱** آنست که کلامی را اند که از حرکت
و موعظه و شکایت روزگار حای بی نباشد **جنانک**
جان بجام صورت و لب است **۲** که کرب عالم معنی رسی صور یایی
باب همل و هفتم در ابدع آنست که مدح را جان صفت کند
که با هم او مشارک باشد **۳** فال کرم نمی جفت **۴** سوره یوسف را بنال براند

باب اول و هشتم در تجلیات آنست که صفت بر وجهی کند که سبب
 چرت باشد **در مثال** بروانده ای جان ارشع چه میجویی دیوانه
 نه ای دل ز چرخ چه میجویی و متاخران بدین نوع گفته اند **مثال دیگر**
 عجب ز چشم تو دام که ز شب تا سحر خواب می گیر و خلقی ز غشیدارند
باب دوم در تجلیات آنست که دو صفت کند یکی بعلمت
 و دیگری بی علمت **مثال** خیال عارضت آنست از آن در دیده میگرد
 درخت قامت سرو از آن در بر غی اید **باب پنجم در تجلیات آنست**
 و این صفت بر هفت قسمت **آنست که شاعر صفت دو چیز کند**
 که تحقیق آن موقوف به پست ثانی باشد **مثال**
 قطره را که آب روی نازه سازد روزگار ذره را که بر کشد از خاک موج جنبی
 قطره کی موج افکند بر روی دریا محیط ذره کی بهلوزند با افتاب خاوری
دو صفت آنست که در پست اول بیان دو صفت کند که مبهم باشد و در
 پست ثانی مشوش **برکنار جوی اگر یک خط بکشی بی ثواب**
 در میان باغ اگر روزی خوانا بگذری از نیمه خشک کرد بای هم و سر فرار
 وز خجالت زرد کرد و روی کلهر کی طری **پست آنست که مبهم باشد و مشوش**

بنامند مثال مخافت از اسیر کند بر وقت **معاندان تنها کند بر وزوغا**
 ز یکدگر متفرق بتیغ چون دیوان **یکدگر متصل بتیر چون جورا**
جمله این آنست که مشوش بودن مبهم چنانک **باب ششم**
 کل کرچه شاهدست آنکشت تمام **سروار چه بنیکوست بستان آرا**
 اینک ششای کل تو قدم رنج مساز **اینک ششای سرو تو با لا منا**
پنجم آنست که پستی را بچهار قسم کند سه سمج و یکی قافیه و تفسیر آن
 بجهت قسمت موقوف پست ثانی باشد چنانک **مثال**
 زلفت که نام میرد چشمت که خوابم می برد **لعنت که آیم می برد یک دل بقصد جان**
 اینم زمانی می کشد و نیم زمانی می کشد **و نیم می خون میخورد من در میان بی خویش**
ششم آنست که چهار چیز را به یک مثابه خود نسبت کند و در پست
 دوم توجه سازد **مثال** تیغ و رشت که هست برق و بران
 دل و سنت که هست ابر و بخار **این یکی هست تا تو کرد و ن سپر**
 و آن یکی در نشان و کوه سر با **پست آنست که در دو قافیه**
 پستی را دو سه نوع تزلزل خوانند چنانک **مثال**
 خط جان بخت ای پری پیکر **خال مشکینت ای پری رخسار**

همچو بر لاله نقطه عنبر • همچو بر کرد ماه خط غبار
باب پنجاه و یکم در موقوفه جانست که شاعری فرما بد
 کرم بکوشه جشی شکسته و آبینی • فلک شوم پیز کی مشنری بسعاد
 آنچه سه مصرع موقوف چهارم بود جانک **مثال**
 هر شب اندیشه دیگر کنم و رایی دگر • که من از دست تو فردا بروم جای دگر
 بامداد آن که بروی نمی از من زبانی • حسن عهدهم نکند از ده که نهم با بی دگر
باب پنجاه و دوم در کلام را و کلام نوعی از زاید است که ذکر خد جبر
 کند که قریب آن قبل از آن ذکر کرده باشد **مثال**
 خفقان دل و اشک چشم و سیم سبید و که ربای زرد از این نوع سخن اقرار
 باید کرد **و کلام** آنست که لفظی را مکرر دانند در جنب یکدیگر یا پ
 بهم بجهت وزن یا بجهت تاکید جانک **مثال**
 قدح قدح بخور از خون زرد آن مندی • که قطره قطره جلید است از دل انور
باب پنجاه و سوم در استغناء و مغلطه او استغناء آنست که لفظی آورند
 که محتمل تخی و اثبات باشد جانک **حافظ** **فرماید**
 آنها که خاک را بنظر کیمیا کنند • آبا بود که کوشه جشی بجا کنند

و شاید که بنقی قریب باشد جانک **طهیر راست**
 شاید که بعد خدمت دو ساله روزگار • نامم هنوز خیره و ما زنده ران دهد
 و شاید که محتمل تعجب باشد **المثال** این منم یارب که در حق تو سیم جزو عطا
 و آن تویی یارب در آن مسند بکنایم **و مغلطه** آنست که لفظی گویند
 بوسیله مطایبه که شامع تصور مدح کند **مثال** **ببین**
 در شهر کسی نیست که می را بخورد • الا من محتسب که ما نیز خوریم
 و شاید که در دو مصرع واقع شود جانک **مثال**
 الحق آن مطرب ما که چه زنده سازی بد • لیکن این خاصیتش هست که ناخوش گوید
باب پنجاه و چهارم در طریق و عکس و این نیز بر سه نوع است اول آنک
 مصرعی گویند که اگر نصف آخر را مقدم دارند پیتی شود **مثال**
 مدد جفا با ذاق قدحی که نوش کردی • قدحی که نوش کردی مدد جفا با ذاق
و دوم آنک مصرعی بد و قسم کنند و هر قسمی را مقدم و موخر تکرار کنند
 نامصرعی شود **مثال** ساقی قدحی در ده در ده قدحی ساقی • نهان چه
 خوری با ده با ده چه خوری نهان **و سوم** هر دو مصرع را مشوش
 تکرار کنند **مثال** آنکس که ترا فرو یار چه خیزد • و آنکس که ترا خید یار چه خیزد

باب پنجم در مستزاد و ان بر سه نوع است اول آنست که بعد هر مصراع
 لغوی آرند که آخرش بجمع باشد جهت اتمام سخن **جنانک**
 آن گیت که تقریر کند حال که ارا در حرف شای **از غفل بلبل**
 چه خبر یک صبارا **جذنا و آبی دلم** آنکه بعد از هر سنی آورد **مثال**
 دی صبحدم آن غیرت پرور جمنی **با من ز سر کرشمه از کبر و منی**
 ی گفت بچشم **کی مردم دیده تو بتقای رسم** بازای که ناخاک
 درم آبی زنی **گفتم که بچشم** **سوم** آنک مستزاد مراعی باشد و از نا
 مستدس نیز گویند **باب ششم در سبع و مثنی سبع** آنست
 که هفت مصراع باشد شش متفقا و یکی خارج قافیه **جنانک** **مثال**
 ناله کبوتری جو من طاق آرز **وز ناله او دوش نختیم و نخت**
 اذ ناله همی کرد و منش می گفتم **ازا که غمی باشد و بتواند گفت**
 غم از دل خود بگفت نتواند رفت **این طرفه کلی نکر که مارا بشکفت**
 فی رنگ توان نمود وونی بوی لغت **و شاید که در مصراع او خارج قافیه باشد**
مثال دوش از سر عجز و غایت بی حالی **با دل گفتم کورت بود جای سخن**
 کس را بر او جو نیست بروای سخن **کز من بیرونان دل ارای سخن**

از من سختی بگو در شنای سخن **دل گفت بوقت وصل ما را با یار**
 جند آن نظرت که نیست بروای سخن **و مثنی آنست** که در پستی هفت
 بجمع پیارند غیر از قافیه **جنانک** ایای سامی المدام **سمن بوی لاله نام**
 مرا با ده مدام **که نامن در مقام** **ز نم یک نفس بکام** **که کس را خاص عام**
 درین مرق ای غلام **امید قرار نیست** **جو خواهی سمنی نشیست**
 تو با عاشقان مست **مکن خلق را شکست** **ز دنیا ی دوش برست**
 یک ره بشوی دست **که دنیا و هر چه هست** **درو بای دار نیست**
باب هفتم در تلخیص و الحاق اولی صفت تلخیص **جنان بود که چیزی**
 یارب آن رویت یا برک سمن **یارب آن قدست یا سرور جمن**
 و یا چیزی زیاده بجهت ملاحت کلام که بحر دیگر بهان قافیه توان
 خواندن **جنانک** **شاه کو بد** **یارب آن رویت یا لاله است یا برک سمن**
 یارب قدست یا طویست یا نر جمن **و در بیان الحاق این صفت** **جنان**
 که شاعر در آخرا بیت یا ز کفنه دیگری اخذ کند **جنانک** **کر قابل**
 جهنت بخیل مطلع **و این از قبیل** **در هوای کسبل غمه پیش با و صبح**
 می کند مردم مشام جان پر از مشک خشن **بر کز گاهی که با و صبح غمازی کند**

کاروان مسک است و نتوان داشت **باب پنجاه و هشتم در سلسله این**
صنف بزهرار نوع اول **و الله اعلم** نوع اول آنست که لفظی در مصراع
 صدر پیاورند و در مصراع بحر مکرر کنند همچنین تا آخر این **مثال**
 دورکاری دیشتم در خدمتش فارغ از رنج و عنان دورکار
 دورکار آن دورکارم پره کرد پره با دار دورکار دورکار
نوع دوم آنست که در مصراع صدر چند چیزی را ذکر کند که در
 مصراع بحر هر یکی را چیزی مخصوص کند همچنین تا آخر **مثال**
 طفیل خال خط از لسان پری پیکر یکی عیبه و دو غایبه سیوم عیبه
 عیبه و غایبه و عیبه ند چشش را یکی غلام و دو دم بنده سیوم جاکر
 غلام و بنده و جاکر شدند آن یکی ندیم و دو دم عاشق و سوم غم خور
و سوم آنست که سه رباعی یا پنج رباعی گویند که ترکیب و
 ترتیب موقوف باشند **مثال** خود را از خط و لب تو ای سیمین بر
 بر آتش و آب میزند عود و شکر با پسته شکست که فدایش با دام
 در باغ کفنه خنده و غنچه مکر این بی ادبی نایبه را چون یک بدید
 از چشم روانش سیر و ار کشید چون دم زهره اوری تو بی زو باد

شد تشنه و دمان غنچه از دم بدید **مثال** تا خوار و مجمل میان بستان کرد
 و ز خنده کسر و خود بشتان کرد لب بر دوز و دمان بیند و غنچه
 اینجا که بنایدش که خندان کرد **و سوم** آنست که قابل غزی گویند
 که مصراع او از مطلع تا موقوف بیکدیگر باشد **مثال**
 ترک مست تو خون از آنست که تو خون عاشقان بریزی و عیبه که تو
 شک و کسبم بری میل محبا با کنی مردم دیده بخون غرق از آنست که تو
 قصد جان و دل مردم کنی از عین خطا رنجش امروز مرا با تو همانست که تو
 با ده نوتی که دامت جلالش دانی تیغ حکم تو درین عهد روانست که تو
 با دشت شاه مرد جوان زمانی امروز یک بیک تابع حکم تو جانیست که تو
 خسته و از اجوش و فتنه خود ساخته بدرت موی کمان موی کمانست که تو
 نایکی در غم سودااش نشینی کفتم بدرت کافری رحم جانیست که تو
باب پنجاه و نهم در سلسله این صنف **نوع اول** آنست که
 مرده قافیه را او در اول مصراع روی افتد و باقی الفاظ این سه مصراع
 روی باشد **مثال** بشتاب که عاشقان روان جان بازند در پای که عاشقان
 روان جان بازند که حسن حال تو نیستی **و دوم** آنست که عاشقان روان جان بازند

73

22

18

شکر و بآس پ منتها حصه آن خدا را که مستحق حمد و ثنا و جود اوست و وجود جمله ممکنات مستفاد از فیض جود او و ذات او عز شانه از تنگی و کمتری و مشاکلت مکان و زمان منق است و از مشابهنه اعراض و جواهر و مقابله اخلاق و نواظر مبر او مقدس است هستی همه موجودات بقدر و اراده او و هیچ چیز از ادراک و احاطت او بیرون نیست **لا یغیب عن علمه شیء** یعنی **عنه مُنْقَالَ ذَرَّةٌ فِی الْأَرْضِ وَ لَا فِی السَّمَاءِ وَ هُوَ اللَّطِیفُ الْخَبِيرُ** و صلوات بر محمد مصطفی که بحجه موجود است و مادی بسبیل نجاست و برآل و اصحاب او که مقتدای امت و پیشوای اهل دین اند باز بحق محمد و اله و جمیع **فیهست الایوب** **باب در خرد** **أَوَّلُ** **باب در شناسش اهل دین** **دَوَّ**

باب

بایست که در نادانی
در حکمت و امثال پند
در دوستی
در یادشابی
در صبر و شتاب
در خوی نیک و بد
در دنیا و آخرت
و این باب مختصر است بر دو قسم اول در ستایش خرد دوم در حقایق اهل خرد

فصل اول پوشیدن نیست که خرد جوهری شریف است
بر آفرینش شریف سبق وجود او مستحق است و در خطا و تکلیف
بر حصول عقل موقوف است و رسول را علیه افضل التحية این زعتر نشاء
با اهل خرد فرستاد و خطاب با خردمندان کرد و در کلام مجید فرمود
ان فی خلق السموات والارض و اختلاف اللیل والنهار
آیات لاوی الکبار و رسول علیه السلام فرموده است
ما اعطى الله عباده احسن من العقل یعنی خدا ای

عز و علا نداده است بندهگان خود را چیزی نیکوتر از خرد
و در تورات مکتوب است لَا تَدِيمُ أَرْيَتَ مِنَ الْعَقْلِ
 یعنی هیچ ندینی نیست آرا نیده ترا از عقل **بزرگوار**
 گویند چنان که قوام جسم بچاست قوام جان بخرد است و کسی
 که خرد نبود اگر مملکت و املاک جهان او را میسر نشود که
 هم ضایع ترین مردمان او باشند **شعر**
 که خداوند آسمان داد **مال** قادر و نازد ملک عزیز
 کرداری هنر نداری جاه **و** رنداری خرد نداری چیز
افلاطون گفته بزرگترین کوهی خردست و گفتار خوب زبان شیرین
 خردمند داند که باکی و شرم **درستی** و را ذی و گفتار نرم
 بود خوی باکان و خوی ملک **چه** اندر زمین و چه اندر فلک
مهران به گفته هر کسی را انبازی هست و انباز با دشامان
 خرد است زیرا که خرد شاه تن است و تصرف در مملکت
 بدن خرد را رسد و مردم را از نار بکی پرورش نائی خرد برد
 و حل و عقد امور عالم از خرد ظاهر می شود **شعر**

خردمند گویند خرد با دشمن **که** بر خاص و بر عام فرمان روا **سست**
 خرد تن آدمی لشکر است **همه** شهوت و آرزو جاگر **سست**
حکیمان گفته اند خرد مظاهر و معاون مردم است و درو سنجی
 و دشواری بکار آید و هر که استظهار خرد خرد را داند
 با آرزو و مراد خود برسد و هر که بشو خرد کار کند هرگز نیشمان نشود
 خرد چون ندانی بیاموزد **جو** بزرگ کرده کردی برافروزد
 خردی میا بخوی رهنمای **بداند** که هست این چهار اخذای
بهرام اسفهمانی گویند هنر مرد از نیکبختی و هنر نیکبختی از خرد و هنر
 خرد سلا یا تن او هنر سلا امان این جهان و آن جهان ابرضای خدا **سست**
 خردمند گویند من از هر کس **خردمند** را پیش دیدم سگوه
 خرد با دشمنی بود همسران **بود** آرزو گرل داد چون شبان
حکیمان فارس گفته اند خرد رهنمونی بزرگ و بشتی قویست
 و طبع دانش است و دانش و فرهنگ انبازان خرد اند و خوی نیک
 کار بند خردست و چون خردمند را کاری پیش آید خود را بخرد
 سبارد تا از بلاهای جهان ایمن گردد و چون سختی روی نماید خرد

اورا معاون گردانان از ان مشقت برهزد و از مضائق خلاص درجا بماند
خردمند گوید که مرد خرد **۶** بکنکام خویش اندرون ننگد
کنند نیکی افزون جو افزون شود **۶** و ز آهوی بند پاک بیرون شود
حکیمان گفته اند هر چیزی را آلتی هست و آلت دانا با جان خرد
است و هر کسی با معاونی هست معاون جان خرد است و هر کسی را
آرامشی هست و آرامش بر هیچ کاران خرد است و هر کسی با انبازی
هست انباز حکیمان خرد است و خرد را بر پنیای چشم باید گزیدن
که خدای تعالی خرد را از برای آن ببرد و داد که تا هر چه
بچشم پیر توان دیدن بچشم خرد بینند **بیت**
خرد بهتر از چشم و پنیای است **۶** نه پنیای افزون ز دانا ای است
برزخ مهر گوید بزرگترین کوهی خرد است و بزرگترین پیرانه
شهرت و مهربان ترین دوستی دانش است و بزرگترین شقی رفیق است
فیر دُر در خضایل اهل خرد و آن ده خصلت است
خصلت اول ترسیدنست از خدای تعالی در ستر و عدالته
و پیاپی **علیه السلام** میفرماید بخافند تعالی بر آس

کل

کُلْ حِکْمَةً یعنی ترسیدن از خدای عزراست
بر همه حکمتهاست و برین معنی نص نبوی بسیار وارد شده است
و از نواید وی آنست که هر که از خدای عزراست ترسند خدای
عز و جل و تع و هیبت او در دل خلقان نهد و هر که از خدای
ترسند خدای تعالی او را در چشم مردم خوار گرداند **و رسول**
علیه السلام میفرماید مَنْ خَافَ اللَّهَ تَعَالَى خَوَّفَ اللَّهُ
مِنْهُ كُلَّ شَيْءٍ وَمَنْ لَمْ يَخَفِ اللَّهَ خَوَّفَهُ اللَّهُ مِنْ
كُلِّ شَيْءٍ یعنی هر که از خدای تعالی ترسند خدای
عزراست جمله چیزها را از او ترسانند **خصلت دوم**
عقل را بر هوای نفس حیر داشتند و خدای عزراست میفرماید
وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىَٰ بِعَنِ مَنَابِعِ نَفْسِكَ **و رسول**
علیه السلام میفرماید اَفْتَدِ الدِّينَ الْهَوَىَٰ یعنی آنت دین
واری متابعت هواست **حکایت** ملک روم از رسول
ملک فارس پرسید که ما فاضل ترین یا ملک شما رسول جواب داد
و گفتم آن فاضل تر که بر هوای نفس در تر از زینون **الکبر**

که از مشاهیر حکمای یونانست سوال کردند او چنین جواب داد
 و از فواید وی آنست که هرگاه که عقل بر هوا چیر شود بیشتر
 کارها که واقع گردد بر وفق شریعت فرمان گردد و از آن
 از جمله آثار ایشانست و بود و هرگاه که هوا بر خرد چیر دارد
 بمنابت هوا در اموال و سریم مسلمانان بتناول دراز کند و
 بشومی آن ملک و دور روی بزدان کند **حَصَلَتْ سَيُّئُهُ**
 سخن راست و باندیشه گفتن است **وَمَرْسُولٌ عَلَيْهِ السَّلَامُ**
میفرماید افضل اللسان لسان صدوق یعنی فاضل ترین
 زبانها راست گفتن است **وَحُكْمًا** گفته اند راستی سره
 هرماست و از آنست که بزرگان دین گفته اند هر که راستی را
 شعار و دثار خود کرد اند خدای عز و شایه در سر و عدا به
 بر خود راست دارد **حَصَلَتْ جِهَانُ** تذکر کردن است
 در کارها چنانکه **رَسُولُ عَلَيْهِ السَّلَامُ** **میفرماید** **النَّدْبِيرُ**
 نصف المعیشت یعنی تذکر کردن بدین معیشت است
وَمِیْفَرِیْ **یَا** **عَقْلُكَ** **النَّدْبِيرُ** یعنی هیچ عقلی بهتر

۱۱۱
 از ان نیست که مدترکا را باشد **عَلَمٌ جَمِیْعٌ** **میفرماید**
 تذکر کردن در کارها و همچنین است که زربانش بر دنیا از عشق
 پاک گردد و از فواید او آنست که کاری که باندیشه آغاز کنند
 غالب و ظاهر آن باشد که بمقتضای اراد و با تمام انجام دهند
 کاری که از سرشتاب و بی اندیشه آغاز کنند حاصل وی جز
 ندامت نباشد **حَصَلَتْ** **تَجَرُّبٌ** مشورت کردنست با خداوندان
تَجَرُّبٌ **وَمَرْسُولُ عَلَيْهِ السَّلَامُ** **میفرماید** **لَا حَكِيمًا**
 ذو تجربه یعنی حقیقت کارند اند لا الحکیم که آزموده باشد
 و کیفیت آن بدینست و عرب مثل زده علیک یا ولی التجارب
 بر تو باد که با خداوندان تجربه مشورت کنی **وَمَرْسُولُ عَلَيْهِ**
میفرماید **لَا مَظَاهِرَةَ** **اَوْثَقُ مِنَ الْمَشَاوِرَةِ** یعنی هیچ
 استظهاری بهتر از مشورت نیست **سِنْدٌ** **بِأَذْجِیْمٍ** **بِیْنِ**
 هر چیزی را بخرد و حاجت و خرد را با زمانیش حاجت است
 و از فواید وی آنست که تا کسی را در پیشتر افعال نیازمانند
 بروی اعتماد نشاید کردن و ایمن نشاید بود که ایمنی از ازمان

توان یافتن **خصای** گفتار خوب و زبان شیرین است
و رسول علیه السلام فرموده **الكلمة الطيبة صدقة**
یعنی گفتار نیکو گفتن ثبات صدقه دادنت که کسی را که
زبان شیرین و گفتار خوب بود دوستی او در دل مردم ظاهر شود
و امیرالمومنین علی علیه السلام فرموده **كفتم من عذبك**
لسانه كثر اخوانه یعنی هر که گفتار خوب و زبان
شیرین بود برادران او بسیار شوند **حاصلت هفتم**
شرم داشتن است و رسول علیه السلام فرموده **أبش**
الحیاء من ایمان و فرموده **أحیاء خیر کله**
یعنی چایا از ایمانست و چایا در همه احوال نیکوست و از نو آید
وی آنست که هر که راجیا بنود از وفای توقع نشاید داشت
و بروی اعتماد نشاید کرد **ارسططالیس** گفته دوستی با
کسانی بایند کردن که ایشان را چایا بود که آنکس را که چایا و شرم
بنود از وی دوستی نیاید **حاصلت هشتم** **رفق و مدارا**
و رسول علیه السلام فرموده **رأس العقل بعد ایمان**

المدارا یعنی سیر خرد بعد از ایمان بخدای عز ثناء مدارا
کردن با مردم است و از نو آید او آنست که هر که رفق و مدارا
عادت کند بوسیلت صبر و همتی بجه خویشتن از دنیا با سودگی
بردارد و با خیرت ثواب بی نهایت یابد **و رسول علیه السلام**
فرموده **من أعطى حظه من الرفق فقد أعطى له خیر**
الدنيا و الآخرة یعنی بجه هر که از رفق بداند او را
بجه نیکی از دنیا و آخرت داده باشد **حاصلت نهم** **تواضع**
کردنت علما و پیران را از برای شرف علم و پیری چنانک
رسول علیه السلام فرموده **من تواضع لله رفعه الله**
یعنی هر که خدای تعالی را تواضع کند خدای عز وجل و پیرا
بزرگ گرداند و رفعتش زیاده کند و از نو آید وی آنست که
هر که پیران را تواضع کند بشرف پیری رسد و در وقت پیری
بزرگ و کرامی بود **حاصلت دهم** **انک هر کاری که آن کار**
در نفس خویش واجب نباشد و اقدام در متعارف خلق مستحب نباشد
و هیچ غرضی حایلی یا مالی بروی موقوف نباشد ترک آن کار کند

تا بحسن اسلام موصوف باشند **ختم** یا گویند در روزگار
منتقدم پادشاه زاده بود در بلاد پارس چون با دشامی بوی
رسید خواست که تا در ممالک خود نظر کند در وقت مفارقت
اسناد خود را گفت مرا نصیحت کن که درین جهان بر فاهیت
و آسودگی زندگانی کنم و خانت من بر سعادت بود و آخرت
دستگیر من شود اسناد وی گفت خود را از اندیشه ان جهان
خالی مدار و چون نیکی یا بی شکر کن و دل در اغراض و اموال
دنیا میند و بر آن که از تو فوت نمود حسرت مخور و بسیار
شکر کن مباش و با قدام در مجارم ترکنده شو و سخنی که ترا منفعت
نبود و مضرت دیگری بود مگوی و چون عرضی سخن شود نیکو
گوی و صلاح خود بفنسا و کس مجوی و چون کاری رسد اندروی
صبر کن و نرسند برخواست خود بکزمین تا هم درین جهان بوسیلت
این خصال خط و نصیب خود با سانی بیایی و در آخرت دستگیر
تو باشند و صفای دنیوی و اخروی یابی **ابو شکو** گویند نزد
خدا با ذمهواره سالار تو **مباد** از جهان خبر خرد یا رتو

باب **دوم در متناهی اهل دانش خصال**
مردمانا عالمنا معلوم و مصور که بهترین چیزها دانش است
و خدای تعالی در حق اهل دانش میفرماید **کلام** و الذین
اوتوا العلم هرجات و میفرماید قل هل یستوی الذین
لا یعلمون و الذین لا یعلمون و میفرماید یوفی الحکمة
فقد اوتی خیرا کثیرا و ما یدکر الا اولوا الالباب
و رسول علیه السلام فرموده العلم کثر عظیم لا یفنی
یعنی دانش کج بزرگ است که فانی نشود و فرموده العلماء
و رهتة الانبیاء یعنی علماء اهل دین و از ثانی انبیا اند
و امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه فرموده الشرف بحسن
الادب لا بفضل الحسب یعنی شرف و بزرگی و نیکویی در است
نه بزرگی و بیستی حسب و نسب **حکماء** فارس گفته اند بهترین
همه چیزی دانش است و انلس که نفس او بکلیه علوم
ارکسته نیست او از دایره انسانیت بیرون است **شعر**
شرف از دانش است در عالم **هیچ** نادان شرف نیاورد

نا جهان بود از سر آدم فراز **کس نبود از راه دانش بی نیاز**
مردمان بخود اندر هر زمان **راه دانش را هر گونه زبان**
کرد کردند و گرامی داشتند **نا بسنگ اندر می بنکاشتند**
دانش اندر دل چراغ روشن است **وزمه بد برتن تو جوشن است**
نو شرهان عالم گوید سر همه نیکیو نیها دانش است و
شرف بزرگ از دانش است و نیکیون بود آنکه دانا بود **بیت**
خردمند گوید که نایب و فتر **بدانش مردم رسد نه بزر**
جود دانا بود مرد بخشند کف **مرد را رسد بر حقیقت شرف**
منوچهر گفته است دانش چون چراغ روشن است که اگر چه
بسیار چراغها از وی برافروزند هیچ کم نشود **جینیان**
گفته اند که دانش را پیش دین و دنیا و همه چیزها چون بسیار شود
خوار و ارزان گردد **مکر دانش که هر چند پیشتر عزیز تر**
حکایت سلیمان علیه السلام با ذرمان داده بود دنیا
نخت او را در هوا برد و در شهرستانی فرو داد و در آن
شهر نوشته بود که گوشتش یکروزه را آخر یکدم و نیکیو

وقت را

وقت را مکتافا صد درم و دانش یکساعت را بها بدید نیست
بطلمیوس گفته است که دانش سر همه را بها و تدریس است
و گفته اند که اگر دانش را فضل و شرف بسیار نبودی فرمان علما
بر خاص و عام چنین نماند نبودی و نام علما چنین بزرگوار در جهان
نماندی و با دشامان متابعت رای و تدریس اهل دانش نکردندی
که اگر چه و آلا نه پیش از هنر **ز بهر هنر شد گرامی که**
و حکما گفته اند دانش بهنگام سختی و سبکی مردست و بهنگام
درماندگی یار و رفیق است و معاون و مظاهر **حکایت**
سخن بدانش جهان مفید بود که معتصم خلیفه بر اهل شهر بصره
خشم گرفت و لشکر کشید و از بغداد بر در بصره آمد و خواست که
غارت کند متشایخ بصره بیرون شدند و به سپه هزار دینار
بصره را باز خریدند خلیفه رضا نداد و در بصره عالمی بود نام او
عبد الرزاق صفائی از مشاهیر علماء آن بلاد و ندیمی همدون
الرشید کرده بود پیش معتصم خلیفه رفت و شفاعت کرد اچا
بیتنا ذور گفت تو با مردم خود از بصره بیرون آی و بمحسار

پیوند تاسدا یایی عالم گفت یا امیر المومنین مدت بیت سالت که
 درین شهرم و با سودگی با ایشان بهم بودم اکنون بکا محنت نتوانم
 جدا شدن و برخاست که باز گرد از جله مریدان و بی جوانی بود
 پرداختش و لمخف بغضایل و حضایل خوب و نامش حریت بود
 برخاست و گفت یا امیر المومنین عفو کن و اگر بشیان شوی که
 چرا عفویت نکردم توانی عفویت کردن و ندانی آن کردن
 و اگر عفویت کنی و بعد از آن بشیان شوی که چرا عفو نکردم
 تنه از کار آن دست ندهد که گفته اند چهار چیز را باز نتوان آورد
 نیز انداخته و سخن گفته و عمر گذشته و قضاء رفته این
 سخن در دل معنضم خلیفه اثر کرد که گفتار عظیم بدانش بود آن
 جوان را خلعت فرمود و اهل بصره را عفو کرد پس نواید سخن
 بدانش این چنین بود که گفته شد و گفته اند **شعر**
 هر آن کو بدانش بر درو کار **نه** او یاوه ماند نه آموز کار
 چهار نژادش توان یافت **بدانش** توان رشتن و تابش
بقراط گویند ثمر دانش آنست که هر که او را حاصل کند از

پایه کمتر بدرجه بزرگتر رسد **هندوان** گفته اند کسی را که در شمار
 و دانش او فضل و دانش نباشد او در مرتبه عوام بود **بیت**
 اگر علم نیستی فضل و بر **بسخنی** نجستی خردمند بر
 و عرب مثل زده که **العوام** **ك** **العوام** یعنی عوام چون
 چهار پایان باشند **شهریار** گفته است دانش چون باران
 بارنده بود و چون در طلب باران باشی لابد روزی بر تو بار **نظم**
 بدان کوشش تا روز دانا شوی **چو** دانا شوی روز دوالا شوی
 نه دانا تر آنکس که والا نیست **که** والا تر آنکس که دانا تر نیست
 بینی ز شایان بر تخت و گاه **زد** اندکان باز جویند راه
 اگر چه بمانند دیر و دراز **بدانا** بودشان همیشه نیاز
حکایت سلطان ملک شاه رحمه الله بنشایور رسید و بیت
 و نه روز از ماه رمضان گذشته بود کسانی که از اربکان و شروط
 او بودند در رویه هداک رعا کردن عاقل بودند و خدمت بعضی
 از بزرگان نمودند که ماه دیدیم جامعنی که در خدمت سلطان بودند
 سلطان را بران داشتند که فردا عید بایند کردن چون از سلطان

دستوری شد در شهر نشاء بور منادی کردند که سلطان میفرماید
که فردا عید کنید و خواجه امام **ابوالمعالی** که مقصدای آن عصر
بود خبر دادند حای در شهر منادی داد کردند که ابوالمعالی
میگوید که فردا روزه خواهم داشت هر که بفتوای من کار می کند
باید که فردا روزه دارد اصحا اعراض این سخن با توجهی زیست
در پیش نخت سلطان آنها کردند و گفتند که ابوالمعالی سر مخالفت
نمودار و شک نیست که مردم بفتوای وی کار کنند بیشتر از آن
که بناوی نوزارین معنی ناموس ملک از زبان دارد سلطان
ملک شاه نیک اعتقاد و خدا ترس بود و حرمت اهل علمش وی
بزرگ بود با آن همه خاطر وی متغیر شدند بود چند کس را از خواص
خود فرمود که بروید و ابوالمعالی را بلطف و دانا بخوانند گفتند
ای شاه او بفراوان توجین بی حسرتی کرد و تو او را خرمی داری
سلطان گفت تا سخن وی نشنوم بقول دیگران حرمت اهل علم
نتوان برودن چون ابوالمعالی را بخوانند بر خا و بان تحقیفه که
در خانه داشتی گفتش در بای کرد و بسرای سلطان آمد چون وی را

دیدند که بدستار کوچک است و موزه بنوشید در پیش پادشاه عرضه
داشتند که ابوالمعالی بدان قناعت نکرد که با فرمان تو براری
می کند اکنون بی حسرتی زیادت کرد که بدین شیوه پیش ملوک رفتن
توکل ادبست سلطان از آن متغیر نرسید و امیر حاجب را پیش او
بعثت فرستاد که چرا باید که تو با این جامه و کفش پیش من آیی
ابوالمعالی آواز بلند کرد و گفت این سخن می باید که سلطان
از من بپوشد که امیر حاجب نیک باز نداند گفتن پس چون دستوری
یافت گفت ای پادشاه اسلام بدان که من بدین جامه نماز کنم و جامه
که در خدمت خدای تعالی شاید در خدمت ملوک هم شاید بوزن آما
اینای دنیا و با دشنامان روزگار این عادت نهادند و این
قاعد ساختند که بدین صفت پیش ملوک و سلاطین نروند خواهم
که این آد و عادت نگاه داشتهی اما در آن است که فرمان سلطان بمن
رسید با این جامه سپیده بودم ترسیدم که اگر تغییر جامه دیگر مشغول
شوم دیر شود و نام من بدین قدر تأخیر در جرد آنها نویسد که
بر در سلطان عاصی بماند و گفت اگر بیک میز نشسته بودی

همچنین پیامدی نافرشتگان ننوشتند بی که ابوالمعالی در طاعت
سلطان تقصیر و تأخیر کرد سلطان ملک شاه را از آن سخن خوش
آمد و پیرا گشت چون بدین صفت طاعت سلطان و آن است برابر
خط منادی من منادی کردی ابوالمعالی گفت هر چه تعلق بفرمان
دارد باز او است که طاعت سلطان داریم اما هر چه بفتوی تعلق
دارد بر سلاطین و آن است که از ما برسند که بحکم شرع همچنانکه
فرمان سلطان فتوی ما را اماروزه داشتند و عید کردن بفتوی
تعلق دارد نه بفرمان چون قصه انجام رسید سلطان ملک شاه
رحمه الله ابوالمعالی را با احترام تمام باز بخانه فرستاد **فرود**
چون بخته شود تلخ شیرین بود **دانش** سخن کوهر اکین بود
دانا یان گفته اند بزرگ تر چیزی از سعاد و دانش است و از
برای شرف دانش است که با دشامان واجب شناسند مراعات
ایشان کردن و فرزند آنرا که از جان خود دوست تر دارند
خدمت ایشان فرمایند کردن **حکایت** گویند ما رون اگر بشید
از منظر می نگرید کسی را دید که فرزند آن او را محمد الامین

و مامون را تعلیم می داد و بس کسی بی تعلی از جای برخاست
و محمد الامین بزرگ شدند و تعلیم پیش پای او نهادند هارون الرشید
را از آن حال عجب آمد خادمی ایشان بود در خدمت وی مامون
الرشید از آن خادم پرسید کیست آنکه بزرگ ترین مردم او را
خدمت کنند خادم گفت یا امیر المومنین مامون الرشید گفت
غلطی که آن کسی است که مامون و محمد الامین را علم و هنر تعلیم
می دهد و ایشان از برای شرف علم خدمت او می کنند کسی شنید
و گفت یا امیر المومنین **لو كنت معهم لكان قليلا**
اگر تو نیز با ایشان بودی هنوز اندک بودی **لا في ارب**
ارواحهمما وانت ترب ابتدا هم از برای که من جان
برورم و تو تن ایشان بی بروری **شعر**
چون ترا دانشی بدید آید **پیش تو سر فرو برند احرار**
ادب آموز و هر چه خواهی باش **که ادب از لبش توده تر دار**
دانا یان گفته اند که هر که بدانش موضوع باشد باید که این
ده خصلت را شعار و دثار خود سازد **خصلت اول**

آنک بتصور و عیب خود بینا بود چه آنکه قصور عیب خود نداند
 همیشه معیوب بود **حاصلت دوم** صحبت انا یا ن دوست دارد
 و نصیحت ایشان رغبت کند **حاصلت سیوم** بر قوت و
 تدبیر خویش اعتماد نماید بلکه نا تواند اهل دانش را استطفا
 کند و با ایشان مشورت بر د **حاصلت چهارم** سخن را در
 وقتی که فایده ندارد نگوید **حاصلت پنجم** کسی را که نیاز موه
 باشند بر روی اعتماد و تعویل نکند الا اگر خصایل خوب او
 شهرت داشته باشد او را معلوم شده باشد تواند بود **حاصلت**
ششم بر دوستی و معاونا دان اعتماد نماید زیرا نشاید که چون
 نادان در حق وی نیکی خواهد کردن بوسیلت نادانی بوجهی
 تقویم کند که مضرت وی پیش از منفعت بود **حاصلت هفتم**
 از مردم نادان پریدن عادت کند که از مردم نادان پریدن
 قریب است آنچنان ای تعالی **حاصلت هشتم** بر کسی بی سببی چشم
 نگیرد که امثال این اظهار خوی بد باشد **حاصلت نهم**
 مکافات نیکی دوستان نیکی کند و اگر تواند در مجازا بزی هم نیکی کند

که امثال

که امثال این سعت تقرب است بخوی پیغمبران **حاصلت دهم**
 نیک خوی از بد خوی باز شناسد و بدان کوشد که آنچه نیکی
 گراید آن کند و آنچه مفاسد او طاهر بود نا تواند نزل کند
خاتمه کنی با و انا یا ن گفته اند که اگر چه اموال و زخارف
 دنیا محبوب دلهاست و بوسیلت بدل مال در وجه خیرات ذخیره
 آخرت توان انداختن و هم در دنیا بسبب بدل و آسایش و رفاه
 توان یافتن **اما** بدین همه علم را بر مال پنج فصل **اول**
 آنکه اهل علم را بزرگ دارند و مراعات جانب علما کنند و اما حال اصحاب
 اموال بعکس اینست که ایشان از بهر ضیاع مال خدمت پادشاه
 و خدم او کنند **دوم** آنک بوسیلت علم اهل دانش از پیشتر بارها
 این پاشند و اما حال خداوندان مال بعکس اینست بلکه نفوس ایشان
 از جهت اموال در معرض آفت افتند و امثال این در عالم بسیار
سیوم آنک در مال سراف و تبدیل راه یابد بقنا ادا کند
 و اما حال اهل علم بعکس اینست که هر چند پیشتر ده هیچ کم نشود
 بلکه زیاده شود **چهارم** آنک اگر حادثه از فایع روزگار بمال

راه یابند صاحب ادب و فلسفه در پیش کرده آن متفک که در انکشاف مال
برده باشد بکلی ضایع شود و حال علم بعکس نیست که هرگز از علم
منفک نشود و اگر جمله عالم جمع شوند که یک مسئله از خاطر عالم بخورند
ممکن نکرد **بنحصر** آنکه علم در آخرت سبب نجات بود و مال سبب عذاب
و شاید که نباید دیگر باشد که اگر عالم باشند او را از اموال دنیا
هیچ نباشد و سبب علم مال تواند حاصل کردن اما اگر مال بود و هیچ
دانش و کفایت نبود علم هرگز حاصل نشود و مال نیز از نادانی ضایع شود
هیچ کس نیست از فرهنگ به **۶** نانوایی روتوز و کجی بنده
نکجهان کجی نواز دشمنان **۶** ز دانش نکجهان نوجا و ذات
بدانش شود مرد بر هر کار **۶** چنین گفت آن بخرد هوشیار
که دانش ز تنگی برون آرد **۶** جوی رکه کردی براهت برد
باب **سین** در نادانی و علامات نادانی
و محتب بوش از نادان و این باب مختص است بر سه نوع
اول در مذمت نادان دوم در علامات نادان سوم در اجتناب
نودن از نادان **هشتم** رسول علیه السلام فرمود است

لا فقه اشد من الجهل و لا مال اعود من العقل یعنی
هیچ درویشی سخت تر از جهل نیست و هیچ مالی سودمند تر از خود نیست
و عرب مثل زده لاده اعیان من الجهل یعنی هیچ دردی درویشی
در دناک تر از نادانی نیست **هاشتم** صفائی گوید سه گروه مردم
آن باشند که مدام بر پیشانی باشند یکی نادان که با دانا بنفس
دانش خاصیت کند **دویم** مردم ضعیف که با دشمن قوی بتو کوشش
کند **سین** مردم درویش که با همسایه توانگر بخلورزند و این سه
از غایت نادانی بود **و بعضی** از حکماء یونان گفته اند که جهل
مردم را برتر از ناپیایی است زیرا که صعب تر چیزی بر ناپیانا
بود که راه ندانند و از آن جهت تهور در جاه افتد و از آن خوف
هلاک جسد وی باشد و اما جهل بوفخ هلاک اندست که بنا دانی
دنیا و آخرت را بیاد دهد **و حکیمان** گفته اند که نادانی بدربای
ثروتانند که از هر سوی در وی توان رفتن اما هر که در وی رود هلاک شود
نابینایی بدانش از زانی **۶** داذ خویش از زمانه نشانی
نیست اندر جهان ز من بشنو **۶** هیچ دردی جو درد نادانی **۶**

عقلا گفته اند که نادان پیوسته دشمن دانا بود و دشمن آن چیز
باشد که نداند **و امیر المومنین علی کرم الله وجهه** گفته است که
المتر عدو ما جهله یعنی نادان دشمن آن چیز بود که نداند
ای دانشان بارتو کی کنند **ای دانشان دشمن دانشند**
و توقع نشاید داشت که از جهل یک فعل خواید که اگر ممکن بودی
حکما از جهل آن یک خصلت خود جهل را بستو زندی **فرد**
که از جهل یک فعل خوب آندی **مرور** استاینده بستایندی
بطلموس گفته است که نادان را سعادت مساعده کند و اقبال موا
نماید دل در آن نیاید بستن که امثال این نادانند و غالب آنست که
با تمام نیچامه **نوع دوم علامان نادان** بطلموس گفته است
سه چیز از نور زم نادانی است **اول** خود را بی عیب دانستن
و این غایت جهل است که دانا را معلوم است که کمال خدای است و
عصمت انبیاء و باقی آدمیان از عیب حالی نباشد **دوم** بهتر
خود را بدتر خود دانستن یعنی میان آنکه نافع وی بود و میان مضر
وی تفاوت نکند **سین** بر قوت دانش خود این بود **س** گفته است

که هر که بترسو و دانش خویش اغنا نماید از کمز و کردش روزگار نماید
دانش هیچ ندارد **فیقر اولی حکیم گوید** پنج چیز علامت نادانی
است **اول** آنکه بر مردم خشم گیرد بی علتی و سببی و این معنی سخت
تبیح است و اظهار خوبی بدست **دوم** سخن گفتن در وقتی که فایده
نخواهد داشت **سین** راز کشتن با کسی که او را نیاز نموده باشد
چارم عوض دوستی دشمنی کردن و این غایت جهل و بی انصاف
پنجم تعدیل اعتماد نمودن بر کسی **و رسول الله ص**
الحزم سوء الظن یعنی پندار بودن در کار ما آنست که یکس
غرض نشود تا نیاز نماید **بر چهارم** گوید با نادان صحبت دشمن
علامت نادانی است و با نادان صحبت هم نادان کند **دانیان**
گفته اند عباد کردن که خرج را از دخل در کنند و این معنی
نواکری و شتم شناسند تمامت احق و نادانی بود **نوع پنجم**
اجتناب خود را از نالیدن از سطا طالیس گوید از دوست
نادان احتراز باید نمودن که دیو دانا که دوست بود بهتر از دوست
نادان که اوی بود **و گفته اند** الجاهل علق لنفسه

فكيف يكون صدقنا الغيبة فرد جودا نانا ترا دشمن جان بود
 به از دوست مری که نادان بود و پیغامبر علیه السلام فرمود
الْوَحْدَةُ خَيْرٌ مِنْ جَلْسِ السُّوءِ یعنی تنهایی به از هم نشستن
 بد است و هیچ حال با نادان دوستی نشاید کردن که نادان را اهل
 طبعی بود و گفته اند **الطَّبِيعُ مِنَ الطَّبِيعِ نَبِيٌّ** یعنی طبع از طبع
 بدزد و زیرا که نفس انسانی را ایزد عزت شانه جان افزیده است
 که قابل خوبهاست **سِتْقَرُّ** با بدان کم نشین که بد ما
 خویزد رست نفس انسانی و بزرگان گفته اند **تَانِي**
مَقَاطَعَةُ الْاِحْقَاقِ فَرِيضَةُ اِي لِهْتَمَا یعنی بریدن از مردم
 احق تر دیکمی چستن بود بخدای تعالی و حکما گفته اند **تَانِي**
النَّظَرُ اِلَى رَجُلٍ مَعَصِيَةٍ یعنی نظر کردن در روی احق
 معصیت است و از پنجا معلوم می شود که نظر کردن بر روی عاقل
 و با وی دوستی کردن طاعت است گوید جاهل را نصیحت
 کردن منفعت نکند که گفته اند **تَانِي** **لَا يَنْفَعُ الْجَاهِلَ الْاَعْلَى السُّلْطَانُ**
 یعنی آنکه جاهل را بند نصیحت دهد همچنان باشد که مست را

در حالت سستی موعظت کند **حکیم** گوید سخن دانا با نانا
 گفتن چون بوی بود که از آن سوی رود بنا نهند یعنی که نادان
 سخن نگوید و شنیدن دشمن دارد و نصیحت موعظت و گفتار دانا با
 نانیوشد لا جسم دانا با نانا از نادان سخن خویش پوشیده دارند
 و از اسرار خویش ایشانرا خبر ندارند **بیت**
 سخن گوی هر گفتمی را بگفت همه گفت و نانا نادان گفت
باب چهارم در سخن گفتن
 بد آنک باری عزت شانه زبان از جمله عجایب صنع خود افزیده
 است که بصورت با نگوشت است و بحقیقت هر چه موجود است
 زبان از وی عبارت کند بلکه وی ناب عقل است و هیچ چیز از
 احاطت عقل بیرون نیست هر چه عقل ادراک آن نکند در تحت
 تصرف زبان در آید و بیشتر منفعت مضرت که در عالم صادر شود
 منشأ و مبداء آن از زبان خیزد برین مبدء بر عقل
 واجب باشد که زبان خود نگاه دارد و هر چه از آن مضرتی بوی
 عاید شود نگوید **حضرت رسول علیه الصلوة والسلام**

فَمَوْذُوهُ حَسْبُ لَكَ لَيْسَ لَكَ أَصْلُ لِسَانٍ یعنی خدای عز و شانه
 رحمت کند بر آن کسی که زبان خود را بصلاح آرد و هر چه بپایند گفتن
 نگوید چون گوید نیکو گوید و با منفعت گوید **شعر**
 جویا قوت باید سخن بی زبان **۶** سبک سنگ لیکن بجایش گران
 سخن تا نگوید تراز بر دست **۷** زبردست شد گردان تو
و در کلیل و دمنه گوید بس که بر گفته بشبان بوده ام
 بس که بر ناکفته شادان بوده ام **حکیمان** گفته اند سخن دانا یا
 رهنمونی بزرگ است و بر راه دانش و صواب و اهل خرد را سر راه
 سخن است و شاد بپیش از سخن **۸** کسی گویند سخن شاد نیست
 برو نیک و بد هر چه باشد نیک است **۹** و از بزرگ واری سخن است
 که باری سبحانه و تعالی از آسمان بیغیر از سخن فرستاد و بشان
 بدان گرامی کرد و درجه بزرگ نهاد **و رسول علیه السلام**
فرمود **جَمَالَ الرَّجُلُ فِصَاحَتَهُ لِسَانُهُ** نیکویی مردم
 فصاحت زبان اوست **و جعفر صادق علیه السلام** گفت است
مَا لَمْ يَنْعَمَ اللَّهُ عَلَى عَبْدٍ بِغَيْرِ ظَاهِرَةٍ تَمَّا أَعْطَاهُ اللَّهُ

فِي اللِّسَانِ فَصَاحَتُهُ وَفِي الْكَلَامِ مَحَلُّهُ یعنی خدای
 تعالی بنده را نعمتی ندهد بزرگتر از آن که او را فصاحتی بدهد
 اندر زبان و محلاوتی اندر سخن **بزرگوار** گفت هر آن سخن که
 آن موافق خرد است نزدیک دوست و دشمن پسندیدم است و همچون
 خرمائی باشد رسید که از درخت پسنداند و از آن طعم و خلا و گیرند
 و چون موافق خرد نباشد نه دوست پسندد و نه دشمن و مانند خرمایی
 بود تا رسید که بهیچ کاری نیاید و سخن چون بدانش بود
 استظهاری بزرگ است و معاونی قوی **حکایه** گویند عضد
 الدوله شاهنشاه بسر نورک امام را بر سالت بروم فرستاد
 بسر نورک امام از جمهوران آن روزگار بود چون ملک روم آن
 قدرت وی بدید و سخن گوئی و فضل و دانش و شیرین زبانی او
 بدانت کشیش بزرگ را بخواند و گفت توانی این رسول را
 جواب دهی و نخل گردانیدن که بغضا و بدشمنی بر هکلمان چهر گشت
 کشیش گفت چون رسول حاضر شود مرا اعلام فرمای تا جوابش
 بدهم و نخل گردانم دیگر روز ملک روم بنشست و جمله بزرگان و اکابر

بر خود جمع کرد و رسول و کشتیش هر دو حاضر شدند کشتیش گفت ای شیخ
چه گویی قصه زن پیغامبر شما چون بود بر مفرک زبان فصاحت
بگشود و گفت همچنان بود که قصه ما در پیغامبر شما الا آن بود که زن
پیغامبر ما آبستن نشد و بچه نیاورد و ما در پیغامبر شما هم آبستن شد
و هم بچه آورد ملک روم و جمله رومیان که حاضر بودند بخل شدند
سفر اط کوید افکنده دست بر خیزد و افکنده سخن بر خیزد
و مردم را بسخن زشت بیشتر توان آزرده که بفعل ده از ارم را چاه
توان کردن مگر سخن زشت و عرب مثل زده **الشمس جرح** کابو سنی
یعنی دشنام جراحی است که درمان پذیرد **بر وجه** گفته است
سخن بدانش آن بود که سودمند و بقوت خویش بود و ازین
سبب یا رسیان گفته اند که هر کسی را که اندر وی راست گفتن و
بجای خویش گفتن و سودمند و بهکام خود گفتن نبود او را نشاید که
در انجمن سخن گوید زیرا که اگر گوید بغير این طریق ایشان شود **بیت**
سخن کا ند و سود نه جز زبان **ه** بناید که راند شود بر زبان
خدای تعالی در صحف بر هم پیغامبر علیه السلام فرساده است

۷۱
علی العقل ان یکن بصیرا بزمانه مقبلا **علی شان حافظا**
للسان یعنی هر که خردمند است باید که زمانه خویش را بداند و کار
خویش کند و زبان را نگاه دارد **و حکما** گفته اند سخن باندازه گفتن
نیمه دانش است و باندازه خرج کردن نیمه از کدخدائی است خوشین
شناسی نیمه آسانی و راضی پسند بودن بتقدیر ربانی نیمه ایمنی است
و از جاهل دور بودن نیمه سلامتی است و عرب مثل زده است
لسانی سبع ان ارسلته **اکلنی** یعنی زبان من و دواست
اگر او را رها کنم مرا بخورد و گفته اند **مرا خیر الا انسان فی**
حفظ اللسان یعنی راحت مردم در نگاه داشتن زبانست و الله
حکایت معنضم خلیفه رسولی بخراسان فرستاد بنزد یک
عمر بن لیث و رسول پیغامهای داد و عمر و را خادمی بود در خدمت
وی ملازم بود و ایستاده و رسول عمر و را کاهی تهدید داد و بی و
بترسانیدی و کاهی تلافی کردی و امید داری دادی خادم در حواله
رسول گفت آنکس را که نه بخواندن تو امده است از راندن تو نکر نبرد
بس اگر تهدید بود تلافی بسیار از چه کنی عمر و حاکم خود را فرمود که

خادم را پیرون برند و صد جوب بزنند و هزار درم عطا دهند و حاجت را
 گفت سخن نیکو بود و لیکن از خادم بی ادبی بود که نه بیایه خوش
 گفت و عرب مثل زده **مرت کلمه بقول عینی** یعنی که بسیار
 بود که یک کلمه سخن گوید و رایجی بگذارد و مگو که تر از زبان آدم **شعر**
 سخن کرجه باشد کرا نمایه تر **فرومایه** کرد و ز کم سایه تر
 سخن کزدمان بزرگان رود **چونیکو** بود و ایتنانی شود
 لیکن بد خشی بر است تری **ز کمره** بکمره خرد و تری
 و ز است شامان سفالین **بده خشی** آید بچشم لیکن
دانیان گفته اند سخن چون با نده خشی نگویند از پایه
 خود پیفتند و دیش که اندر جواز قدرت و استطاعت نبود نیاز
 افکند **موند** گفته است سخن گفتن آنکه که باید و چنانک شاید و
 و با نلس که باید و چنانک باید و انگاه که باید بیاید گفتن ناسودمند
 بود که زبان گوینده از الماس نیز تر و از شمشیر نیز تر بود و مار
 بد خا ذ بد گوهر را مار انسانی سخن خوش از سوراخ پیرون می آرد
 و کاردی مشکل را اصحاب نذر پیر سخن خوش بهتر توانند کشودن

۸۰
 شنیدم که باشد زبان سخن **جوالماس** بران و تیغ کهن
 سخن نکلند منبر و دار را **ز سوراخ** پیرون کشد مار را
ارسططالپس گفته است سخن چون بدانش گویند رآه نیک
 نامی حاصل شود و شنوند را فایده بیفزاید **بیت**
 سخن هر سربار کرمست و **سخن تلخ** و شیرین در مان درد
سند باد حکیم گوید زبان خویش را بسته دار تا ز با نهار تو بکشاید
 که اینجیک سخن در یک ساعت نیا کند بسا لها بصلاح بیاید و مثل
اللسان صغیر الجهر عظیم الجهر یعنی زبان کوچک عضو
 و بزرگ زبان **بقراط** گوید سخن گو باید که از جواب آنک
 گوید براندیشد و با هشتکی گوید تا جواب درشت نشود
حکایت هشام خلیفه بملک روم نامه نوشت و بر عنوان
 فرمود نوشتن من هشام امیر المومنین الی ملک الطاعی ملک الروم
 جواب فرستاد و گفت ملک دشنام داد و نروان بود و لیکن کسی
 که زبان خویش قادر و با د شاه بنود او بر خلق خدای جلونه با د شاه
 باشد و تر از جواب ماکه ایمن کرد که بخواب نامه نوشتی که

من ملک المرقوم الی هاشم المذموم تو بجا به توانستی کردن
هشام خلیفه از آن شرمند شد و پند گرفت **بنیموس** و انا
کوید ائلس که سخت باندیشه کوید هرگز بشیمان نکرد و سخن چون
نیکو و بوجه باشد و در وقت خویش کوید عظیم کار کرد آید
حکایت کوید معتصم خلیفه را خازنی بود نام او ابو حاتم
و در آن وقت شاعری بود و خلیفه وی را صلت فرموده بود
و خازن فی رسانید و در آن مدت خازن کبیری خریدم بود
به شصت هزار درهم شاعر در حق خازن این دوستی گفت و بحاجت
عرضه داشت **شعر** تصفنی یا ابا حاتم او نصیرن الی حکم
ستون الفانی شری قاسم من مال هذا ملک الشایم
بس و زری این حاجت خدمت خلیفه بود و این دوست بر زبان
او برنت خلیفه گفت من شنیدم باز کوی حاجت گفت یا ابراهیم
شاعری را صلت فرمودی و ابو حاتم نداده است و شاعر این
دوست گفته و فرو خواند معتصم خلیفه گفت قاسم کیست گفت نام
آن کبیر که ابو حاتم خریده است شصت هزار درهم گفت این

ملک نایم کیست گفت نه انم خلیفه اندیشه کرد که این خفته منم که اگر
خفته بودی ابو حاتم خازن در دو سال شصت هزار درهم کبیر
خریدی و سبب عزل ابو حاتم خازن این شد **کوید** که عباس بن
عبد المطلب از رسول علیه السلام پرسید که نیکویی در چیست گفت
در زبان و زبان ائلس نیکوتر که نیکو کوید **شعر**
سخن کردمان ناهایون جعد جواریست گز خانه بیرون جعد
نکهد ار از و خویش چون سوز که نزد یکتر از اسب تر کرد
باب **نجم در حکمت و امثال پند**
بوشیدن نیست که خدا این عالم اگر چه در اطراف اما کن بصورت
ممکن اند اما بحقیقت می فرساید و دنیا منزل کاه نیست نه
قرارگاه و ایام و ساعتها مراحل و منازل است و علی الحقیقه هر چه
مردم در وی تصرف ماکانه جاری دارند همه مجاریست و اموال
و زخارف ممالک دنیا همه مستعار است و چون این قاعده مقرر شد
بر مردم عاقل لازم باشد که هکلی رغبت خود بر چیزی ناکستوار
و عاریت دهند که آن موجب اندوه و غصه باشد **و رسول علیه السلام فرمود**

مرغبتة الدنيا تكثر الحزن یعنی رغبت کردن در
اموال دنیا غم و اندوه بسیار کند و چون این اصل ثابت گشت
لازم شود که هر چه از مردم فوت شود بر آن حیرت نماید و چون
و هر چه بماند است از جهت آن اندیشه های مختلف را بر خود مستولی
نکند تا عمر عزیز که سرمایه دنیا و آخرت بی خط و من ضایع نشود **شعر**
از رخ گذشته هیچ بنیادار • و ز نامان جان خویش بیمار مدار
آسان گذرد غم تو دشتوار مدار • یکساعت عمر خویش را تو خوار مدار
جوهر کارنا بوده اند بری • بود تلخ رهسوز خوشتر خوری
رومیان گفته اند تا توانی خوشتن را عزیز دار بخوار داشتن
چیزها هر چند که آن چیز عزیز است که خود سر همه همت است و راه
بخل بر خوشتن بسته دار و روزی هر کس باور سینه دان و لیکن
از مردمی غافل مباش و از کوشش و زکار عجز مدار که عالمی جهان
کردند است **دانیان** گفته اند باید که مردم بر شادی دل ننهند
و بغم نومید نشوند که بسیار شادیهاست که سبب بلا بود و بسیار غم
است که سبب شادیهاست و باری عزتخانه در تران مجید فرمود

عسی ان تکرها شیئا و هو خیر لکم
و عسی ان تحبوا شیئا و هو شر لکم
و گفته اند خرج باندازه دخل کنید و بجیر کسان نا اهل نگاه
مکنید و از نا اماند غم و اندوه مخورید که از آنچه بود نیست
حذر کردن سود ندارد **المقدمه** **بیر و الهی** **فضل** **شعر**
از هر کس حذر کردن دور روز روایت • روزی که قضا باشد روزی که قضا
روزی که قضا باشد کوشش نکند سود • روزی که قضا نیست در دم کوشش
و هر چه بیند رسد جز سر نوشت او نبود و بروز کار اعتماد نباید
کردن که بر عهد و ایام او و ثوق ممکن نیست **شعر**
کوفت تر از زمانه بر جرخ گذشت • در دل همه عهد و پیمان تو دشت
هم دشمن پیوناش باید پنداشت • بر عهد زمانه ایمنی نتوان دشت
استاد اسکندر و القزین چون وی را بد روزی کرد
اندر آن وقت که بخواست رفتن گفت اگر خواهی که هرگز خوار
نگردی با حق مخالفت مکن و اگر خواهی که اموال تو بی خطر نرود از
مستحقان باز مدار و اگر خواهی که اندر کارهای خود بصواب باشی

معجزه رای و شتاب زده میباش **بارشیا** گفته اند خواسته اند که
 باند پیر به از خواسته بسیار بی تدبیر و خطا افتاد و بمشورت
 به از صواب افتاد و بخود رأی و حکما گفته اند **بیت**
 شکیبایی و تنگ ماندن بدام **•** به از نا شکیبایی رسیدن بکام **•**
ملک منوچهر انگاه که افراسینیا او را بحصار کرده بوده است
 بطبرستان سیاه را جمع کرد و بر سر تخت بر بایجا و خطبه
 کرد و میان خطبه گفت بد ایند که هر بودنی که بوده است جاره
 نیست که بیاید شد و ما اگر خواهیم که از قضای آسمانی حذر کنیم
 سود ندارد اما وظیفه مردم آنست که چون کاری پیش آید
 بمشورت اهل خرد استعانت کنند و چون سختی روی نماید صبر کنند
 که حالهای جهان بر یک نسق و نظام نماند و امید نباید بریدن که
 عاقبت بکشاید و خدای عز و علای فرماید در کلام مجید که **کلام**
سُبْحَانَ اللَّهِ بَعْدَ عَمْرِئِ لَيْسَ بعد از آن بدتی نزدیک
 میان منوچهر و افراسینیا صلح افتاد و منوچهر از آن تنگی
 و مشقت بیرون آمد و بمقام خود تمکن گشت **بیت**

کشاده

کشاده شود کا ر چون سخت **•** کذا امین بلند است نابوده **•** است
 از اندوه شادی دهد آسمان **•** فراخی ز تنگی بودی کمان
نوشتروان را بر سپیدند که کذا ام سرست که جا ترا نگاه دارد گفت
 دین گفتند کذا ام سیاه قوی ترست گفت داد **بنقرا و حسن حکیم**
 گویند مرد اگر چه دانا بود چون کسی نیاید که با وی از نیک و بد اندیشه
 کند به آن مرغ پر کند و ماند که هر چند کوشش کند ناپسند نتواند **شعر**
 ترا اگر چه دانش بگردون رسید **•** ز دانیای دیگر ستودن سزد
 به گفتند در داستان دراز **•** بنامند کسی از رهمنون بی نیاز
 و عرب مثل زده **و کیف بطبر مفقود الجناح** یعنی مرغ پر برید
 چگونه برزد **اردشیر** گویند که مردم هر چند زیرک سار بود دانا
 از آزمایش روزگار شود **مویذ** که از مشایخه متقدم است
 گویند چون کسی را سعادت مساعد کند و اقبال یاری دهد رای
 و دانش او پسر آید و اندک کفایت او در چشم مردم بزرگ نماید
 و چون روزگار موافق نیاید هر چه بهتر اندیشد او بنر بود **بیت**
 هر نماز بد بخت آهوی بود **•** ز بخت آوردان زشت نیکو بود

سند باذ حکیم گویند زبان چون نخواهد رسید پیش خصم بروجه
سود صورت بندد و چون سعاد روی در پرده زوال کند هر چه نیکوتر
اند بسند زشت تر گفته شود و هر چه استوار تر دارند روز تر بپا
روز و چون روزگار بپا رود و بخت موافقت کند هر چه بزبان
دانند نیکو نماید و سودمند و بسند بند بود **شعر**
کرامت بختی بخت خواهد رسید **۶** بکمر سخن محنت آید بدید
کرار روز نیک آید و بخت نیک **۷** اگر بد کند آیدش بخت نیک
فنا خسرو گویند هر که خویش را دوست دارد از گناه برهنه
و هر که فرزند خویش را دوست دارد بر فرزند کسان رحمت بر د
هر که هنر جوید با کرمیا صحبت کند **پارسیا** گفته اند سر هه هنر ما
ی طمع است و سر هه بیکها برهنه کار است و سر هه کرمها است
که مردم را بزبان تر بخاند **حسب** گوید هر که باطل میل کند
خانه بند ی آبادان کند و هر که حق را یاری دهد از اذرا
کند و هر که عیب خود نشناسد همیشه معیوب بود **حکیم** گوید
سزاوارترین مردمان اندر کار ما پیرانند چه اندر جوانان تیرنی

و بسکی است و همه حظا ما از شتاب و بسکی آید و از بی سستی که
رسول علیه السلام فرموده البرکة مع اکابرکم
یعنی برکت با بزرگان شماسست و ازین بزرگان سال را میخواهد
و پیران را که از شرف پیری برخوردار و یافته تجربه روزگارند
که پیغامبر علیه السلام وحی را بچوانی نیامدی تا بجهل سال تمام نشدی
افلاطون گوید هر که بحکم خود بزرگ بود بحکم مردم خوار و خفیه بود
و همچنانکه از افتاتاریکی نیاید از خداوندان قنوت و کرم بی
شرمی نیاید **دارا** گوید همچنانکه از خار بار و ثمار توقع نشاید
داشت از مردم بی خرد اهل بیت نیاید **حکایت** حاج بن سلف
یکی را بنا حین عراق بعزل فرستاد و آن شخص اهل بیت ان عمل داشت
روزی مظالم کرده بودند و منادی می کردند که خداوندان جنت
در آید مسخ **۸** در آن میان یک بایی دراز کرد و گفت حاجت من
یکبای موزه اودیمست که بای من برهنه است او را گفتند این چه
جای هزلت گفت من دانستم که شما بگویند و نیکیند و بخندید و فرست
بس این قضیه را بحاج عرص کرد و فرمود تا آن عامل را مژول

سکون

شکفتی نباشد که گردد زرد **۶** **بِسْرُو کُوز و کُلِ پَسْرَخِ زَرْد**
حکیمان گفته اند دین را حصار خویش دارد که عمر اندک است
و نیت نیکو دارد که عاقبت دشوار است **بِرِجْمِهِر کُویدِ هَر که پیرا**
شرم اندر بو شد عیبهای وی بنحان شود و هر که زبان دکان دارد
سر دکان داشته باشد که زبان نگاه داشتن سبب هلاک نشدن سر است
زمانه پندار ازاد وارد او را **۷** **زَمَانِه چُون نَکُونِ کِری صَم پِنْد**
زمانه گفت احو چشم خویش دارد **۸** **کَر از بَان پِنْد ست بای در بند**
باب ششم در دوستی و حقوق آن
بدانکه دوستی کردن با مستحقان اصلی بزرگ و کاری عظیم است
و مردم عاقل را از دوستی دوستان مخلص حاره نیست **و سر رسول علیه**
السلام فرموده: رَأْسُ الْعَقْلِ بَعْدَ الْإِيمَانِ التَّوَدُّدُ إِلَى
النَّاسِ یعنی سر خرد بعد از آنکه ایمان ارذ بخدای عز و جل
و بکنار وی و ملائکه و پیغمبران وی و برور قیامت دو پستی
کردنست با مردم با مستحقان و پیغامبر علیه السلام فرموده است
که باری عز شأنه در حق آنکه چیزی خواسته باشد او را دوستی

مخلص روزي کنا **د سيند با د جگه کوي** هر چه مرد بچله دانش
منجلی بود ويرا از دوست مشفق چاره نبود که اندیشه کردن اندر
کار با دوستان همچنان روشنائی دهد مگر کار را که رغبت جبران
بر قصر افریدن نشود که بهترین سودی و منفعتی دوستی
و مصداق کردن با مردم دانست و بدتر زبانی صحبت بر مردم نادان
نصیر کند و شرف دوستی محقر نشناسد که مردم بی دوست چون **سیر**
بی چشم اند **شهر** شود و از دور **سینه** جو با ایمنی مردم از خواسته
همه چیزی بپذیرد آن **مکر دوستی** که بماند جوان
ارسططاليس گفته است دو چیز اندوه از دل بیرون
برد یکی دیدار دوستان و دودم سخن دانایان **بیت**
دو چیز اندوه از دل بیرون برد **رخ دوست** و آوار از مرد خرد
افلاطون گوید از دوست با نیک چیزی که واقع شود
دست باز داشتن نه از دانش بود چنانکه گفته اند **بیت**
از دوست بهر زخمی افکار نباید شد **وزیر** بهر جوری بزار نباید شد
و همین کلمه که گویند که بر قصر فریدون نوشته بود **بیت**

بود دوست مرد را چون **سیر** به از دو مردم که باشد و **سکر**
بهر چهره گویند مردم را در شادی محنت از دوست چاره
نیست که رای و تدبیر دوستان در کار با همچنان روشنائی دهد
که آفتاب **حکما** گفته اند هزار دوست و یک مرد را بسیار نیست
و یک دشمن هزار مرد را بسیار **افلاطون** گویند دوستی و دشمنی
باندازه باید کردن و این دانشی بجای تمام است **بیت**
که دوست را جاودان پند **دوست** به از کوه هر چند کوهزنگوست
و دوستی نباید که از هر سود و زیان بود و از برای اغراض حالی
که چون آن غرض بر خیزد آن دوستی بفساد آید و کار بد دشمنی انجامد **فرد**
هر آن **دوست** که هر سود و زیان **بود** و دشمن بود بی گمان **بیت**
منوچهر گفته مرد دانا اندر وقت آنکه دوست را کاری پیش
آید هر چند که از آن دوست آزرده بود از آزار از دل بیرون کند
و هر چند مستوجب عتاب بود آن عتاب بردارد که شاید پسته
دوستی آن بود که بیک و بد بروی اعتماد شاید کردن **بیت**
که آرزو می و یار تو گشت **منال** از کناهی که بروی گذشت

بمان کت کزین بود کزین دگر **دگر بمانی** بیاذه از دگر
فیقر اول حکیم گوید از دوست بیک بنی که بمردم رسد نشاید
بریدن بلکه دوست مهربان آن باشد که اگر تقصیری از دوست
شود عذر خویش را خواهد برقص **فرید من میشتی بود که**
از دوستان مخلص باید که تقصیر مجانبت نماید و از اردر دل نگیرد
که آن سه مایه نادانست **فیقر دوم** گفته اند که تا در مردم چهار خصلت
نباشد با ایشان دوستی نشاید کردن **اول** عقل که در صحبت
احق هیچ فایده نبود و با آخر کار بوخت انجامد که احق چون
خواهد که نیکوی کند شاید که بنا بر نادانی بوجهی اقدام نماید که
مضرت وی پیش از منفعت بود **دوم** خلق نیکو زیرا که از
مردم بدخوی سدا توقع نشاید داشت و چون متغیر شود بخوی
بد جمله حقوق را بیک لحظه ترک کند و همه سابقه و انبساط را برآید
از **سوم** آنکس سکونت و رفیق و بانصاف بود زیرا که از مردم
شنارنده و ظالم نهاد و فادوستی توقع نشاید داشت
چهارم آنکه نهاد وی آن جنان باشد که بصالح کار با رغب

باشد و بر معاصی اگر چه اصرار نماید اما بنفس خود معترف نباشد
و از خدای ترسند باشد چه آنکس که از خدای ترسند بروی اغما
نباشد و خدای عزوجل فرموده **وَلَا تَطْعَمِنْ أَغْلًا قُلُوبُهُ**
عَنْ ذِكْرِ نَاوَانِجِ هَوِيٍّ یعنی طاعت مدار کسی را که وی را
از ذکر خود غافل کرده ام **خاتمه باب** در حقوق دوستان
بریکدیگر و آن حقوق ده نوع است **اول** آنست که ایشان بعضی
از مال از برای بیکدیگر بچندی که اسرا و بند بر نباشد در بیخ ندارند
و این درجه بزرگ است در شرایط دوستی و خدای عزوجل در حق او
ثوابی گوید **وَيُؤْتِيهِمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ دُوم** یاری دادن است
در محاسن و حاجات پیش از آنکه استعانت خواهند اما شرط آن باشد که
قیام بدل خوش نماید و پیشانی کشاده **سوم** آنست که در حق دوستان
نیکی گوید و عیوب ایشان پوشیده دارد و شرایط دوستی در غیبت
همچنان محافظت کند که در حضور **چهارم** زبان نیز شفقت و دوستی
اظهار کند **مَرْسُولُ عَلِيٍّ السَّلَامُ فَرَمَدَ إِذَا احْبَبْتُمْ**
أَخَاهُ فَلْيُخْبِرْ یعنی چون کسی را از شما یکی را از برادر مسلمان

آن خواهد بود که از طرف هر یک اموال و تنوس در خطر و آفت
باشند و نسکی نیست که اقدام نمودن بر مثال این افعال کاری خطرناک
است پس از لوازم خود آنست که نا تواند از دشمنی مردم حذر کند
و بزرگان گفته اند که عداوت کردن را عداوت نمودن عداوت خوب
و شواهد محمود نیست چه از لوازم دشمنی آنست که همیشه بر دشمن
و رسول علیه السلام فرموده الحید یا کل الحسنة
کما ناکل النار الحطب یعنی حسد حسنا مردم را جان حذر
که آتش هیزم را چون این قاعه مقرر شد بر عاقل واجب شد
که بداند که دشمنی از چه متولد شود و با ایشان چگونه زندگانی
باید کرد **مشاهیر حکمای** پیران گفته اند که پنج چیز است
که از دشمنی خیزد **اول** طمع کردن در اموال مردم و تنوس
اودن بوجه اتخاف **دوم** ستدن مال دیگران خاصه که بر
خلاف شریعت بود **سوم** جو و تعدی کردن خاصه که از
متعارف دور باشد **چهارم** از امید ی که داده باشند نومید
کردن **پنجم** سخن سرد گفتن اگر چه بر سبیل داد بود از جهت

آنکه سمواره مردم را از وفا و سادگی با بل آن نباشد که در وی عداوت
توان تقدیم داشتند و هر زمان بمیان عداوت و قهر عداوتی و
مخالفان دست نهاده اگر دشمنی متعاهد شد البته بهیچ حال بر اعدا
اغما نکند و بفرود بداند که داریم از ایشان حذر باید کردن و بکنایه
خوب زبان شیرین عداوتی غم نشاید گشتن از جهت آنکه ممکن است
که دشمنی در اماکن دل ممکن گشته باشد و شاید که از ظهور دشمنی
مانعی باشد در باطن خویش بکشد و غم مشغول شود **و حکما** گفته اند هر
دشمنی که با فتعال حلیت و مکر و بیعت بود موثر تر از آن باشد که
اشکارا باشد بقوت و کوشش و عرب مثل زده است که
شر الاعداء اخفاء هم یکدی یعنی بدترین دشمنان آن
باشند که مکاری او مخفی تر باشد و بیما شرت نیکی را از عداوتی غافل
هر عطایی که دشمنیت بخشد **۱** که نباشد جان عطا نشاید **۲**
دوست کو بر تو زار نو نه کند **۳** به که دشمن ترا بختشاید **۴**
بد دشمن برت استواری مباد **۵** که دشمن در خلیت تلخ از کھاف
زدشمن گراید و یک پای شکر **۶** کان بر که زهرست و هرگز محو

بقراط گوید دشمن بر استی نگراید و وفای هر بانی در دل ندارد
و از و امید نیکی نشاید داشت **شروین قاری** گوید دشمن
هر چند که مدارا کند از وی خدرباید کردن و بگفتار وی غش
نباید شدن که زنگ سینه دشمن از کینه نشاید سترون که عداوت
در دل ایشان رسته باشد و در نهاد ایشان ستم گشته **شعر**
هر آن کینه کردل بود خاسنه **میندیش** هرگز که وی کاسنه
کسی را که دارد که دار خویش **بلوکار** دشمن نکه دارش
افلاطون گوید از دشمن انگاه باید ترسیدن که گمان بری که
از وی نباید ترسیدن و با تو سخن خوش گوید و دوستی مدارا کند **شعر**
دشمن زشت فعل خوب سخن **باده** اهنست ز راند و ده
بچان اندرون ز دشمن دوست **بنو** هیچ خلق از خوشنود
افلاطون گوید هرگاه که متحقق شد که بجهت و استطاعت دست
دشمن توان بریدن بران دست بوسه باید دادن تا فرصت شود
نگفتند و انا این ترسوس **تو** دشمنی که توان بریدن بس
انرا دانم که انم دشمن است **وزیران** پاک بدخواه من است

مهر

مهر که دوستی جویش من **هم** سخن با هشتکی گویش من
ویندیش گفته اند مکاید و افتعال بر حق و مدارا پیش بهتر
شاید بردن از آنک بدشمنی و محاصمت که با دشمن است که اندر میان
درخت افتد جز آن نکند که اعضای وی بچیناند و او را قی بریزاند
و لیکن بدان نری و آهستگی که ابست بر پر درختان رود و ازین برگذ
نری بسی چیز کردن توان **که** بستم ندانی بکردن توان
نری برارز بسی چیز مرد **که** آن بر نیاید بچک و نبرد
شروین قاری گوید خشم را بخویشتن راه ملک که خشم راه خرد
بر تو بسته کند و اگر ترا از دشمن از راری رسد و خواهی که مکافات
کنی و روزگار فرصت نه ده هم اعتماد بر زمانه کن که کینه زمانه تواند
خواستن و انتقام انباء روزگار هم ایام بهتر تواند کشیدن
که از کینه بداید بروز کار بسیار **که** روزگار ترا جاگیر است کینه گزار
نگر که خشم بگیری و تکرار نشنوی **که** بخت زمان تا زمان شود پذیر
حکما گفته اند که از دشمن پیش از آن احتراز باید کردن که از بار
افعی نا انگاه که روزگار مساعدت کند و دولت یاری دهد و بخت

موافقت کند انگاه بر ان مقام اعدا قیام نماید **شعر**
 شنیدم که دشمن بود چون بلور **۶** جوگای شکستن بیای مشهور
 پس آنکه جو خواهدی که توبش کنی **۶** جان کن که بر سنگ خارا زنی
بزرگوار گفته اند که چون ایام موافقت نماید باید که بخت
 که اگر بگریزد عیب نبود که در تران مجید ست از حکایموی و فرعون
فَقَرَرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا خَفَيتُكُمْ و نیز گفته اند که **الْفِرَارُ**
مَالِ الْبَطَانِ مِنْ سِيقِ الْمُرْسَلِينَ یعنی گریختن در وقتی که طاعت
 مقاومت نباشد از سنت پیغامبر است علیه السلام **فنا حشر**
 گوید هرگاه که با دشمن بی وقت مخالفت کنی صلاح خود بد
 وی داده باشی و خود را نشانه مخاطب ساخته **شعر**
 نه دانش بود آهن آید آرد **۶** که خشم و دزدن بنا هوشیار
فبقرأوس گوید دشمن اندر همان قصد دشمنی بهتر از آن
 تواند کردن که آشکارا بروی خصم زیرا که سخت چون بهمان
 گویند بخصومت نزدیک تر بود و گفته اند **شعر**
 عفا الله دشمنی کو آشکارا **۶** نماید دشمنی از کبر و از کین

نور از دشمنی کو دار و از کید **۶** دل بر کینه و الفاظ شیرین
 که آن دشمن بسی بهتر از آن دوست **۶** بحق سون طه و یس
بزرگوار گوید که چشم دشمن نیکی تو نبیند و کوشش نیکی تو نشنود
 و زبانش نیکوی تو نگوید و دلش خیر تو نبیند و بیندیشد و همه
 هنرهای ترا بعبیبت نکارد و اندک عیب ترا بزرگ نماید **شعر**
 کند دشمن آهوی کوچک بزرگ **۶** بحر کوشش تو بر خد نام کرک
 جو دشمن بگفتن تواند **۶** دروغی که بار است ماند **۶** هی
 به جاست با او چرخ خامشی **۶** سینه بدی باشد از پهبشی
افلاطون گوید چون بر دشمن طغریافتی و کین خود از او توانی
 خواستن هم اندیشه بهتر باید کردن و شتاب زنی نامودن
جَعَلَ صَلَافِي كُوبِدْ **۶** **اِنِّي لَا اَبَا اِلِي قَضَائِحَا**
عدوی مخافه ان يستعين بعيري فيستعين بي
 یعنی من تعجیل کنم در ترار و ن حاجت دشمن از ترس از آنکه بحر
 از من از کسی دیگر یاری خواهد و از من بی نیاز شود و الله
ابن عباس رضی الله عنه گوید دشمن از تو مشورت جوید تو

اورا بصورت راه نهای نا توانی که دشمن خود خدایان کند و مهور شود
حکیم هند کوی بد کار که بنری و مدارا براید تعجیل نباید نمودن
که بسیار بود که بسبب تعجیل از کارها و خرد بلاها بزرگ خیزد **بیت**
بنری جو کردن هفت روز کار **در شتی و سختی** نباید بکار
از دشمن بر سباه خویش نامه کرد و گفت تهناتی خود بر مرکب
صبر و سوار گیند و بدایند که اندر کارها و خرد هان اندیشه باید
کردن که اندر کارهای بزرگ **بیت** شجاع آنکه دل را تشکیلا کند
باشفتن اندر مدارا کند **حکایت** کونید بکنار دریا موقیان
الهی و شغالی ما واداشند و آله هر روز سندی نایم دریا
وماهی گرفت و بکنار آوردی دل خواستی که بخورد شغال در میان
پشه کین ساخته بودی از گوشه در جستی و ماهی بر بودی و در
پشه کویختی و آله گرسنه باندی مدتی شغال همین میکرد و
آله صبر و مدارا می کرد و رفت می نمود و می اندیشید که چله غدر
کند روزی با خویش گفت ندانم ازین کنار دریا بجای دیگر شدن
و مقام کردن و زاد و بوم بشغال گذاشتن که دشمنان از رهبر

من عکین شوند و دشمنان شادی کنند و من در میان مرغان و شانی
بتر و روز کار آن شمارم **که بر کام دشمن گذارم** **بیت**
و مردم بختیار آن بود که اگر کم زبند و اگر بسیار نازند بود بر
خان و مان خویش بود و زندگانی که غیر این باشد برابر مرگست
بنام نکو کریم رواست **مر نام** باید که تن مرگست
چنین گفت خیر که مردن بنام **بر از زند دشمن بدو شاد کام**
اکنون تدبیر من است که با شغال چلبی کنم چنانکه او می کند
و یکدیگر سارم قوی تر از آنکه او می سازد **بیت**
یلان زخم بولا و دست دراز **ز سرم** بولا و سازند باز
بس مرغی را بخواند و پیش شغال فرستاد و از و صلاح خواست
و گفت میان من و تو همسایگیست باید که حق یکدیگر نکریم
که حق همسایه بر همسایه واجبست **که پیغام علیه السلام**
گفته که جبرئیل علیه السلام در حق همسایه چندان وصیت کرده است
که تصور کردم که ما همسایه از همسایه می ریم و عرب مشیل زده
من المروة كف الاذي عن الجير لرجاء یعنی از مروت

رنج از همسایگان باز داشتن اکنون من رضای تو جویم و در
روزی دوبار صید کنم یکی مرا باشد و یکی ترا این باقی عمر بصلح و دل
خوشی بایکدگر بسر بریم و قرار بدین دادند و صلح کردند و شغال را می
شد و بر آله گشتار شد و آله هر روز دوبار صید کردی و ماهی
آوردی یکی خود خوردی و یکی بشغال دادی تا روزی که آله بصید
رفت و شغال بر کنار دریا منتظر نشسته بود خواب بر روی غلبه کرد
و بخت بس چون آله باز آمد شغال را در کنار دریا خفته یافت و از
پیش پیرون آله گفت وقت کشتن دشمن است **بیت**
جو دشمن بیند اوقند کن نوروز **ه** که هرگز نکرده ز ما خاک بگور
بس آله از هوا درآمد و جگال برد و شغال را بر بود و در هوا برد
تا نیمه دریا و اینجا آب انداخت و گفت من ماهی از اینجا
می گیرم تو اگر ماهی می باید که گیری از اینجا باید گرفتن متشود ازین
حکایت است که چون آله با دشمن مدارا کرد بکام خویش رسید
سند باد حکیم گوید چون تو از دشمن ایمن نه و در دل داری
که کین از تو بخواهی او را سخن بخت مگوی و بنام بد بخوان تا فرصت یابی

جواب ماه را گشت خواهی نکرد **ه** بخوانی بنامش مگر شیر **ن**
باب هشتم در نصیحت فرزند و تربیت وی
بحکم آنکه فرزندان و دینی است در دست مادر و پدر و آن دل پاک
او چون کوه صری نیست است و نقش پذیر چون موم و از همه نقشها
خالی است و چون زمین پاک است که هر تخم که در وی افکند بر وی
اگر تخم سعاد افکند بسعاد و دین و دنیا رسد و مادر و پدر و معلم در دنیا
باشند و خدای تعالی می فرماید **فَقُوا انْفُسَكُمْ وَ اَهْلِيكُمْ نَارًا**
و باری عزت شانه شفقت فرزندان در دل بذران نهاده است
و پیوسته در اندیشه و تفکر آن باشد تا خود بعد از ایشان احوال
فرزند آن چگونه گذرد و عاقبت ایشان بجه انجامد که علی الحقیقه
شمع جفا و ذخیره عمر ایشانند و حنوط این مصالح بر عیان پنج چیز
توان کرد **اول** آنکه مقتضای شرع و عقل صحبت کردن که خوب
تولد و تناسل رعایت کند یعنی اوقاتی که در صحبت کردن مکرده
است طلب فرزند نکند **که بیضا میر علیه السلام علی را که فرموده**
و جمعه وصیت کرده است که روز اول ماه و روز نیمه ماه و روز

آخر ماه باز صحت میکنند که شیاطین بوقت صحت حاضر آیند و شاید
 که از آن نقطه فرزندی متولد شود و سواک شیاطانی بر مستوی
 باشد و اما از جهت معقول پس اهل صنایع نجوم رعایت این
 معنی بدو وجه پنجم است اول آنکه فائون اهل نجوم از جهت
 طلب فرزندان است که ماه ناطر باشد بنظر سعد چون تسدیس
 و تلبیس و از منظر آن محسن بری باشد خاصه از مقارنه مقابله
 و از انچه تحت الشعاع باشد و در آن شبها که ذکرست مناظر است
 محمود با ثواب ممکن نیست و بفر و شرمای یکی از انصالات خمس موصوف
 خواهد بود خاصه که منحذر بود در فلک تدویر دوم آنکه بعضی از
 متقدمان که از مشاهیر این طایفه اند بر آنند که در هر کدام برج
 که ماه در وی بود بوقت آنک نقطه متعلق شود که ابتدای کونست
 بعینه آن برج طالع و لا و باشد و از اینجا لازم آید که طالع در وقت
 ابتدای کون منحوس باشد بدینچه که در وی باشد اما تحت الشعاع
 منحذر از فلک تدویر و اما از مقابله منصرف گشته باشد هم منحذر
 و تسکی نیست که رعایت این معنی مطلوب است **دوم** آنکه دایه

بصلاح و حلال خوار و نیکو خوی طلب کنند زیرا که خوی بد از دایه
 بیشتر سرایت کند **و در سواد علیه السلام فرمود که**
الرضاع یغیر الطباع یعنی پرورش دایه طبیعت نسبی
 ویرا متغیر گرداند و فائون وی است ناخیس و دون همت
 و بد خوی نشود **سبب** آنکه وی را بادب دارد یعنی هر چه
 از مجاد و مناهی شرع باشد بقدر قدرت او را از آن منع کند و
 اگر در حالت طفولیت بود از امثال دزد بودن و دروغ گفتن
 و دشنام دادن و فحش و تکر کردن و انواع این معانی در پیش وی
 مذمت کند و آنچه در عرف مستحسن دارند چون راست گفتن و نجسیدن
 و رفق و مدارا کردن و پیرانرا حرمت داشتن و میل تحصیل علم کردن
 پیش وی کنایش کنند تا طبیعت وی میل بخصایل نیکو نمودن
 و اجتناب کردن از مناهی نا اوارا ذاتی شود و در نهاد وی
 مستحکم گردد **چهارم** آنکه وی را از قریب بد نگاه دارد
 و بزرگان گفته اند که پنج چیز از قریب بد سرایت کند **• شوی •**
• وی شری • و دروغ گفتن **• و لجاج کردن •** و کارها و دلیری

کردن و ناپاکی نمودن **۶** و چون از هم نشیت بد دور دارند این
 پنج چیز که ذکر رفت مصون باشند **بسم** آنکه هر جایی که
 شهوت اقتضا کند بمنابعت نفس و هوا رضا ندهد تا اوصاف
 نفس فرزند ضایع نشود و **پیغامبر علیه الصلوة و السلام فرموده**
انظر فی ای نصاب تضع ولدک فان العرف دساس یعنی
 بنگر تا خود چه جایی کاری فرزند را که رن بپوشد است و طبع آینه
 اگر چه ریا فرزند بدین خصلت نوع مشقت است اما تا این مشقت
 بر خود نهد استغفار و سروری و نزرکی حاصل نشود و از نزد تعالی
 در کلام مجیدی فرماید **لَمْ تَكُونِ إِلَّا بِالْحَبْءِ إِلَّا بَشَقَّ الْأَنْفُسِ ۝ ۶**
حکایت گویند عبد الملک و ان را پنج بسم بود و او خلیفه بود
 ایشانرا پند داد و وصیت کرد و گفت که در تورات نوشته است
که لاکن انفع من العلم یعنی هیچ کس نیست سودمند تر از علم
 اکنون دانش بیاموزید تا حال روزگار شما باشد که احوال جهان
 کردند است و دانش در همه احوال بیکوت اگر چه نسبت بزرگ باشد علم بزرگتر
 اگر چند خوبست بر کف هر جو او را برشته کنی خوبتر

بسم گویند حق پدر بر فرزند طاعت داشتن بود در وقت چوب
 او را نصیحت او کار بستن بعد از وفات پدر که فرزند روز به آن بود
 که نصیحت پدر کار بندد **و افلا اطلون** گویند که بدترین فرزند آنست
 که کس را از وفای او امید نبود **سفر اطل** حکیم گویند اقبال فرزند
 در نیکداشت دل پدران باشد که فرزند نیک آید در و ده بود و آن
 کس را که فرزند و انا اندر جهان نماند و بی از ضایعان باشد
 و هیچکس در چه خیرات کسی دیگر را عالی تر از مرتبه خود نخواهد مگر پدر
 که علم و خرد و نیکی فرزند را دوست تر دارد از آسودگی و نیکی خود
 و پوخته رنج بر خود نهد برای آسایش فرزند **شعر**
 در جنت پدر روشن بود **۶** اگر چند فرزند دشمن بود
 ز پیش بسم مرسل خواهد پدر **۶** تو دشمن شنیدی ز جان دوست
 و نتیجه بزرگ که مود را بیکان و **المات** رساند اموختن علم و ادب
 در حالت کودکی و خردی چنانکه حکما گفته اند **شعر**
 بی محابا که او ستاد بوقت **۶** کو ذل خرد را زنده بد و ال
 آن دوا بی بود که آخر عمر **۶** شاد کرد بدان دوا دوا

وَاِمَّا الْمُنِيبُ عَلٰی كَرَمِ اللّٰهِ وَجَمْعًا يَنْفِرُ بِنَدَا مِنْ صَبْرٍ عَلٰی
 تَحْتَ الْقَلَمِ مَتَعٍ بِرَاحَةِ الْاَدَبِ يَعْنِي صَبْرٌ كَرْدَنِ دَر رِيحِ بَرْدَنِ
 بِر خور داري يا بنده از راحت و حکماي هند گفته اند غایت
 ابله آنست که علم جویند بتن آسانی چه آسانی جستن در کارها روز
 بنزد نیست و دشوارتر کار بی بدست آوردن روزی بود **شعر**
 هر که از رنج باز دارد تن • بد سر انجام گردد و بد روز
 و آنکه از رنج تن پرهیزد • بر همه کام دل شود پیروز
افلاطون گویند آسانی آسانی بر د و رنج بردن رنج بکا هذ **میت**
 بکا هذ رنج تو هم رنج تو • و ز آسان نیندازد رنج تو
 و درین باب عرب مثل زده **من طلب العلم یأسه و لم یجته فی الدار**
فهو ثمیری الدار است یعنی هر آنکس که ریاست طلب کند و او
 در علم آموختن تنصیر نکند کاوی باشد زبان کار در خسر من
بدایه بزرگان که گوی سعادت از میدان معالی بر بودند و سبق
 بودند سابقه خدمت ایام صفا دهند و بار صبا بحسب ریشان و زین بود
 بھکام بر نایسته و کوزگی • بدانش توان یافتن زیر کی

درختی که خردک بود باغبان • بگرداند او را جو خواهد بخان
 جو کرد و کلان باز نتواندش • که از کثرتی و خم بگرداندش
بلینا من حکم کوبید مقدار مردم بدانش است و زینت مردم بمال
 و مردم بی دانش خوار باشند و بی حیزبی مقدار **ریت**
 درم سایه و کج دانا بی است • درم کن نماند نانی است
 جو پشتست مردم را خواسته • که خواسته کارش ارسته
 نیندازد از خواسته هوشداری • نجی است رادل نماند بجای
 توانگر بر د آفرین سال و ماه • و درویش نفرین بر د بی گناه
ارسططالیس گویند اگر خواهی که شرف حکمت یزدان ترا با
 روحانیان پیوستگی دهد از آموختن تنگ ناید داشتن که دانش
 فساد کار بصلاح آوزد پس اگر جندان علم حاصل نتواند کردن
 که نام صیت آموختن شود باری جندان باید کوشیدن نایام
 او در جریده جا هدا ان نویسنده **کلام ان کرکن و ابل فطل**
نیز که ان گفته اند چون مرد نیست نیکو دارد و نعمت سپاس آری
 کند و بطلب زیاده مجتهد نبود خدای عز و جل توفیق از وی دریغ

ندارد که آفرینش تن آدمی چنانست که هر طبعی که پیرون پرورده شود
خان کردار یزد تن آدمی که بردارد او سختی و خسری
بران پروردگش همی پرورگی بیاید هر راه کشت آوری
هندوان گویند باینکه مردم همیشه روی در آتش دارند که دیش
مرد را از پایه فروترین بمنزله ت برترین رساند و عزیزترین مردم گرداند
حکایت گویند سالم افطس پیش مامون خلیفه اندر شد مامون
از جهت اکرام او تخرک کرد و بالمش بدست خود در زیر او نهاد سالم
افطس سجودی بکرد مامون گفت ای شیخ این سجده چرا کردی
سالم گفت من بنده قضایی بودم و بر دل او کران بودم آن قصه با
تدیری در دل اند که بنده آزاد کند مرا آزاد کرد و دوستوری داد
با خویش گفتم کجا روم دردم آید که بخدمت امام اعظم ابو حنیفه
رحمه الله علیه روم بس بخدمت او رفتم از برکت خدمت او و فضیلت
علم او بجای رسیدم که امیر المومنین از بهر اکرام من تخرک کرد
و بالمش بدست خود در زیر من نهاد این سجود و شکر بود که کردم
حکایت گویند ارسططالیس بعد از هفتاد سال بر بطرزدن

آموخت شاگردان او را گفتند که با محاسبین غیبه شرم نداریم که تعلم
بربط کنی ارسططالیس گفت آن وقت شرم دارم که در میان جمعی
نشسته باشم که ایشان بر بطرزدانند و من ندانم **بیت**
بیاموز تا زنده روز و شب چنین گفت و انا جو بکشاؤ لب
نهاد زین خود چنین آمد که از نه بدانش گزین آمد **بیت**
و این کلمه بر کاخ افریغین نوشتند بود **اول**
آنکس که بقول سخن چین اعتماد نماید و بشقا ساعی نشان خود را
غیر دهد و پیر از آن جهت کاری پیش آید که تدارک پذیر نبوده **دوم**
هر که در کنار ما در وطن پرورده بود هیچ وقت از دشمن غافل نشود
که دشمن مانند ما برود هرگز دست نگیرد **سوم** از دشمنان مخلص
باندک مباسطت محابست نماید و آزار در دل نگیرد که آن سربا به
ناو اینست **چهارم** آنک از دوست بهر زخمی او کار نباید شد **پنجم**
چون دوست دشمن شود او را نیکو دارید که روا بود که از نقصان بریت
محبت نقصان پذیرد **ششم** مشورت با مردم دانا کنید تا از پشیمانی
کار این شوید و بمقصود رسید **هفتم** از دشمن خانگی جدا آن که

ممکن کرد و خذر کند و از زخم کاه او غافل نشود که اگر قافا در کرد و
از دشمنی آن کند که هیچکس نتواند کردن **هشتم** آنکه خرد دارد
بر کس اعتماد نکند **نهم** بهترین سوزی دوست دانا شمرده و بد
ترین زیان دوست نادان **دهم** سخن نالاندیشیدن نکویند تا
در هیچ نادانسته در نماند و کارها را بفرجام نبرند نه با انجام واه
باب نهم در بیان شاه بر عالمیان
پوشیده نیست که با شاه اصلی عظیم است و ولایت داشتن
کاری بزرگ است و خلافت خدای تعالی است اندر زمین چون
مخالف فرمان ایزدی و مناقض نص نبوی نباشد و در بادشاهی نه
صفت و معدلت و رز و اگر مملکت بادشاهی از رافت و شفقت
خالی ماند خلافت ابله بود لعنه الله و مخالف وی چون باری عز
شانه بند را بنشیند امر او را مخصوص کرد اند و بکانت بادشاهی
در امکان او امر و نواهی ممکن کند و درجه او ثانی رتبت و نبوت هفت
و در رتبه تعظیم **وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُ اللَّهُ**
منکر کشند و فرمان ویرا بر تنوس و اموال ایشان نافذ گرداند

هشتم بران بند واجب و لازم باشد در بندگی خدای عز و شأنه
و در آساعت عدل و انصاف و افاضت بر و احسان سعی نمودن و در
اعلاء اعلام دین و اعلان منار یقین کوشیدن و امور ایالت با
بر مناطقی که احکام رسالت بر وی منوط باشد ثابت داشتن و یقین داند
که هر جوری که در مملکت وی در جوار یکی از بندگان برود روز قیامت
معاذ الله آن تنبعه با وی رود و مطالبه آن ظلم از وی کند چون
بر عایش و لا مشغول شود و در مصالح دین ملت کوشد و راستی
و داد کند ثواب عدل بگروته او در مقابل طاعت جله رعیت در
محل قبول افتد **و یغیا علیہ السلام فرموده که عدل الساعه**
خیر عباد است یعنی عدل یکساعته از بادشاه ضلالت
از جهالت برتقت سا که بر دوام باشد و از آن هفت کسر که در جرئت
که روز قیامت در سایه عدل خدای باشد اول سلطان عادل است
و رسول علیہ السلام فرموده که بادشاه عادل را هر روز
عمل شصت صدیق مجتهد در عبادت کند و با سنان برند و در اهتتام
این مصالح قیام ندان توان نمود که ده قاعد نگاه دارد و مخلص

آن قواعد شعار و شمار روزگار خود سازد **اول** آنکه هر قضیه که واقع شود تقدیر کند و چنان که کارد که خود رعیت است و پادشاه دیگری و هر چه بر خود رواند از بر رعیت جایز نفرماید کردن **دوم** آنکه انتظار را بر پادشاه بر درگاه وی حقیر نشناسد و از خطر آن خدرا کند که در نهایت خیر قضای حاجت بندگان روز قیامت از وی مطالب رود **حکایت** روزی از سبطا لیس اسکندر را پند می داد و گفت ای پادشاه اعانت فریاد خوانان کن اگر خواهی که از غایت خدای عزوجل بی بهره نشوی **سی و نهم** آنکه همگی اوقات خویش مستغرق شهوات انسانی و قضاء مارب نفسانی نکردند و سعی آن کنند که پیشتر اوقات بند پر ملک و رعیت فرمود **حکایت** یکبارگی ملکی با پندی داد و گفت محسب بخواب غفلت تا ضایعان معدلت بر نخیزند و شکایت بحضرت خدا نبرند و شوی آن ترا عاقبت خود نکردند و اگر کسی چندان حسد که عمر فاسد نکند که دولت و عمر چون آتشا بندد با مداد بر یک دیوار و شبانگاه بر دیواری دیگر بناید بنشیند تا بجهش خود با سانی و آهستگی بر دیاری

چهارم آنکه تا تواند بنا و اساس هر کاری بدارد و بفرق نهد نه آنکه عفت کند و **سوم** **علیه السلام فرموده** و دعا کرده که هر دانی که با رعیت رفیق کند تو با وی رفیق کن و هر دانی که عفت کند تو با وی عفت کن **حکایت** هشام بن عبد الملك از خلفاء بزرگ بود بر سید از ابو خازم که از مشاهیر علما و زما و ان عمر بود که حیثیت تدبیر نجات من درین کار گفت هر دانی که بستاند از وحی گشتان که شرع جایز دارد نه بعنف و ظلم و جانی صرف کن که مبر وی بود هشام گفت این که تواند کردن ابو خازم گفت آنکه طاعت و رزق ندارد **پنجم** بقدر قدرت و اندازه استطاعت بجهت ناپشتن رعیت از روی خوشنود شود بموافقت شرع **حکایت** وقتی یکی از علما با پادشاهی پند می داد و گفت اگر خواهی که خدا از تو خوشنود کرد خلق را بی وجه میارزانا توانی خوشنودی خلق بر رضای خدا طلب کن **ششم** آنکه رضای هیچ آفریند بخالت و زمان خدا طلب کند و مقتضای شهوات را بر موب شرع مقدم ندارد و اگر کسی از فرمان شریعت رنج و بد اسبب از پادشاه خوشنود شود یا خوشنودی و پرازیان دارد

هفتم آنست که چون از وی حکم طلب کنند عدل کند و چون حجت طلب
کنند عفو کند و آنچه وعد کند خلاف نکند **که رسول علیه السلام فرموده**
العهد فی الدین یعنی بجای آوردن عهد از ایمان است
هشتم آنست که حریص باشد بدیدار علما و متقی و بارع و مولع باشد
بر موعظت و صحبت ایشان و نماند از اجتناب نماید از آن طایفه که علما
و بی را عشق دهند و بروی ثنا گویند و وی را خوشنودی طلبند از
برای منفعتی که از یاد شاه با ایشان رسد **نهم** آنست که نتواند محرم
و تکبر کردن ترک کند که نخوت با دشمنان موجب کثرت خشم است
بر خدم و رعایا و خشم عداوت عقل است و آفت دی بسیار است
دهم آنست که ندانند ناعت نکند که خود ظلم نکند بایده که جهان مضبوط
دارد که جزو لا خود عالم و کار داران حضرت وی نیز ظلم نکند
و علایان و جا کران و نواب و خدم خود را مذهب دارد و اصحاب
رای داند پیر و آریا رفتی و خرد را بخود نزدیک دارد **و یزید که**
گفته اند اعمال دین و دولت و اشغال ملک و ملت بوسیلت بندگان
با کینه رای باند نظام پیوندد و او امر و نواهی که قدا ده با دشمنی

بدینت مدبران فرزانه با تمام انجامد و هرگاه که این قواعد مدعی
ماند هر روز آثار امن آن حضرت واضح شود و از زمین آن دولت
لایح تر گردد و امور دولت مذهب تر و احوال مملکت مرتب تر شود
و عالیشان از اطراف و کناف روی بروی جلال و خدیجه اقبال
او بکند و از الطایفه و اصناف نعم با حظ نصیب می شوند **و حکماء**
یونان گفته اند هرگاه که از یادین و دانش و خداوندان رای و
خرد حضرت با دشمنان نزد و کند هر روز غلبه ظن ثبات دولت
پیشتر شود و کثرت آثار و آثار او ام آن مملکت ظاهر تر گردد
و اسباب سعادت و سبب و متواتر تر بود و از معارضه اعراض اعدای
اصحاب حقه سالم ماند و از شوی خدا و نزاع پیرامن خطه محروس تر ماند
حکایت مردی بود بشهر ری نام او ابو نصر غازی بود و در آن
روز کار حسن بن نوری با دشمنان بود او گفت که ما بغیر بودیم و در
اول و هلت اهل اسلام بر مخالفان در مبداء قتال دست یافتند
تغیر اهل روم عام شد بطرفی از اطراف ماک روم و مملکت الروم
باستیجاد کشتار مشغول شد و چون اعداد کشتار او مسدود یافت و اهل

شوکت تضاعف گشت روی بمسکر عراق نهاد و بران لشکر نامدار
دست یافت بعضی از خطه اسبالمان بجا و نت لشکری آمدن بودند
در دست کبابیان روم بجالتی هر چه بی توان تر بنوا بماندند و طایفه
عراقیان که اقدام نموده بودند بوجه هزیمت باز پس شستند پس
ملک الروم بنیشت و شیر او اکابر جمله در خدمت ایستادند
فرمود که اسیران را بوی عرضه کنند چون مرا نیز دید که ابو نصر غازی
تر جان را بر سپید که این مرد از کدام شهر است گفتن از شهر کی گفت
که تر را پیغامی دهم بلکه خود برسانی گفتن هر چه با دشاه فرماید طاعت
نمایم گفت حسن بن نوی را بگو که از قسطنطنیه بیرون نیامدم
الا بدان شرط که با دشاهی ترا خراب کنم چون کیفیت آن از بندگان
حضرت تو برسیزم و عدا ما شواهد و تو مشاهده کردم مرا معلوم شد
که آفتاب است و تو هنوز روند در دروه کمال است و ممکن در اذناد
اقبال که انکس را که آفتاب سعاد او روی در پرده افول کشد و
بخصیض زوال مندر شود نزد یکان حضرت او چون بسر عید و بر تو
خازن و علی قاسم و ابو الفضل هند و ابو علی بیای نباشند که جمع

آمدن این طایفه بر درگاه تو و بر درگاه هر با دشاهی که باشد دلیل
بر دوام اقبال و ثبات دولت آن با دشاه کند ازین جهت متعرض و لا
تو نشدم و لیکن بعد ازین خندان پنج رسان که ترا از من پنج بوده است
و مرا بدین سبب باز داشت اکنون باید که با دشاه همیشه باز با خرد
مشورت کنند و خدای عزوجل رسول را با کمال منزلت بمشورت فرمود
و قرآن مجید بدین ناطق است **و شاورهم فی الامر و رسول**
علیه السلام فرمود لا مطاعه الا الله و لا مطاعه الا الله
یعنی هیچ معونت و خطماری استوار تر از مشورت ممکن نیست
حکایت ملک الروم بنو شروان عادل نامه نوشت که بچه جیز
رعایت آن ملک و رعیت کردی که هرگز کس مخالف تو نکرد گفت بخت خیر
اول آنکه زبان نگاه داشتم از دشنام دادن **دوم** هرگز در امر
و نخی خویش هرگز نکندم **سوم** بوعده و وعید خویش خلاف نکردم **چهارم**
هر کسی را شعل بسزای او فرمودم نه بخواهی خود **پنجم** عقوبت از هر
ادب کردم نه از برای خشم **ششم** دل رعیت نرماندم بذا و در آشی
هفتم خود را در دل ایشان دوست گرداندم بکنار راست

نه بکثري و تهور و عبد الله بن عمر رضی الله عنهما گویند هیچ
کاری نیست که او را جلیه کشاده کند به از رای و تدبیر و هیچ
کوهی ملک را نیاراید بهتر از داد و هیچ صوابی بدوراه نیابد
بهتر از مشورت و هیچ لشکری را هزیمت نکند بهتر از آهستگی
و هیچ باستانی نیست بغت را بهتر از آنکه با استخفاف صرف کند
و هیچ چیز ملک را زیان نکند مگر طمع در اموال بیت و تطاول
در حرم مردمان و هیچ کرداری نیست بهتر از نیت نیکو و هیچ
قوتی بهتر از آن نیست که داد خلق بر خلق **حکما** فارسی گفته اند
فرخنده تر چیزی بر باد شاه و ستور دانا و سخن نیکوست و شوم ترین
چیزی دستور نادان و بد آموزست و حکما گفته اند **تصور**
شبنم که بر شاه فرخ بود که دستور با کینم با سخ بود
نیایدش دستور نادان بکار **دیران** نادان ناستوار
و گفته اند که حکم وزیر باید که بآره ماند که سویی خوذ و سویی
رعیت بر آینی بر ذوباید که بسیار سخن بر خویش نهد از برای آسایش
بادشاه و عال بذل بخود راه ندهد و دست کوتاه دارد که اگر

بر خطا

بر خطا این بود کار داران بد مستوی باشند و در نصافت
بمنصب محکم مغرور شوند و دست تطاول در جلب اموال و متاع
در از گردانند و از برای حفظ و آسایش خود آموافساد بر خود متوج
دارند و از تبع رفیع آخر کار غافل گردند و **حکما گفته اند**
بر باد شاه واجبست که همیشه سه چیز رعایت کند **اول** در آبادی
که هیچ قویلا کوشند **دوم** بر رعیت شفقت ورانماید و میان ایشان
عدل کند **سوم** کارهای بزرگ بدست مردم خرد و بی خرد نهد
امیر رسول علیها السلام رسیدند که مدت چندین سال بادشاهی
بر آل ساسانیان بجه ماند بود فرمود **لرافتمن بالعباد و**
عمار یحیی البلال یعنی بد و خلعت شفقت نمودن بر رعیت
و عمار کردن قرولا و گویند که از بعضی از آل ساسانیان پرسیدند
که بادشاهی بر آل ساسانیان چون مدت مدید مستمر ماند بود
سبب تحویل از آن خاندان نامدار بجه خیر گشت گفتند اشغال
بزرگ که لایق ارباب رفیع و خرد بود بدست کسان کوچک و بی خرد
باز دادیم ناخداوندان رای و تجربه ضایع شدند و پیران و بزرگان

دولت نمایند و کسانی که عقل ایشان اسیر هوا و هوس بود بر مالک
مستولی شدند تا آخر الامر با دشاهی از دست برون رفت و الله اعلم
حکایت و وقتی بنوشتروان عرضه داشتند که اموال فلان بنده
بی نهایت شده است و استیانت او از حد در گذشته است او را
تقدیری گفت که با فی خزانة عام را نشاید بنوشتروان عادل
جواب داد که تو انگری او کجاست که تو انگری رعیت خزانة
با دشاه بود که با دشاه چون با ایشان داد و رستی کند اگر بایسته
شود با حسن الوجه از رعیت تواند شدند اگر بنوشتروان عادل را
وسيلة عدل نبودی نام او در جهان هرگز که کشیدی و ازین
جهت است که **رسول علیه السلام** تقا خر کرد و فرمود که
وَلَدْتُ فِي مِزْنٍ مِّمَّا لَكَ یعنی مرا در روزگار با دشاه
عادل زاده اند پس بدان که هر با دشاه را که دین ابا ذان کرد
خدای تعالی ویرایم زد و از وی بچان نام نیکو بماند **شعر**
فریدون فرسخ فرشته نبود ز مسک و ز عنبر سرشته نبود
بدا و دهش یافت آن سروری تو داد و دهش کن فریدون تویی

داز لوازیم امور با دشاهی است که پیوسته بر اعمال کسان نصب کند
که عاقل و سگین باشند و آنها که شتاب زده و غافل باشند از خود
دور دارد **حکایت** بنوشتروان عادل عرضه داشتند که امیر خراسان
در در خانه شد و بسیاری قماش بدزدید بنوشتروان فرمود تا ویرا
معزول کنند و گفت انگرس که با سبانی خانه خود نتواند کردن حراست
مملکت را نشاید **بزرگمهر** گوید که هر با دشاه که اهنه کار بود با دشاه
ماند که میباید بنزد و هر با دشاه که شتاب زده بود با دشاه ماند که
هیزم را بسوزانند **اردشیر** گوید سه چیز از با دشاه عیب نبود
یکی نپذیر خواستن از دانا یان دوم باری خواستن از دوستان
بر دشمنان سویم مال بوقت ضرورت از رعیت **شعر**
بود با دشاه پیشتر کسی که دارد نکه چیز و دارد بسی
اگر عام دارد همی خواسته بدان نابود کارش را بسته
بس این شاه را به که دارد نگاه که بر عامه همچون شباهت شاه
جو خیر و ندارد خواهند از او حق مردمان چون گزارد بگو
فنا خسرو بر رسیدند که توجه دوست نزداری از همه چیز ما

گفت آن دوست نزد ارم که گناه کاری کنای می کند من او را عفو کنم
مکات هند را بر تپیدند که توبه دوست داری گفت من هیچ از آن
دوست نترند ارم که بحسبم و هیچکس از من پیم نبوذ و از عدل من
بذل و ظالمان را قرار نبوذ و این هر دو قضیه **لن نوثروا**
عالم بر سیدند گفت من آن دوست نزد ارم که بی گناه وی پیم
باشم **بن بر جبهه** روزی نوشروان عادل را پند می داد و گفت
باز شاه باید که بجهنم درشتی درشتی کند و بجهنم حمت و شفقت
آمرزش کند و هر یک را بوضع خویش عا کند که باز اگر چه جبراع
را بکشند آتش را برافروزانند پس گفت ای شاه کوش تا طاعت
کنی کوش تا کیتی خور باشی نه جان که کیتی ترا بخورد و کوش تا از
بس مرگ زنده باشی جاودانه و از تو نیکی باید کند از افعال کردار
تا جان نباشی که کیتی جان کند و تو چنین **بیت**
بسا زمانه که بر ما گذشت و ما و نه ما **سبا** که بگذرد او همچنین و ما همچنین
حکایت از سبط ابلیس که در ذوالقرنین را پند می داد
در آن وقت که ویران بود و می کرد گفت اگر خواهی که هرگز خوار نشوی

باحق تعالی مخالفت مکن و اگر خواهی که مال تویی خط نروذ از مستحقان
باز مدار و اگر خواهی که در کارهای خود بصواب باشی معجزای و شتاب
زده مباش و دین را حصار دولت خود دار که عمر اندکست و نیت نیکو
دار که عاقبت دشوار است **حکایت** معاویه روزی اخف بن قیس را
بر سید و گفت کیف الزمان اخف قیس جواب داد و گفت **انت**
الزمان اذا صلیت صلح الزمان واذا فسدت فسد الزمان
یعنی زمانه تویی اگر بصلاح باشی بصلاح باشد و اگر بفساد باشی
بفساد باشد پس معاویه را گفت داؤ کن داؤ که داؤ سپری است
که از آفات نگاه دارد که **رسول علیها السلام فرموده**
العدل جنة واقية وجنة باقية یعنی داؤ کردن
سپری است که از بلا نگاه دارد و بهشتیست که جاودانه بماند
داؤ کن داؤ که دار **الخلد** منزل سروان داؤ گریست
حکایت گویند بر روزگار صاحب عباد یکی بوی نامه نوشت که فلا
ناجر و فایافت و مالی و افرازوی بماند و وارثان طویل دارد
ایشان را نفقاتی کفاف بود باقی خزان را شاید صابر طاهر نامه نوشت

که **المیتة رحمة الله** و **المال و الثروة** و **والوفا**
نرمه الله و **الساعي لعنه الله** یعنی مرده را خدای
 رحمت کند و مال بوار ثانی رساند و وارثان را خدای پیرو ران
 و غارت را خدای ملعون کند **حکایت و حکایات**
 ابو جعفر خلیفه بود و فرمود تا یکی را که خیانتی کرده بود بکشد
 مبارک این فضا که یکانه روزگار بود اینجا حاضر بود گفت
 یا ایما المومنین خبری از آن رسول از من بشنو خلیفه گفت بگوی
 گفت حسن بصری رحمه الله علیه روا می کند از رسول علیه السلام
 که فرموده که روز قیامت خدای تعالی جله خلافت را در محرابی
 جمع کند منادی آواز دهد که هر کس را خدا دست منت است بر خرد
 هیچکس بر نخیزد مگر آن کس از کسی عفو کرده باشد باری تعالی
 فرماید من نیز او را عفو کردم خلیفه را رحم آمد و بخشود **شعر**
 خردمند گوید که بر عدل و داد بود با دشمنی و دین را نهاد
 بهین کاری اندر جهان آن بود که مانند کار بزدان بود
باب در خدمت پادشاهان

و بگوید

پوشیده نیست که خدمت پادشاهان کردن کار بزرگ است و هر
 کس که خود را ملایم خدمت پادشاه گرداند همچنانکه در **خط**
 و بزرگی بود و در معرض خشم پادشاه و خطر مواخذت همچنان بود و
 از پنجاست که **رسول علیه السلام فرموده من لا فتن**
ابولسلطان افتن یعنی هر کس که بدرگاه پادشاه
 نزدیک شد توقع با او نزدیک تر باشد و عرب مثل زده
من شرب کاس الملک احترف شفتاه مراد اینست که
 هر کس که از کاس پادشاهان آب خورد و در لب او را بسوزد
 شنیدم که آتش بود پادشاه • نزدیک آتش که جوید بناه
 فی الجمله اگر تقدیر باری تعالی سابق شده باشد که بند از آن
 وی بخدمت پادشاه نزدیک شود بالبدیه که در هیچ حال در پادشاه
 مخالفت ننماید **که پیغمبر علیه السلام فرموده است**
ان الله لیغضب علی من خالف السلطان یعنی خدای تعالی
 خشم گیرد بر آن بند که مخالفت پادشاه کند و بخدمت پادشاه
 بدان قیام تواند نمودن چنانکه واجبست که ده قاعده نگاه دارد

و خلاصه آن شعار خود گرداند تا از خشم پادشاه دور ماند
اول آنک در هیچ حالتی در خدمت پادشاه برافعال وی
منکر نشود اگر چه محارم شرع باشد بلکه بنانی و تدبیر او را
از آن منع کند **دوم** آنک همیشه در اشتیاق دل پادشاه گوشت
و هرجه تقدیم دارد بوجه بندگی و خضوع کند **سوم** آنک هیچ
حال با ایشان حجت نکویند و مخالفت نرمان او نکند **چهارم**
آنک هیچ نوع بنواخت پادشاه غم نشود و بر او این نکرود
پنجم آنک پوسته زبان نگاه دارد و در حضور وی بر کسی
خشم نکند زیرا که در خدمت وی او را خشم نرسد **ششم** آنک خشم
و کوشش بخدمت پادشاه دارد و جمله اشارت او را امتثال نماید
هفتم آنک چون با پادشاه سخن گوید نرم تر از آن گوید که پادشاه
گوید و با وی حجت نکند **هشتم** آنک از پادشاه حاجت بسیار
نخواهد تا خود را از حرمت نیفکند و بر دل پادشاه گران نکرود
و اگر حاجتی روا نشود خشم نکند و از آن سبب از خدمت دوری نکند
که انگاه هلاک خود چسبند باشد **نهم** آنک در خدمت پادشاه

خوبی خوش عبادت کند و کشاده روی باشد و از اندک بکنی
و ترش رویی حذر کند **دهم** آنک تا تواند با خدمتکاران
پادشاه دشمنی نکند اگر چنانکه عداوتی باشد در حضرت پادشاه
اظهار خصومت نکند و هر چه در حق وی پادشاه گویند بوجهی
عرضه دارد که بطریق نصیحت نزدیک بود و متضمن مصالح بزرگ
باشد تا بقول نزدیکتر افتد و در همه احوال صبر و اهستگی
در حق و مدارا شعار و دانا رخود سازد **یازدهم**
چون کنی خدمت ملول طلب **دوازدهم** روزا اهستگی بپوش سلب
چون در آئی نگاه دارد و خشم **پانزدهم** چون برونی فراز دارد و لب
و ادب همه جای نیکو بود و معین باشد اما در مجلس پادشاه
معین تر و یقین داند که خدمت ایشان دشوار است **بیست**
تودانی که بر در که شهریار **بیست و یکم** بود خوشی داشتن بخت کار
دل از هیبت شاه خیره شود **بیست و دو** بدو چشم بیند تیره شود
افلاطون گفته است عاقل با پادشاه سخن درشت نکوید اگر
چه دل ریش باشد و هر چند که پادشاه بنوازد و نواخت او

دل مردم بکشاید یا او دلبری نتوان کردن که دانا بنواخت ایشان
غم نشود و بنزدیکی فریفته نکند که نزدیکی دشامان خطر
دوری باشد و در قول ایشان خدایان و هوان بیهان باشد
اگر با دشوار تو باشی **بشر** • همی ترس از تو که بیایدت **سرا**
سندباد حکیم که بدین برستش با دشامان و تجارت دریا و
با بشیر خشم آلود گوشتن و یا مارگزنده بازی کردن سمناک
و بریم است **فیقراوس** گوید رضای با دشامان چیست و
خدمت او براد دل کردن بزرگترین نیکیست است مرخصکار را
سفر گوید چون با دشاه خدمتکاری را از گناه عفو کند
خوشتن شناس باید بودن و نباید که دیگر باره با سرگناه
روزد و از گذشته پند و نصیحت بگوید گرفتن **شمر**
براهی که مرد اندر آید **پیر** • بران راه بنزدش نباید گذر
کنایه که کردی و بر تو گذشت • نباید که هرگز برو بازگشت
نه هر بار بر تو گذر بگذرد • نه آهومی سال سبزی خورد
بیشمانی از کرده یکبار پس • هلا اهل دوباره نخورد دست کس

عرب مثل زده **لا یلدع المؤمن من جسر مین** یعنی نکند مار
مؤمن را از سوراخی دوبار **انداطون** گوید خدمت با دشام
نتوان کردن الا بسجده دست کوتاه داشتن و چشم نگاه
داشتن و زبان نگاه داشتن **موی** گوید بنده باید که هر
حال که باشد در خدمت با دشاه خود را از درشتی و خشم نگاه دارد
که نیست بنده چون چشمه و با دشاه چون دریا **بیت**
بدیوانکی ماند این داوری • که چشمه سوی زرف دریا بری
من گوید خشم را اول دیوانگی و آخر بشیمانی است
بطلموس گوید سخن بسیار باشد که با دشامان بشنوند اگر چه
دروغ باشد در دل ایشان کار کند که کل را بدیوار **شمر** زنند
اگر بروی نماید از کل نماید **حکیمان** که اندر کار با دشامان
بختراز راستی چیزی نیست و راستی سر همه خصلتهاست
بکثری و نارا کستی کم گرای • جهان از بی راستی شد بیایی
حکایت گویند ابرایمان پیش نوشروان عادل شدند و
گفتند خسر و بر ما آن فرماید که ما نگاه توانیم داشتن و بر با چیزی

نمک که سبک باشد و بر منفعت نوشردان برایشان راستی نهاد و
گفت راستی که دارند که راستی راه نمایی نیک است و هیچ کاری
نیست باینده تر از راستی و عیار از راستی دو چیز گفتار و کردار
هر آن که که شد راستی اشکار **فراوان بود مرتزاهو استار**
رهی که خداوند شد بخت **ار** **برایدش بی رنج بسیار کار**
بسر در هر کاری مردم راستی کنند که راستی سزاوارست و از
کژیها مخالفت کردن پسندیده است که دروغ در پیش هم بزرگان
زشتست **مهران** **که گفته است کنکی بهتر است از دروغ گفتن**
نکو هیند باشد دروغ آزمای **سوی بندگان و بسوی خدای**
یک آهوک از یک دروغ آید **بصدراست گفتن نیبرایدا**
دروغ آب و ازرم کمتر کند **و کرد راست کوئی که باور کند**
حکیم **گفت** **که** **سه چیز علامت بد بختی است یکی عیب خویش**
نادیدن دوّم عیب کسان بختن سوم دروغ گفتن **والله اعلم**
نوشته اند **عالم گفته** **که** **هیچ برادر خویش زندگانی نتوان**
کردن در خدمت پادشاه و چون بی مراد باید بودن باری جهان

باید که بدوستان سود تواند کردن و بد دشمنان زیان و این بنود
مکر در خدمت پادشاه **شعر** **خدمت روز نیک مردان کن** **نا بگرست بظلم**
قبله سنگ خلق گشت بدان **شد سبزه بیای رهبریم**
بزرگمان **گفته اند** **پادشاه چون دریا که او را از کس شرم و بیم**
بنود و دوستی و صربانی پادشاه بد حجت میوم دارا ماند که از
زمین آب جدا نکند که بد و بیا زمین بود که پادشاه را از
چاکر و معلم را از کنای کم نباید **بطلموس** **گفته است** **هر چند که**
از پادشاه دور باشی از بد او ایمن مباش که دست پادشاه
هر جایی رسد که پادشاه با قناب ماند که از یک جای بر جایگاه
نباید **و حکما** **گفته اند** **که خدمت پادشاهان پیا رز کا بی**
دریا ماند که کامی شود و سلامت باشد و کامی رنج و خطر بود
ز دریا همیشه کهرنا ورنند **یکی** **روز** **باشد** **که** **سرنا ورنند**
بزرگمان **گوید** **از اسباب بیک بختی یکی آنست که خدمت پادشاه**
عادل خوش خوی کند و از اسباب بد بختی یکی آنست که
خدمت پادشاه بد خوی روز خشم کند **شعر**

شباب آورد زشت نیکو بخشم • نیکو بود با دشمن زود خشم
که کار با شاه بد خو بود • بی آرم وی بخت نیکو بود
بن حربه گفته با باد شاه بند و از زندگانی باید کردن
که او را خداوند است و عیت دلبد کی **حکیمان** گفته اند که
خدمتکار را هیچ وجه بر مخالف با شاه کاری نباید کردن
و از مقام خویش برتری نشاید نمودن **بیت**
از اندازه برتر نیست خویش • فردن از کلمت مکش با جوش
هر آن کس که با باد شاهان بکین • سینه که ماند اندر زمین
چه آنکس که پیچد سر از شمشیر بار • چه آنکس که او دین خار و خار
باب **یافزد در درویش و شباب کردن**
حکیم گفته پوشیده نیست که صبر از جمله خطایل رضیه است
که در مردم باشد و شباب از جمله اوصاف ذمیه است چنانکه
رسول علیه السلام میفرماید: الجمل من الشیطان
و نانی من الریح یعنی شباب زودگی شیطان است و دارد
و نانی را خدای عز و جل دوست دارد **علا** گفته اند در صبر

نخ فایده است که آن در متعارف مستحسن و مطلوب است و در شتاب
نخ نوع مذمت است **اول** در صبر امید فرج است چنانکه
رسول علیه السلام فرمود: الصبر مفتاح الفرج یعنی صبر
کلید فرج است و از پنجا معلوم می شود که در شباب زودگی خدا نیست
توقع فرج نباشد **و در** در صبر امید صواب است و در شباب بهم
خطاست که **رسول علیه السلام فرمود: من نانی أصاب**
أو كان و فریجی خطأ أو كان یعنی هر که در کارها
ثانی کند کارش براید یا نزدیک بود که براید و هر که تعجیل کند
خطا کند یا نزدیک بود که خطا کند **سوم** آنکه در صبر امید نیست
و رسول علیه السلام فرمود: ان النصر مع الصبر یعنی
نصرت بدان توان یافتن که صبر کند و از پنجا معلوم می شود که شتاب
ضد اینست خطری مرادی و هر عیت باشد **همان** آنکه در صبر امید
چند است که در تورات نوشته است **لا حسنة أعیان**
الصبر یعنی هیچ نیکویی بزرگوارتر از صبر نیست و مفهوم این
کلام آنست که در تعجیل سستی باشد **بنجر** افتد اگر ن است

بن رسول علیه السلام که باری خطا کرد و فرمود **فَاَصْبِرْ**
صَبْرًا اَوْ لَوْ اَلْقَیْهِمُ مِنَ الرَّسْلِ بدین آیت معلوم شده که
 شتاب صدمه ماورا نیست و شتاب نکردن و صبر کردن از قبیل
 ماوراست و تعجیل از قبیل ما نیست فی الجمله غالب ظاهر است که
 صبر در بیشتر امور مستحب است و تعجیل در جمله احوال مکرره و محمود
 شکیبائی اندر همه کارها **۶** به از شوشه زرخیز دارما
 شکیبائی اندر دل تنگ **۶** شکیبائی از کج بسیار **۶**
شقیق بلخی گوید چهار چیز از همه کس نیکوست و از شکیبایی
 و جوانمردی و خرد و اکار بستن **سفر اط** گوید شتاب تخم
 بشما نیست و صبر امید فرجست و هر که صبر کند آنچه خواهد بیاید
 و بد آنچه دوست دارد ببرد **روایان** گفته اند هرگز کار نیک
 با شتاب موافقت نکند که سلا در صبر است و ملا در شتاب و مره
 مثابند را شناس نیست **ما من خلیفه گفته** که با کس
 شکیبائی باید کردن با با دشمنان و با مرد و پیا و با یار و نیکوکار
امیر المومنین علی که را سید گوید هر که از چهار چیز دور باشد

هیچ کمرویی و بدی و برانزسد شتاب و عجب و خشم و کاهلی کردن
بن مرکان گفته اند که کار ما هست که در آن شتاب زدگی باید
 کردن که اگر تعافل رو از مقصود حاصل کردن بازماند چون
 کل شکفته که اگر باغبان در چیدن او دو روز تأخیر کند آن کل
 فرو ریزد یارنگ و طراو او تباه شود و کار ما هست که در آن شتاب
 بناید کردن که آن بروز کار نیکو شود همچون خرما بن که اگر بخامی
 از درخت فرو گیرند آن حلاو و خوشی نیابد که بکار رسیدن
افلاطون گوید که هر که نلخی صبر نخورد شیرینی روزگار خشد
 و تعافل کردن بجهت قدرت به از اقدام نمودن بی قدرت
اسکندر گفته است هر چند دولت بزرگتر بخشایش از در خور
 و هر چند محنت صعب فر صبری اندر و ستوده تر و هر چند
 توانائی پست تر ملا را در و بهتر **بن مرکان** گفته است شتاب
 کردن در کارها اکاه کردن دشمنان باشد **رسول علیه السلام**
فرمود که تعجیل در هیچ کاری مباح نیست مگر در سه کاری درانک
 دختر زود بشوهر دهند دوم آنکه مرده را زود دفن کنند

سیوم آنکه طعام زود پیش ممان **برند حکماء** فارس گفته اند
که چون کار از یک روی اندیشند و بر یک روی بسر برند حاصل او
بیشمانی باشد که مرد دانا چون کاری خواهد کردن باید که از
هرگز آنه نگیرد تا بداند که بسر بردن کار چیست و از سود و
زیان آن پرسند و رگستی و گزنی او را و سبب جایگاه او را بداند
که هر که اندر گفتار و کردار اندیشه نکند بدو آن رسد از بیشمانی
که بخیر و رسید و آن عقوبت است و مدای که بفرزند موبد رسید
حکایت گویند که خیر و کینزگی داشت او را و داشت و داشت
که او را در خلوت پیش خود خواند و دست بند و فراز کرد و کینزگی
از روی گستاخی دست بر روی چهره زد و خون از بینی خسرو
روان گشت خسرو طبع شد و پیش موبد کس فرستاد و گفت
کسی که دست بر خدایگان خود بیاورد عقوبت او چه بود موبد
بخانه نبود بسر موبد گفت هم اندر زمان و گشتش را بیاید بریدن
و در تن سخن اندیشه نکرد و بشتاب حکم کرد خسرو فرمود تا دست
کینزگی بریدند بعد از آن خسرو و بیشمان شد و از آن فرستاده

برسید

برسید که این حکم موبد کرد و یانه گفت موبد بخانه نبود پیش حکم
کرد خسرو موبد را بخواند و برسید موبد گفت جز از چهار کس باقی
را دست بیاید بریدن برسید که چهار کس که از موبد گفت کینزگی
که در خلوت بوده باشد یا دیوانه یا مست یا طفل خسرو گفت پس
تو حکم جان کردن دست کینزگی بظلم و پیداد بریده گشت موبد
گفت دست بسر بیاید بریدن خسرو فرمود تا بسر موبد را دست
بریدند و بسر موبد در آن غصه بمرد **مامون خلیفه گفت**
کار گویند شتاب نباید کرد و از جواب بیاید اندیشید و تمنای
جواب کردن تا از گفته بیشمان نشود **حکایت** یکی ناینبای را
گفت کاشکی که من بدانی که ترا ازین ناینبای چه فایده است
گفت فایده من آنست که روی چون تو کسی را نمی بینم و ام
حکایت گویند منصور بروز کار حجاج یکی را از خوارج عرب
بگرفت و پیش خود بر بای کرد و بسجری گفت ازین لشکر با شما
که سخت حرب کرد عرب گفت من این مبارزان را از برابر روی
نشامم بفرمای تا قفاها سوی من کنند تا بگویم یعنی من ایشانرا

خردگر بخت نندیده ام منصور ازین جوا بخل گشت بس مردم باید
 که در هر کار که باشد صبر کند و هر چه گوید تباری گوید تا خجالت
 بوی باز نکرد **حکایت** حسن بصری رحمه الله علیه مردی بزرگ
 بود و سیصد کس را از صحابه دین بود روزی بیصر مجلس می
 داشت در اثنای سخن گفت ای دروغا که از صحبت صحابه رسول
 علیه السلام بصحبت شما افتاده ام جوانی برخاست و گفت ای
 شیخ اسلام دروغایی تو پیشتر که از صحبت صحابه بصحبت ما افتادی
 یا دروغایی صحابه که از صحبت رسول علیه السلام بصحبت تو افتادند
 حسن بصری عظیم ازین سخن برنجید و بخل شد **بن جهمر** کوی بد
 در بند مدار کردن و سخن تلخ از ناگهان فرو خوردن از زیر کی
 و جلدی مرد باشند **و در توفیق** **فوق** **مسترا** است که مرد درین
 همیشه محروست و مرد شنا بند همیشه در دامت و پشمانی است
حکما گفته اند که اندیشیدن چون تخم است و دانستن چون
 رستن و گفتار چون شکوفه و کردار چون برآست و باید اندیشید
 سگالش بیاید بکار هست **سخن** بی سگالش بیاید درست

بکاری که تدبیر باید در وی **نشاید** کزاف اندر گفت و گوی
 خردمند باید که تدبیر خویش **کند** بادل خویش صد بار پیش
باب **دوازدهم در نیکی و بدی**
 پوشیدن نیست که نیکی و بدی با اتفاق عالمیان ستوده است
 و در جمله ادیان و شرایع پسندیده است که جمله عوام و متقی اند که بهر گام
 قدرت بر نیکی اقدام باید نمودن تا بواسطه افاضات ثواب فرستند
 و ذخیره آخرت وی جز بکردار و گفتار نیکی حاصل نکرد و در کلام
 مجید است که **وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ** و در خبر است
از رسول علیه السلام احسن قبل ان یفوتك الاحسان
 یعنی نیکی کن پیش از آن که بر تو فوت شود و نتوانی کردن
از سبط ابن گوید کردار نیکیو بدی یک شکر کننده تجلیست که هرگز کم
 نشود **و بنون** **اکبر** که از مشاهیر حکماء یونانست گفت هر آنکس که
 نیکی خویش را از کسی باز داشت او را دشمن خویش گردانید
 و هر که کسی را بدی یاری داد بروی گنم کرد و هر که زبان بصحبت
 از کسی باز داشت صحبت از او برید و هر که نیکی کسی را از کسی باز داشت

مناع للبخير و نزهه كاشد **بزرگان** گفته اند بر هر كس كردن بنياد نيست
و طبع كردن بنياد بدني **فنا حسره** بر سيندند كه از نيكيها چه
دوست نزداري گفت آنكه كناه كاري كناسي كند و عفو كنم **بيت**
چنان كن كه چون يافتني دستگاه **بامرز** شش اندر پوشتي كناه
حكايه بن حسين بن علي رضي الله عنه روزي روزه داشته بود
و بر خوان نشسته غلام مبطني كاسه خوردي كرم آورد و بايش
بر مين در آمد و كاسه حزين ريخت حزين رضي الله عنه بخشم در
نگريد غلام گفت **الكا طمين الغنا** حسين گفت خشم فرو خوردم
غلام گفت **والعافين عن الناس** حزين گفت عفو است كردم
غلام گفت **والله يحب المحسنين** حزين گفت از اذيت كردم
حكيم هند كويد نيكي كردن پيكانه را آشنا كند و دشمن را دوست
كند و بدی كردن آشنا را پيكانه كند و دوست را دشمن كرد و **بيت**
بنبيكي شود چشم روشن ترا **زهر** بد بود نيكي خوش ترا
ابلاطون كويد نيكي كردن و تواضع نمودن نعمتي است كه همچو كس
بروي حسد نبرد **امام شافعي رحمه الله عليه** گفت حبيب زباني

و نيكي كردن شمشير نيز را كند كند و خلاف اين شمشير كند را پتير كند
و از سلاها هيچ چيز نبرد نزار از نيكي نيست **شعر**
ز نيكي همه نيكي آيد بجاي **بنبيكي** دهد نيز نيكي خدای
سندباد كويد شرف اندر تواضع است و كرم اندر تقوى و بزرگي
اندر سبكي كردن **فنا حسره** كويد سعادت بزرگ سه چيست ايني
از افتنها و دست يافتن نيكي كردن و از بدبها دور بودن
حكما گفته اند پوشتكي صحبت ميان مردم نيكي چون جام زرین
بود كه دير شكند و زود نيك كرد و پوشتكي صحبت با نديان چون
جام سفالين بود كه زود بشكند و هرگز نيك نشود **بزرگ چهره**
كويد با نديان زندگاني كردن دور ي كردنست از سلامت
و با نيكان صحبت كردن بيرون زندگاني است **شعر**
بد بوداري و دشمنين بدان **كه** بدان را بود نهاد و دزدان
بخردند بر كافي نيك **نشود** دشمنين بي خردان
حكما گفته اند نيك بودن نايه نيكيست است كوشش نايك
شوي و پيكارا دوست داشتن سبب بر هر كارا ناست كوشش

ناپرهیز کار باشی و از بزدی دور باش که بزدی همچون آتش بهمان باشد
 ناکاه روزی که برزند **شهر** بزدی همچو آتش بود در دهان
 که پنداکند خویشتن ناکهان **•** بشت ارگنی بزد بر زمین
 بسنی نو آن روز روشن مبین **•** و کس که تو با وی بشکلی کنی
 اگر آشنا بود دوست گردد و اگر دوست بود بمشابت بند شود
 و اگر بیگانه باشد نزار روزی بکار آید و مکافات آن نیکوی بنورساند
 و اگر کسی بود که ترا بکار نیاید تو باری از ثواب نیکوکاران باز نمایی
 یکی پند خوب آمد از همدوان **•** بدان حشوانند ناخشنوان
 بکن نیک و آنکه بیفکن بر آه **•** نمایند راه ازین به محو آه
 بارز اینان و نه ارز اینان **•** درم چون بخشید از زبان
و امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه فرموده است که
اذا هبت باخدا فاعنتها • فان لكل صاعقة سکون
ولا تقفل عن الاحسان فيها • فلا تلهي السکون مني یکن
 چون باد بجهت غنیمت در که اگر چه با ذممت و زدهم ساکن شود
 درستی کردن تغافل مکن که ندانی سکون باو کی باشد معنی آن میخواهد

که چون

که چون دست رس یافتی بنیکی کردن بکن و غفلت موز که وقت
 آید که خواهی که نیکی کنی ولی دست رس نباشد **حکایت**
انگاه که موسی علیه السلام از طو سنیان آمد و سامری
 کوساله زرین ساخته بود و قوم موسی بدان پی راه شده بودند
موسی علیه السلام آتش فرمود کردن و کوساله را بکذاخت و رسو
 و سامری را طلب فرمود کردن نیافت بعد از چهل روز نیافت او را
 پیش **موسی علیه السلام** آوردند چون او را بدید گفت ای سب
 کجا بودی گفت **یا رسول الله** از بس بیکانان بهمان بودم
موسی علیه السلام گفت بجه معنی گفت هر روز بیکانان بندرو
 می دادم **تا خدای تعالی مرا از تو نگاه می دارد** امروز ندادم
 لاجرم در افتادم **بنور چشمه** گوید زبان مردم از دم بدح
 نتوان آوردن و گرا هبت خویش از دل مردم بسخن خوش جهان
 نتوان بردن که بنیکوی و انعام و مردم را بتنیع بطاعت شاید
 آوردن اما دوستی در دهان بنیکوی توان نهادن **حکایت**
 امام اعظم بر در مسجد نشسته بود قاضی ابو یوسف بگذشت

اعمش گفت خدای تعالی اسلام را ازین ظالم خلاص دما و پس
قاضی ابو یوسف را ازین خبر دادند آن شب اعمش را با بضد درم
و دوستی جامه بفرستاد و دیگر روز قاضی ابو یوسف بر در مسجد بگذشت
امام اعمش گفت خدای تعالی امثال این متغذای دین دار اسلام
بسیار کرد انا ذابین راست گفتا ر حق کردار شاکردان اعمش
بریکدیگر نکردند اعمش گفت ای فرزندان ملامت میکنند که دی
جان گفتم و امر و زحمتی که او دشوار تر من با بضد درم و دوستی
جامه قیمتی بفرستاد و مردم بنده احسانند چنانکه **الحمد لله رب العالمین**
یعنی از او بندگان نیکی است **نور شر و لزع عا ل گفتند** چکار چیز
پیوسته بکار بایزد داشتن نیکی کردن و دوست انداختن و بر خلق بخشیدن
و بر داری نمودن **و امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه گفتند**
الاحسان یقطع اللسان یعنی نیکی زبان مردم میرد و
حکما گفته اند هر که بد کرداری خود بداند او نیکو کردار است
و هر که خردا نیکو کردار شناسد او بد کردار است چنانکه
رسول علیه السلام فرموده من یزج خیرا یجصد عینه

و می داند

و من یزج شرا یجصد نکه من یعنی هر که نیکی کار و رغبت
در و ده هر که بدی کار و بشیانی در و د **ایا بایان** گفته اند آنکس که
نیکی خویش میدی دیگری جویند او نیکی ارزان بنود و آنکس که
نیکی بخیر خویش تن پسند و دایم در بد او **بطلیموس گویند که**
چون بجای کسی نیکی کنی باینکه منت نهی و انتی ز کنی و نا تواری
بد مسکال و از نیکی بر هر چیز مکن که شرف بیکو کرداری آن بس است
که هرگز بشیانی نشود و نه از کسی ملامت یابد و مقتضای واد
و انصاف آنست که چون کسی بخدمت تو نیکی کند باینکه بسیار داری و مکاناتی
تو دانی که مردم که نیکی کنند **کند** نامکانات آن بر چند
مکاناتها چند گونه بود **یکی** آنکه کار و دهان بد و رود
باب **سین** در هر خوی نیکی خوی بد
لن رسول علیه السلام رسیدند ای المؤمنین افضله
یعنی از مؤمنان کدام فاضل تر اند **رسول علیه السلام فرمود**
احسنهم خلقا یعنی آنکس که خوش خوی تر و مهربانتر
اول باب وضع فی المیزان الحسن یعنی نخستین چیزی

که در ناز دهند روز قیامت خوی خوش باشد **شعر**
خردمند گوید که بنیاد خوی • ز شرمست و دانش گه جان او کی
نکو دستان آنکه خرد برد • کران بار بر جان برد خوی بند
بخت آنکس را که او نیک خوست • که دانستن خیر مردم بند
هر چیز را پسندد خرد • مگر ناخرد دندی و خوی بند
بر حجه گوید هیچ نژادی چون خوی خوش نیست و هیچ
دانشی چون پیش اندیشی نیست و هیچ برهیز کاری چون بی آزاری
نیست **حکا** **بند** از جمله خوش خوی امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله
علیه السلام آن بود که او را بر مردی جهود دینی بود و کجیل امام اعظم
مطالعه کرد جهود سه روز مهلت خواست و بسفر شد و مدت یکسال باز
آمد و کجیل امام اعظم را بر سید که شاید که بر جهود تفاضا کنم فرمود
که نه از راه آمده است یک هفته صبر کن و کجیل بعد از یک هفته مطالت
کرد جهود دیگر بار مهلت خواست و بسفر رفت و مدت یکسال غایب
شد پنج سال همین مهلت میخواست و دفع الوقت می داد پس سال پنجم
چون باز آمد ابو حنیفه رحمه الله علیه او را نرنجایند و از غایت

خوش

خوش خوی صبر و مدارا می کرد جهود بخد مت وی آمد و مسلمان شد
و گفت در دینی بیایند آمدن که چون تو مردی درو باشد و عرب مثل رده
من حسن خلقه و لطف نطقه اسعد بومر و سوره قی
یعنی آنکس که خوی او نیکوست و گفتار او لطیف روزگار او را عساک
کند و بر قوم او را بهتر کند **قارن** گوید بگوشتن با خوی نیکو و دانش
زیادت کنی که آنکس که از خوش خوی نبوذ از و این نتوان بودن
حکیم هند گوید که مردم بد خوی همیشه در دلشکی باشند از گفتار و
کردار خود و با مردم بد خوی صحبت داشتن نفع خود را زیان کردن بود
ز گفتار و کردار و از خوی زشت • کسی ندرود خوب چون زشت گشت
بر حجه گوید که خوی نیکوست که آبا و اجداد جهان در وی است
یا فتن آن جهان از وی است **هندوان** گفته اند آنکس که خوی با
خویش دارد او را بچه هنر استوده دارند یکی خوی خوش • دوم
خرسند • سوم سگیبانی • چهارم جرب سخنی • پنجم کم از آری **افلاطون**
گوید بدترین مردم آن بود که او خوی بد را کار فرمایند و انباز خویش دارد
بهین مردمان مردم نیک خوست • بتر آنکس خوی بد انباز اوست

حکایت از بیک خویی معروف سرخی یکی آن بود که دفتی بکبار را بید
خواست که وضو نازده کند مصحف قرآن داشت بنها و بوضو مشغول
شد زنی بیامد و مصحف بدزدید معروف برانرا و برنت آن زن عظیم تر
معروف گفت من ترس که ترا از من بکس نیست چیزی می برسم از تو گفت
چه می برسی معروف گفت قرآن دانی خواندن نام من مصحف بنوعشتم زن
گفت نه گفت پس مصحف کی بری گفت برم که بیاره کر باس من و شرم و پراهنی
دورم معروف او را گفت مصحف بمن ده و پراهن از من بستان مصحف
بستد و پراهن خود از زن برکند و بدان زن داد **رومیان گفته اند**
هر چیزی را بنیاد نیست و بنیاد خویی نیکو شرمست و با سببان او
دانش است و بنیاد خویی بد عدم التفات بصیحت است و عذاب گفتن
بن حبه گفته چند خوی آنست که از عاقل و نادانان است یکی
آنکه سخن بگوید جز آن که سود او و از آن مردم اندر و بود و از آن
سخن بگیرد که از آن زبان خیزد و دیگر چون کاری کند مزاج
ان بگرد و فایده آن بداند که چیست و دیگر که خجک و پکار برشتی نکند
جواز آشتی شادی ایند بخجک **خردمند** هرگز نکوشد بخجک

بن حبه گویند که از جمله بد خویی یکی آنست که بخوی بدکار بزیان
آرد و پندارد که نیکو همی کند و دیگر آنچه بروی بگذرد عبرت بگیرد
و دیگر آنکه هواره عیب مردم جوید و حکما گفته اند **بیت**
بتر و دشمنی در راه خوی بد **کز و جان** برنج ایند و کالبد
و حکما گفته اند دو خوی از خوی نادانان است یکی آنکه سیم خویش
بوام بکسی دهد که از و بخواهش باز توان ستدن و دیگر آنکه از
خویش بکسی گوید آنکه شفاعت و دوست و لایه کند که این را از با کس بگوید
و حکیمان گفته اند زن آن بتر که مرد خوی بود و مرد آن بتر که زن خوی
بتر مردی آنکو بخوی زنان **براید بس** آنکه بماند چنان
خردمند گویند که زن آن بتر **که او مرد** خوش باشد و مرد فر
بس است این شرف خوی با کس را **که ماند زن** خوب و دشمن را
باب چهارم در هفتاد و شش ازها
شک نیست که هفتاد و شش را از امری عظیم است و در جمله احوال و امور
ستوده است **و رسول علیه السلام فرمود** **من کمتر**
ملک امر یعنی هر کس که سرخو زنکا دارد و کاد و خود را ملک خود

کنند مراد ازین حدیث آن باشد که هر که سرخود نگاه دارد بر آرد
و آرزوی خود برسد از آن جهت که عادی بر کس را در آرد او
و قوف نیابند از دفع آن فاصره نهند **افلاطون** گوید دلها جایی
نهان داشتن را از دست و لبها قفلها و زبانها کلیدها آن قفلهاست
نگاه دارند هر کسی کلید راز خویش **بنی مریم** گوید راز بسته
کس نشاید گفتن که آن از دانش نبوذ یکی با مرد احق سازه دل
دوم با مرد بسیار کوی سیوم با مرد بسیار دوست **بیت**
کسی کو برهنه کند راز دوست **۶** روا باشد از برادرانش دوست
و عرب مثل زده **قلب الاحق فی قمره و لسان العاقل فی قلبه**
یعنی دل احق در دمانست و زبان عاقل در دل است **اردشیر**
گوید هر که راز خود نگاه ندارد بای در کردن دشمنان چون بخت
و عرب مثل زده **من کشف سره هنک ستره** یعنی هر کس که راز
خویش آشکارا کند پرده او درینم شود **بیت**
کشایند رازهای نهان **۶** سرانجام رسوا شود در جهان
نوشته و لعل گفته مکان که پیروزی یافتند پیش پنی و تند پیر

یافتند و تند پیر صایب اندر راز نگاه داشتند **هرس** گوید اگر خواهی
که از راز خویش دشمنی را خبر ندی از آئین و روند نگاه دار
که در آن از دو نوع فایده است اول آنکه اگر صواب روذ بکام دل
برسی و اگر خطا بود از ملامت برهی و عرب مثل زده است
قلب الاحرار قنور الاسرار یعنی دلها و از از کان کورهای
سرماست **حکایت** حاج بن یوسف حاجی است از قدیم العهد
و دیرینه و بشیاب وی منادمت کردی شبی در آشنای سخن حاج گفت
با زنان راز نشاید گفتن چنانکه گفت نه بچه زنان که مرا زنی هست که
راز بادی بماند حاج خازن را بخواند و بنویسد تا هزار دینار آورد
و هر برنهاد و بجا داد و گفت این زر بنویخشیدم و یکس بهر من
باشد بخانه برو زن خور را بکوی که این از خزانه امیر دزدیده ام
و از بهر تو آوردم تا از برای خود صرف کنی حاج بر بستند و بخانه برد
و بزنی گفت این زر از خزانه امیر دزدیده ام و از بهر تو آوردم
تا از برای خود صرف کنی بعد از مدتی حاج حاج را کینه کی خشید
حاج بخانه فرستاد و بعد از آن شب بخانه رفت زن گفت این کینه کی

چيست گفتا امير بخشيد است زن گفت اگر و لختی من مبطلي اين
کينه کرا بر ووش حاجب گفت کينه کی ما که امير داده باشد چون شاید
فروختن زن خاموش شد تا روز ديگر که شب درآمد و بعضی بگذشت
انگاه بر حاکم و برفت بدر سرای حجاج و از برده دار راه خواست
و گفت بگو زن فدان حاجب آمده است و بار می خواهد چون دستوری
یافت در شد و سلام داد بعد از تمهید خدمت عرضه داشت که چندین
سال است ناشوهر من مرا بنمیت پرورده است اکنون اگر وی را
بذبختی نمی گذارد که حرمت و اما خدمت تو نگاه دارد من از خدای
تعالی می ترسم و از منظمه می اندیشم و کیسه زیر پرون آورد و گفت این
زر شوهر من از خزانه تو بدزدیده است و از برای من آورده و من
روانداشتم که خرج کنم همچنان بدان مهر آورده ام که آورده بود حجاج
گفت خدای تعالی ترا خیر دهد و جزا نیکی کنای زن نیک ای
معتمد پستون بسج ن پرون رفت حجاج بطلب حاجب استناد چون
حاجب نیامد حجاج کیسه زیر پش او نهاد و گفت این زر زن عزیز
راز دار تو آورده است که مرا حقیقت کار آگاه بود می زن آن

جان

جان کرده بود که کوزکان محله بسیر تو بازی کردند بی شهر
مباد آنکه کس راز گوید بهان ۵ ابازن که رسوا شود در جهان
افلاطون گوید هر چیزی که نکهبان او پشتر بود او محکم تر بود
مکر راز که هر چند نکهبان او پشتر بود راز آشکار تر شود
شیدم که چیزی بود استوار ۵ که او را نکهبان بود بی شمار
مکر راز کا نگاه بهان بود ۵ که او را یکی زن نکهبان بود
اردیش گوید زبان برین بهتر از راز با کسی گفتن شهر
اگر راز خواهی که بهان بود ۵ جان کن که تذر با جان بود
جو الکس کاهن پردیسه ۵ سخن نیز دل را بدو یاد می
زبان را بدو هر جای است ۵ که نارا از زنان کس نداند در است
فنا خسرو گوید هر که راز خویش نگاه ندارد بدیر خویش خرم باشد
و در دشمن جیرگی نیابد و سر با اهل نیاید گفتن تا بنا اهل خود برسد نظم
کسی کار و راز دل را بدید ۵ ز کسیتی یکا مه نخواهد رسید
نتمن کس راز را جاودان ۵ بجان باز بایدش بستن بجان
اباد و دشمن نیاید کشاد ۵ بفرزند موبد چنین کرد یاد

شتن را بینی چه گوید شتن **•** کمور از با یک تن از این سخن
باب **پانزدهم در دنیا و حرص و آب**
 بصورت معلوم شدن است که عمر عزیز اگر چه در از کشند آخرت
 انجامد و زندگانی اگر چه بیدار بود عاقبت بفتنا داد کند و حاصل
 کثرت اموال و زخارف دنیا جز لذت ویشیانی نبود و همتی که
 بکلی معروض گشته باشد این دنیا را نتیجه آن جرم و خرن نباشد **•**
و رسول علیه السلام فرمود: **•** **رَغْبَةُ الدُّنْيَا تَكْثُرُ الْهَمَّ**
والحن یعنی رغبت کردن در دنیا غم و اندوه زیاده کند به از
 حطام مموه دنیا آن توان با خود بردن که درین جهان آورده باشد
 برهنه بزی کامزی در جهان **•** بنده با توجیه از آشکار و نهان
 جهان کامزی همچنان بگذری **•** خورد و پوش از قرون ترا بر سری
 خردمند گوید که هست این جهان **•** یکی بول بر راه و ماهی در میان
حکایت **•** ملک منوچهر را نگاه که در طبرستان بود و از فراسیاب
 بانزکان او را حصار می دادند و بعد از آن صلح کردند پس از هجر
 لشکر خویش خطبه کرد و در اثنای خطبه گفت که آبا و اجداد ما

گذشته

گذشتند و جهان را با گذشتند ما را جاره نیست از بی بیاید رفتن
 که ایشان ما را همچنانند که پنج مرد درخت را و ما ایشان را جانییم که شاخ
 درخت با که چون پنج را قطع کنند بیدار است که شاخ را از بس آن چه
 مقدار بیداری باشد ما را نیز هر آینه از بی ایشان بیاید رفتن
 که این سفر کامیست و مردم با بر بستگان و بسفر همی روند هر چه
 با ایشانست عاریتی است و عاریت هر آینه باز پس داد نیست
حکماء **•** یونان گفتند جهان بکلی بشکفته ماند که اندر میان او ما
 خفته بود و بشکر ماند که در میان او صبر بود و بدریای بر کوهر ماند
 که بهری از او درویش ماند و بهری از وی غنی شوند **شعر**
 کسی کا نذر اندوه بگیتی بماند **•** پندار کو شاد بینیش شاد
انداطون گفته که از اندر خوشها آیمخته است نکرنا بسیار خوری
 تا از اندر تن پیرا کند که چون بر آکند شود با جان براید **بیت**
 جهان آب شور است چون بنگری **•** نزون نشسته گریه پیش خوری
بطلمیوس گفته که جیگرکی از بزرگترین مردم بدتر از جیگرکی دشمن است
 که چون دشمن جیغ شود از وی بتوان کر خجین و هم زهار خواستن

و هم مال دفع کردن آما از چون جیم شود از وی نتوان کرختن
 و هر چند ز غار خواهند دیر تر شود و هر چند مال بخشند بیشتر خواهند
 زد و دشمن بد نیار یا زینهار **۶** برتنی توان آزار نیست چار
بنیموس گویند این جهان با دشاهیست که بر کس نبخشاید و رحمت
 نکند و با کس دوستی ندارد و اگر کس تنایست کنی او را هیچ سپاس
 ندارد و اگر نکوشی کنی باکش بنود بد هیدی حتی و بنانیدی گناهی
 نیاید جهان بر تو وریا **۶** از و هر بدی که ایذی شاید
 چنین آمد و تو نخواهی چنین **۶** پسند نه با جهان آفرین
 نکرد و یکام تو هرگز روش **۶** روش دیگر و تو بد بگرش
فیض اوقس گویند اگر چه سالیان بسیار بمانیم و دنیا ابا ذان بینیم
 آخرت ویرا ویران کند و اگر هزار سال او را جویم در نیایم و از
 بهر مند نشویم و عاقبت کای گذاشته نشود که آنچه ما آید ارم شورشت
 بدشت اندرون نشد را خاک شور نماید جواب این در شنید هور
 اگر بر شتابد بد و آب جوی نیاید در و آب چون آب جوی
 نه مشک است آنچه او سیاه نمود سیاهی نماید همان نیز دود

نه هر چه آید اندر دل ما کمان **۶** بران گونه کرختش کند آسمان
افلاطون گویند چهار چیز مرد را بچار چیز رساند صبر
 بد آنچه دوست دارد و کوشش بد آنچه جوید و زهد بد آنچه برپزد
 و خرسندی بد آنچه توانگر شدنی باشد **شعر**
 هر که دل کرد با جهان خرسند **۶** دلش از رنج آن بخوشیدست
 کز بختش نیست قاروست **۶** و چه باشد برهنه پوشیدست
جینیان گفته اند آنچه در جهان نیاورده کوشش مدار که بیرون
 نبری و هر چه ازین جهان بدست آورده نه آن تو بودی باید گذاشت
 بران چیز کاند در جهان نآوری **۶** چرا کوشش داری که بیرون بری
 همه چیز تو نیست چیز کسان **۶** جو بیرون روی باز بایشان رسان
حکیم گویند نیازمند بخرسندی توانگر شود و توانگر تر از
 توانگر بود و توانگری که از مند بود درویش تر از درویش بود **ناری**
الدُّنْيَا لَا تَصْفَى الشَّامِبَ وَلَا تَنْفَعِي عَلَى الصَّاحِبِ یعنی
 این جهان کوارنده و پاک نشود هیچ خوردن را و وفا نکند هیچ جوینده را
افلاطون گویند دنیا دریائی است که گذشتن از او مخاطره است

و بودن در وی با بیم است و جهان را وفا بنود و وعده او را امید نبود
و توانگر را در ویش کند در ویش را توانگر کرد اند و الله اعلم
حکایت سقراط حکیم از مردم عزلت گرفته بود و جای خویش
در غاری ساخته و اندران روز کار ملک آن ناچیت بیمار شد و
این ملک او زیری بود که شاگرد سقراط بود کسی را بر سالت بطلب
سقراط فرستاد تا بیاید و ملک را معالجه کند سقراط ایستاد نکرد
و رسول باز آمد ملک وزیر را بفرستاد وزیر چون بیامد سقراط را
در آن غار دید پوشش خویش از حشیش کرده و باره گیاه پیش افتاده
تا بدان روزه بکشاید وزیر پیغام ملک بسقراط رسانید سقراط هر
سخنی را بخت جوابی داد وزیر گفت بخت مشغول مشواخت کن
که ملک را معالجه کنی سقراط گفت من خدمت پادشاهان شماندم و نم کردن
وزیر گفت اگر تو خدمت ملک را توانستی کردن ترا گیاه نیاید خوردن
سقراط گفت اگر تو گیاه را توانستی خوردن خدمت چون خود مخلوق نیاید کردن
رهی که خداوند شدیدی نیاید خداوندی وی نداری تو باز
بجای هست از میان همان کسی که بنوشد نیاز روز جهان

و رسول علیه السلام فرمود: **القناعة مال لا ينفد**
یعنی خرسندی مال نیست که سیری نشود **بیست**
چون دنیا وجه سنگ زیر ز می هر آن که که روز نایدت خیر می
مراد آنست که مال آنکه نیکوست که آسایش دنیا و ذخیره آخرت
توان حاصل کردن اگر بخل این بود وجود و عدم او یکسان است
بزرگان گفته اند بد بختی مردم باز اندرست همچنانکه کار زر را
باره کند از دل آرزو مندر باره کند که عمر اندر آرزو بکا هذ و آرزو بکا هذ
بدانک بزرگان که ذات خویش را از لذت دنیا دور داشته
و زینت او را جمل بکوشه نهادند همه بر جمع اموال دنیا قادر بودند
و بعضی ملوک و ارباب ملوک بودند و توفیق قناء دنیا و بقا آخرت
بشناختند دل از غانی پیریدند و در باقی پیوستند که بر روزگار
و گردش فلک تعویل ننمودند و دانستند که بگرش روزگار قیامت
شاد بودست ازین جهان هرگز هیچکس تا از و تو باشی شاد
داد دیدست از و هیچ سبب هیچ فرزانه تا تو پستی داد
بطلمیوس گفته است از منده همیشه در ویش بود اگر همه جهان بمثل

اورا بود و خند و مند توانگر بود اگر از اموال دنیا هیچ اورا نبود
 آذر را بخود راه ندهد **بیت** جوزهی که از دین در که از
 خرد را بداند کونه بگذارد از **و رسول علیه السلام فرموده**
بهر این آدم و شیخ منم ایشان الحس علی المال
و الحس علی العی یعنی آدمی پر شود و دوزخ از وی جوان بماند
 حرص بر مال و حرص بر زندگانی **حکیمی** را بر سید ند که گیتی بجهان
 گفت بخوابی که خفته پند چون بیدار شود هیچ نیاید و مثل
 دزد اند که این جهان چون سایه ابرست و چون خواب خنکان
و امیر المومنین علی که مرگش و جبهه و رضی عنه فرموده
انما الدنیا کطل راید او کصفیات لیلانار نخل
او کتومر قد راه نایم فاذا ما ذهب النور یطل
 یعنی دنیا چون سایه گذارنده است یا چون مهانی که شب
 بخشد و صبح برود یا چون خفته که چون خواب بیند و بیدار
 شود هیچ چیز از آنجا دیده است **نبیند** **دانا یان گفتند**
 که مردم کوشش می کنند بچنگ آوردن دنیا و وطن جان برند

که او را

که او را توان در یافتن و معلوم ایشان نشد است که همانست که
 گفته اند که تشنه بخواب اندر آب روشن می بیند چون بیدار شود
 تشنه تر بود چنانکه مناسب قول حکماست که **شعر**
 اندرانی که تو بر رخ و عنا تن بکاهی و مال بر آس
 نانو آنکه می ز پی جاوید **۶** این باشد ترا به فرما بی
حکایت آورده اند که چون نوشهروان عادل بشف مرک رسید
 در آخر وصیت کرد که چون جان از تن من بیرون آید مرا پیش خدای
 برید و بر پیشانی من نویسند که هر نیکی که از پیش فرستاده ام
 بیدار که بنورسند که هیچ چیز را بی باورش بجای نکند و هر بدی
 که از پیش فرستاده با پیماش که نزدیکست که مکافات یابی
 و بد حال تو اگر راست نرفتی و خشک ترا اگر راست رفتی و این
 انگشتی از انگشت من بیرون کنی که بروی نوشته است که
 این دست که این دست که این دست که مرده است و بیدار بر سر
 نابوت من نویسند که این جهان هیچ چیز نیست و درنگریز بدین
 تن من که بخدین اموال دنیا جمع کرده بود و چگونه دست از او

باز گذشته است و جهان را با ابا ذان کرده و آخر کار میرکتن و برافرا کرد
انچه کرد آوریدم **بعث** و آتش بر دل تو افشاندست
باز ماند ز تو که پیش از تو **از هزاران هزار کس ماندست**
حکایت ذوالقرنین سکندر فیلسوف بوقت رحلت از دار فنا
بدار بقا و فانیات خود را از هر حکمت بیرون است در یافت جماعت
حکما و جاهل و مشاهیر آن عصر را که در خد متش ملازم بودند چون
افلاطون و بطلیموس و ارسطو و قیثاغورس و دیگر فیلسوفان
را بخواند و فرمود که وفات من نزدیک رسیده است پس بر شما
باز که چون جام آن شراب که ممکن از ان جشیدنی اندر خوب
اشارت کلام ربانی که کل نفس فی ایقة الموت مرا اینر بخشاند
و رفت مرا چون نزدیک ما خرم که دختر فیتیر روم بوده است خواهد
بودن می یابید که جمله سپاه و لشکر و خدم و حشم سوار و پویش و سوار
شوند و هر دانشمندی و امامی که در ممالک من است هر یک مصحفی در دست
گیرند و هر خزینه و دینه که مراست جمله را بار کنند و پیش از رسیدن
مقدم من این همه را با دارم نمایند و بگویند که هر که را هیچ جاده نیامیتم

اگر

اگر با سپاه و لشکر ممکن بودی اینک لشکریا روی زمین که در زیر حکم
سکندر بود و اگر بدعا و تسبیح و تهلیل و دشتی اینک علما و فقها و
مشایخ عالم با دعبه و تسبیحها و تهلیلها که ذکر و دعا میکنند و اگر مال
و خزاین بفر و خندی اینک موال روی زمین و بصد هزار خدین بکشتن
او داشت و دفع هر که را جاره نیافت و بدار بقا رحلت کرد و فرمود که
یک دست من از ثابوت بیرون گذارید و باره کرباس در کف من کنید
و بگویند که سکندر از قرن تا قرن عالم را مسخر خود کرد ایند چون هر که
در آمد و پیرامو خاک کرد ایند و از باد شامی روی زمین همین کرباس
باره با خود می برد و ترا که ما در اوئی و صیت کرد که تفرع و فرع بسیار
مکن رو با کسی تفرع کن که او را هیچ غریزی در خاک نباشد چون عالمیان را
ازین مصیبت ناکزیر نیست مرا این صبر باید کردن تا موجب عصبان
نباشد چون آن سوخته پجاره این صیت بشنید زاری و نوحه مکن
کرد و شکیبانی نمود پس سکندر را در دخمه نهادند و برده حجاب
تواری در او بخشید و بعضی از حکما و جمهور و فضلا و علما مشهور بر سیل
رای بار باب فضول و تکمیل الباب متفق القول و المعنی گفتند که حال

چون سکندر را دیدیم که جهان را بگرفت و ربع مسکون را منو خود کرد ایند
و در بریه که هیچکس مدخل نکرده بود در آن حال ماننش را نیز مطالعه کنیم
و مشاهده آریم تا از اعضا مخوف کشته او چه صادر کرد و مدتی مرخص
و منتظر در دختی می بودند هیچ اثر ندیدند پس در مناقب و فایده
و حال و احوال او چیزی از حکمت نگفتند **بدانک** سکندر در دیانت
و کور و زرد بسیار داشت لبها بزرگ و جوانه صحر بر سر کور او
نهادند و چند کس از حکماء بزرگ که جا به آن عمر بودند اینجا یکجا حاضر
شدند **دیگری** گفت یا سکندر تا اکنون تو زربنهان میگردی اکنون
ترا بنهان میکنند **دیگری** گفت در جهان از ما در جاهل زایم و در وی
عاقبت و ارزندگانی کردیم و از وی بکراهیت منارفت نمودیم
زینون اصفو گفت ای سکندر بنودی پس بودی چون سایه ابری
که نیست شود چون سایه پیرایندی در ملک تو از تو هیچ اثری نماند
و نه کسی دیگر از تو خبر دهد **افلاطون** گفت ای ساعی متعصب جمع کردی
این سبب خدایانت ترا بسشت انداختی و بجای بکذاشتی و مشقت
دی تو کشیدی و عذاب وی بر تو لازم شد و از آن راحت و منفعت

دیگری خواهد گرفت **دیگری** گفت نگاه کنید که خواب خفته چون بر آمد
و بستیکها را بر چون کشا ده گشت **دیگری** گفت ای سکندر خد و لای
و اقایم در نوشتی تا ترا دو کز زمین در نوشت **دیگری** گفت ای پادشاه
چند کس را پیرایندی تا مگر خود پیری و هیچ چیز دفع مرگ تو نکرد **دیگری**
گفت این پادشاه بغیر عده و اعوان هیچ سفری نکرده است و برین
دیگری گفت یا سکندر تا اکنون تو توانستی گردن و من توانستم
گشت اکنون من توانم گشت و تو توانی گردن **دیگری** گفت یا
سکندر تا اکنون خصمان ترا خشو میگردند اکنون ترا باید ایشانرا
خشو کرد ایندن **دیگری** گفت هیچ نمی بینم که با تو همراه شد مگر که
کردار تو **دیگری** گفت وی طلعت تو بر ما چینی بود از آن تو امروز
در نظر کردن معضی به پارسیت **دیگری** گفت اقایم اکنون در اصف
افتد و اهل وی متحرک شود که تو ساکن شدی بدین سستی خد بوضو حال اند
سکندر می گشت کرد جهان ، بروزد و بشت سخت بسته میان
زحر و هوس هیچ نغزو از آن ، مگر تا بماند شای زمان
بظلمات در شد که یا بدنهان ، از آب جیانش خورد تا زمان

بسی رنج برد و نه بر خورد از آن . برش خرد و ایاس خورده عیان
بس آنکه تحصیل مال جهان . بگویشید و بگرفت بی حد از آن
باغ گذر کرد زیدر جهان . که در پیش میرز بسی همخان
مدارای بس کنبه را نهان . نماندست بکس می نیک دان
بدهنت قزین هستی بی گمان . که نازنده مانی همی جاودان
تو خواهی که مانی بسی سالیان . و لیکن بنگذارت جان نشان
هینست امثال پیشینیان . پیوش ری بس تو بروشن روان
و گرنه بندیری از بخردان . باغ فرومانی تو نا جاودان
ز ما خبر بزدی همه عوریان . جهان کاندی رفت حواسی جهان
و گر خیر کردی بیایه جهان . بماند باید ز تو نیک دان
و گر لطف و عنفی نمودی نهان . بعفتی دهندهت همان نازنان
حکایت کبیر آوردند که در آغ باد شاهی وی که ظهور
سلیمان پیغمبر صلوات الله علیه بود منهبان خبر با مراد نواب
و حجاب او بردند که جلوس سلیمان شد در باد شاهی جهانک
و چشم و طیر منفاد او بند و دیو و پری مطیع او و جن و انس متتابع

می نمایند بس نواب و حجاب نزد کبیر و شدند و گفتند صاحب قرانی
بدید آمده است که در هیچ عهدی بدید نیاید جهانک با دین در حکم
وی است که تخت باد شاهی وی را یکماه راه یکست میرساند و برین
نص قران ماطق است **عده ها شهر و واحه شهر از اینجا**
که رای صایب و فکر ثاقب شاه ایران مرزبان پونان و فرمان
ده تورانست اقتضا کند و بخواند و بشرف نفس خود اقدام نماید
بتمهید و تمهیت عذر خوانان و مبارک کردن نبوت و باد شاهی
با جابت وی التیام فرموده باشند مبادا که حاسدان بلدان و
نافذان دوز صفنان بخلاف حال چیزی نمایند که باد شاهی را حدودان
بسیار باشند در میان کرد عدالت و زنک کدورت روی نماید بس طریق
اولان که اقدام نمائی پیش از آن که شاه را بطلب فرستند و بر طریق
استهزا بر خویش خوانند که آن موجب خشمش باشد نفس را و محل خمارت
بوز دولت را بس **کبیر** روی بوزرا و حجاب و خواص کرد و گفت
من پیش از شما بنواست دانستم که باد شاهی صاحب قران و بانبوت
که در قرانها بسیار جو او ولی عهدی بدید نیاید اکنون بهتر از آن نیست

که با دشامی را نزد گنیم و بوقار نفس با زمانم که با وی بعد اوت
و رفتن پیش نرود و بلکه اگر کسی نمر و کند از او روی خود را بکشد
رساند بسایه بزرگان و ارکان دولت من هر یک بر کار
و احوال خود مستغرق باشند تا من بصلاح و احوال کار خویش
مشغول شوم که ما بعد ازین از با دشامی و امارت سیر شدیم ایم
و هیچ داعیه نماند که با دشامی بوجود سلیمان نمکین نیاید او نیز
آنکه من که بچشم روی در کشتم و دست از با دشامی بردم و بنا شناس
بمقام خانی سرفروذر آرم تا هیچکس را از بهجت ما الی و آفتی نرسد و
سلیم و فارغ گیتی از ما سپرده شود بر شما وصیت با از من که
بچشم روی که هیچ آفریده از اقارب و ابا بعد و خاص و عام از روی
نقص یا شفقت و فاداری در بی ما اقدام نماید و الا بصاعقه
خدای و آفت و بلا گرفتار شود و اگر کسی از ما پند پذیرد و
در بی ما آید از روی محبت و جان کسباری یقین و تحقیقت
هلاک شود بس **کچن** روی از با دشامی بر نماند و سر
بجانب سپر نهاد و رفتن گرفت بعد و صایا و نصایح بعضی از

خواص از روی شفقت و وفاداری در بی کچن و روانه شدند
و آن موسم تا بستان قلب بود بصریح باری تعالی و تنگدس
بارش و برف و دمه گرفت و کسانی که در بی کچن و رفته بودند
همه هلاک شدند چنانکه هیچ آفریده بی کچن و رانیاقت و پیر
نداشتند که بجا شد تا کچن و سیر بر پیوست و مغاره بود در اینجا
درمند و نابدید گشت و در هم آمد چون سلیمان را با دشامی با تقراض
پیوست و زمانه بروی سپریده شد از روی حکمت و کمال عظمت
در مغاره هر سالی یکبار کشاده شدی و آن چون عیدی و جشنی
خلق عالم پیدا کرده بودند و بر اساکس و ارکان با دشامی
آیین بستندی بعد از نماز شام جمله خلق از مغاره بیرون آمدند
و در مغاره باز مستط شدند بعد از زمانه بسیار سالی موسم
جشن رسیده بود از هر اطراف خلق جمع شدند بودند
از آن قوم سه نفر مشایخ سر بای برهنه هم در مغاره رفتند
بودند و در آن تخت مرصع خردی میخورد و چهران مانده تا
شب درآمد و خلق از مغاره بدر آمدند آن سه نفر مشایخ

بطبع آنکه از آن تخت چیزی بنشانند در کفی فرو نشینند چون
شب در اند پیرون بستند و قصد تخت **کیچنر وی** کردند
و باین تخت بستند و قصد پیرون کردند بصبح باری سجانه
و تعالی در مغاره مسقط شدن بود و مشایخ از اجمال پیرون اند
بنزد خندانک جد و جهد نمودند فایده نداشت تا هر سه
ترها را کشند و آن پائیه تخت ناقص و شکسته ماند تا ظهور
نثار و مژده علیهم و لکن فرین امثالها که قدوم ایشان
شهر در بند رسید تا ختن بر سر پیرونند و مغاره را خواب
کردند و تخت کیچنر وی را در هم شکستند و بغارت پیرونند
سیدان ای برادر که جهان بر کسی وفا نکرد و بدین وصیت
بینی جد التنا باید نمود و الله اعلم و احکم **بیست**
تو از کار کیچنر و اندازد گیر ، کهن گشته کار جهان نازد گیر
جهاندار تخت و بکش مست گیر ، بسختی و سستی تو یکسان گیر
مشوغه ای شاه و اندازد گیر ، بسی دید دوران جو تو ناکزیر
بس از مکرشان مانده اند از گیر ، همین دان سر انجام بر ناویر

بیر واکه بودند یکتے پذیر ، ز کینی برو یار و اینا ز گیر
زهر بد تو بخراس ای پافه گیر ، که عقیقی شود مرزا دست گیر
بشای جهان را تو آباد گیر ، بس از ما جهان هست و آباد گیر
بمعاد جاوید جیدی پذیر ، برو بوم رازشت پانتر گیر
ز اظهار مردان تو اندازد گیر ، میا زار کس را و نیکی پذیر
بد آنک عالم انسان سه مرتبه است یا نبی یا ولی یا اولوالعزم
حدود بشریت شخص نیک سلیم لا طراف باید که ناقص خلقت
و ناقص اخلاق نباشد تا حدود صحبت و شروط منادمت را بنوازی
بشنا کنند و خوب سیرت رطب اللسان و عذوب الیسان
و باک خلقت و با کیزه طبع بود و نیکو طبیعت بر ذوق اعتقاد و ی
بر معصیت اصرار نمودن ناصوابست که باز را بچینه نتوان
فریفتن و کبک را بکوشش نتوان گرفتن هفت نبرد اف فریب
کهر آن بروج و اندام که کوزکان فریفته شوند و بزرگان فریفته
نشوند از بصر آنکه هر کسی اصلی و گوهر است **و حکما** گفته اند که
هر که ایمنی را در پیم دارد و توانگری را در پیش گرداند بظلم

در دنیا و عقبی ملوم و معایت و معایت کرد و اگر صاحب غرضی
بتضمیم و تقصیر و تقصیر در غیبت و حضور بنقص وی سختی گوید شکایت
نکند و باظهار نرساند که سود و زیان آن در خط زوال
و خوف انتقال بود و دیگر آنکه عقوبت نکند و اگر عقوبت
کند عدل عام بود و اگر عفو کند

فصل خاص بود

والله

اعلم

تم

اگر خواند دعا طم و اطم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي نور وجهه جليله تجلياً بالجمال فتلاً لآلئ نوراً وبصر فيه غايات
الكمال فخرج بسروا فصد به على يده وصافاه وآدم لم يكن شيئاً مذكوراً
ولا العلم كاتباً ولا اللوح مسطوراً فهو كثر الوجود ومفتاح خزائن الجود
وقبله الواجد والموجود وصاحب لواء الحمد والمقام المحمود الذي لسان
مرتبه يقول **بيت** انی وان كنت ابن آدم صوفی
فله فیه معنی شاهد با هو **تنعیر**
کفنا بصور ارج ز اولاد آدم **۶** از روی مرتبت بجه حال برترم
جون بکرم در آینه عکس جمال خویش **۶** کرده و همچنان حقیقت مصوم
خورشید آسمان ظهورم عجب مد از **۶** ذرات کاینات اگر گشت مظهر
ارواح قدس حیث نمودار معینم **۶** اشباح انس حیث نکهدار یکدم
بحر محیط رشح از فیض فایضم **۶** نور بسیط لعم از نور از هم
از عرش تابانش همه ذره بود **۶** در نور آفتاب ضمیر منورم
روشن شود ز روشنی ذات من جهان **۶** که برده صفات خود از هم فردم
ایی که زنده گشت از و خضر جاودان **۶** آن آب حیث قطره از حوض کونم

آدم

آن دم که از میسج می برده زنده کرد **۶** یک نقشه بود از نفس روح پرورم
بحر ظهور و بحر بطون قدم بهم **۶** در من نکر که مجمع بحرین اکرم
موی و خضر در طلب مجمع چنین **۶** لب تشنه اند در لب یابی اخضر
فی الجمله مظهر همه اثبات **۶** بل اسم اعظم بحقیقت جو نکر
فضولات الله علیه و علی الم من البییین والصدیقین والشهداء والصالحین
مقدم کلمه خند در بیان مرانبت عشق بر سنن سوانح بریان و
املا کرده می شود تا آینه معشوق نمای هر عاشق اید با انکرت
عشق برتر از انست که بقوت فهم و بیان پیرامن سر پرده جدالت او
توان گشت یا بدین کشف و عیان بحال حقیقت از نظر توان کرد **دین**
تعالی العشق عن فهم الرجال **۶** وعن صف الزواق او الوصال
متی ما جل شیء من خیال **۶** یجل عن الاحاطة و المثال
بتشوق عزت محبت و بکمال استغنی منفرد حجب ذات اوصفا
اوست و صفاتش مندرج در ذات او عاشق جمال او جلال او و جانش مندرج
در جلال علی الدوام خود با خود عشق باز با غیر خود پذیرد از هر لحظه از
روی معشوقی برده براندازد و هر نفس از راه عاشقی برده اعازد **تنعیر**

عشق در پرده بی نواز ز ساز عاشقی کو که بشنود آواز
 به نفس نغمه دگر ساز ز در زمان زخمه کند آغاز
 همه عالم صدای تو است که شنید این چنین صدای دراز
 راز او از جهان برون افتاد خود صدا کی نگاه دارد راز
 سر او از زبان هر ذره هم تو بشنو که من نیم غار
 هر زمان با هر زبان راز خود با سمع خود گوید بهر چه گوش سخن
 خود از زبان خود شنود هر لحظه بگردیده حسن خود را بر نظر خود
 عرضه دهند هر لمح بر روی خود خود را بر شود جلوه دهند و از من بشنوی **مرد**
 یحیی فی صامت ثم فاطم و غم عیون ثم کسر حواجب
 دانی به حدیث می کند در گوشم که **سنت**
 عشق که در دکن مکانم بد نیست عنقا مخبرم که نشانم بد نیست
 زابرو و غمزه هر دو جهان صید کرده ام منکرید آن که تیر و گمانم بد نیست
 چون آفتاب در رخ نه ذره ظاهرم از غایت ظهور عیانم بد نیست
 گویم بجز زبان و بجز گوش شنوم وین طرفه ترک گوش و زبانم بد نیست
 چون هر چه هست در همه عالم همه من مانند در دو عالم از انم بد نیست

افتتاح به اندک

افتتاح بدانک در انشای هر لعل ازین کلمات یابی کرده می آید تحقیقی
 متن از تعیین خواهش نام نه خواهش **اذ لا مشاحه فی الفاظ**
 و اشارتی نموده می شود بکیفیت سیر او در اطوار و ادوار و سفر او در ارباب
 استیلا و استغفار و استقرار و ظهور و بصورت معانی و حقایق و بر و زرا و بکس و
 معشوق و عاشق و باز از طوار عاشق در معشوق عینا و از و معشوق در
 عاشق حکما و اندراج هر دو در سطوح و حد جمعا **و هنا الک جمع الفرق**
امتنع التلقی و استنصر النور بطین الطور و نوری و در راه
 الاکل شی ما خلا الله باطل و غایه العین لا رسم و لا آثر
 و برزوا لله الواحد القهار **معراول** اشتقاق عاشق
 و معشوق از عشق است و عشق در مقرر خود از تعیین متن است در
 جیم عین خود از ظهور و بطن مقدس بلی اظهار کمال از ان روی که عین
 ذات خود و صفا خود خود را در آینه عاشقی و معشوقی بر خود عرضه کرد
 حسن خود را بر نظر خود جلوه داد از روی ناظری و منظوری نام عاشقی
 و معشوقی پیدا شد نعت طالبی و مطلوبی ظاهر گشت ظاهر را باطن نمود آواز
 عاشقی برآمد باطن را بظاهر بیار نام معشوقی آشکارا شد **سنت**

فانظر الفرق

یک عین مشتق که جزا و ذره نبوذ چون گشت ظاهر این همه اغیار آمده
 ای ظاهر تو عاشق و معشوق و باطن مکتوب را که دیده طلب کار آمده
 عشق از روی معشوقی آینه عاشقی آید نادر و مطالع خود کند و از
 روی عاشقی آینه معشوقی نادر و اسما و صفا خود پند هر چند در دیده
 شهو دیک مشهور پیش نیاید اما چون یکی روی بند و آینه نماید هر آینه در
 هر آینه روی دیگر پیدا آید با آنکه در حقیقت جز یکی پیش نبوذ **شعر**
 و ما البرحه الا واحد غیر انه اذا انت اعد المرایاتعدا
 غیر یکی چگونه روی نماید جوهر هست عین دیگر یک نیست بدیدار آمده
لمع عروقه سلطان عشق خواست که خیمه گشت کترا بصر آید
 و در خرابین بکشايد و کج بر عالم پاشد و جتر بردارد **شعر**
 جتر برداشت بر کشید علم تا بجم برزند وجود عدم
 بی قسارای عشق شور انگیز شر و شوری فکند در عالم
 ورنه عالم با بود و نابود آرامیده بود و در خلوت خانه شهو آسوده ایجا
 که کان الله ولم یکن معی شیء **شعر**
 ان دم که زهره و کون اثا نبوذ بر لوح وجود نقش اغیار نبوذ

معشوقه و عشق با هم بی بودیم در گوشه خلوتی که دیار نبوذ
 ناگاه عشق بی قسار هر چه اظهار کمال مرتبت معرفت و مرتبت جود
 پرده از روی کار یکشود و از روی معشوقی خود را بر عین عالم جلوه فرمود **شعر**
 بر تو حسن تو جو پیدا شد عالم اندر نفس هویدا شد
 و ام کرد از جال تو نظری حسن رویت بدید و شیدا شد
 عاریت بستند از لب شکر دوق ان چون قنیت کوپا شد
 فروغ جمال عین عاشق را که عالمش نام نهی نوری داد تا بدان نور
 ان جمال بدید چه او را جربذ و نتوان دید مثل لاتحل عطایا هم
 الا مطایا هم عاشق چون لذت شهو در یافت دوق وجود بخشید
 رزمه قول کن بشنید رقص کمان بر در میخانه عشق دویذ و میگویت **شعر**
 ای ساقی از ان می که دل و دین منست پر کن قدحی که جان شیرین منست
 که هست شراب خوردن آیین کسان معشوقه بجام خوردن آیین منست
 ساقی یک لحظه جزدان شراب مستی در جام بستی رخت که **شعر**
 از صفای می و لطافت جام درم آمیخت رنگ جام و مدارم
 مه جامت و نیست کو بی می یا مدامت و نیست کو بی جام

یا هواریک آفتاب گرفت در دیکسان شدند نور و ظلام
 روز و شب با هم آشتی کردند کار عالم از آن گرفت نظام
 صبح ظهور نفس از آفتاب غنا بر ما مد نسیم هدایت بوزید در بای خود
 در جنبش آمد سحاب فیض جندان باران ثم رش علیه من نوره بر زمین افتاد
 بارید که و اشرفیت الارض بنور رجا عاشق سپهر آب جیتی عشق شد از
 خواب عدم برخاست قیام بقا خود در بوشید و کلاه شهود بر سر نهاد و مکر شوق
 بر میان بست قدم صدق در راه نهاد و از علم بعین آمد و از کوشش محبت
 نخست که دیده بکشد و نظرش بر حال معشوق افتاد و ابرایت کشید و الا
 و ایت الله قبله او بعد نظر در خود کرد و همگی خود او را با گفت **مصرع**
 فلم انظر بعینی غیر عینی **6** عجب کاری **مصرع** من چون نمه معشوق شدم
 عاشق گیت اینجا عاشق عین معشوق آمد چه او را از خود بودی بودی تا
 عاشق تواند بود او هنوز عاشق **6** کالم یکن **6** در عدم برقرار خود دست
 و معشوق **6** کالم یزل **6** در قدم بر قرار چو ذوموالان علی ما علیه کان **بیت**
 معشوق و عشق عاشق هر یک است اینجا چون وصل در نیکو خبر آن چه کار دارد
مفسر عشق هر چند دایم خود را بخودی دید خواست که در آینه نیز

جال و کمال معشوقی خود مطالعه کند تا در آینه غیر عاشق کرد و صورت خود را در آینه
 انت ام انا هذا العین فی العین حاشای حاشای من انا اثنین
 عاشق صورت خود گشت و بد به بچشم در جهان انداخت چون در مری بینی که **بیت**
 بر نقش خود دست فتنه نقاشی گشت **بیت** در جهان تو خوش باش میان
 ماه آینه آفتاب است همچنانکه از ذات مهر در ماه هیچ نیست که کک لیس
 فی ذاته من سواه شئی ولا فی سواه من ذاته شئی و جهان که نور مهر
 باده نسبت کنند صورت محبوب را بجنب اضافت کنند و الا **شعر**
 در نقش که بر تخته هستی پیدا است آن صورت آنکس است که نقش را
 دریا کهن جوهر زنده مویچه نو مویش خوانند و در حقیقت دریا
 کثرت و اخلاص صور امواج بحرا متکثر نگردانند و سماستی من جمیع الوجوه
 متعدد نکنند دریا نفس زنده بخار کوید متراکم شود و ابرو خوانند و فرو جلد
 بارانش نام نهند جمع شود و بدیریا پیوندد و همان دریا بود **شعر**
 فالبیح علی ما کان منی قدم ان الحواد امواج و الهار
 لا یجنگ لشکال نشاکلها عن شکل فیها فیج استار
 قو این بحر از دست و ساحلش ابد **مصرع** ساحلش قوت و قعرش بی کران

و بر رخ توئی تو یکی کس از یکی نیست اما از توئی موصوم دومی نماید
 اگر تو خود را آفتاب دمی بر رخ کان توئی تنست از میان برخیزد بحر ازل
 با بحر ابد پیوند اول و آخر یکی بود امروزی و پیر و دی و فردا
 هر جاریکی بود تو فردای آفتاب چون دیده بکشایی هم تو باشی و تو در میان
 همه خوامی که باشی ای او باش روزی نزدیک خویش هیچ باش
لمعه چهارم غیرت معشوق ان اقتضا کرد که عاشق غیر او را
 دوست ندارد و بغیر او محتاج نشود لاجرم خود را عین اشیا گردانا هر چه
 را دوست دارد و هر چه محتاج شود او باشد و آدمی هیچ چیز را جان دوست
 ندارد که خود را اینجا بداند تکلیفتی **شعر**
 فاطن نبری که هست این شیشه دوی یکبارت خود اصل و فرع بگر نیکی
 این آوه و یک پداست بمن شک نیست که این جمله منم یکبارت دوی
 چون آفتاب در آینه تابد آفتاب خود را آینه ندارد لاجرم خود را دوست
 بگرداند چه چیزی محبوبست بر دوستی خود و حقیقت اوئی او آفتابست
 چه ظهور او راست آینه قابلی پیش نیست و لهذا **شعر**
 ظهیر شمشها قعیت فیها فاذا اشرفت فذاک شروق

اوست که خود را دوست می دارد در تو اینجا معلوم شود که لا محاله غیر الله
 به معنی دارد و مفهوم کرد که لایری غیر الله به اشارت دارد و روشن شود
 که لایذکر الله الا الله چرا گویند و مبرهن شود که مصطفی صلی الله علیه و سلم
 بهر چه می گویند اللهم متعنی بسبعی و بصری مگر می فرماید که متعنی باش
 به سمع و بصر من توئی و انت خیر الوارثین لطفا چنین امر را هر چند نازکی دارد
 خود کنت حقیقت و خود کشیند ان روی که خود نمود خود دید
 چنین گفت سی سالت تا با حق سخن می گویم و نطق بندار که با ایشان
 می گویم بسع موسی هم او شنید که بزبان سخن گفت انی انما الله
 العالمین **فرد** خود گویند را از خود از خودی نشود و زما شما بگانه برخاسته است
لمعه پنجم محبوب در آینه عجب هر لحظه روی دیگر نماید هر دم
 بصورتی دیگر بر آید زیرا که صورت حکم اخلاص آینه هر دم دیگری شود و آینه
 نفس محسب احوال دیگرگون می گردد **دیت** در آینه روی دیگرگون می نماید جمال
 او هر دم که بر آید بصورت حوا که بر آید بصورت آدم **ه**
 از پنجاه است که هرگز در یک صورت دوبار روی نماید و در دو آینه یک
 صورت پیدا نیاید بوطالب مکی فرماید لا ینتجلی فی صون مرئین ولا

بتجلی بی صوت و لاشین
 بود در هر ذره دیداری و دگر
 از جمال خویش خساری و دگر
 نابود مردم گرفتاری و دگر
 دهنده محبت عبادتی و دیگر گویند محقق اشارتی و دیگر کنند **شعر**
 عبادات ناشی و حسنک واحد و کل اذا ذاک الحال نشیر
 نظار کنان روی خوبست چون در مکرند از سر آنها
 در روی تو روی خویش بیند ز پنجاست تفاوت نشاها
 دانی برین شه و کرا اطلاع دهند لمن کان له قلب او الفی السمع و هو شهید
 از آنکه بتقلب خود را احوال تغلب او در صور مطالعه تواند کرد و از آن
 مطالعه فهم تواند کرد که مصطفی صلی الله علیه و سلم جرای فرماید من عرف
 نفسه فقد عرف ربه و جنید رضی الله عنه بجهرمی گویند لون الماء لون
 انایه می گویند صورت بحکم اختلاف آینه مردم بصورتی و دیگر منبذل شود
 چنانکه دل بحسب تنوع احوال در خمرست که مثل القلوب کمثل ریشه فی
 فلاة تغلبها الریاح ظهر البطن اصل این ریاح مکر از ریحست

که مصطفی

که مصطفی علیه السلام فرمود که تشبوا الیج فاما من نفس الرحمن
 اگر خواهی که از تنغات این نفس بوی بمشام نورسند در کارستان
 کل نوم صوفی شان نظار شونا عیان پنی که تنوع تو در احوال
 از تنوع است در شئون و افعال و احوال ناظر شونا معلوم کنی که لون
 الماء لون انایه اینجا همان رنگ دارد که لون المیج لون محبوبه پس بوی **شعر**
 رق الزجاج و رفت الحمر قشنا بجا قشنا کل امر
 فکانما خمر و لا قدح فکانما قدح و لا خمر
ملعق ششم نهایت این کار است که محب محبوب آینه
 خود پسندد و خود را آینه او تا **شعر** مردم که در صفای رخ یار نبکند
 کرد و همه جهان بجهت مصروف چون باز در قضا دل خود نظر کند
 پسندد جو آفتاب رخ خوب سیکرشی گاه این شاهد او آید او مشهود این
 گاه این ناظر او گردد و این منظور او گاه این برنگ او بر آید گاه
 او بوی این گیرد **شعر** عشق تشاط است رنگ آمیز که حقیقت کند برنگ مجاز
 نابد آم آورد و دل مجود بطر از دیشانه زلف ابار
 گاه عشق راحله بها و کمال در بو نشانند و بجلیه حسن و جمال خودش یار آید

ناهون درخود نظر کند همه رنگ معشوقی پند بلکه خود را همه او پند گویند
 سبحان ما اعظم ثنای و من مثلی و هل فی الدارین غیری و کاه کاه
 عاشق در معشوق پوستاند تا از مقام کبریا و استغنا نزول فرما بدو عاشق
 لایه کبری کند که بیت انی حتی لکم محبت فنجفی علیک کن لی محبتا کاه
 طلب این بد آمان او در او یزد که الاطال شوق ابرار الی لفائی و کاه شوق
 او از کربان این سر بر زند که وانی الیهم لاشد شوقا کاه این پنهانی او
 شود تا گویند شعر رایت بی بعین زنی فقلت من انقال من انشا
 کاه او گویائی این آید که فاجرم حتی یسبح کلام الله **مصرع**
 در عشق ازین بلجیها باشد **لمعنه هفتم** عشق در همه سار
 ناکزیر و ناکزیر آن همه اشیا است و کیف ینکر الحب مافی الوجود الا هو
 لولا الحب ما ظهر و ما ظهر و ما ظهر فمن الحب ما ظهر و بالحب ما ظهر و الحب لا
 مشار که فیله بل هو الحب کله کل اشیا حب محبت و عین این محال است
 که مرتفع شود بل تعلق او نقل شود از محبتی محبوبی **شعر**
 نقل فواد کل حبث شیت من الهوی ما الحب الا للحبیب الاول
 هر که دوست داری او را دوست داشته باشی و بجز ربه روی آوری روی

بدو آورده بایش و اگر چه ندانید **شعر**
 فکل مغری لمحبوب بدین له جمیع کم قد دانوا و ما فطنوا
 مگر میگویند شعر میل جله جلی عالم نابد اگر شناسند و گرنه سوی تست
 جز ترا چون دوست نتوان داشتین دوستی و پیکران بر روی تست
 غیر او را نشاید که دوست دارند بلکه محالست زیرا که ربه راد و دارد
 بعد از محبت ذاتی که محبتش معلوم نبود یا بجز حسن بود یا بجز احسان
 و این هر دو غیر او را روا نیست **شعر**
 فکل یلح حسن من جاله معار له او حسن کل ملیحه
 الا آنست که پس برده اسباب و جهیم احباب محبت تست قبله نظر محنون
 هر چند جمال الیست اما لیلی آینه پیش نیست و لهذا قال النبی عم
 من عشق و عفت و کتم و تمانت شهیدا نظر محنون در حسن لیلی بر جمال
 که بر آن جمال خود جمال نیست ان الله یحب الجمال غیر او را نشاید که جمال باشد
 از آنکه بخود وجود نبود او را ز کجا جمال باشد
 چون غیر او را در حقیقت خود ظهور نیست جمال چگونه تواند بود و مو
 یحب الجمال به جمال محبوب لذاته است است که بچشم محنون نظر جمال

خود می کند در حسن لیلی و مجنون خود را دوست می دارد در لیلی بیت
 مرد عشق تو هم تویی که تویی هر زمان در حال خود نکران
 بس بر مجنون قلم لکنار نرو ذکر نظرش در آینه حسن لیلی بر حال مطلق خود
 این چنین عاشقی که می شنوی در ره آفتاب گردش نیست
 هیهات هیهات شعر دعوی عشق مطلق مشهور نسل آدم کاجا که شکر
 عشقت انسان چه کار دارد به چه بینی آینه جال او بس جمیل
 باشد لاجرم هر را دوست دارد و چون در خود نکر خود را دوست داشته
 باشد و خود هر عاشقی که پنی جز خود را دوست ندارد زیرا که در آینه
 روی معشوق جز خود را نبیند لاجرم جز خود را دوست بگیرد المومن بر آه
 المومن والله المومن بیان این همه می کنند بیت
 تو دیده است آر که هر ذره ز خاک جامست جهان نای چون در نگر
 آن که پنی که محب در آینه ذات خود صورت محبوب پند آن محبوب بود
 که صورت خود در آینه پند زیرا که شود محب بصر بود و بمر او مقتضای
 کنت سمعه و بصره و بین و لسانه عین محبوبست بس هر چه عاشق پند
 و داند و گوید و شنود و با نجه پند و گوید و شنود همه عین محبوب آید

فاما نحن به وله والیه بس محبت و محبوب و طاب و مطلق مسمع و مبیع
 مطاع و مطیع همه از روی ظهور یکی اند اما فهم هر کس اینجا کجا رسد شعر
 هر که ای مرد میدان کی شود بشه آخر سلیمان کی شود
 فی عجب نیست که این مرد کدا چونک سلطانت سلطان کی شود
 به العجب کاری و بس مادر رهی کین جو عین این بود آن کی شود
 لمعشر هشتم محبوب یا در آینه صورت رخ نماید یا در آینه معنی
 یا در آینه صورت و معنی اگر حال را بر نظر محب در کسوف صورت طبع دهد
 از آن شود لذت تواند یافت خود را اینجا ستر رایت رقی فی احسن
 صونق با او گوید که فایما تلو اقم وجه الله چه وجه دارد معنی الله
 نور السموات و الارض با وی در میان نهد که عاشق چرا گوید بیت
 جهان را بلندی و پستی تویی ندانم چه هر چه پستی تویی
 چگونه بود که معلوم کند انکس که کنت شعر
 یاری دارم که جسم جان صورت است چه جسم و چه جان جمله جهان صورت است
 هر صورت خوب و معنی با کیزه کاند نظر من ایدان صورت است
 و اگر جلال او از درون پرده معنی در عالم ارواح ناخشن آید محب را

از خود جهان بسنایند که از و نه اسم آند و نه رسم اینجا محبت نه لذت
 شهود بایند و نه دوق وجود اینجا فنا می من کم یکن و بقاء من لم یزل
 با وی نماید که **ظهور** لمن ایتیت بعد فنا **فکان** بلا کون لانا کنته
 چگونه باشد اگر محبوب سجا صورت و معنی از پیش جال و جلال بردارد
 سطو ذات اینجا با محبت همچون کوید **بیت**
 در شهر بکوی یا تو باشی یا من کاشفته بود کازولا بدو تن
 رخت بر بند که اذاجاء **فخر الله بطل** عرسی **ک** بشته پیش سلیبان
 از باز بغیرا زد آمد فرمود که خصم را حاضر گردان بشته گفتا اگر مرا با او
 طاقت مقاومت بودی از و بغیرا زد بیا مدی **مصرع** در که ام آینه در آید
معسر **نظم** محبوب آینه محبت در و یچشم خود جز خود را
 و عجب آینه محبوب که در و اسما و صفات ظهور احکام آن پند و چون
 اسما و صفات او را عین او بایند و گوید **شعر** شدت نفسک فینا و می واحد
 کثیره ذات او صا و اسماء و سخن فیک شهنابعد کثرتا عینا بها
 اتحاد المرئی و المرآی جام جهان نمای من روی طرب فرای تو کرجه
 حقیقت نیست جام جهان نمای تو کاه این آینه او بود کاه او آینه این

انکه

انکه که محبوب آینه بود محبت نظر کند اگر در صورت محبوب باطن و معانی خود پند
 متشکل بشکل ظاهر او نفس خود را دیده باشد یچشم خود و اگر صورتی پند
 در جسدی غیر شکل او و در آن چیزی دیگر داند که نیست صورت محبوب
 دیده باشد یچشم محبوب اما اگر محبت آینه بود نظر کند اگر صورت مقید
 بشکل آینه حکم او را باشد لون الماء لون انایه و اگر خارج از شکل خود
 پند بداند که آن مصور که محیط است به صورت و الله من و رایکم محیط
 و خود محبت چون از عالم صورت قدم فراتر نهد هفتش محبوب متعالی صفت
 خواهد که سر مجبوی فرو نیارد که مقید بود بشکل و مثال یا بقید علم وصال
 جمله صور از شهود او محو شود محبوب را بی واسطه صورت و معنی پند انما
 بتبین الحق عند اضمحلال الرسم **شعر**
 در تنگنای صورت معنی چگونه کنجد در بندگی که ایان سلطان چه کار دارد
 صورت برست غافل معنی چه داند آخر کوباجال جانان نهان چه کار دارد
معسر **نظم** ظهور دایم صفت محبوب است و خفا و کین صفت
 محبت چون صورت محبوب در آینه عین محبت ظاهر شود آینه محبت خفا بین
 خود ظاهر را حکمی بخشد چنانکه ظهور ظاهر را راسمی **شعر**

دلت امی ابا ما ان ذامن انجبا اننی طفل صغیر فی حجور المرضع
اینجامنی دمائی پیدا آید تویی و اوئی آشکارا کرد و مادام که محب را
شهود جال مجنود در آینه صورت روی نماید لذت و الم صورت بندد اندوه
و شادی ظاهر نشود خوف و رجا کرد کرد و قبض و بسط دامن کبر و
اما چون لباس صورت برکشید و در محیط احدیت غوطه خورد او را نه از
عذاب خبر بود نه از پیغم نه امید داند نه بیم نه خوف شناسد نه رجا نه
تعلق خوف و رجا باضی و مستقبل بود و او در بحر غرقست که اینجا نه
ماضی است و نه مستقبل اینجا جمله حال در حال است **شعر**
کسی کاندنمکسار افتد کم کرد و اندری من این دریا بر شور از نمک کمتر نمی دلم
و نیز غایت خوف از حجاب بود با از رفع حجاب اینجا از هر دو طرف امن است
زیرا که حجاب میان دو فرض توان کرد و اینجا جز یکی نتواند بود از رفع حجاب
هم باک ندارد چه از رفع حجاب یکی را باک بود که ترسد که از تاب سبزه سوخته
نشود و من مونا رکیف بجز **بیت** نیست را کعبه و گنشت یکلیست
سایه را دورخ و هشت یکلیست اذا طلع الصبح لیمم راح
تساوی فیه سکران و صراح نور از نور نشود بلکه نور در نور مندرج

شود

شود پس اهل احدیت را نه خوف باشد و نه رجا نه پیغم بود و نه عذاب
با پزید گفتند کیف صحبت گفت لا صبح غندی و لامسا **شعر**
اینجا که منم نه با مداد و نه شام نه بیم و نه امید نه جای و نه مقام
انما الصبح والمساء لمن یتقید بالصفة و انما فلا صفة لی چون نسبت
و اذات صفت چون باشد **محرران در هر** بد آنک میان صورت
و آینه هیچ وجه نه اتحاد بود نه حلول **بیت**
کوید آنکس درین مقام فصول که تجلی نداند اوز حلول
حلول و اتحاد در ذات صورت بندد و در چشم نشود و در همه وجود
جز یک ذات مشهود نتواند بود **شعر**
العين و احق و الحكم مختلف و ذاک سر لاهل العلم شکشف
صاحب کشف کشف در احکام پند نه در ذات داند که تغیر احکام
در ذات اثر نکند چه ذات را کمالیست که قابل تغیر و تاثر
نیست نور بالوان آئینده منصبع نشود اما جهان نماید **شعر**
لا لون للنور کلن فی الزجاج بدا شعاعه فتری ایتی فیه الوان
و اگر می ندانی که چه می گویم **مصرع** در چشم من ای و بس نظر کن

نایبان بینی **شعر** از قنای در هزاران آیینینه نافته بس بزرگ هر یکی نایب عیان انداخته
 جمله یک نورست بیکن رنگها مختلف اخلاقی در میان این و آن انداخته
 بر هر که بحقیقت این در یکشاید در خلوت خانه بود و بنا بود خود
 نشیند و خود را در آینه بیکدیگر می بیند پیش سفر نکند
 لا هجرت بعد الفتح **بیت** آینه صورت از سفر دور کان بدیرا صورت
 از نورست ازین خلوت خانه سفر نتوان کرد فاین تذهبون
 از پنجاه غریب ممکن نکرد لا سیاحت فی امنی اینجا راه بسره شود
 طلب نماید قلی بیار آمد ترقی بسره شود اضافت ساقط افتد اشار
 منضم کرد حکم من والی طرح شود چه وجود را ابتدا از نهایت
 ابتدا و انتها با طرف تواند بود و اینجا زبان ضاحلومه این کو **بذکر**
 خلوت من اهوای فلم یک غیرنا ولو کان غیره لم یج وجو دما
 بلی بعد ازین اگر سفری بود در خود بود و در صفات خود
 بایزید این آیت بشنید که یوم نحشر المتقین الی الرحمن وفدا
 نعم بر ذکرت من یکون عنده الی ان نحشر انکس که خود او باشد
 بکجا حشر شود و مکری بشنید کنت من اسم الجبار الی اسم الرحمن من

لاله در آردیم

القمار الی الیم **لعه در آردیم** محبوب همناد حجاب نور و ظلمت
 از آن بروی فرو گذاشت تا محب خود دیده فرا کند و او را بس پرده
 می بیند تا چون دیده آشتا شود و عشق سلسله شوق در چنانند
 بدو عشق و قوت شوق پر دما پیکان پیکان فرو کشاید بر تو سجا
 حال غیرت و هم را بسوزد و او بجای ازوشیند و مکی عاشق شود چنانک
 هر چه بکشد از و بند و کسیرد هر چه بکشد از و بند و بکشد
 اشارت مصطفی علیه السلام درین حدیث که صلوٰه بسواک خیر من سبعین
 صلوٰه بغير سوک چنین چیزی بود یعنی یک نماز توبی توبه از هفتاد
 نماز توبه توبه زیرا که نماز توبه این هفتاد حجاب مستور بود چون تو
 بی توبه باشی این هفتاد حجاب کرا محجوب گرداند و همچنین سرمان کم تنگ
 تر از جان تواند بود که اگر توبه باشی او را بسینی گفته اند این حجاب
 صفا ادبیت نورانی چنانک علم و یقین و احوال مقام و جمله اخلاق
 جمیع و طمانی چنانک جمل و کان و رسوم عادات و جمله اخلاق و **میه**
 بر دما نور و ظلمت راز عجز در کان و دریغین دانسته اند
 لیکن اینجا حریفست اگر چنانک حجاب این صفا بودی سوخته کشتی

زیرا که لو کشفها لاحرفیت سبحا وجهه بالانتهی الیه بصیر من خلقه ما و بصیر عاید
 با خلق تواند بود یعنی اگر خلق و او صاحب خلق از آن سبحا کند سوخته شود
 می بینم که با روشنی شود چنانچه در این مسدول می یابیم پس حجاب او آسمان و
 صفا او تواند بود و حجب نوری چنانکه ظهور و لطف و جلال و ظلی چنانکه
 بطون قهر و جلال نشاند که این سبحا مرتفع شود چه اگر چنانچه آسمان و صفا
 مرتفع شود احدیت ذات از پرده عزت نباشد اشیا بکلی متلاطم
 شود چه انصاف اشیا وجود بواسطه آسمان و صفا تواند بود و هر چند
 وجود اشیا بتجلی ذات باشد اما بتجلی ذات پس برده آسمان و صفا
 اثر کند پس حجب او آسمان و صفا او آمد چنانکه صاحب قوت فرو و حجب
 الذات بالانصاف و حجب الانصاف با افعال و اگر بختیقت نظر کنی حجاب
 او هم او تواند بود و بشدت ظهور و بختیقت و بسط نور مستتر **شعر**
 لقد بطنت فلم تطهر لذي بصير فكيف يدرك من بالعين مستتر
 می بینم و نمی دانم که چه می بینم لاجرم می گویم **شعر**
 حجاب روی تو هم روی تست در همه حال نهانی از همه عالم زبس که پنداری
 بگر که می نگریم صورت تو می بینم ازین میان همه در چشم من نمی آید

ازنگ

ز رشک ناشناسند ترا کسی هر دم جال خود بلباسی و کرباسی را
 نشاند که او را غیر ی سبحا آید چه چنانچه محدود را باشد و او را حد نیست
 هر چه بینی در عالم صورت و معنی صورت او بود و او هیچ صورتی مقید نه
 در مرتبه او نباشد آن چیز نباشد و در مرتبه او نباشد آن چیز هم نباشد **شعر**
 تو جهانی لیک چون آینه بدید جله جانی چون کردی جهان
 چون شوی پندار جو بهانی مدام چون جهان کردی جو جابندی عیان
 هم عیانی می نهان هم هر دوئی هم نه این هم نه آن هم این آن
لمعنه سیر محبت و محبوب یک داین فرض کن که خطی آنرا
 بدویم کند بر شکل دو گمان ظاهر شود اگر این خط که می نماید که هست
 و نیست وقت منازله از میان محو شود و این چنانکه هست بکلی نماید
 سر قباب قوسین پند آید **شعر** می نماید که هست و نیست جهان
 جز خطی در میان نور و ظلم که بخوانی توان خط موهوم
 بشناسی حدوث را ز قدم هر که این خط را چنانکه هست بخواند
 بداند که همه هیچ اند او است که او است اما اینجا حریفست بدانکه اگر
 چه خط از میان طرح افتد صورت داین جهان نشود که اول بود

حکم خط زایل نکرد اگر چه خط زایل نگردد و اگر چه خط زایل نشود اثرش باقی ماند
خیال کثرت بر اینها و بشناس که هر کد در خدا کم شد خدا نیست
زیرا که هر وحدانیت که از اتحاد دو کائیکی حاصل آید فردا نیستش
نگذار که کرد کسر پرده احدیت کرد **شعر**
ومن بعد هذا ما يدق صفاته وما كتمه احطى لديه واجمل
احدیت از روی اسما احدیت کثرت تواند بود و از روی ذات
احدیت عین و در هر دو صورت اسم از واحد آید احد در اشیا همچنان
سارست که واحد در اعداد اگر واحد نباشد اعیان اعداد ظاهر
نشود چه واحد بعد از عدد و اعداد را اسم نبود و اگر واحد با اسم
خود ظاهر شود عدد را عین ظاهر نشود **شعر**
کر جمله تویی همه جهان چیست و هیچ نیم من این جهان چیست
هم جمله تویی و هم همه تو آن چیست که غیرت آن چیست
چون هست یقین که نیست جز تو آوازه این همه کان چیست
وحدت او از وحدت تو توان شناخت زیرا که تو یکی و او را
ندانی جز بدان یکی بس یکی نفس خود را شناخته باشد و تو او در میان

مراع یکی اندر یکی یک باشد ازین حرف توحید ثابت می شود
و کم کسی داند افراد اعداد فی الوحدة واحد **لمع**
چهارم محب سایه محبوبست هر جا که رود در پی او رود
سایه از نور کی جدا باشد و چون در پی او رود کثرت زود
بحکم ان ربی علی صراط مستقیم راست رود کثرت زود که ناصیه او
بدست اوست جز برایه نتوان رفت و ما من دابة الا ما اخذ بنايتها
از جنید بر میزند ما التوحید کنت از مطهری شنیدم که می گفت **شعر**
وغنی لی منی غنیها کما غنی و کنا جثما کانا و کانا جثما کنا
از عاشقی بر میزند که تو بر چه مذهبی کنت بر مذهب خدا **بیت**
انکس که هزار عالم از عشق نکاشت و نک من و تو کجا بر ذای نادان **بیت**
این رنگ همه هوس بود یا بنداشت او بی رنگست رنگ او باید داشت **بیت**
و اگر از ماهواری زمین سایه کش نماید آن کثرتی عین راستی بود چه **بیت**
راستی ابرو از کثرتی آمد و ز کثرتی راستی کمان آمد
و الحقیقه علی الکفر بر هر کجا انگشت نمی خور و وسط او باشد کجا
اقتاده ایم بدانک افتاب محبت از مشرق غیبت تافت محبوب

سر پرده سایه خود بر محراب ظهور کشیدند آنکه محراب را گشت تمام سایه
 من نمکنی الم تزلزلی ربک کیف مد الظل انما د او مرانه پنی **مصرع**
 گزخانه بکده خدای مانده همه چیز قل کل یعمل علی شکالته اعتبار
 نمکنی که اگر حرکت شخص نباشد سایه متحرک نشود ولو شاء لجلعه ساکن
 اگر خود آفتاب احدی را از مشرق عزت نباید از سایه خود اثر نماید
 چه هر سایه که همسایه آفتاب آمد آفتابش بحکم **ه** تم قبضه الهی
 قبضه بسبب در برگیرد **بیت** روی صحرای جوهر بر تو خورشید گرفت
 که تواند نفسی سایه بران صحرای عجب کارست هر جا که آفتاب نشاند
 سایه نماید و سایه را بی آفتاب وجود نیست هر چیزی را ذات نیست
 و سایه را ذات جز شخص نیست حرکت سایه بحکمت شخص باشد **شعر**
 نابخشودست هست ما دام سایه متحرکست تا کام
 چون سایه ز دست نیست مایه نیست خود اند اصل سایه
 هستی که بخود قیام دارد او نیست ولیک نام دارد
 شیخ اسلام عبدالصاری رضی الله عنه گفت هرگاه که مخلوقی
 بنا مخلوقی قیام کرد در آن مخلوق در آن نام مخلوق متلاشی شود چون

حقیقت

حقیقت صافی کرد ذی عاریت بود منی چیست گفتن من و تو اگر تویی
 بحقیقت پس حق کو و اگر حقست حق یکی بود نه دو من و تویی من و تو تو
 من ندی من تو **لمعنا بنزله هم** یک استاذ در بساط خیال
 چندین صور مختلف و اشکال متضادی نماید حرکات و سکانات و احکام
 و تصرفات بحکم او و او بس پرده بخان چون برده براند از ذرات معلوم
 شود که ان صور و افعال ان صور چیست **شعر**
 و کل افعال شاهدته فعل واحد بمفرد لکن بحکم **ه** اکنه
 اذا ازال الستر اثر غیب و لم یبق با ۱۲ اشکال **اشکال** ریه
 اشارت ان ربک واسع المغفرة ان اقتضای کند که جمله کائنات را بآید
 اقتضایست حضرتش که دو کون پیش او سایه بان هی با هم
 و او فاعل بس او سایه بان و هم لا یسرون که اگر سر و الله خلقکم
 و ما تلون با ایشان غمزه زوی چرا او فراه را معلوم شدی که **بیت**
 نیست و فعل و لا قندار بما هم از ان روی بود که تا شد
 و الا انرا که بخود وجود بنود فعل چگونه بود اقتدار کی تواند بود **بیت**
 هم از و دان که جان بچو و کند ابر هم ز آفتاب جو و کند

اصل فعل یکیت الّا انت که در هر محلی زکی دیگر نماید و نامی دیگر کرد
 یستی بیا، واحد و تفصل بعضها علی بعض الاکل **معشر شاعر**
 معشوق هر لحظه از درچه صفتی با عاشق روی دیگر نماید عین
 عاشق از پر نور روی او هر دم روشنائی دیگر یابد هر نفس بپای
 دیگر کسب کند زیرا که هر چند جال پیش عرض کند عشق غایت آید
 هر چند عشق مستولی کرد و جمال خوب تر نماید و پیکانکی پست تر شود
 تا عاشق از جفا، معشوق در عین عشق گریزد و از دو کایک
 پیکانکی می آید و گفته اند ظهور انوار بقدر استعداد و فیض بقدر
 قابلیت **بیت** سر ز خورشید بوم بی نبرد از بی ضعف خود نه از بی است
 هر چه روی دلت مصفا تر زو تجلی ترا مهیبت تر
 ان خود لطف نیست یا مبتداء بالتم قبل استحقاقها بیان می کند که چون
 محبوب خواهد که خود را بر عین عاشق جلوه دهد تحت از پر نور جمال
 خود عین او را نوری عاری دهد تا بدان نور ان جال را بیند و از
 تمتع گیرد و چون بدان نور از ان شهود خط تمام بپسند باز فروغ نور
 روی او عین او را نوری دیگر دهد تا بدان نور ملاحظه نوری روشن تر

از اول کسب کند و علی هذا بر مثال تشنه که آب دریا خورد و هر چند که
 خورد تشنه تر باشد هر چند بایست پیش طلب طالب **بیت**
 همه چیز را تا نجوئی نیاید جز این است و را تا نیایی نجوئی
 تشنه این آب هکزه کز سیراب نشود **شعر**
 ما يرجع الطرف عند رؤیته حتی يعود الیه الطرف مشتاقا
 معاذ را ز بی یبایزید نوشت **شعر** مست از می عشق ان خاتم که از ان
 یک جرعه دیگر از خورم پست **شوم** با یزید در جواب نوشت **شعر**
 شربت الحب کاسا بعد کاس غما نقد الشراب ولا روت
 که در روزی هزار بار پیغم در آرزوی بار و خواهم بود
 و راق گفت پس پی و بین ربی فرق الّا انی تقدمت بالعبودیه گفت
 افتقار و استعداد من منافع جود او دیگری بشنید و گفت و من
 اعدل الّا اول منافع جود نخستین جود و عنده منافع الغیب خرقائی
 اینجا رسید گفت انی اقل من ربی بسنتین بوطالب گفت هو خالق
 العدم کما هو خالق الوجود دیگری گفت مشیت در استعداد اثر کند
 حقیقت استعداد دیگری نشود بلی اثر او در تعیین محل خاص باشد

مرا استعداد خاص را حاصل این اشاره آنست که حق تعالی در عالم
 در عین بنده استعدادی ظاهر گردانید تا بان استعداد تجلی غیبی
 قبول کند و چون این استعداد حاصل شد انگاه بواسطه آن تجلی
 استعدادی دیگر یابد در عالم شهادت که بدان استعداد تجلی شهادت
 وجودی قبول کند و بعد از آن بحسب احوال مردم استعدادی دیگری
 یابد و بان سبب در تجلیات نهایت کشاده می شود و چون تجلیات
 را نهایت نیست و هر تجلی مستلزم علمی است پس علم او را نهایت
 و غایت نباشد لاجرم قل رب زدنی علما گوید اصحابی بنده اوست
 چونک واصل شدند و نهایت مراد رسیدند و بالیه ترجعون پسند
 گشتند همیشه منازل طریق الوصول لا تنقطع ابدا لا بدین چون رجوع
 نه از اینجا بود که صد و بود سلوک کی منقطع شود راه بجا برسد اگر
 رجوع هم از اینجا بود که صد و بر سر آمدن به فایده دهد نوری از
 بی نهایت و دوری این راه چنین جز داد که **شعر**
 شدت دلم اشد لحاظا لحظته و حسب لحاظ شاهد غیر مشهود
 اگر واصل را شوق باعث نیاید بر طالب اوی و اعلی بران قدر که یابد

اقتضای کنند در مقام تصور شرم و دهم الی تصور هم با نند خال دین
 فیها لا یغنون عنها حوالا **المعنی هفده** عاشق با بود و
 نابود آرمیده بود و هنوز روی معشوقی ندیده که نغمه قول کن
 او را از خوا عدم بر آید بخت از سماع آن نغمه او را وجدی حاصل
 شد از آن وجد وجودی یافت ذوق آن نغمه در سرش افتاد **شعر**
 و از آن یمشق قبل العین احبانا عشق شورپی در نهاد ما نهاد
 عشق مستوی گشت سکون ظاهر و باطن او را بترانه **شعر**
 ان المحب لمن یجواه زوار برقص حرکت در او رفته تا ابد
 از بدین نه آن نغمه منقضى شود و نه آن رقص منقضى چون مطلق
 تا منتها می است اینجا زمره عاشق هم این بود **شعر**
 تا چشم بر کشادم نور رخ تو دیدم تا گوش باز کردم پیغام تو شنیدم
 پس عاشق دایم در رقص حرکت معنویت و اگر چه بظاهر ساکن نماید
 و تری الجبال تحبها جامد و می تمر مرا السحاب خود چگونه ساکن
 تواند بود که هر ذره از ذرات کاینات محروک است و هر ذره را زبانه
 دیگرست و هر زبانی را قول دیگر و هر قوی را از سمعی و چون نیک

بشنوی قایل و سامع یکی یابی زیرا که السماع بطریق من الحق الی الحق
 چنین باشد شبلی رضی الله عنه غائب کرد که سترگی که مادر در دایهای گفتیم تو بر من
 آشکارا کردی شبلی گفت انا اقول وانا اسمع واهل فی الدارین بگری **شعر**
 هر بوی که از مشک و قوتل شوی از دوت ان زلف جو کسب شوی
 چون ناله بلبل ز بی کل شوی بکل گفته بود که ز بلبل شوی
معنی شعر عاشق را نیست مشام از تعیین بی مجسم
 قیاس غرضت و مجمع غیب و شهادت و این دل راهتی است که **بیت**
 اگر بساغر دریا همدار باده کشد هنوز همت او باغ و در کشت
 لاجرم وسعت او بمشابی است که اندر همه عالم نیکو بکشد جمله عوالم در قبضه او
 نابدید بود سراپرده فردا نیست در سواد نیست آوردن بارگاه سلطنت
 اینجا سازد کارها اینجا بردارد حل و عقد قضا و بطلان و تلویح و تکوین
 همه اینجا ظاهر بود فاذا قبض احسن ابدی و اذا بسط اعاد ما اخی **بیت**
 تنی کز حسن عالم نی کنج عجب دارم که دایم در دل عاشق چگونه خان و مان دارد
 بایزید از وسعت دایم دل خود چنین خبر داد که اگر جبهه عرش صد بار
 و صد هزار بار رانجه درو در گوشه دل عارف کز ریاض عارف از ان خبر بیاید

چنین

چنین گفت چگونه خبری اند که المحدث اذا یوزن بالغدم لم یقل انی بایزید
 چون نظر در چنین دل کند که محدث را اثر نبوذ هم قدیم بود لاجرم هم کجایی
 ما اعظم شانی گوید یکی از پنج کون ساخت ویرا کرد چون افتاب نشانت
 کوزه را آید یافت گفت **معنی شعر** ایس فی الدار غیر کم دیار **شعر**
 صیاد و صید هو دانه هو ساقی وی و حریف و پیما نه هو
 عجب کاریت و معنی قلب عبیدی المومن و القلب بین اصغر من اصابع
 الرحمن یقلب کیف یشاء او در دل دل در قبضه او نیکو که بر زبان ترجمان
 بیان این حال چگونه پیرو **شعر** که در زلف نیست جای دلم
 دایما در دل خرابی **بیت** ناله ای که از لقا خوش **بیت** هم تو در بند زلف خوش نشینی
 همه در بند خود بود بروای غیر ندارد جز در خود نیکو بیکانگی جز در
 بیکانگی قرار نیکو فردا نیست در وحدت قرار کرد ازین حرف حقیقت
 دل معلوم توان کرد و کم کسی داند صاحب دلی از مناجات خویش خبر داد **شعر**
 گفت که گرای تو بدین زیبایی گفتا خود را که خود منم یکنایی
 هم عشقم و هم عاشق و هم معشوم هم آینه هم جال هم پیایی
معنی شعر عشق سلطنت است و تقا بعشوق داد

و مدلت و افتقار ب عاشق عاشق مدلت از عزت عشق کشیده از عزت
معشوق چه بسیار بود که معشوق بنده بود یا عبادی عشقت الیکم و علی
کل حال عنا صفت معشوق آمد و فقر صفت عاشق بس عاشق فقیری بود
که بختیج الی کل شیء و لا یحتاج الیه شیء او بکمال اشیا محتاج بود و هیچ چیز
بدون محتاج نه اما آنکه او بکمال اشیا محتاج بود جهت آنکه نظر محقق بر حقیقت اشیا
آید **ع** در هر چه نظر کند رخ او پند **ع** لاجرم بکمال اشیا محتاج بود **ع**
از بس که دو دیده در خیالت دارم **ع** در هر چه نظر کنم نویسنده پندارم
الفقر احتیاج ذاتی من غیر تعیین و اما آنکه هیچ چیز بدو محتاج نبود
سبب آنکه احتیاج بوجود تواند بود و عاشق در حال محراب و مقام فقر بد
خلعت هستی و تنوابع آنکه ببرد او امانت بود حکم آن تو دو و الا امانت
الی اهلها محبوب باز گذاشته است او با سر خرقه نیایان خود زرقه و هو
الان مع الله کما هو فی الازل حال او آمده در چنین حال هیچ چیز بدو محتاج
نتواند بود و در فقر مقامیست که فقر نیز هیچ چیز محتاج نباشد چنانکه آن
فقیر گفت که الفقیر لا یحتاج الی الله زیرا که احتیاج صفت موجود باشد و فقر
چون در بر پستی غوطه خورد احتیاجش نماند فقرش تمام باشد **ع** و اذا

تم الفقر فهو الله زیرا که الشیء اذا اجاوز حد العکس ضده و الله سبحانه و تعالی
در هیچ چیز محتاج نیست **شهر** هیچ باشی جو بخت فردی تو **ع**
همه باشی جو هیچ کردی تو **ع** بس برینت فقری که لا یحتاج الی الله
باشد عالی تر آمد از منزلت فقری که لا یحتاج الی کل شیء و لا کمال
الیه شیء به آنکه محتاجت بکمال اشیا مطلق را پس برده اشیا می یابد
و آنکه در خلوت خانه بود و نایاب بود و یافت و نایاب است بساخت فهو کما
قال الجیند الفقیر لا یفتقر الی نفسه و لا الی ربه درین حال که فقر
از سر خود برخاست و با عدم خود بساخت اگر بچشم خود نظر بحال
دوست کند عکس ظلمت نابود خود و دشمن در نظر آید خود را پسندد بپس
الفقر سواء الوجه فی الدارین پوشیدن **ع** که در سرای وجود خود را پوری
بیند که بپند روی کرده و نه در سرای عدم ظهوری که از سیه روی
خدا صی باید کاد الفقر ان یكون کفرا در مذهب ما سواد اعظم است
که سواد فقر در پوشیدن آنکه تو آنکه غالباً در غایت قریب بعید بود و در
در غایت بعد قریب **شهر** منی عصفت ریح الولا بصفه اخا **ع**
غناء و لو بالفقر هبت لرب **ع** دانی که چه می گوید اگر تو آنکه در پیش

قصد عالم عشق کنند در د تو انگر چراغی بود افروخته و در د و در د
 هیزم بان بودیم سوخته نسیمی که از آن بود چراغ تو انگر را باشد
 و هیزم در ویش را بر افروزد بحکم سرچکان انا عند المنکس
 قلوبهم **ع** بروند شکستگان ازین میدان کوی **لمع** **بیت**
 عاشق باید که بی غرض با معشوق صحبت دارد خواست از میان بردارد
 کار با مراد او گذارد ترک طلب گیرد به طلب عاشق ندر راه است
 زیرا که هر مملو که بس از طلب یافت شود بقدر حوصله طالب باشد
 ترک طلب و مراد خود گیرد و هر چه در عالم واقع شود مراد خود انکار
 ناسوده و شادمان بماند **بیت** تا ترک مراد خود نگیرد صد بار
 یکبار مراد در کنارش ناید **ع** اگر واقع نامرضی باشد در دفع و غیر
 آن جزدان که تواند جهد کند که واقع بغیر آن بنود که محبوب آن را
 خواسته باشد و اگر محب مکاشف بود جهان که در هر صورتی روی دوست
 عیان پسند باید که در صورت نامرضی اگر چه وجه او پسند رضا ندهد چه
 وجه او در نامرضی آنست که راضی نیست و لا یرضی لعباده الکفر
 محبتی که حق را بحق پسندد و عالم را همه حق پسندد بر منکران انکار کند

محبتی بر حق برای حق و محبتش قایم بود زیرا که در هر چه شرعاً حرامست و
 حق پسند لا جرم از آن اجتناب نماید که در آن طبعاً رغبتش نبود اینجا
 شهتی رحمت می دهد چون که او محکوم تجلی است و تجلی همه اشیا را
 شامل است تجلی را از نظر خود چگونه دفع تواند کرد گوئیم تجلی
 دو گونه است تجلی ذات و تجلی اسما و صفا تجلی ذات را دفع نتوان کرد
 اما در تجلی اسما و صفا می توان که گاه تجلی قهری را بتجلی لطفی دفع کند
 و در هر چه ناشرع باشد تجلی قهر و جلال بود و در هر چه مرتبت
 نشان لطف و جمال اینجا عود برضا که من سخطک در تجلی ذات
 اعود بک منک گوید **بیت** که از تو بنو در نگر بزم جگنم
 پیش که روم قصه بدست که دم **لمع** **بیت** و یک
 شرط عاشق آنست که هر چه دوست دوست دارد او نیز دوست دارد
 اگر خود هم بعد و فراق بود و غالباً محبوب بعد و فراق محب خواهد
 نا از جفاء او پناه به عشق می برد **ع** النار شوق یسوق اهل الله
 الی الله اشاره بخشن چیزی تواند بود بس محب بعد و باید داشت
 و بنراق تدر داد **شعر** اربید وصاله ویرید هجری **ع** فاترک اربید لما یرید

اما فراق را بینه دوست ندارد بل از آن روی دوست دارد که محبوب
محبوبست **ع** و کل یا بفعل المحبوب محبوب **ع** محب مسکین جلند جز
آنکه گویند **بیت** خواهی فراق کوثر خاکی بصال **ع** من فارغم از دور عشق بوس
بل باید که فراق را دوست تر از وصال دارد و بعدش خوشتر از قرب
این چون داند که دوست آن دوست می دارد و بعدش مقرب تر بود
از قرب که هجرش سودمند تر از وصل زیرا که در قرب و وصال بصفقت
مراد خودست و در بعد و فراق بصفقت مراد محبوب **شعر**
هجری که بود مراد محبوب **ع** از وصل هزار بار خوشتر **ع**
لانی فی الوصال رفیق نفسی **ع** و فی الهجران موی للموایی **ع**
و شغلی فی الحبیب بکل وجه **ع** اجبالی من شغلی بحالی **ع**
و اگر محبی بود که محبوب صفت او بود اگر بعد دوست دارد محبوب
دوست داشته بود و آن غایت وصل باشد در عین بعد و هم هر کس
اینها راه نبردند آنکه موجب بعد اوصاف محبت است و اوصاف او
عین محبوب بمتقاضی گشت سمعه و بصره پس اعدو یک منک گویند نابدالی که
دامش چون بدست بگرفتیم **ع** دست او اندر آستین دیدیم

چگونه باشد بر کوئی که لا احصی شتاء علیک انت کما اثبتت علی نفسک
لمعنی بیست و نهم طلب حست و حوی عاشق نموده طلب
معشوقست خود هر صفت که محبوب بدان متصف شود چون جبار
دفع و دوق و ضحک بل هر صفت که محب بدان محبوست با صالت صفت
محبوب تواند بود پیش محب نیست اما در آن او را هیچ شریکی نیست
به مشارکت در صفا دلیل کند بر مبادیت در ذات او در چشم شهود
در همه وجود بحقیقت جز یک ذات موجود نتواند بود **بیت**
اشیا اگر یک نیست که صمد و کر هزار **ع** جمله یکی بود بحقیقت جوهری **ع**
پس صفات جمله محبوب را بود محب را از خود هیچ صفت وجودی
نتواند بود عدم را صفت وجودی چگونه بود اما اگر از راه کرم
محبوب قدم در خانه محب نهد و خانه را بجال خود بیاراید و صاحب خانه را
بکسوت صورت خود مشرک کند و خود را در لباس محب بر خود جلوم دهد
محب را در خود بغلط بناید افتاد که **بیت** همه همه اند هیچ اوست که اوست **ع**
که نه نیستیها ز هستی اوست **ع** شیخ اسماعیل گفت که حق تعالی خواست
که صنع خود ظاهر کند آدم را بیافرید **شعر**

ان بادشاه اعظم در بسته بود محکم **۶** پوشید دلق آدم امروز بر در آمد
 و این اسرار بزرگست **لمعنی نیست و سبب** محبت خواست که
 بعین البیقین جمال دوست دو پند غری درین طلب سرگشته می گشت تا که سبوح
 ندا آمد که **بیست** آن چشم که خمر یافت از آجاست **۶** در منزلت لیکن اینست
 چون بعین البیقین در خود نظر کرد و در اکرم یافت آنکه دوست را با زیبا
 چون نیک کرد نظر خود عین او بود گفت **بیست**
 ای دوست ترا بھر مکان می پستم **۶** هر دم خبرت ازین دان می پستم
 دیدم جو بچشم تو تو خود من بودی **۶** بخت زده ام گزشت نشان می پستم
 این دیده هر دیده وری حاصلست الا آنست که نمی داند که چه می بیند
 هر ذره که از خانه بھر اورد بفرست آفتابرا پسند اما نمی داند که چه می
 پسند عجب کاری هم بعین البیقین جمال دوست می بیند چه در حقیقت
 جز احدیت مجرد نیست اما نداند که چه می بیند لاجرم لذت نمی یابد
 لذت آن با بند که بحق البیقین بداند که چه می بیند و چه می بیند و بھر
 چه می بیند و لیکن لطیفین قلبی مکر اشارت بچنین یقینی تواند بود
 اطمینان قلب و سکون نفس جز بحق البیقین حاصل نیاید از سهل

برسیدند

برسیدند که ما البیقین گفت البیقین هو الله پس تو نیز واجب است که
 حتی یا نیک البیقین **نزد** درین ره که بر ترل خود بگویی **۶** یقین کرد و ترا کو تو تو او
لمعنی نیست و چهارم محبت چون خواهد که مراقبت محبوب
 شود چاره او آن بود که محبوب را بھر چشمی مراقبت باشد و بھر نظری
 ناظر به او را در هر عالمی صورت و در هر صورتی وجهی پس در همه اشیا
 ظهور او را مرا با باشد چه ظاهر هم اشیا چنانکه باطن او است
 هو الظاهر و الباطن هیچ چیز نیستند که او را پیش از آن یا پس از آن
 یا با آن نبیند محبت انجا پیش در خلوت نتواند نشست و عزلت نتواند
 گزید چون محبوب را عین اشیا می بیند مقامی بر مقامی مکر مد و از
 هیچ چه عزلت نتواند کرد چه غایت عزلت آن بود که در خلوت
 خانه نماند و خود بنشیند و از جمله اسما و صفات حق و خلق عزلت
 گزیند لیکن پیش از آن که ناظری او در خود منظوری آید
 و دانست که مرتبه معشوقی او ربعا شقی تعلق کونه هست عزلت
 چگونه کند **۶** الربوبیة بغیر العبودیة محال انجا عاشق بجسای در
 می آید چه اگر عاشق کرشمه معشوقی را قابل نیاید بماند **۶** ان

للربوبية سرًّا الوطء لبطلت الربوبية هر چند معشوق را حسن
 و ملا بکالت و از روی کمال هیچ در نیاید **شعر**
 فی حسن تر از ترن زبازار منست **۶** بنداجه زیان که بت بر نیست
 اما از روی معشوقی نظار کی عاشقی در باید از سهل بر سیدند ما
 مراد الحق من الخلق گفت ما هم علیه حریت اینجا حریت از جاپین
 متغذست چه هر جا که نسبت آمد حریت نیست **بیت**
 از اذی عشق چون نمی آید را **۶** بنده شدم و نهادم از یکسو خواست
 حریت مطلق در مقام غناء مطاق یافت شود و الا از روی
 معشوقی همچنان که نیاز و عجز عاشق را ناز و کرشمه معشوقی در باز
 کرشمه و ناز او را نیز نیاز و تذلل و طلب عاشق بکار آید این کار
 بی یکدیگر راست نیاید اینجا ناز و کرشمه و ذلل معشوق با نیاز و
 تذلل و انکسار عاشق هر این گویند **شعر**
 نحن فی اکل السرور و کلن **۶** لبس الا بکم یتم السرور
 دینی چه گفت و شنیدی شود می گویند هر چند که **شعر**
 تشریف دست سلطان جوکان بهد لیکن **۶** بی کوی روز میدان جوکان چه کار دارد

فی غلط گفتیم که اینجا عاشق و معشوق است **۶** کرب ما از عشق او اندر جهان افسانیم
 ما که ایم از ما چه آید ناپنداری که ما **۶** روی او را آینه یازلق او را شانه بایم
ملحوظ نیست و پنجم عشق آتش است که چون در دل
 افتد هر چه در دل یابد جمله را بسوزد تا حدی که صور عشق را نیز
 از دل محو کند قال الشیخ شهاب الدین السهروردی رحمه الله
 العشق نار فی القلوب یحرق ما سوی المحبوة بمحبون چون درین
 سوزش بود گفتند لیلی آند گفت من خود لیلی ام و سر بکر بیان
 فراغت فرود برد یکلی گفت پسر برادر که منم لیلی محب و مطلوب تو
ع آخر بنکر که از که می مانی باز **۶** گفت ای یک غنی فان جبک
 شغلتنی عنک **بیت** ان شد که بدیدار تو می بودم شاد **۶**
 از عشق تو بروای تو ام نیست کنون **۶** دعاء مصطفی صلی الله علیه وسلم ازین
 مقام چنین خبر داد که اللهم اجعل حبک الی احب منی سمعی و بصری
 هم درین مقام تواند بود مگر می گوید ای آنکه پنیای شتوایی من تویی **فرد**
 خواهم که چنان کنی بخویشم مشغول **۶** که عشق تو هم با تو نیر و از من
 اگر نظر بالا تر کنی اشارت نمیدهیم با تو نماید که محب مغلوب عشق جلوه

کرد و فهم من فهم عرف من عرف و من لم یذوق لم یعرف جللی شرح
 رموز آنست که عشق بحکم اجبته نخست مر از گریبان عاشقی برزند
 آنکه بدامن معشوقی در او برزد چون همدور را بسمت دوی و کثرت
 موسوم یا بد روی عاشق از معشوق بگرداند و روی معشوق از عاشق
 و لباس دوی از سر همدور بر کشد و دور از بر نک خود که پیکانک نیست
 این همه رنگها و پر پرنک **خمس** وحدت کند همه یک رنگ
معنی بیست و هشتم عاشق را طلب شود از رهبر
 فاست قدم از وجود در عدم برای آن آرند که در حال عدم آسوده بود
 هم شاهد بود و هم مشهود **بیست و نهم** زان قبل بود شاهد و مشهود
 که بزرگ خویش هیچ نبود **چون** موجود گشت عطاء بهر خود شد
 و از نشود محروم ماند بهر او بدلیل گشت سمع و بصر عین محبوب
 آمد و روی او عطاء این بهر انت النعمه علی شکر فاعرف حقیقه
 نفسک که اگر این عطا که نویی گشت از پیش بهر کشف شود محبوب
 محبوب را پند و محب در میان نه آنکه بهر سر او ند آمد **بیست و نهم**
 فذلک سر طال عنک اکثامه **و** لاج صباح کنت انت ظلامه

فانت بجا القلب عن سر عیبه **و** لولا لک لم تطیع علیک خیامه
 روزت پی تو دم و نمی دایم **و** شب تو غنودم و نمی دایم
 طن برده بودم بمن که من بودم **و** خود جله تو بودی و نمی دایم
 اینجا دعای عاشق این تواند بود که اللهم اجعلنی نوراً یعنی
 مرا در مقام شود و بدار نمایم که من توام آنکه گویم من را فی قداری
 الحق که اگر من من باشم ترا نه بینم لاجرم گویم نورانی **بیت**
 خلق را روی کی نماید روی **و** بگذارد این در اید روی
 و ما قدر و الله حق قدر ان الله لقوی عزیز **معنی بیست و نهم**
و هفتم محبوب چون محب خواهد که برگشت نخست هر لباسی از عالمی
 که با وی همراه شده باشد از روی برگرداند و بدل آن خلعت صفت
 خودش در بوشاند پس بجه نامها و خودش بخواند بجای خودش
 بنشانند اینجا یا در موافقتش موقوف گرداند یا بعالمش بکمال تکمیل
 ناقضان باز فرستند و چون بعالمش باز گرداند لباسش آن عالم از
 وی برگشیده باشد اکنون برنگ خود روی بوشاند عاشق چون در
 کسوت نگیرد خود را برنگ سپند از خود بوی دیگر یابد بلکه یکی خود او پند

چرا آن بماند و گوید **۶** این چه زبانت بدین زیبا **۶** چه لباسست بدین یگنا **۶**
 آستم تنک نسیم است اعرفه **۶** اطن المیا جرت فیک اردانا **۶**
 در خود نکرده مکی خود او را بیا بد گوید **۶** اناس من اهوی ومن اهوی انا **۶**
 نحن روحان حللنا بدنا **۶** در هر چه نکه گزیده دو پند متخی پیرماند **بیت**
 اکوش تدا لانت بدام **۶** ام شو کس تهللت بعام **۶**
 اینجا معلوم کند کل شی ها لک الا وجهه به وجه دارد چرا نشاید که هاء
 وجه عاید باشی بود بجز وجه هر شی ها لکست از روی صورت و از روی
 معنی باقی و چرا آن وجه معنی وجه ظهور حقست که و پستی وجه ربیک
 ای بیت چونک دانستی که معنی حقیقت اشیا وجه است پس از این اشیا
 کماهی میگوید تا عیان پسینی که **شعر** و فی کل شی لایة تدل علی انه واحد
 قل لمن الارض ومن فیها ان کتم تعلمون سیقولون له فاما نحن به
 وله **۶** سخن متشابه بی روز معذور دارد که **شعر**
 من کل معنی لطیف احسی قدحا **۶** و کل ناطقة فی الکون نظری **۶**
 چه توان کرد **بیت** راجع دل بچرا بیا میر و زهر دم بگرد اهل مباحث
 و زهد کی کردم **۶** در بحری فنا ده ام که گرافش بدید نیست **بیت**

حرفی

حرفی می کنم با هفت دریا **۶** اگر چه زور یک شبم ندارم **۶**
 اگر چه معانی این کلمات نسبت با بعض فهوم مکرر نماید معذورم که
 هر چند قصد می کنم که خود را با ساحل اندازم ساحل یافت نمی شود
 و تا خبرست با رم موجی در ریزه است و بلجه افکنده **۶** الحمد لله علی
 انی کشفه بیکن فی الیم ان سی فاهت مثلا ما لحاوان نطقه
 اوسکت مات من الغم و جذا نک خود را ملامت می کنم که **بیت**
 اینجا بجای خبر متناهیست موج زن **۶** شاید که شبنم نکند آشنا و ری
 باز همت بی گوید تا امید یی شرط نیست **بیت**
 اندرین بحر بی کرانه جو غول **۶** دست و پای بزنج وانی بوی
 دل نیز در بحر امید دست و پای می زند و با جان بلبسده خطابی می کند
شعر یکی بود ما ز ما جدا ما ندان
 من و تو رفقه و خدایمانند

نمته کتاب المعانی سلطنة العارفین قدوة السالکین فی المملکة الدیة
 شیخ عراقی نور الدین خیر فی نور الدین بعد
 العصر فی شهر جمادی الاولی سنه

100

بسم الله الرحمن الرحيم رب تمم بالجزء المستغنين
سپاس مرخصه ابر که نعمتهایش بر دوام آوشتا و را که افرید ما
بزرگوار دست قدرتش بی نهایتست و حکمتش بی غایت حکمت
و محبت کس بتوی نرسد عقل و دانش کس او را در نیابد او بی محکا
و ابداع او بی زمان صفا او بی شبیه است و کلام او بی توبیه و عظمیت
او بی مقدار است و رحمت او بیرون از کثرت هر چه خواست کرد
و هیچ محتاج نشد هستیش به ابتداست و صنعتش بی
انتهاست قوت او بی عجز است و جود او بی بخل احسانش قدیم
است و کتابش عظیم و نامش کریم و او عز و جل غفور
و رحیم و درو بر کسید مرسلین و امام متقین و خاتم النبیین
محمد مصطفی صلوات الله علیه و بر یاران و اهل او باذرع صولان الله
علیهم اجمعین **اما بعد** این کتابیست که جمع کرده شد که
کثرت حکما و اهل خرد از خردمندان پیشین و اندر و باذ
کرده آمد اینچه مردم را بکار آید و از دانش ان نفس شریف
کرد و بیستم بزرگان عزت بیفزاید و نیز دیک خردمندان

صورتش پیاپی و بحضرت الهی مقبول مقبل گردد و منافع بسیار
بجای آید چه درین کتاب ظرایف و نوادر بسیار و با کلام الله
جمل ذکره و اخبار رسول علیه السلام کرسته و من بنده از هر
تقریب مجلس بزرگوار و زیر عالم کسید صد و رانم ضیاء الملک و الدین
دام طله این جمع ساختیم و این تالیف پر ختم تا بوقت فرصت
مطالعه فرماید و ازین ضعیف در مجلس بزرگوار یا ذکر آری شد
چه مجلس او ما من آزادگانست و ملجا و مردم زاذکان و من خاتم
را آن قدرت بود که سخن از استنباط رای خویش گفتنی صواب
آن دیدم که از اقا و بیل افاضل پیشین یاد کردم و فیلسوف
یونان این مثل گفته اند که الانسان متحرک الی افقه و ابر
علی مرکز و در مثل است که هر مرغی بالای سر خویش پرواز
تواند کردن و چون هیچ تخته از سخن خونبر ندیدم و نه هیچ سخن
از سخن انبیاء و حکما معنوی تر بغیر از کلام خداوند سبحانه و تعالی
و اخبار مصطفی علیه السلام دست بدان روم و از نازی بپاری
تخل کردم تا که کس را فایده باشد و ان را بنام صدر جهان بیا رانم

در این کتاب **اختصار العقل** نام کردم سخن بر کسب اختصار
 داندم تا مدت خاطر عا طریبا شد نزد که از سر لطف عا طفت
 درین مکتوب تأمل فرماید و از من خادم محل قبول افتد انشاء الله
 تعالی **کفای گفتار اندر فصل سخن** بزرگان گفته اند که سخن افاضل
 برترین چیز است از آن جهت که نتیجه عقل است و جوایز انسانیت
 بدو نام شود که حد آدمی نزد یک اهل حکمت حی ناطق مان
 درین سخن را معنی جان باشد که حیوانا حی با نیست و فرشتگان
 حی ناطق و مردم ازین دو میان حی ناطق با نیست این جانکه
 بموت با حیوانا مانند و شریکیت بنطق با فرشتگان مانده
 شریکیت و **نفی کوی بند** که اگر از سخن شریکیت چیزی بودی
 از آسمان بر اینها علیهم السلام آمدی **جنانیک کوی بند** سخن
 بزرگ سخن دان بزرگوار بود **از آسمان سخن آمد سخن نه خوار بود**
 پس بدیدی آید که هر چند مردم خسرو مند تر کرد و سخن وی
 معنوی تر آید و سخن است که پایداری کند در کیتی و ما از ملوک
 و حکماء اوایل خبر سخن نشان نمی یابیم و امیر المومنین علی رضی الله عنه

می گوید **کلام الرجل و اند عقله** و جعفر صادق رضی الله عنه
 می گوید **کلام الرجل بیان فضل و تر جاج عقله** و ابو بکر عظیم
 بر سیدند که مردم را بجهت شناسی گفت بگفتار اگر سخن نکو بدینم
 شناخت و اگر سخن گوید در مجلس اول شناسم و من در اکلیل اهل گفته
 سخن بهتر از مرجه پنی می **مروارترین از کزینی همه**
 سخن بی گمان تر جان و دل است **شریفست اصلش نه زاب کل است**
 بزرگ دانش و مازوی روان **ازین روی شد بایدار و روان**
 سخن را اگر نه بدیدار نیست **سخن دان نزدیک کس خوار نیست**
 ز نادان بدیدست دانا بگفت **بران سان که از بای پیداست**
 ز دانا سخن باید آموختن **جو آموختی بر روان تو خشن**
 سخن کوی پیدا بود پیش رو **که زویری که آید نه سبکست نو**
 سخن بایدان کا بد از ما بکار **سخن ماند خواهد ز ما یادگار**
 ز بهر سخن مردم آمد بد بد **نگرنا توانی بدین بر رسید**
 سخن کر بنو وی چه بودی دگر **که ما را خدا کردی از کا و دگر**
 سخن از ستوران ترا فصل کرد **سخن با فرشته ترا وصل کرد**

و بنی رکان کوه اند که گفتار بحکمت از آن کس خوبتر آید که از سر تا
 سر آید و جنبه صوفی رحمة الله علیه گفت **الغلب للمشاهد** و
اللسان للعبار **فمن تعبر من غیر المشاهد فهو مشاهد** **الزور**
 گفتار اندر فضل علم اکنون سخن از دانش و فضل گوئیم چنانکه
 تو اینم چه از فضل و دانش بالاتر درجه نیست **قال الله تعالی**
والذین اوتوا العلم درجاة **شهد الله انه لا اله الا هو والملائكة**
وادوا العلم قایما بالقسط **فا علم انه لا اله الا هو ومصطفی**
علیه السلام می فرماید **اطلبوا العلم ولو بالصین** **وقال**
طلب العلم فربیته علی کل مسلم ومسلمة **وقال** **ابو العلاء**
لهلک منی **وقال** **الناس کلهم با لکون الا العالمون والعالمون**
کلهم ها لکون الا العالمون والعالمون کلهم ها لکون الا
المخلصون والمخلصون علی خطر عظیم صدق رسول الله **وقال**
الناس عالم ومتعلم والباقی همج **وقال** **العلماء ورثة**
الانبياء **وقال** **العالم کثیر فخذوا کل شیء احسنه** **وعلی**
می گوید یا کبیل العلم خیر امن المال العلم بحر سک وانت تحرس

المال والعلم بزکوا علی المال والمال ینقصه النفقة العلم
 حاکم والمال محکوم علیه مات خزان الاموال ومم احیاء
 والعلماء یافون ما بقی الدهر اعیانهم معقودة واثارهم
 فی الکتب شهوة **سفر** حکیم گفت هر که علم بیاموزد نه خد
 خدای را شاید و نه صحبت خلق را **املاطون** حکیم گفت قیاس
 علم آموختن تا نفس را تشریف گرداند چون زکی است که
 چیزی را بدان زک درختان خواهند کردن و آن زک نیکو
 بد بود امکاه که از آلا پیش پاک باشند و بدین معنی آن خواهند
 که تخت نفس را مذهب گردانند و پاکیزه کند از آلا پیش شهوت
 تا آن علم فروغ دهد که هر که از بهر شرف نفس را علم بیاموزد
 آن علم او را از خلق مستوحش گردانند و من در کتاب اکلیل الحکم گفته ام
 بی دانشی مگذران روز خویش **۶** که باشد چنین روزی آید پیش
 که از دانش از یاد کردی زبند **۶** رمای از ویای از هرگز نند
 بدانش توان بستها را کشاد **۶** نکرنا به یاد گستم از او کشاد
 بجوانجه از وی پیردان رسی **۶** و کرآن نه حوی نه بس کسی

اگر دانش باشد ای نوزتاب **۶** بلی بگذرانند سرت زان شب
 کنوشت هنگام آموختن **۶** اگر بی رها جویی از خویش
 جودانی که نادان نه مردم بود **۶** و اگر خدایی دم و بی سم بود
 بسا زنده کشیده خوانم نمی **۶** بسا مرده کس زنده خوانم نمی
 مخوان مرده آنرا که در ابا بود **۶** بجز نیکی اندر توانا بود
 که آن مرده زنده ترست از جهان **۶** و زان زنده کشیده بود در جهان
 گزیده تر از چیزها دانش است **۶** با اندازه وی نزار امتش است
 ولیکن نه هر دانشی چون هم است **۶** یکی ره با فردن دیگر کم است
و باید دانستن که علم بر ضرورت مختلف است از آن روی
 که معلوماً نیز ضرورت مختلفند و چون معلوماً بعضی از بعضی فاصله
 باشد هر آینه علم نیز بعضی از بعضی فاصله نبود چه شرف و قدر
 هر علمی بقدر و شرف معلوم وی بود چنانکه علم و معرفت الهی
 جل ذکره در جمله علم از بزرگترین نفس را باید آموختن و عمل
 او را کار بستن چه هر که علم بیاموزد و عملش را کار نگیرد از
 ثمر آن علم محروم ماند **فیلسوف گفت** لیس فی محیره

الفضائل کفایت بدایه کفایت فی اقتنایها و استغناء لها و من کلکله کذا
 برکتش بدانش می شایدت **۶** ز دانش برکتش بکار آید
 نه آن هیچ بی این بکار آید **۶** و این نیز بی آن چه خوار آید
 جو با هر دو با هم شوی پارسا **۶** اگر برتن خود بوی پا و شفا
 نکر تا پیونمان چه گفت او شفا **۶** بگویم جو یک چه حدیث او شفا
 بگیرد تر از دانش دست هیچ **۶** اگر سوی کرد از کنی هیچ
و ز کهن گفته اند چون مرد عالم گشت در هر علمی که باشد
 نشاید که بخل کند که مثل علم در بعضی معانی چون مال است اما
 آنچه موافق است آنست که خداوند مال چون در بخشیدن
 مال بخل کند شرف تو از کبری و شرف آن نعمت از خویش
 اقلند باید و حال خداوند آن علم برین جلالت و بزرگی
 مخالفت آنست که مال را از بخشیدن بکا هد و علم از افاق
 کردن پیغز آید و باید که معلم بمتعلم بحیث رحمت نکرد چنانکه
 مادر و پدر بغیرزند طفل نکرند **و پیغمبر** پیغمبرانه علیه السلام
 الا باء ابوان اب اب الولاد و اب الاقار و **گفته که**

زَلَّابًا مُلَكَّةً أَبْتُ وَلَدُكَ وَأَبْتُ عَلِيٍّ وَأَبْتُ زَوْجِكَ وَخَيْرُ
 مِنْ آبَائِكَ مَنْ هُوَ عَلِيٌّ أَيْنَ مَعْنَى رَأَى إِيَّاهُ شَافِعِي رَحِمَهُ اللَّهُ
 عَلَيْهِ بَرَسِيذَنْدَ كَيْ خَيْرُ آبَائِكَ جَرَامَعْلَمُ رَاكُنْتُ جَوَابَ رَاكُنْتُ
 بِذَرْتَعْلِيمُ سَبَبُ جَوْدَ بَاقِيَسْتِ وَبِذَرْتَسَبَبُ سَبَبُ جَوْدَ فَاثِي وَبَاقِي
 بَهْتَرُ وَشَرَفُ نَزَارُ فَاثِي بَاشْدَ بَاتَقَافُ جَلَّةُ عَقْلًا وَعَالِمُ رَا
 رَأَى شَرَفُ خَوْذُ بَسْنَدِيذَه اسْتِ كَيْ مَعْنَى نَامُ خَدَايَ عَزَّ وَجَلَّ بَاشْدَ
 كَيْ عَالِمُ كُونِيذِش **حَكْمِي كُو بِيذ** بِذَرْتِجَتِ رَا عَالِمَا كَسِي بَاشْدَ كَيْ
 عَالِمُ رَا بَهْرُ جَدَلُ وَنَاطِرُ عَالِمُ رَا كَارُآمُوزُ ذُو كَيْ هَمِيْشَه اَزَانِ
 آزارُ وَخُصُوصَتِ خَيْرُ ذُو دَرَجَلَه هَمِيْجُ شَرَفُ وَرَايَ عَالِمُ نَبِيْسَتِ
 وَبِهَمِيْجِ عَارِي جَوْنِ جَهْلِيْ **حَكْمَا** كُنْتَه اَنْدَ جَهَارُ دَانِشِ اسْتِ
 كَيْ مَرْدَمُ رَا بَكَارُ آيِيذِ عَالِمُ اَصُوْلُ كَيْ مَعْرِفَتِ وَحَدَانِيْتِ رَا بُوْسِتِ
 دُرُوسَتِ وَعَالِمُ وَرَعِ كَيْ خَدْمَتِ وَعِبَادَتِ دُرُوسَتِ وَخَدَارِصِ
 يَافَتْنِ بَا اَوْسَتِ وَعَالِمُ طِبِّ كَيْ خَوْذَرَا رَا نَابِيْشْتَهَا تُوَانِ نَكَاهِ
 دَاشْتْنِ وَدُرُوسَتِ بِيَا رِي بِيذِ وَشَايِيذِ عِلَاجِ كَرْدْنِ **قَالَ**
الْبَنِي عَلِيٍّ السَّلَامُ الْعِلْمُ عِلْمَانِ عِلْمُ رَأْيَانِ وَعِلْمُ رَأْيَانِ

و چهارم علم سیرت که بدانند زندگانی کردن و معاشرت خود
 نمودن با نصاب خدایین بخوبی و نیکوترین وجهی و هر که
 این ندانند در تعویب و غضب بآیند و در جهنم همه کس خوار و بی خطر
 بود و عیشش منقص گردد و فریبندگانش توانند فریبند
 و آنکه درین چهار علم عالم و کامل و عامل باشد او را فاضل
 گویند و هر یکی را ازین علوم چهار کانه نهاییست نهایت
 علم دین یافتن سعادت و نهایت علم طب صحت یافتن است
 و نهایت علم سیرت خوش زندگانیست **حکما** گویند که بسعادت
 نتوان رسید الا بتحصیل علم حکمت و علم حکمت دو چیز است علم
 نافع و علم صالح و این دو علم اجزای حکمت است و آن که
 حکم بود این چهار علم وی را حاصل بود **قَالَ اللَّهُ تَعَالَى**
 يُوَفِّي الْحِكْمَةَ مَنْ تَشَاءُ وَمَنْ أَوْفَى الْحِكْمَةَ فَقَدْ أَوْفَى
 خَيْرَ أَكْثَرٍ **و بیاید** دانستن که هر علمی را حدی است و دانسته
 او را رسمی چنانکه هر که علم دین داند او را فقیه خوانند و هر که
 او علم طب داند او را طبیب گویند و هر که علم نجوم داند او را

منجم گویند و آنکه علم مقادیر داند او را مهندس خوانند و آنکه علم
ادب داند او را ادیب خوانند و آنکه علم شعر داند او را شاعر
گویند و آنکه این جمله داند او را حکیم خوانند و شعر جد و تحقیق
گویند حکیم خوانند **و حکما** گویند که مردم را باید که خرد برهنه
غالب باشد که آن هنر قیمت آرد و عقلا گویند که یک حسد
علم را دو جزو عقل باید تا آن علم را بکار توان برد چنانکه
بوشکوار گویند نباید هنر خرد بگذرد **بنامی** فرا بدهد خرد
و هر دانشی که خرد با او برابر نباشد آن دانش الت شتر
و فساد کرد و مرخص او نیست را و در همه چیز مردم باید که در تحت
تصرف خود باشند از آن جهت که هیچ موجودی فاضل تر از خرد
نیست و هر آری بیش که با خرد نباشد ناقص بود تا آن حد که
اگر زنی سخت با جمال و ملامت بود جوی خود و دیوانه باشد
هیچ کس را بد و رعیت نبود **و رسول** علیه السلام گفت در
بهشت بایه هر کسی باندازه عقل او باشد **و کشف اهل**
الجنة البته از روی ظاهر تقیض این خبرست و این خبر

از روی

از روی حقیقت آن می خواهد که البته کسی باشد که کسرت
بهشت نرود آرد و اما البته پیش عوام آنست که سود و زیان
دنیاوی و خیل و نادان بود اگر چه البته باشند در کار دنیا
و عاقل باشند در کار آخرت اما عقل معرفتی به از عقل معیشتی
است و پیش اصحاب دل آنکه ترک دنیا کند و مال برافشاند
عاقلترین آدمیان وی باشد **و باید** دانست که مردم را
غایت طلبی و دنیا سعادت است که وی گزیده ترین چیز است
و همه اشیا از بهر طلب کردن سعادت است و سعادت بر سه درج است
یکی اشرف دوّم اوسط سوّم ادون سعادت اشرف سعادت
روانست و سعادت اوسط سعادت تن است و سعادت ادون
سعادت خارج است یعنی مال و ثروت پس کیفیت و کمیت هر یکی
دانستن است و آنکه نداند ناقص باشد اما سعادت در
حکمت و علم و زهد و سعادت تن صحت و قوت و جمال و سعادت
خارج جمال است و جاه و قیام **و بزرگ** گویند سعادت مطلق
سعادت روانست و انبیا علیه السلام برین بوده اند و این معنی در کتب

گفته ام

سه کونست در نیک بختی سخن **۶** بگویم تو گفتا من کوشش کن
یکم نیک بختی ز سستی شناس **۶** که او راست بر نیک و ستان بسیار
دوم تن در سستیست یا ایمنی **۶** را کردن کبر و عجب منی
سوم نیک بختی روا را بود **۶** که تن دوست مردم ندان نکرده
خردمند همواره جو یا پی او **۶** ازین روی جری برین جای او
روان چون بزدان نیایش کند **۶** بجزی دگر کی گواش کند
جواز جلگی چیزها بازگشت **۶** ابا ناز جاوید ابا زگشت
بیند کس او را دگر از آن سپس **۶** نه بشناسدش در جهان هیچکس
بلبندی نکرد و بردامش **۶** تناسی نیاید پیرامش
نزد خرد او بود نیکبخت **۶** و گر جندی نایب و یار و تحت
و جله ترا مر سعاد و حقیقی نتوان یافت الله بعلم نافع و عمل
صالح و علم نافع را کسب نتوان کردن الا بعد از ریختن بسیار
در ریاضت آنست که مردم خود را بصلاح آرد از ناشایستها
و نفس را مذهب گرداند از آلائش طبعی و لذات بدنی برونکار
در از تا و ساوس نماید که بزرگان آن را عداوتی باطل خوانند

و سمت خویش را بر چیزها و خسیس نگار و دل در چیزها میند
بنده و از دنیا بگذر گفایت پیش نطلبند و بتفکر مشغول گردند
و در ملکوت نظاره کند **جنانک** میگوید **بیت** کاسه وقت را
چه ز جان خوشتر است **۶** عاقبت اندیشی از آن خوشتر است
و سر ریاضت آنست که قوت شهوانی و غضبانی را مودرت
عقلانی گرداند بنده پیر صواب و راری محمود تا خود را از پاپه شهوانی
بدرجه آدمیان بر دوز پاپه آدمی بر تبه فرشتگی پیوندد **و سیم**
میگوید **۶** تو فرشته شوی از جهل کنی **۶** برکت تو نیست که گشتن اطلس
قال النبی علیه السلام من غلب شهوة علی عقله
فهو شر من الهامیم و من غلب عقله علی شهوة فهو
خیر من الملائكة چه برستوران قوت شهوانی غالب است
و برودان قوت غضبانی پس آدمی که قوت شهوانی
را منفاد باشد و همیشه تتبع فرح کاو باشد و نتواند آن
قوت را مغرور کردن پس قزونی ندارد بر نفس ستوران
و سباع و باز هر که را قوت عقلانی غالب باشد برین دو قوت

که گفتیم او مرد عاقل بود و مانند فرشته گردید و هر که او بگزاند
زین دوزخین معانی بی خبر باشد و در آفرینش او باکی و هشیاری
نباشد بروی بپایند کربست و من این معنی را در آیه ای حکم کرده ام
اگر باندیت ناپیروزان رسی **۶** بجای بزرگان و مردان رسی
سرست و کرکیر و خوی و کر **۶** نکر تا چه گویم مکن زان گذر
از آغار راه و با صفت کزین **۶** بفرجام بانیک نخبان نشین
بدانش بسنده مکن نیز هم **۶** که کردار نیکو از و نیست کم
فضیلت بکردار خوب اندر **۶** و کردار سوی شرف رهبرست
فضیلت نشت راز صحت بود **۶** و صحت روان را فضیلت بود
وزان صحت تن بود کامکار **۶** و زین باز کرد و روان بایدار
بی آزار باش ارجه والا کسی **۶** کزین ره بفرجام ز بی حقی رسی
بذات را جو اندر بزمی شهوت **۶** به آن را که اندر بهی لذت
بهی ناپذ از مردم اهرمند **۶** اگر بعلنی گردنش در کند
که از بد می نیک خواهد بود **۶** همانا که از به به آیدت سود
زیونایان آمدت این سخن **۶** و معینش خوبست از شاخ و بن

ستوده تر آن باشد از بخود **۶** که نیکو بود سپهرنش با بدان
که با نیک نیکي کند هر کسی **۶** نباید بدین داستان زدایی
و کر با بدان بد کنی هم بدی **۶** و کز رشت رازشت کوئی خودی
قال النبی علیه السلام سال من قطعات و اعط من حرمک
واعف عن من ظلمک **سنا بی** **کویلد قدس سره**
خلق اگر در تو هست ناکه خار **۶** تو کل خویش را در درج مدار
انکه زمرت دهد بد و ده قند **۶** و انکه از تو برزد در و پیوند
و انکه دشنام داد از نه خشم **۶** خاک بایش جو سرمه کن در چشم
انکه سمیت نداد از زرخشش **۶** و انکه پایت برید سرخشش
سمه را در محل خویش بدار **۶** هیچکس را ز بد خوی مازار
ناشوی در کنار وصل فراق **۶** دقتی از مکرم اخلاق
و بیاید دانستن که قوت شهوانی در مردم از ان جهت
آفریده اند تا منافع را جذب کند از ماکل و منار و مناکح
و ملابس و آنچه بدین ماند و قوت غضبانی از ان جهت آفریده
اند تا مضرت را از خویش دفع کند از همه انواع و اصفاف

وقوت غذائی از بهر آن آفریده اند تا این بر دو قوت را کار
فرماند و بر ایشان سالار باشد تا آن کنند که واجب و نافع بود
تا آن افعال ایشان پسندیده آید که هر چه بی فرمان غفل کند
آن چیزها محمود و نامرضی باشد و آن فعل با فعل بجایم و سباع
ماند و هیچ حال پسندیده نباشد و اصحاب **طبیعی و گفتار**
که اگر قوت شهوانی بنودی در تن حیوانا غذا خوردندی و
خواست ایزد تعالی جان بود که این کیمی ابا و ان باشد
بردم و با انواع حیوانا و چون حیوانا را از طبایع سرشته
تا جاع غذا بایست تا بدل ما بتجمل باشد پس از زوی طعام
و شراب بایست نهادن تا آن قوت از زوی ایشان باعث
کند غذا خوردن تا یکجندی بزیند چنانکه مراد آفریدگار
باشد و حال شراب و تشنگی هم برین جملست و خوردن از
طعام و شراب لذت بخوبی آن خواهند که اگر تشنگی و تشنگی
را از ایل کنند تا بزیند و باز ابلهان لذت طلبند و چندان
بخورند که از منفعت بضرر کشند و هم برین جمله خواست ایزدی

جان بود که در کیمی خلق بسیار باشند و بزودی اظهار قدرت
اوردند آید تناسل نهادن تا ان بجهانه باشند و بقا و فرع را
و اگر لذت جماع کردن نفاذ نشد کی کس بدان شغل و زنگشتی
و اگر خسر و مندان از بهر فرزند ان بدان شغل و نفاق
کردندی بی خسر و ان نشدندی و نه درویشان و اگر ادبیا
کردندی حیوانا که از آن نگشتندی و توالد و تناسل حیوانا
منقطع شدی و پشتر از آدمیان جماع از بهر لذت کنند
نه از برای سرزند و دلیل برین آنکه بسیار کسانند که آب
منی غیر موضع بریزند و روادارند و بنزدیک اهل حکمت
و اهل تحقیق آنست که جماع جز از بهر فرزند طلب نشاید
کردن و رخصت شریعت هم برین جملست است **و صاحب شرع**
صلوات الله علیه فرموده **تثا کوا تکثروا و باری عز اسمه**
عالم را جان جامع و کامل آفریده است که تخم هر چیز در جوف
آن چیزها ده است تا محفوظ تر بود و مخلوقات بر دوام باشند
تبارک الله حسن الخالقین **باز گشتیم** سر سخن خویش

وکنیم عرض از همه افعال و اعمال طلب سعاد و نشت و سعاد
بر سه ضرر است و شریف تر هم سعادتها سعادون روان است و روان
جان عاقل را گویند و آن جز آدمی را نباشد و حکماء و عرب انرا
نفس با طفه خوانند و ایزد تعالی انرا نفس مطبیه خوانند **بنیت**
قول از تعالی یا ایها النفس المطبیه ارجی الی ربک راضیه مرضیه
و باز آن جان که فرشتگان راست ان را روح مقدس گویند و
آن جان که حیوانات راست ان را نفس حساسه گویند و ان
قوت که نبات را انرا نفس نامیه گویند و این نامیه حساسه
و نامیه در آدمی بتوان یافت معاینه چنانکه در قرآن است
نفس اماره و نفس لوامه و نفس مطبیه **و حکمای عرب گویند**
هر کرا قوت عاقله بر افعال او غالب باشد او مرد فاضل
بود و او را امید سعادت در پیش بود و هر کرا قوت
شهوانی غالب باشد و ان قوت را بی صواب دید عقل
کار فرمایند آنکس را رس و کلو بنده خوانند و اگر برین جله
بر کسی قوت غضبانی غالب بود و انرا بی صواب دید بکار

فرمایند

فرمایند آنکس را منهور و ناپاک خوانند و اگر قوت شهوانی
بصواب دید عقل کار فرمایند او را عقیف خوانند و چون
غضبانی را با سنن صواب عقل کار فرمایند او را شجاع گویند
و بجله امر چون روان از دانش حقیقی و عمل صالح صورت
گیرد و بیک گونه اندر عالم ابدی باقی گردد و آنکه سعادون
بزرگ و فوز اعظم را مهیا شود و در کتب طیل الحکمه گفته ام **شعر**
روان شد حو از کالبدی نیاز **۵** برو آشکارا شود بی نیاز
بداند یقین هر چه بودش کان **۶** ببیند بدل هر چه بر آسمان
تغییر نیکه و ذکر حال او **۷** نکرد و با وقفات افعال او
بجنباندش هیچ امید و بیم **۸** ثبات اندیش قیمت زر و سیم
تقاء ابد را محبتا شود **۹** برو زندگانی مهیا شود
شنا آیدش دین در از دینک **۱۰** شود نزد او کهن بر کار تنگ
بسیه رسد زین جهان خور و **۱۱** بچشمش بزرگی شود خوار و خرد
و هر که ریاضت نکشد و از غوامض دانش حقیقی تخلف نکند و بتقلید
بسنده کند و بخیره روزگار ضایع گرداند هیچ محل نرسد و قیمت او

بنزدیک مردم شناسان فزونی نیارزد و بر طبع ستوران بماند
 و مگو هیظه ترین کسی آن بود که اگر ازین نوع سختی بشنود اثر
 نکند و مفهوم او نشود و هر کرا عقل غفلانی و فیض رحمانی نباشد
 از چیزی نیاید و بروی رنج برون پیوده باشد **قولی تعالی**
 وَمَنْ لَمْ يَحْصِلْ اِلَهًا نُوْلاً فَمَا لَهُ مِنْ نُوْرٍ و چون حال برین
 جمله باشد نفس خویش را از انکس و در باید داشت **چنانکه مکتوبید**
 با بدان کم نشین که بذمانی **•** خود برست نفس انسانی
 و بنا اهل سخن نیاید گفت و ایند را جل ذکره شکر باید کرد و سیاه
 داری نموده و این معنی در کتب اهل حکمت گفته ام **بیت**
 کسی را که کوشش و لشکر بود **•** چه سود دارد کوشش هر شش نشود
 کسی را که چشم و لشکر است کور **•** بخوانش نیامد که جز کسور
 نیاید ز گفتار دانده بهر **•** نداند ز تریاق بکشد زهر
 جو او را بوی زی بهی رهنمای **•** جو در پیش مرده زنی کوه نای
 بنامه چنین در نوشتن روش **•** که با کرد بزدان بمردی مگوش
 کسی را که دادار دانش نداد **•** طمع داشتش رو بدانش نداد

دلی کوسوی راستی نغوزد **•** چو کوشی بود کوشن نشود
 بخیره نیاید در و رنج برد **•** که بنود در و هیچ امید و برد
 بیاید نکندش بر راه خوار **•** بدان نابد ز دش مردار خوار
 چنان چون دل و چشم و کوشش دریا **•** ندارند قیمت چو بنود روان
 همان نیز جان چون ندارد خرد **•** ز جان خری بس فزون ناورد
 درختی که کثر آید از پرورش **•** سوی راستی تو مگردان منش
 بدان کفتم این داستان ای بهر **•** مکر زین سخن دانش لاری بهر
فصل فی السیاسات بیاید دانستن که سیاست
 بر سه ضرورت یکی سیاست خاصه است که مردم تن خود را بصلاح
 آرد و دوم سیاست خانه است که عیال و فرزندان و زیر
 دستان را بصلاح آرد و شغل کند خدائی را نظام دهد تا
 خللی در آن راه نیاید سوم سیاست عام که حکما از سیاست
 الجلیع خوانند و آن بصلاح آوردن شهر و ولایت است و است
 و هر که اصلاح نفس خود نتواند کردن اصلاح غیر هم نتواند کردن
فیلسوف گفت اشرف الصناعات کلهامی الصناعات المقومۃ

المهندسته لصاحبها ومن در اقلیل الحکمة گفته ام **سپت**
 نخواهی که با شتی بسیار سنور **ه** مکن چشم و لورا هجر چیز کور
 نخواهی که مانند با شتی بد **ه** ریاضت پذیر و بنده خوبی بد
 نخواهی که مانند با شتی بد **ه** مکش سر ز نرمان کیهان خدیو
 و کربانیت نافرشته شوی **ه** ز تکی و باکی گشته شوی
 نت خویش را از بدی دور **ه** روان و خرد را بد افش بسیار
 و کربانیت تا نیایی گزند **ه** دل اندر جهان هیچ گونه میند
 با گدیشه از کینتی از او **ه** بدست و زبان جاک و را دیش
 نکوفت و صفای کینتی شناس **ه** بدانکه که بد روز گندم بد اس
 نه کینتی بکار آید از روی داد **ه** نه از کس باشد از ویر شاد
باز گشتی بغرض خویش و گفتیم که بسیار است بر سر نند
 نخست بسیار است و بنیاد او بر سه چیز است یکی طبیعی دوم
 خلقی سوم علمی طبیعی آنرا گویند که نش را نگاه داشته بود
 از آفات داخل و خارج داخل آنرا گویند که غذا و هوا موافق
 خوردن با فراط و نه تنقیص و نگذاشتن که حرارت بر برود

غلبه کند یا برود و بر حرارت و نه زطو بر پیوسته است بر زطو
 و حال مجامعت هم برین گونه باید دور از افراط و تقصیر و افراط
 خارج آنرا گویند که خود را بتند پیر صوا دارد از سرما و کرا و
 اقباب و ماینها و دور از حرکات عنیفه و سکون و ایام و حذر
 کند از حیوانا مضرة و خلق آنرا گویند که ریاضت کرده شود
 بر اخلاق پسندیده و خصایل حمیده و این کتاب خود برین
 معنی بنا کرده اند و بسیار است علمی بر دو ضرب است یکی شرعی
 دوم عقلی شرعی آنرا گویند که **انبیا علیهم السلام**
 کرده اند و فرموده اند امام باید ساخت هم از عبادت
 و هم از معاش و بسیار عقلی آنرا خوانند که تصرف آن بدین عقل
 باشد چون حکمت و شناختن خفایق اشیا که توجید و تحقیق
 از پنجا شکافته شود و مردم از تعلیل و پیرمان رسد و منافع
 آن بزرگی باشد مردمان حسد و منذ راهم در معاش و هم در معاد
 و این شود از تمویه مومنان و بسیار است خاصه تدریس منزل را
 خوانند که بنیاد او بر چهار چیز است یکی عدل دوم رای سوم قوت

دل چهارم احتمال و از آن جهت بنای او بر چهار چیز آید یکی مال
دوم خدم سوّم چهارم فرزندانند پیرمال را بنا بر دو کار یکی کسب
کردن از وجوه شایسته دوم خرج کردن بموضع بایسته و شروع
آن بسیار است **سید** پیر خدم بیاید شناخت که ایشان بر ضرورت
مختلفند از ایشان از آنرا باید کرد که فرمان بردار تر باشد و
میل او بر راستی پیش بود و قوتش تمام بود بر خدمت کردن
و از کسل و کربزی و ابله‌ی دور بودن و نگاه داشت ایشان
بسیار و گستاخ ناکردن بر خویشین و سخن ایشان بر یکدیگر
ناکشیدن الا بیابان در **سیاست عمال** و تدریس اهل نشین
که اول از خاندان مردمان صلاح طلبیده شود که در نیکو نامی
پرورده باشند و پارسایی و بهمتگی خو کرده دین دار و
شرمکن برآمده و درست مزاج باشند بطبیعت اما مال و جمال
نباید نکرست بلکه پارسایی و شایستگی و خوش خونی اختیار
کردن و چون بدست آید او چون بدست آید او را در همه کارها
شریک خود داشتن و با او بر فرق و تلافی نذکافی کردن

با فراط ناکردن تا و حرمت و حشمت بر پنج چیز و همیشه در تحت تصرف
و نادرست **مصطفی** علیه السلام فرموده علیکم بدوا الدین
و گفته اند که زن زشت روی را بیده بهتر از زن خوب
روی نلذایند **سیاست** **فرزند** تدریس پیر فرزندان است
که تکلف کند در پرورش او تا بعد اتمامی شایسته و شیر دایگان
یا کیزه برآید و چون بزرگ شود از رفیقان بد دور دارد و
با اهل خرد و اوج صحبت عزماید و رفیقان عاقل و متمیز بر کار د
و در ادب آموختن سعی کند **املاطون** حکیم گفته است لا تقصروا
اولاً و کم علی آدابکم فاحکم مخلعون لزمان غیر زمانکم و چون
بالج گشت متاهل گرداند و در افراط مجامعت رحمت ندهد
و تکلف کند تا سخت نازک و نازنین بر نیاید که آن در بسیار
شغلها زیان دارد و بکسوتها میانه پروراندی رغبت برآید
و باندک خوردن متعویذ کند تا مذهب شود **حکیمی** بزرگ گفته است
من لم یؤدبه والداه اذبه اللیل والنهار که هرگز را بکوژی
بر ریاضت بر نیارند پسزدگی ریاضت نتواند بد برفت و این سخن

سخت بر اصل و معقولست که بید را بتری شاید جوکان کردن
فصل فی الفضایل و الرذایل بر خردمند و اجلیست که نشنا
 اصناف فضایل را و او صا رذایل را تا در خطا نیفتند که امیر
 المؤمنین علی کرم الله وجهه گفته است که فرزندان را پیا موزید
 نیکی کردن تا و فنی بخطا ندی بکنند و پندارند که آن نیکیست
 چنانکه هندوان کیم ری در مواضع عبادت و انجیر کشت و کیم قمار
 مباح و حلال دارند و خوشیشتن را بسوزند و بد آن تقریب
 جویند بخدای تعالی **اصناف الفضایل** الجلم والمروة
 والصدق والجود والتواضع والرحمة والشفاعة
 والوفاء والعفة والامانة والعلم والعدل والفضل
 والتوادة والکرم **اصناف الرذایل** الرأی والرغوة
 والحقد والحسد والنميمة والكذب والكبر والبخل
 والجور والعذر والجهل والتعلق والحرص وعبوسة
 صاوة الوجه والچنانه و همچنان که فضایل شریف تر از بعضی
 است رذایل نیز خفیس تر از بعضی است و کسب کردن فضایل

فریضه است بر همه مردمان و بر اهل خدمت ماکول فریضه نزر که
 هر یکی از فضایل بکار آمده تر از دیگرست و هر که بیک فضیلت
 معروف گردد او را حرمت بدیدار آید و نامدار شود و اگر
 بد فضیلت شناخته گردد و بچشم همگان بزرگ نماید و باز اگر
 بیکه اصناف فضایل مشهور شود و بیکه رکی سختی مکتب شد و بخت
 سعادت بزرگ را مهیا گردد و بعضی بیل نتوان رسیدن الا بزرگ
 رذایل و کمترین شرف مرصاحب فضیلت را آن باشد که چون
 او را بد آن فضیلت باز خوانند شادمانه شود و فخر کند و کمین
 عاری مرصاحب رذیلت را آن باشد که چون او را بد آن باز خوانند
 تنگ دارد و خشم گیرد و خصومت کند و فضل و دانش از همه فضایل
 گزیده ترست و از آن افضل خوانند در معاملا و عدل را از بزرگان
 عدل خوانند که معندست در اخلاق میان زیاده و نقصان
بزرگان گفته اند که عدل کل فضایل است و باز فضل از وی
 شریف تر و حکما گفته اند که کرافضال اجود من اعمال وان کان
 کلاما فاضلین **افلاطون** حکیم گفته است که عدل تا تجلی ربوبیت

در مردم تقصیل است و هم ازین معنی گفت که بکشید کی زوایل
از یکدیگر نگویند. تر چنانکه اگر خد بذست حسد از وی بدتر
و خدی کسی نباشد و حسد پی کسی بود و اگر دروغ بدست
بختان از وی بدتر است از خبر آنکه دروغ جزو دست و بختان
کل و چون ژرف نگری ظلم و جهل از همه بدتر است و از بدتر و غرور
ما را بفضل خویش ازین عیبها نگاه دارد که این عیبها روست
نه عیوب تن و اگر عیوب تن نزدیک عامه است نزدیک خواص
معایب روان سخت تر و بدتر و بجزرت از بدت تعالی و نقد است
عیوب بدنی عیب نیست الا عیوب روحانی عیب است دلیل بر آن که
مبصر و محی و مجذومی و کلی و ناپیوستگی و شکلی و زشت صورتی
بزه مندی نیست اما فسق و فجور و جهل و کمرد حسد و بخل و غدر و آنچه
بدین مانده بزه مندیست و معذرت اند مرعوبت آخرت را
و کرمی از حکما گفته اند که ظلم از همه زوایل نگویند. تر است
و باز حاکم از وی بدتر از آنکه پادشاه است بان معنی که
ظلم را ممکن است از آن زوایل بازگشتن و توبه کردن و از خصمان

امثال

استحلال طلبیدن و احق را منتفع از حاکمیت بازگشتن
و عاقل شدن و در جمله بی ریاضت نفس و بی اشارت عقل
کس بجل نصیلت نرسد که امثال مردم چون اسب است که بی
ریاضت و بی اشارت اسناد را بیض با سیرگی را نشاند و
ریاضت برد و قسم است جسدانی و روحانی اما جسدانی آن
باشد که بر پایش خویش را بدان درجه رساند که قوت شهوانی
و غضبانی را مغرور گرداند و تن را صابر کند بر شداید چنانکه
هر چه خواهد از وی بیاید و از وی خطایی نیاید و صبور باشد
در سختیها و منفاد بود او امر شروع و عقل را و روحانی از آن
خوانند که مردم باطن خود را باطل کند از وساوس شرف و فقر
ناکارانیا مهیا کرده و مرطوب و سست و را غطر را و کرمی
مردمان در آفرینش چنانند که پنداری که ریخت کرده اند
از باکی ذات و بسندیدگی عادت و از خوبی افعال و حرکت
و سکنت لیکن نزدیک عقلا آن بسندیده ترک بر پایش مذهب
کرد و می دانند که این رنج بر خویش جبرامی نعم و ثمن این میرا چه

خیر خواهد بودن چنانکه در اکیلی الحکمة گفته است **میت**
بنیانی که گفتند مردم شناس **ه** مردم مردم که داند قیاس
یکی آنکه آری سرور نماز **ه** ذکر آنکه بری سرش را بکار
و گفته اند که شرم از فضا نیست از آن جهت که شرم از خرد آید
و هر که را خرد نیست شرم نباشد و جوانان از پیران شرم دارند
و پیران از خرد خویش شرم دارند **انداطون** حکیم گفته است
که هر که نفس او مهیا نیست مر جذب فضا بل را او را از خرد
پاؤ نشان دور باشد بودن که مرد عاقل را منفعت کسب
کردن فضیلت از خدمت ملوک بیشتر از منفعت مال دنیا باشد
و کمتر هزنی در اخلاق پسندیده مردم آن باشد که عیش
مردم پیوسته از خوش باشی **و عقلا** گویند که هر که علم
الباقین بداند که خدای تعالی مزد را می پسندد آنکس هیچ گناهی نکند
بزرگان گفته اند که مردم را دشمن از سه خصلت خرد یکی از
خل دوم از کبر سیووم از بلیذ زبانی و هر که کم سخن باشد او را
خطاکم افتد چنانکه امیر المومنین **علی** کرم الله وجهه میگوید که

من کثر

من کثر کلامه کثر خطاؤنا و هر که سخن باشد او پسندیده
قوم بود **و مصطفی** علیه السلام می فرماید ان الله يحب المجود
ولو بشتق تمنق و یحب الشجاعة ولو بقتل حینه و جای دیگر میفرماید
که الجنة دار السجباء و معاویست که تواضع از فضل و فضایل
است که مردم خود را محل کم از غیر خود نهند از بهر بزرگی داشتن
آنکس را یعنی همگان را بهتر از خود دارد و داند و باز نود
چیزی دیگر است خود را در دها جای کند تا او را دوست گیرند
و صد هزار دشمن فرو تر شوند تا آن رفیق و لطف و فروتنی که از
وی پندید و این معنی محمود اگر علت دنیاوی در آن نباشد
چنانکه **انبیا** علیهم السلام کرده اند با خلق از بهر قبول و نحو
نبوت و لیکن در راه نفیرید و بخیرید حجاب راه است
و مصطفی صلوات الله علیه فرموده است شناس بالناش علامه **اندا**
و باز تعلق نه از جنس تواضع و نود و آن که تعلق از جمله رذایل است
زیرا که بی طمع غرض نباشد و چون طمع در میان آید فادامه شود
برود و این معنی بضد آن باز کرد و آن تعلق را جالبوسی خوانند

و آن سخت فبیح است اگر مبالغت نرود و اگر مبالغت کنند بنیای
 نزدیک باشد تا مردم در حق او وطن نبگو برند و **مصلحت کروی**
 از اهل ملت آنست که خویشتر را بهتر از آن باید نمودن بخلق
 که باشد تا مردم در حق او وطن نبگو برند و حرمت دارند
 تا بسلا بتوانند زیست و باز کروی را مذهب آنست که خود را
 آلوده می باید نمود و خود را آلوده می باشد تا وی را خوار دارند
 تا از راه بنفقت و این طریقت عانی ترست و این مذهب را
 اهل تصوف سلا خوانند اما سخت دشوار است و مشکل و باز
 بعضی را مذهب آنست که بر میان نه این دو طریق می باید رفت
 و این را پسندیده می دارند و مصطفی علیه السلام گفته است که
 خیر امور او سطرها و کروی و خیر و مند از آنست که جهان نما
 که باشند **مصطفی** گفت علیه السلام من کان کسری مثل
 علایبته فهو مؤمن حقا **سنا** **بی** **کوی**
 مرد دین دار همچو نبین باشد **اندرون** از بروشنی به باشد
 مرد دین دار همچو به باشد **اندرون** از بروشنی به باشد

قال الله تعالی و الذین والزموا بیوتهم
 باک باطن و من در اکلیل الحکمة این معنی را گفته ام **شعر**
 نکر از کزانه بکس نگیری **کزان** بر خودت در دوزخ
 که کس هست کو نبگوی زاندر **نهان** دارد و زشتی آرد برون
 و بس کس که خود را نهان آرد **و بر** از خود خلق کن کار و
 برو خوابه منکر که خوار آید **تواند** بدن کو بکار آید
 بجامه منه هیچ کس را خطر **که** جامه و کس و مردم دگر
 است بجل منکر مرد را بجامه **بسیار** از کسین آمانند بجامه
نزد **جمعه** حکیم گفت که کمال مروت در آنست که مردم بی تکلف باشند
 در مروت ظاهر خود و متکلف باشند در اصلاح باطن خویش **مصطفی**
 علیه السلام فرموده است انا و انقیاد امتی بر امن الکلف و در اکلیل الحکمة
 ای آنکه از پیش تن کینی **بخیره** رو آنرا برنج از کینی
 به ورزی و را کو نماید جای **بزان** کوش کو ماند خواهد گانی
 تن از جند زندهست زنده بکوی **برو** باش خوشنودی او مخوی
 که تن مر تر از این بکشتی برود **بکشتیت** که بر کشتی برود

روان باز اگر چند نادم نشیند **۶** بهر جنبش بجا کوئی ارزید نشیند
 از ویست پاکی و فرخندگی **۶** زین باز ناخوی و بندگی
 بجان مردمی یافتن به زین **۶** توزین بس مهربان و برین
 در آن گوش ناخوش می شود **۶** که از صحت او با سعاد شود
باز گشتم بسخن خویش و شرف مردم بخوی خوش است و بنا
 مذهب تصوف به اینست که خدای عز و جل سید را خوش
 خوی ارزانی داشت و او را بستود که **وَ اِنَّكَ لَحَلِيٌّ خَلْقٌ عَظِيمٌ**
و رسول علیه السلام میفرماید که ایند تقای با هریم
 خلیل و جی کرد که با هریم **اِنَّكَ لَحَسَنُ الْخَلْقِ وَ لَوُ مَحَ الْكَلْبَارِ**
 بدخل مداخل ابرار فان کلمتی سیفت فلن حسن خلقة اطله
 تختی عشرشی و اسکنه حضرت القدس و ادبته مع جوارها
 و این معنی را من در اکلیل الحکمة گفته ام **بیت**
 یکی نیک خواهد خداوند ما **۶** بخوی نیکو ره نماید ترا
 و هر چه بد خواهد او بر کسی **۶** مود را بد خوی آورد کسی
 که خوی نیکو راه نرزانگیست **۶** و خوی بد آثار دیوانگیست

خوی نیک خوشد آود روزگار **۶** خوی بد بدی آرد روزگار
 نیکو زو مثل شاه نام او را **۶** که خوی بدان نیست بارگران
 ره بر دباری و راوی کزین **۶** ندانم ترا و او بدی چنین
و در کتاب زردشت حکیمست که خوی خوش از باکی روان خیزد
 و باکی روان شرف جا و دانی دهد و در کتاب طبایع است
 که خوش خوی از اعتدال مزاج خیزد و در کتب بنی اسرائیل
 همین معنی آمده است **سوالهای** که از لقمان حکیم پرسیدند
 و جوابها که او داده است **بر رسیدند** که گرا پسندیده دارم
 گفت آنکس را که خوی خوش است **بر رسیدند** که گرا حکیم خوانم
 گفت آن که حقیقت اشیا شناسد **بر رسیدند** که مرد کیست
 گفت آنکس که در هیچ شدت جزع نکند **بر رسیدند** که با محنت کیست
 گفت آنکه در هیچ نعمت دنیا شادمانی نکند **بر رسیدند** که کامل کیست
 گفت آنکه دنیا را و قایم آخرت سازد **بر رسیدند** که عاقل است
 ریاضت بر مرد چیست گفت آنکه خشم و آرزو بر فرمان خودش باشد
 بر رسیدند که پارسا کیست گفت آنکه از جور دنیا با خدای تعالی

بیکار نکند برسد ند که شجاع کیست گفت انگس که از مرکب نترسند
برسد ند که خواند کیست گفت آنکه بخشیدن از یافتن دوست
دارد برسد ند که خیر کیست گفت آنکه همه را به از خوشتر خواهد
برسد ند که عاقل کیست گفت آنکه از نامساعدی روزگار دل
شک نشود برسد ند که عالی رایی کیست گفت آنکه نعمت آخرت
بر نعمت دنیا اختیار کند برسد ند که سزاوار ملک کیست
گفت آنکه نفس او زیر تصرف خود باشد برسد ند که مغفل کیست
گفت آنکه زیادت از کفاف طلب نکند برسد ند که درویش
کیست گفت آنکه اندک و بسیارش بسنده باشد برسد ند که
مردم کیست گفت آنکه عقل او همیشه با خود باشد برسد ند که
جاهل کیست گفت آنکه مالش اصناف عمرش باشد و دیگر طلبند
برسد ند که طماع کیست گفت آنکه پر شده باشد و بر نایی کند
برسد ند که طرار کیست گفت آنکه بهانه جوید تا در طاعت
خدای مقیر کند برسد ند که اهل بصیرت کیست گفت آنکه در حیرت
که نکرده آفرید کار آن چیز بیند برسد ند که دون مهمت کیست

گفت

گفت آنکه جا نرا در آرزوی تن بدل کند برسد ند که مغیور کیست
گفت آنکه آخرت را به دنیا فروشد برسد ند که غافل کیست
گفت آنکه از آخرت بی خبر باشد برسد ند که فاضل کیست
گفت آنکه فضايل را کسب کند برسد ند که مدوح کیست
گفت آنکه چون بر دشمن ظفر باند نیکی کند برسد ند که محمود کیست
گفت آنکه زندگانی از بهر رضای حق تعالی کند برسد ند که
متوکل کیست گفت آنکه روزی فردا شکر روزی ده خدای را
داند برسد ند که موحّد کیست گفت آنکه جز با خدای عز و جل
بهیچ چیز میلش نباشد **و گفته اند** که نیکو نامی بهترین اشیاست
چند باند کردن نام خود را نام نیکو حاصل کند که آن کسی است
که نفس ساید بهم در از و این معنی در اکلیل الحکمه گفته ام **شعر**
نکو نامیت ای بسم بهتر است • زهره تو پنی در کوهر است
بینی چه گفتنت خر کند دل • بد آنکه که در ماند در کار کل
بردن نکو نام بر خاک کنگ • به از زندگانی کشیدن تنگ
و در محفل **در پس** است علیه السلام که غایت مروت در پاک داشتن

ضمیمت از نا شایستهها و خوب کرد ایندن فکرت در شان خلق
 و بکس امید مدارید الا بخدای که هر که با شما احسان کند باز آید
 حق تعالی کرده باشد **و زکات** گویند که هیچ فضیلتی نیست شریفتر
 از سخاوت که منافع او بغير رسا بنده می شود **و ادا کردن** ملک
 بنومان را اقسام سبعه علی قوی نفسک و اعطای شرفها من قوت ملک
 اکثر ما بعیض غیر ما و از پنجا گفته اند که آنچه دوستدارید و بهتر
 باشد از آن باید بخشید تا شرف سخاوت ظاهر گردد **قال الله**
لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ فَصل فی
اصناف السیرة اصناف سیرت سه است یکی سیرت
 شهوت و لذت دوم سیرت بشاعت و کرامت سوم سیرت
 علم و حکمت و سیرت مردم بنده شهوتند **قال الله تعالی**
اَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ الْهَوٰی هُوَیةً وَّ حَدَّ مَادَّیْنِ هُوَ سَمِیْعٌ مُّخَلِّقٌ
و خیرات هر یکی دیگر چنانکه خیر طیب معالجت بیمار و خیر سهیالار
 بشاعت و خیر اصحاب ثروت صدقه و خیر خود برداشت خود
 دو نوع است یکی بذات خویش دوم از بصر خویش آنکه از بصر

غیر خویش است جمع کردن فضایل و مذهب بودن و آنکه بدست
 خویش خیر است سعادت است که مردم چون سعادت یافت دیگر
 چیزی طلب کردنش نماند و کان بناید بر د که هیچ کاری کرده
 شود بی خواست ایزد تعالی چه دنیوی چه اخروی و این معنی در اهل
 میند ارکان در جهان هیچ کار **و** بر این بدست کسی خوار خوار
 مگر آنکه بزدان نهاد نیست **و** که هرگز نکرد و فروزی نه گشت
 در آید و نکه در دست تو چیز نیست **و** بدست کسی کار تو نیز نیست
 گفته بد و جهان جز ایزد مدد **و** که این نیست از چشم و آتش جهان
 هم او و فرمان مرور است پس **و** جزو بنده را نیست نریا و رس
 بد و باز هل نیست و بند را مکوش **و** نگرنا چه گفتندین دار کوش
 بدت نماید آنکه در آید رو است **و** که بری گناه نیست بزدان گوا
 بکام تن خویش فرقت کریز **و** ز خویش و زیو ند غربت کریز
 تو بشکن منش را از راه بزی **و** بیا رام با دا ده ایزدی
 پرهیز از آنکس که جززی خدا بی **و** بجزی و کرا باشدت رهنمای
 ز نیکیت نیک آید از بند بزی **و** چنین خواندم از نامه ایزدی

و جاه عوض آن نتوانند کردن بحسن و ذکر و دعا و ثنا مقابل
دارند و خردمند از اجنبش سوی نیک آمد مردم کسبک تر
از آن باشد که سوی بد آمد مردم و مکاشفان بزرگی پیشتر
از آن بود که بر بدی و باز نا کسان بعکس این معنی باشند
و در کتاب آداب است که معیوبان گواهی دهند بر معایب
مردم و بر است کوئی دارند که بندگان معایب را و بدین آن
خواهند نامانند آن خود را فراموش نموده باشند تا معایب
ایشان را حواری گیرند و سهل گذارند تا عیب ایشان پوشیده شود
و هم در کتاب آداب که نیکان تقرب بمجلس بزرگان
از بھر عنایت کرده اند آن مردم جویند و بدان از بھر مساوی
گفتن مردم و هرگز مبادا که ممتزی مرنا کسان را بر کشند و محل خند
و تمکین دهند که ناکس جو کس شود هیچ از و برادر نرسد و از رنجا
گفته اند که موت الروسا سهل من ریاسة السفلی **سیت**
ناکس جو کسی شود نمازی نبود و بین سیرت خواجگی بیازی نبود
سه که دون را بلند و بالا کرد **و** او بلار بلند با لا کرد

جوینی اصل زور و زور دهند **و** جو جراحی بدست کور دهند
بزرگان گفتارند که چون روزگار بد شود استیفا نباید
کردن مواعمال را از پیرا که بر طریق حق پیش نرود مگر آنکه
بر حسب روزگار کارا نده کرد و خدائی که در دین و اخلاق
و مروت مردم خللی نیارزد پس چون خلل درین سه چیز خواهد
رسیدن از شغل تبراجستن و عظمت اختیار کردن بهتر
و فاضله و الا زیان کاری پیشتر از سود مندی باشد و امروز
حال جمله از اذک کان برین جلست **و عقلا** گفته اند که آن آینه
که مرکز ترک پذیرد و مردم اخلاق خویش بتامی درو بتوانند
دیدن مردمانند که دوستان محاسن تو بینند و بجزئی باز
گویند و دشمنان مساوی تو بینند و زشتی باز گویند **قال**
النبی علیه السلام المؤمن مرآت المؤمن **و در کتاب حکمت است**
که عدا بد بخنی در ممتز و کمتر دو چیز است ستم کردن و عهد و پیمان
شکستن که هیچ رذیلتی چون ستمکاری نیست و مذمه ایست
اسلام نیست که همه اصحاب رذالت را امید بجات هست الا

جابر و ظالم جور بی است که با غیر خود می کند و این معنی در اکلیل الحکمة گفته ام
ستم کردن از طبع خوبی است **•** برو ایستادن برو پنهان است
سراجام آنان که بد کرده اند **•** بدست آن بکنیت اندر آورده اند
میا زار کس را و خود را بکوش **•** بمن دار کوش ارت مغر نیست و هوش
سناده که همچون تو فرمان بر **•** بیا بکیزه جهری ز تو برتر است
اگر راه از زار کس سپری **•** ز خورشید و ز مشرقی بگذری
بخشای بر حال بیچارگان **•** مکن خویشیت از ستمکارگان
که کرمورکی را بی بسیری **•** ز بزدان بیا ذافره کبیر خوری
نباید شمردن خداوند را **•** بغفلت ز من بشنوا این بند را
کز و هیچ چیز از بنه نکذر **•** هم در تابی هوا بستم ز
ببیند بی مور ز پر ز می **•** بداند درون دل آدمی
مؤذم ره نیک مردان بتو **•** همبست پیغام بزدان بتو
که کرنیک با شنی و کربد کینی **•** بدان ای برادر که با خود کنی
و غلام گفته اند که دوستی با جزو مندان باید کردن که زندگانی
در ایمنی گذرد و در خوشی باشد که نادانان و ابلهان دوستی را نشاید

و قد ما گفته اند

۱۸۰
و قد ما گفته اند که دشمن دانا از دوست جاهل بهتر است
و این مثل معروف و مشهور است و گفته اند **بیت**
هیچ صحبت مباد با بیایامت **•** که خود مختصر کند نامت
صحبت ابلهان جو دیک بکسیت **•** از درون خالی از بر وزن سپهریت
من و فای نه بیده ام ز خسان **•** که تو دیدی سلام من برسان
فصل در فضل مال و خواستنی قال رسول الله صلی الله علیه و سلم
نعم المال الصالح للرجل الصالح مال باید طلب کردن از وجه
پسندیده و شایسته و مردم اندر طلب مال از سعادت منتفعند
و مردم خردمند را مال حلال سودمند باشد مرا طهارت فضیلت را
دان پسندیده تر که در ایام جوانی کسب کرده باشد از آنک
چون مرد فاضل و غافل گشت از کسب باز ماند و دریغ باشد حلیه
جیات خویش در آن وجه ضایع کردن و در اکلیل الحکمة گفته ام
که خواسته نیست ناخواستنی **•** زهر انجن نام او کاستنیست
نرخشد از و بر کسی روشنی **•** نخواهد و را کس تو هر چون کنی
بناشد بد لها درون از جند **•** بیا بد از نو کار کس را پسند

نگوید کسی را ز دل پیش او **•** بخوبی کسی حال کم پیش او
گواسیم بنود نباشند شکوه **•** و گرجند باشد بیالاجو کوه
هزارش جده جو آمو بود **•** بسستی بود از بنیر و بود
یکیتی بود سال و مه دککار **•** از و رای و تذر پیر ناید بکار
چنین گفته بود از دیر مبین **•** و جزوی بسی کس بگفته همین
که از آسمان بهی بخت نیست **•** یکیتی و را افسر و تخت نیست
که از بخت ندهد سبهم بلند **•** زهر جنبشی باشد او را کز ند
مه آتش آید و را دور کار **•** که کرد و بجان و بنت او و کار
چنین آید از آفرینش برون **•** بناید بدین اندرون چه چون
بایدت چیزی و روز چاره نیست **•** و بر مرد جویند پیغاره نیست
افلاطون گوید الذهب فی الدار مثل الشمس فی العالم **•**
نباید بخانه درون ز نایب **•** جان چون بعالم درون افتاب
و گوید که بنیاد شغل و زارت بر سه کارست نگاه داشتن
ملک و طلب رضای کس و محافظت سلامت رعایا اگر ازین
سه کار خلی بدیر و بتا بی ظاهر کرد و شغل با دشمنی پیا

شود و نشاید وزیر را که شراب از بهر مسنی خورد و چون ملک
شراب خورد باید که وزیر هشیار باشد از بهر احتیاط امور
مملکت و ظهور مصلحت ازیرا که ملک و وزیر با سببان با دشمن
اند ازین دو یکی پیوسته باید که هشیار باشد **بیت**
شاه را خوا خوش نباید بخت **•** فتنه پذیر شد جو شاه بخت
وزیر گمان گویند که پادشاه جوان را چاره نباشد از وزیر
پیر ناصح و هر چند امور با دشمنی را قوام بر دولت نیست
اما قوام دولت ثابت نکرد و لا بد پیر و وزیر صالح چه اگر
کار با بتد پیر و صواب برده شود دولت روز از مکار
خوبیش بچیند و بهترین مهاب و وزیر ملوک را آنست که کلید
خزاین اسرار خود بدست هیچ پی شردی ندهد بلکه در دل
خوبیش دارند تا کس را بران اطلاع نیفتد و از آن تولد
کند چنانکه **امیر المومنین علی** **•** گفت من گفتم ستم ملک امره
قوی دیگر کتمان الله و انشاء البرعاده الحرف و نشاید
که هیچ نهتری پنده بر بهترین خوشتر در شتی کند تا ایشان

را حوار دارد که طبایع مختلف باشند که یکی از کهنزان با نخوت
 و با نفس باشد و دیگری از اسرار مهنری بروی کشف شده باشد
 و بتواند بود که باز گوید و معلوم جمله باشد البته بر مهنزان
 حسود و دشمن خالی نباشد و چون بیکانه را احاطت افتد بر
 راز وی از آن خبر تا مخترع شود که هرگز از آن کان نبوده باشد
و گویند که مزاوار است که پادشاه ذکر خویش بچار حصلت
 معروف گرداند اول بحد فعل دوم بوفاء عهد سوم بجماع عاقل
 چهارم بصدق قول و بنیاد بزرگی برین چهار چیز نهادن اند که
 هر که جد بروی غالب شود کارش با ثبات باشد و عقدا
 بروی کرد آید و با او تقرب و جمله ممتای وی با ایشان نعلی شود
 و هر که بوفاء عهد معروف گردد و لاهاء احوال بوی میل کند و
 رعایای آنکه وی بخواند مال خود را پیش او دارند و او را هر وقت
 بنیکویی باز کنند و هر که بجماع مشهور شود و همگی را از خود
 از وی پنهان نکند که عزیز تر از بنی چیزی بر مردمان اینست
 و چون از وی این شد دیگر چیزی از وی مستور ندارند و هر که

بصدق قول معروف کشت مستحق ملک و ریا کرد و و هکذا نرا
 بروی اعتقاد نماید **و عقلا** گویند که چون ندید پیر خواهی
 کردن اول با جوانان باید کردن آنکه با پیران که جوانان را
 حقیقی باشد در خاطر از حرکت طبع که آن پیران را نباشد و باز
 پیران را علم تجاربست که جوانان را ان معنی نباشد و هر اید از
 میان این دو مشورت تدبیری صواب روی نماید **و در کتاب**
 ادایست که رای آنکس با برست با تو که در عقل روشن تر بود
 و در شغل تو از برای تو از آن معنی که وی خالی است از
 هواء تو که غلبه هوا عقل را بپوشاند و دیگر که رای بر نیایان
 و نو خاستگان بکار نیاید اگر چه در حال محمود باشد بعاقبت
 مذموم بود از آنکه خالی نباشد از هوا و از هور و نیز مزاوار است
 که هر دم تنگیه بر دولت نکند و کار را بجزم و احتیاط پیش
 گیرد که دولت پیوسته موافقت نکند با هر کسی و لیکن ندید
 و بجزم با همه کس موافقت کند بجز وقتی **و در کتاب** بسیار است
 آورده است که هر دولتی که ان بتعلیل و نه با کس تحقیق صواب

برای شود صاحب آن دولت غافل باشد و مستبد را بر خویشت
بود در آن عهد اصحاب فضل و تمیز و اما مجهول کردند و بی نصیب
ماند و ناکسان و ناهلان و خایان و بی خردان معروف
شوند و بدیدار آیند **حکیم** یونان گوید که هیچ پادشاه نزدیک
مکردان را بخوبی نشین ناکسان و اصحاب ناموس و کسانی که
مساوی کوی مردم باشند که همچنان که مساوی دیگران پیش
وی گیند مساوی او نیز پیش دیگران گویند و واجبست بر
پادشاه که آفت ساعی و تمام از مملکت خود بپوشاید و مملکت
آسوده و ثابت ماند و نیز گفته اند که اگر کسی از آنست که
قبایل مهنران با ایشان نماید مکرید ستوری و جان سازد
که بر او گفته شود و بنیکوترین عبادتی و بهتر باید که محنت
کریم و فاضل بود و تا نصیحت بشنود و ناصح را دوست دارد
کز کافران گویند که هر که از دولت او بر ملا نموده شود
آن گویند را دشمن کرد از آن جهت که دلها و حتی است و زود
نفرت گیرد و **در کتاب** تذکره است که بدان و بدفعان تتبع مساوی

مردمان کنند و محاسن ایشان را ترک کنند چنانکه مکس تتبع موضع
تبا کشته کند و اندام جانوران و دست باز دارد از اندام
درست **افلاطون** گفت بر حذر باش از صواب کریم در وقت
که سنگی در بطن لیم در وقت کسری و عدا کریم آنست که
چون در چیزی حجت بر او لازم کنی حرمت بپذیرد و نزدیک
خویش و عزیز ترست گرداند و لیم باز برخلاف این کند
و مهمی گفت که نشان کوی بر مرد آنست که اگر در نجی بسبب
کاری از وی یکسی رسیده باشد و آنکس که بروی کشف کند او
بدان اقرار دهد و همیشه آن حال در خاطر خویش می گرداند
و پیش چشم خود می دارد تا که توفیق یابد که بنیکوترین و جمعی
از امکانات کند و باز چون لیم را افتد این حال در خاطر
نکیند و بیاید و براند از فکر و تا تواند افکار کند
از بیم مکافات **و گویند** بر سه گروه مردم بیاید بخشودن بر عاقلی
که در حکم جاهلی باندیش بود و بر صغیری که در ملک قوی باشد و بر
کرمی که حاجتش بپیشی بر باید داشت **و گفته** اند که کمال حیرت

مرد در آن باشند که احتمال کند خباثتها، معلوم خوب خویش یعنی
صبر کند بد آنچه بیند از گزند آن نعمت خود و رنج نشود بنیافتن
مکانا احسان خویش **افلاطون** گوید برگزینید از مردمان
احسان کردن را بر جای خویش چنانکه برگزینید زمین پاکیزه
و نیکوتر از بصر کشا و رزی را تا رنج ضایع نشود و اگر چنین
کرده بنیاید آن همه رنج که برده بگشتد تلف و ناجیز گردد
و گویند که بر او راست که مرد را اندر ایام اقبال خویش مدارا
استعمال کند در همه معاملا که بشاید بود که حال از آن بشن
بگردد و دیگر گونه شود تا در ایام نحوست و خوف از افعال
خوب مونس وی گردد و او را امن دهد از بسیار بد اما و
و گفته اند اگر حاجتی خواهی از کسی خواه که بخوبی روی خوش
خوبی معروف باشند و بوقت حاجت خواستن دل با خدای تعالی
دارد تا اگر منعی افتد تو آنکس را معذور توانی داشتن
و صبر کردن **مصطفی** علیه السلام گفته است سلوا حاجتکم
من صباح الوجود **دیگر** میفرماید اطلبوا الخیر عند حسان

الوجود نحن نحکم بالظاهر و الله يتولى الساتر **بقراط** گوید
تا توانی طمع مکن بان کسی که ممت او کمتر از ممت تو باشد
و عرض او از عرض تو زیاده تر بود و نه بر آنکس که در طبع او
محنای بود که بجهلت تر از خویشی بگرداند مقصود حاصل
ناشده اما در علوم ممت طمع و حاجت بغیر حق داشتن کفر است
و در مذهب محققان **و سید** علیه السلام میفرماید عز من قبح
و ذل من طمع **لغان** گفت پسر خود نکزنا هیچکس را بخوب
روی تکرری که بسیار زشت باشد که خوب افعال باشند
از مردم نخست فعل بدین آنکه ظاهر بچونا به درست گردد
آنکه او را بدان چشم نکرد در اکلیل گفته ام **شعر**
هزار آدمی گشت نگوئی قزون • قزون آورد نیکی از آزمون
نه نیز آنکه باشد می زشت روی • بظاهر بود زو نه پش جوی
بود آدمی کو فرشته بود • و گزید از کل گسسته بود
بنیمنی چه گفت است مردم شناس • مردم مردم که داند قیاس
خداوند ما نکرذمان بروی • چنین گفت پیغمبر راست گوی

کند مان باندیشه دل نگاه **ا** اگر در نمازیم اگر در گناه
 قال — ان الله لا ينظر الى صوركم ولكن ينظر الى
 قلوبكم و بیاید دانستن که مردم خسرو مند در هر چه نکرده
 محاسن ان چیز پند و بمانیش مشغول شود و در جمله خود همچنین
 واجب کند که چشم کثر همه رگستهارا کثر پند و چشم ناریک
 همه روکشینهارا ناریک پند و عقل نادرست هم برین قیاس
 چیز نادرست را نادرست پندارد **و عقلا** گویند که کبر نیاید
 کردن که کبر نشان بی خردیست و ابلهان و دون همان
 بخلاف این پندارند و کان برند که ان از همت آویخته گرد
 از خویششن ناشناسی بود و ان از جمله ضدالت باشد
و پند علیه السلام می فرماید من عرف نفسه فقد عرف ربه
 و جای دیگر میفرماید اعرف نفسك تعرف ربك **عاقلی**
 گفت عجب دارم از کسی که در همه عمر خویش یکبار در مبرز در آمده
 باشد و آنکه در سر او کبر مانده و در حق خویششن شناسان نیز
 انوشتر و ان خفف الله عنه در پند نامه گفته است خویششن شناسان

را از من سلام رسانید **و با رون** اگر شید همه الله علیه گفت که
 وقتی بزیا رت بجلول رفتم و سلام دادم بجلول کسر بر آورد
 و گفت علیک السلام و باز سر برافته فرو برد هر و ن گفت
 ما تعرفنی بجلول گفت قال اعرفک هر و ن گفت فقال من انا
 بجلول گفت قال انت اولک نطفة مدرة و آخرک حقیقة کدرة
 و انت من ذلک حال العذرة هر و ن اگر شید زار از او بگریست
 و گفت من نا این غایت خود را نمی شناسم بجلول را بشناس
و عقلا گویند تکبر نمودن علامت نادانی است چه اگر مشکبه
 خدای تعالی را بشناسدی و خویششن را بدانیستی در پی وفا
 و عاجزی هیچ حال تکبر نکردی و هر که کبر کند یا از مال و از
 یا از جاه و سریشی یا از نسب کریم یا از کسوت فاخر اگر او را
 همنستی این چهار چیز پیش او بی خطر و مودار بودی از ان
 جهت که جوهر انسا نیت ازین همه شریف ترست و علم و عقل
 ازین جمله عزیز تر و رفیع تر و هوسا نکه که پخیزی فخر کرده
 شود که دیگر از پیش از ان باشد بیاید دانست که او چه

دنی را شریف می پندارد و تکیه از رعونت طبیعت چیز دور گوشت
طبع زنا ترا می باشد و بنزدیک اهل خبیثت رو کردن حاجا
مردم عالی تر از رو کردن حاجا نفس خود از بر آنکه هر که
که حاجا او را بر تو بر آید رهی تو کشت و رهین شکر تو شد هم
بدل هم بزبان و لیکن نفس آدمی هرگز از خویشش خشنود نشود
و شکر نکند **از کهن** گفته اند که تکیه از تکیه آن می طلبد که
مردم او را خضوع نمایند و انقیاد و درزند و جمله از تکیه از
سه وجه بیرون نباشد یا با سخاوت باشد یا بخیل یا بی پروا
اگر با سخاوت باشد همچنان بود که کسی مرکبی را طبعی خلوا دهد
که صبر با او آمیخته بود و تلخی بر آن شیرینی غلبه کند آنکس
بهر روی از بن معطی منت ندارد و اگر با بخل باشد آن که
بندان کسی از در خندیدن باشد که بکر و بخل چون هم جمع شوند
آنکس را هیچ مخلوقی بکس نشتر و از روی بکر بزند و اگر خالی
باشد از وجود بکر و بخل کاری پمده کرده شود که از آن
هیچ مقصود بجای نیاید جز آنکه آنکس را بیکی یاد نکند و هیچ

کس او را دوست ندارد و این معنی در اکلیل الحکمه گفته ام
ترا روی مانند ماه بی **ه** تو بر جلد کیمی شهنشاه بی
ندارد ترا مزده زاسما **ه** که تو ماند حوامی هم جاودان
نه بکشاذه بر تو در از کس **ه** نه تو یافت بر ملک دست
ندانی که با تو چه خواهند کرد **ه** از آن کسی که ما بهت شود و ز بر کرد
بیعیام بزدان تو آورده **ه** نه محنت ز کیهان بیرون برده
نکویی که آن کبر و کشتی جرا **ه** بدین نا خوشی کا خوشی جرا
جرا نیستی چون دگر مردمان **ه** چرا میرنی نبش چون کژ دمان
مکر ز آرزومات بر شد شکم **ه** و یا کرد شد از حرامت درم
ترا داکستان از که با ستنا **ه** بران سان که گفت آن سرستان
که آراذه کر کشه دور باش **ه** ز نا کس جوشد بهر رنجور باش
فراوان یکیمی کسان بوده اند **ه** که دل را بد و هیچ نالوده اند
نگردند جز کار پیکانه وار **ه** نرفتند بر راه دیوانه وار
بدانش زما پیش بودند پیش **ه** بقوت زما پیش بودند پیش
جها ترا بیکی بهر برده اند **ه** زمین جز بی از ار سپرده اند

هر آن کوه بر رسم ایشان روز **•** همی برده زشت کیشان روز
اگر بنده بندگی کن درست **•** و گریه با دشامی میمیر از نخست
اگر از زمین مسو بر سر **•** و گریه آسمانی بیارای جبر
چنان باش خود کار ز دست **•** تا توان باک او را کرد آن بلیه
صاحب ادب گویند که بعضی از مردمان گویند که نیک و نترغ
موجود اند در این دنیا چون حقیقت نیکری از فضیلتی بود
بارز بلی آینه چنانکه قیاس آوردیم و این هم از بزرگان
گفته می شود تا مردم اخلاق خود را خوب گردانند تا در این
روشنی کبر از حصلتها و پسندیده چون بدین منزلت رسد
همه افعال و عادات و حرکات و سکناات او پسندیده گردد
چون مراد انسا بنفش صافی گردد و این معنی در اکلیل گفته **ام بیت**
ترا دانش تو بسند دوست **•** زهر دوستی دوستی او نیکوست
پیا موز دانش که دانش ترا **•** رساند بخورشید روشن سرا
زدانش بود مر ترا سروری **•** بدانش دما پای از کافری
خود مر ترا نه نایده بس **•** گزیده نایده تر نیست کس

کرا باغ

کرا باغ و آشنایی بود **•** همیشه در روشنایی بود
ره بر و باریت باید گزید **•** بخریت نباشد بخوبی سزید
نگو خوشو و نایج بر سر **•** نوشته چنین با قدم من بزر
بزرگان گویند پنج چیز است که از پنج گروه زشت تراید
شباب زدی از پیران و حرص از پارسایان و وقاحت
از خداوندان اصل و سفلی از توانگران و جور از سلطه‌ان
داستان نوین و لغز علی و ختم کبیر
در روز بان نامه آورده اند که مکر لشکری ابنوه از خوارج
ترک غلو کردند از حد و دشرقی انوشیروان عادل بوزیر
بنموده که مال و خزاین ملوک از بھر چنین روز باشد خزینه
ما را سرچ کن و لشکر حیرا را ماده دار مرد دفع دشمن را
ابوزرجمهر بوفق اشارت خداوند کار خود اموال و افراد بھر
دفع شمران کافران ترتیب کرد مکر در اشای آن واقعه خزینه
هرینه شد بزرجمهر بر دای با دشاه عیض کرد که خزینه
جله تلف شد و لشکر را معیشت سپری نکشت **نعم**

پادشاهی نماید اندر جنگ **۶** جز بچنگ و بیاز کونه جنگ
شاه فرمود که از مکران شهرک و مال بغرض بستان
و دخل کلیه را به شهری بده ایشان تسلیم کن بزرجمهر امتثال نمود
و بهر شهری از بلاد عراق و خراسان امثله و فضا دروانه
کرد مگر آن قاصد که تمام زده شهر بلخ بود چون بدروازه
شهر رسید خواجه از معارف شهر بوی باز افتاد و این احوال
نمود قاصد ماجرا باز گفت خواجه دست قاصد بگرفت و بر ای
خویش برد و اگر ارام نمود و آنچه ملتش فرمان بود از جمله امانی
شهر از خاصه خود ترتیب کرد و در صحبت غلامی چند از آن خود
بفرستاد و نامه بخدمت وزیران شهر و آن عهد بزرجمهر نوشت
و اعلام داد که آنچه التماس دیوان اعلیٰ حرم و جهانست من
بنده فلان بن فلان اینک از خاصه خود بخدمت فرستادم
نه بر طریقی قرض و معاوضه الا بحکم خدمت و استناد او و اچا
حضر و دیک توقع است بر حمت و عاطفت خدا یگان که ملک الوزرا
واسطه حاجت بنده شود و از رفت حرم و جهان اجازتی

حاصل فرمایند تا بنده کینه فرزند خود را بکنت ادب و دانش
آموزد چون مال و مکتوب خواجه بلخی بخدمت بزرجمهر رسید
مضمون آن مکتوب بررایی با و شاه عرضه داشت نوشتن و آن
از آن حاجت و التماس خواجه بلخی عبوسست تلخی در حرم حشر و
ظاهر شد بزرجمهر فرمود که مال آن مرد رد کن **قال السیاحی**
ان احسنتم احسنتم لا تفسکم وان اساتم فلها **و در کار**
گفته اند که آنها رفصیت از هکلمان خوب آید و از منتر
خوب تر که ایشان کار مکار تر باشند پیش بزدان و درویش
خر برتن خود کار مکار نباشند آنچه از نفس او بر آید بکند
باز کردی گفته اند که درویش را بفضیلت رسیدن اسان تر
باشد از آن جهت که او را یار فریفته نبود چون متاع دنیا
و غیره **گفته اند** که از سعاد باشد که صحبتش با خود مند اف
افتد و از شقاوت مرد باشد که صحبت و مخالفتش با دوستان و
بی خردان افتد که او را تباه کنند و در اکیلی الحکم گفته ام **شعر**
اگر با خرد و همت افتد **۷** پیاموزار و کار دار دوستند

وگر با خرد من صحبت کنی • تن خویش را جنت دولت کنی
وز آینه نش بخردان بر خوری • وز آتش خرد نیست کیغزبری
نوشته چنین خواندم از نامه • که نتوان نوشتن بجز خامه
زهرا به دور روز را به بند • که رفتی ازین مردود کار بند
چنین باید دارم ز کو بنده • سری بهتری راه جو بنده
که تنها بی از یار بند بهتر است • و بر سر ازین کار نیک افسر است
قال النبی علیه السلام الوصف خیر من حلیم السوء
وقال السلامة فی الوصف **ویرکان** کو بند که هرگز
فضیلت نیاوان بی رذیلتی نباشد از آن وجه که ایشان هیچ
کار حاصلی نبوده نه نکنند ناجیزی از غرض و علت
دنیای در آن آمیخته نباشند و دشوارترین کارها آن باشند
که مفلس خود را بمردم نوازند یا ضعیف خویش را
قوی نماید یا نادان خود را دانایند و بر اینها اینها ایشان را
بنور کشند و دروغ را تا تبع خویش باید کردن تا مگر پیش رو
و آخر کشف گردد و فضیلت شود و در اکلیل گفته ام **شعر**

چونادان که خود را بدانش نمود • چنان سست مردی که بیرون نمود
چگونه بود حال این هر دو تن • تو بشنو کنون دانش من
جو در پیش کو با تو انگر نبرد • کند کار بجشنیدن و کار خور
چو کوئاه کو بایستد با دراز • تو دانی که چون باشد این نیست
نماید بیکله نیاید درست • مرین پنج را شاخ هرگز نیست
همش پرده بگردد ز زری • بغوسا بداند و زرش روی
به نیکو سخن گفت مرد دلیر • بدیدار باشد ز ما خورده بر
و نادان که دانش نماید ز خود • شود جنت انده بجز نیک و بد
برنج اندرون باشدش جان تن • همه ساله از بیم رسوا شدن
ویرکان کو بند که شرط شغل رئیس حاصل است که نیکان
شهر از وی در امن باشند و بدان شهر و نواحی در بیم **انداطون**
گویند سزاوارست که رئیس آغاز تقویم خویش کند پیش از شروع
کردن در تقویم رعایا و الا بدان منزلت باشد حال او که حال
آنکس که خواهد که سایه کثر راست کند پیش از راست کردن
ان جواب که سایه از آن باشد **و می** گفت که ملک طلب نکند

دوستی خود از اسباب خویش را بپس از تمکین هیبت خود در
دلهاء ایشان که گنجه بیا بد با نیک سعی و اما با و حال پیش
از استعاضا و هیبت طلب کند هیچ نشوند بروی و انقباض نمایند
و معنی گفت که هر محترمی که بنده بسیار جمع کند در ملک
خویش ثامه را بتبع خویش کند او را از خردمندان شمرند
ملک خردمندان باشد که از ازان را بنده خویش کند
و خداوندان فضیلت را بتبع خود گرداند **و عرب گویند**
خیر اموال را استنرف و غیر اعمال را بستمحق شکرا و گفته اند
روزگار باد شاه ستمکار کونا نه تر از روزگار پادشاه
داد گو بود زیرا که بی داد گر مفسد بود و داد گر مصلح و نیا
کردن را روزگار کمتر از آن باید از آنک بصلاح باز آوردن
و عقلا گفته اند که ندیم خردمند سنابیش نکند محترمی را
فزون تر از آن هنر که در آن محتر باشد از آن جهت که داند
که او خوبتر است را بهتر از وی شناسد و بشناختن خویش
خود را است کو تر از او دارد و هر چند که این کس در مدح او

۱۹
بیترا بد شخص خویش نموده باشد و او بریقین است و نو بر
کان **فلسوف** گفت من مدحک بما لیس فیک من الجمیل
و مورا ض عک ذمک بما لیس فیک من القبیح و مورا ض عک
علیک **سفرایط** حکیم گویند علامت باکی گوهر در تو انکران
جوانمردیت و در درویشان بی خیانتی و جل توانکر از نا
پای گوهر وی خیزد **و خود مندا** گفته اند که مرد عاقل در آن
کوشد که او را دشمن نخیزد و کمال مرد در آن باشد که
آرزو مرد را غلبه نکند و مردم مذهب همه در عیب خویش نگرند
و چشم از معایب مردمان فرو بوشند و من این معنی در اهل بیت کلام
خود مرده مرد در کش است **•** ز دانش بر هر کار کی رواست
کسی کشد و آن از خرد زنده است **•** بتش اندرون آرزو بنده گشت
خود مرور نماید اینجا بگاه **•** که تن را در حشمت افروز مجواه
یکی ژرف در گفته من نکند **•** که ناشاید این را نوشتن یزد
چنان باش با دوستان ای بس **•** جو یک جان بتهای بسیار در
مان تا ترا هیچ دشمن بود **•** در آن کوشش تا جانت در تن بود

که جز تو ترا هیچ بدخواه نیست • و لیکن ازین ستر کس اگر نیست
که از آهوی خویش اگر کسی • سوی آهوی جز تو کمر می
قال النبی علیه السلام أعداء الأعداء بین جنینک
الأوصی النفس الامارة بالسوء **بزرگوار** گویند که بخل از
نقصان معرفت چیزی نشناخت باری تعالی چنانکه جوهر
شریف ترین فضا نیست بخل حبیب ترین رذایست و هر چند
بعضی مردمان را طمع نباشد آخر سخنی را دوست دارند از بخل
خود منکر گفته اند که بر بخل عفو کردن گناه عظیم انسان تر
از آن آید که مکافات کردن احسان اندک را از آن جهت
که عفو کردن در مال افزاید و مکافات کردن احسان از مال بکاهد
حکیمی بونان گفت که بخیل ترین کسی آن باشد که بخل با کسی
کند که حریت مانع باشد او را از خواستن و لبیم ترین کسی آن
باشد که بیا زارد کسی را که از وی بیا زرده باشد و شتر
از بکره و در احوال آن کس که از شتر او این بوده است
بزرگوار گفته اند چون روز کار بد شود فضیلت کا سد شود

و زبان کاری و رذیلت و ایچ و سودمند کرد **اند اطون**
گویند مردم بکار آئند چون با کسی حاجت دارد و از اجابت
باید در کردن خود دام پندارد آن مکرمت را تا وقتی که توانائی
باید بمکافات کردن آن بر جریب عمر خویش نویسد و هرگز ترا
فراموش نکند و اگر گستاخا نباید آنرا بر حرمان خویش نهد
و بیا بر ناداشتن و ناتوانستن آنکس و هیچ حال از وی آرزو ده
نکرد و اگر ردی قبیح پند از آنکس ملامت آن خویش را کند
که جرم او را تر فرو نبردیم تا آلا جرم سزای خویش دیدم **و می**
گفت چون لیثان از کسی حاجت خواهند چون بیا بند آن را
بغیمت دانند و واجب پندارند و اگر بیا بند بدل خود گیرند
و زبانه بساو می آنکس بکشاید و بیجان و از او مردان
دور بکشند از معایب مردمان و گویند را غار و منعم دارند
و اگر اندکی تقصیل از کسی دیده باشند یا اندکی هزی آن را
فضیلتی بزرگ دارند و باز گویند و تعصب کنند با کسی که
بخلاف آن گویند و نفس خود را مطالب می کنند بجهت از فایده مکافات

آن نیکو بی و اگر مال آجا ز نیست بزرجمهر بر غا و خرد اندیشی
 و توفیر انگیزی و زرا گفت ای خضر و جهان در چنین وقتی مال
 از خزینه باز و اذن هانا مصلحت نباشد چه شود اگر چه
 جهان اشا رتی فرماید پادشاه چه نمود و بزرجمهر را عتقا
 فرمود که وزارت مملکت بدین کفایت میکند اندانی که چون
 فرزندان رعیت از دانش بهی یا بند با فرزندان ما
 همسر کنند آن جندان مال را بچنین وقتی و غلبه باز و اذن
 و دفع شر دشمن بوجهی دیگر کردند و عرصه ملک و مملکت را
 از عده ویرداختند و خواجه بلخی را در آن با اقدام نمودند **شعر**
 بنیاد مملکتی بر تیغ استوار است • و انرا که ملک باید جریج کار
 تا تیغ بی قرار نکند و میان صف
 بر تخت ملک هیچ
 ملک بدار
 که خواند دعا طمع دارم •

